

Barnevernets undersøkelsesarbeid

- fra bekymring til beslutning.

Delrapport 5

Å medvirke når barnevernet undersøker

En studie av barn og foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid

Av Karen J. Skaale Havnen, Øivin Christiansen, Eirinn Hesvik Ljones, Camilla Lauritzen, Veronika Paulsen, Frederikke Jarlby og Svein Arild Vis

Illustrasjon: Colourbox

NORCE

NTNU

Regionalt kunnskapssenter
for barn og unge
– Psykisk helse og barnevern

Rapport 5

Tittel

Barnevernets undersøkelsesarbeid, delrapport 5
Å medvirke når barnevernet undersøker. En studie av barn og foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid

Prosjektleder

Svein Arild Vis, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge, Nord (RKBU Nord), UiT - Norges arktiske universitet

Forfattere

Karen J. Skaale Havnen, Øivin Christiansen, Eirinn Hesvik Ljones, Camilla Lauritzen, Veronika Paulsen, Frederikke Jarlby og Svein Arild Vis

Oppdragsgiver

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

ISBN

ISBN: 978-82-93031-71-0 Barnevernets undersøkelsesarbeid rapport 5 (trykket)
ISBN: 978-82-93031-72-7 Barnevernets undersøkelsesarbeid rapport 5 (digital)

Illustrasjonsbilde omslag

Colourbox

Antall sider

182

Dato

April 2020

Sammendrag

Dette er den femte delrapporten fra prosjektet «Barnevernets undersøkelsesarbeid – fra bekymring til beslutning». Denne delrapporten dreier seg om barn og foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid. Problemstillingene belyses ved hjelp av kvantitative og kvalitative data fra 1123 undersøkelsessaker, samt intervjuer med barn, foreldre og kontaktpersoner i 12 saker. Intervjuene følger informantenes erfaringer fra samarbeidet med barnevernet fra den første kontakten, gjennom undersøkelsen og til konklusjon i saken. Siktemålet med denne studien er å bidra med mer kunnskap om barn og foreldres medvirkning i barnevernets beslutninger generelt og i undersøkelsesarbeidet spesielt, slik at medvirkning kan ivaretas best mulig.

Prosjektet

Regionalt kunnskapssenter for barn og unge, Nord (RKBU Nord) i samarbeid med RKBU Vest, RKBU Midt Norge, og Hemilsenteret ved Universitetet i Bergen gjennomfører forskning på barnevernets undersøkelsesarbeid. Oppdraget er gitt av Barne-, ungdoms-, og familiedirektoratet og har en varighet på fire år. Prosjektet er delt inn i fem delprosjekter. Formålet med studien er å identifisere hva som kreves for å sikre god kvalitet i meldings- og undersøkelsesarbeidet i barnevernet i Norge.

Tidligere rapporter i serien:

Oppsummering av hovedtrekkene i forskningslitteraturen, delrapport 1 (2016)
Evaluerings- og Kvellomalen, delrapport 2 (2017)
Meldinger til barnevernet, delrapport 3 (2019)
Når barnevernet undersøker, delrapport 4 (2019)

Forord

Denne rapporten gir etter vår oppfatning et unikt bidrag til å belyse barn og foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid. Vi har studert hvilke saker barnevernet inkluderer barn og foreldre, hvordan dette gjøres, hvilken innflytelse de har og ikke minst hvordan det oppleves å bli undersøkt av barnevernet. Dette har vi fått til gjennom et omfattende og godt forskersamarbeid der vi med statistikk, intervjuer og tekstanalyser har satt sammen mange puslespillbrikker for å belyse helheten og kompleksiteten i barnevernets samarbeid med barn og foreldre.

I prosjektgruppa har vi etter lanseringene av de foregående rapportene fått henvendelser fra både fagfolk og foreldre som har vært i kontakt med barnevernet, med spørsmål om ikke barnas og foreldrenes perspektiv også skulle omtales. Det har vært et stort arbeid å rekruttere barn og foreldre til å delta. Vi er glade for å ha kommet i mål med dette på en måte som gjør at mange forskjellige perspektiv og erfaringer fra kontakten med barnevernet kommer frem. Vi vil benytte muligheten til å takke de foreldrene og ungdommene som har stilt opp og bidratt med både vonde opplevelser og gode erfaringer. Vi er sikre på at dette er viktige bidrag for å utvikle tjenestene videre.

Vi vil også takke kommuner, kontaktpersoner og ledere som har bistått oss.

Vi retter stor takk til førsteamanuensis ved RKB Nord, UiT Norges arktiske universitet Reidun H. Nygaard og førsteamanuensis ved RKB Midt-Norge NTNU, Jannike Kaasbøll som har intervjuet ungdommer og foreldre. Stor takk går også til våre reviewere; professor Anette Iversen, UiB, førsteamanuensis Jeanette Skoglund og universitetslektor Oddbjørn Løndal, begge ved RKB Nord, UiT Norges arktiske universitet, for nyttige tilbakemeldinger. Sist, men ikke minst, vil vi takke vår oppdragsgiver Barne- ungdoms- og familiedirektoratet for et godt samarbeid underveis, og for verdifulle kommentarer på et tidligere utkast av denne rapporten.

Bergen/Tromsø 1. april 2020

På vegne av prosjektgruppa

Karen J. Skaaløe Flavnøy og Sverin Trilid Vis

Sammendrag

Tema og siktemål

Dette er den femte delrapporten fra forskningsprosjektet «Undersøkelsesarbeid i barnevernet: Fra bekymring til beslutning». Denne delrapporten dreier seg om barn og foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid. Barnevernet har både plikt til- og vide fullmakter til å gjennomføre undersøkelser når de blir kjent med forhold som kan utløse tiltak etter barnevernloven. Å bli undersøkt av barnevernet er for mange en invaderende og skremmende opplevelse, men det kan også innebære håp om at de skal få den hjelpen de trenger for å bedre en vanskelig livssituasjon. Selv om barn og foreldres rett til medvirkning har blitt nedfelt både i internasjonale og nasjonale lovverk og retningslinjer, er det de ansatte i barnevernet som har et hovedansvar for at disse blir overholdt og for å hindre at det oppstår vilkårlige maktovergrep mot personer i sårbare situasjoner. Siktemålet med denne studien er å bidra med mer kunnskap om barn og foreldres medvirkning i barnevernets beslutninger generelt og i undersøkelsesarbeidet spesielt, slik at medvirkning kan ivaretas best mulig.

Hovedproblemstillingene i rapporten er følgende:

- 1) Hvordan medvirker barn og foreldre i barnevernets undersøkelsesarbeid?
- 2) Hvilken innflytelse har barn og foreldre på barnevernets vurderinger og beslutninger?
- 3) Hvordan opplever barn og foreldre barnevernets undersøkelsesarbeid?
- 4) Hvilke synspunkter har barn og foreldre på samarbeidet med barnevernet?

Det er utarbeidet en rekke delproblemstillinger underveis, som også inkluderer kontaktpersoners synspunkt på medvirkning, og deres arbeid med å tilrettelegge for medvirkning.

Metode

Resultatene bygger på flere datakilder, som kvantitative og kvalitative data fra journalstudien (totalt utvalg 1123 barn og 117 tekstutdrag), og intervjuer med barn (6), foreldre (12) og kontaktpersoner (11) i de samme sakene. Datamaterialet i journalstudien inkluderer dokumenter i undersøkelsessaker fra perioden 2015 til juni 2017 fra 16 ulike barnevernstjenester fra hele landet. Intervjuene ble gjennomført høsten 2019 og vinteren 2020, med et særskilt formål å besvare problemstillinger i denne siste delstudien. Intervjuundersøkelsen er dermed gjennomført uavhengig av journalstudien, og belyser samme typer saker, men ikke de samme sakene.

Resultat

Barnas deltakelse i barnevernets undersøkelsesarbeid

I hele utvalget vårt på 1123 undersøkelsessaker for barn i alderen 0-17 år hadde barnevernet samtale med 60 % (680) av barna, mens 40 % (443) av barna var det ikke samtale med. For barn over 6 år hadde barnevernet samtale med vel 73 % av barna, noe som viser at barnevernet samtaler oftere med eldre barn enn med yngre barn. Det var oftere samtale med barn som hadde hatt tidligere meldinger eller hjelpetiltak. Nærmere analyser viste at barnevernet hadde oftere samtale med jenter enn med gutter, og oftere når barnet bodde med den ene forelderen og partner eller utenfor foreldrehjemmet sammenlignet med andre familiesammensetninger. Det var også tjenestevise forskjeller i forekomsten av samtaler med barnet. Vi har ikke funnet forklaringer på disse forskjellene.

Grunner for ikke å samtale med barnet

Det var kun dokumentert grunner for ikke å samtale med barnet i om lag en femtedel (82) av sakene. Det er grunn til å påpeke at dette strider mot dagens lovverk, men også mot det som var anbefalt praksis i perioden datamaterialet er hentet fra. De viktigste enkeltgrunnene for ikke å samtale med barnet var barnets alder (24), barnets kontakt med andre instanser (14) og bekymringen avklart/ikke nødvendig (11), mens andre enkeltgrunner som barnets eller foreldrenes ønsker, manglende språkforståelse m.m. ble oppgitt for mellom 8 og 6 saker. Selv om det var få saker der barnets manglende språkforståelse ble oppgitt som grunn, kan dette være svært alvorlig, med tanke på at det også omfattet enkeltbarn med kognitiv svikt og funksjonsnedsettelse, som er en særlig utsatt gruppe for overgrep og mishandling.

I hvilke saker samtales det med barnet?

For å få et mer realistisk bilde av hva det ble samtalt med barna om ble utvalget i de videre analysene begrenset til barn fra 6 år og eldre. Fra det kvantitative materialet fant vi at barnevernet samtalte oftere med barnet når meldingen gjaldt barnets psykiske eller emosjonelle vansker, eller episoder med kriminalitet/rusbruk enn når denne type innhold ikke var registrert. Det ble også samtalt oftere med barnet når meldingen gjaldt fysisk mishandling og vold i nære relasjoner, mens det ble samtalt sjeldnere med barnet når det gjaldt problemer hos foreldre som psykiske vansker, rusproblemer og slitne foreldre. Når bekymringen gjaldt foreldres stimulering/veiledning/ grensesetting, foreldrenes grunnleggende omsorg og evne til å forstå barnet, ble det samtalt oftere med jenter enn med gutter. Det er viktig å påpeke at selv om det ble samtalt med barna i disse typer saker, så *vet* vi ikke ut fra denne informasjonen hva det ble snakket om i disse samtalene.

Hva var innholdet i samtalene med barna?

De 680 samtalene med barna ble kategorisert ut fra det tematiske innholdet som ble funnet ved gjennomlesing av journalnotater. En samtale kunne inneholde flere tema. Nesten tre fjerdedeler av samtalene ble kodet som en «undersøkende samtale om forholdene i hjemmet», mens en femtedel av samtalene ble kodet som «en undersøkende samtale om en episodisk hendelse». Undersøkende samtaler kan forstås som at barnevernet innhenter informasjon for å belyse saken. En drøy tredjedel av samtalene ble kodet som «informerende» og en knapp tredjedel hadde som tema å innhente barnets synspunkt eller mening. Støttende samtaler, samtaler uten spesifikt formål og diagnostiske formål ble registrert for et mindretall av sakene.

Betydningen av samtale med barnet for barnevernets vurderinger og bekymringer

Selv om innholdet i samtalene tydet på at barnas medvirkning var begrenset, fant vi likevel at samtaler med barnet hadde betydning for hvilke tema barnevernet ble bekymret for etter endt undersøkelse. Dette gjaldt særlig i saker knyttet til spørsmål om fysisk mishandling og konflikter mellom foreldre. Samtale med barnet hadde også betydning når det gjaldt mer generelle omsorgsoppgaver som stimulering/veiledning/grensesetting, evne til å forstå barnet og beskyttelse av barnet. Når det gjaldt barnas psykiske vansker og fungering, var det imidlertid informasjon fra skolesektor som hadde størst betydning for barnevernets bekymring, mens samtale med barnet ikke hadde betydning.

Betydningen av samtale med barnet for barnevernets endelige beslutning

Undersøkelsen konkluderte oftere med tiltak når det hadde vært samtale med barnet, enn når det ikke hadde vært samtale. For barn over 6 år endte 42,5 % av sakene med tiltak når det var samtalt med barnet, mot 25,8 % når det ikke var samtalt med barnet. Kjønn og alder hadde ingen betydning for denne forskjellen. Nærmere analyser viste imidlertid at samtale med barnet kun hadde en indirekte betydning for utfallet av undersøkelsen. I samsvar med funn fra delrapport 4 var det barnevernets bekymringer etter endt undersøkelse som hadde størst betydning for utfallet, og ikke hvordan undersøkelsen ble gjennomført eller hvem det var snakket med.

Hvordan kommer barnets mening til syne i sakens dokumenter?

Fra våre analyser av et utvalg tekstutdrag fra vedtak og undersøkelsesrapporter fant vi at når barnets synspunkt var referert mest mulig direkte eller konkret, syntes dette å bli tillagt større vekt i beslutningen, enn når barnets synspunkt ble referert i mer generelle vendinger. Mer indirekte ble barnets synspunkt brukt for å styrke eller underbygge mer overordnede vurderinger. I saker om fysiske overgrep var barnets synspunkt ofte tydelig referert i undersøkelsesrapporten, men ble tilsynelatende ikke tillagt vekt i begrunnelsen for vedtaket dersom dette var i motstrid til foreldres

uttalelser. Dette kom frem ved at tiltaket ofte ble begrunnet med foreldrenes behov for råd og veiledning, mens barnas uttalelser om overgrep ikke ble nevnt.

Ungdommenes erfaringer fra undersøkelsesarbeidet og samarbeidet med barnevernet

Totalt 6 ungdommer i alderen 12-17 år ble intervjuet om sine erfaringer fra undersøkelsesarbeidet og samarbeidet med barnevernet. I tillegg ble 11 kontaktpersoner intervjuet om sine erfaringer med samarbeidet med barn og unge. Aktuelle tema var den første kontakten mellom ungdommen og barnevernet, det første møtet, selve gjennomføringen og avslutningen av undersøkelsen.

De seks ungdommene hadde jevnt over positive opplevelser av kontakten med barnevernet. De opplevde at kontaktpersonene ønsket å hjelpe, at de ble hørt på, at de ble spurt om hva de mente og møtt med respekt. Alle uttrykte likevel en viss spenning (eller frykt) knyttet til det første møtet med barnevernet, avhengig både av deres egen rolle i saken (flere hadde bidratt til meldingen), og hva de hadde hørt om barnevernet fra før av. For noen ungdommer der saken gjaldt voldsproblematikk, ble det første møtet med barnevernet opplevd som kaotisk og skremmende, f.eks. ved at de ble hentet ut av klasserommet uten forberedelse. Denne informasjonen ble bekreftet av kontaktpersoner, som relaterte dette til bruken av spesielle rutiner i voldssaker.

Ungdommene ga uttrykk for at de fikk god informasjon om hva som skulle skje i begynnelsen av kontakten. Flere oppga imidlertid at de underveis lurte på forskjellige ting, som de ikke spurte om. F.eks. var ungdommene opptatt av hva som skjedde med den informasjonen de ga til barnevernet. Noen undret seg over at det ble snakket så mye om hverdagen deres, og så lite om det saken egentlig gjaldt, f.eks. mors rusproblemer. Noen visste heller ikke hva saken endte med.

Ungdommene hadde ellers synspunkter på hvor samtaler foregikk. Flere var negative til å ha samtaler på skolen både fordi det var vanskelig å konsentrere seg om skolearbeidet etterpå, og fordi det var vanskelig å forklare for klassekameratene hva de hadde gjort. Det viktigste rådet fra de unge var at barnevernet bør være fleksibel i valg av møtested og møteform, slik at dette ikke automatisk bestemmes av rutiner.

Tilrettelegging for barns deltakelse og medvirkning

Både journalstudien og intervjuene med kontaktpersoner inneholdt informasjon om tilrettelegging og gjennomføring av samtaler med barn og unge. Dette gjaldt både kontakten generelt og mer spesifikke tema som sted for samtaler, hvem som var til stede, språklig tilrettelegging og bruk av samtalemetodikk.

Ingen av kontaktpersonene antydde at de syntes det var vanskelig å snakke med barn, men noen trakk frem at det kunne være vanskelig å nå inn til ungdommene, særlig når disse ikke ønsket å snakke med barnevernet. Kontaktpersonene var opptatte av å skape trygghet og tillit i møtet med barn og unge, og de møtte gjerne barnet flere ganger for å etablere en relasjon dersom det var mulig innenfor undersøkelsesens rammer. Noen vektla betydningen av å trygge barnet på at det de fortalte ikke måtte deles med andre uten at det var avtalt.

Kontaktpersonene ga uttrykk for at de ønsket å være på tilbudssiden når det gjaldt møtested, selv om enkelte mente det var lettere å snakke om det som var viktig på barnevernets kontor. Det fremkom også at innkallinger skjedde på rutine, uten at barna var spurt om hva de ønsket. Nærmere halvparten av barna hadde samtale med kontaktpersonen alene, mens noen ganger var foreldrene, søsken, lærer eller ansatte i barnehagen med. Det er uklart i hvilken grad barna ble informert om at de kunne ha med seg en tillitsperson i samtale. Det ser også ut til at begrepet støtteperson blir brukt, heller en tillitsperson som er omtalt i forskriften. En kontaktperson viste til et godt råd fra forandringsfabrikken, om at det var viktig å spørre barnet på egen hånd, om barnet ønsket å ha med en «støtteperson».

Bruk av mer spesifikke samtaleverktøy som spill om følelser, samtalekort, figurer, nettverkskart, tegning, Signs of Safety og den dialogiske samtale metoden var sporadisk nevnt. Slike verktøy kunne ifølge kontaktpersonene være nyttige særlig i samtaler med yngre barn og barn som snakket lite, men også i samtaler om vanskelige tema. Vi har imidlertid ingen systematisk oversikt over bruken av slike verktøy. Når det gjelder samtalemetodikk mer generelt, vil vi særlig påpeke at vi ikke har funnet informasjon om forberedelse av eller formålet med samtalen. At formålet med samtalen var notert ville være viktig for i ettertid å kunne vurdere om dette var oppnådd eller ikke. Tydeliggjøring av formålet ville også være viktig for å styrke barnas mulighet for reell medvirkning i undersøkelsen.

Foreldres kontakt med barnevernet i undersøkelsen

Det ble i gjennomsnitt gjennomført 2,9 møter med en eller begge foreldre samlet. Av disse var mor til stede i 2,2 møter og far var til stede i 1,5 møter. Videre analyser viste at grunnen til sjeldnere kontakt med far ikke var *manglende* kontakt, men at far gjerne deltok på ett møte, mens mor oftere deltok på flere møter. Omfanget av kontakt med foreldre hadde en tydelig sammenheng med utfallet i sakene, der det var klart mest kontakt i tiltakssakene. I utvalget vårt utgjorde undersøkte meldinger fra foreldre 8 % (86), som er i samsvar med barnevernsstatistikken 2019. Meldinger fra foreldre ble undersøkt like ofte som i utvalget ellers. De skilte seg ikke ut fra andre undersøkelser når det gjaldt gjennomføringen av selve undersøkelsen, men de endte oftere med tiltak.

Foreldre medvirkning i undersøkelsesarbeidet

Intervjuene med de 12 foreldrene ga et mer nyansert innblikk i hvordan undersøkelsesarbeidet foregikk. Det kom frem at de ble orientert og informert om hva som skulle skje i undersøkelsen, og de hadde innflytelse på tid og sted for møter. De hadde også samtykket til, eller i noen grad uttalt seg om hvem det skulle innhentes informasjon fra. Det virket imidlertid ikke som om barnevernet hadde gjort det klart for foreldrene hva de ville innhente informasjon om. Hjemmebesøk var ifølge journalstudien del av undersøkelsene i halvparten av sakene. Hva som var formålet med hjemmebesøkene var ofte uklart for foreldrene, og de oppfattet det mest som en rutinemessig del av undersøkelsen. At mange foreldre var usikre på både hva undersøkelsen egentlig dreide seg om, og hva som var formålet med hjemmebesøkene, setter foreldrene i en posisjon der deres deltakelse blir mer passiv enn aktiv.

Når det gjaldt informasjon og tilbakemeldinger fra barnevernet gjennom resten av undersøkelsen var foreldrenes synspunkt forskjellige, fra de som mente de hadde fått god informasjon hele tiden, til de som ikke fikk det, eller måtte spørre selv. Fra intervju med kontaktpersoner var det noen som sa at de var tilbakeholdne med å gi informasjon om sine vurderinger underveis, fordi det kunne komme nye opplysninger som kunne gjøre at vurderingene endret seg.

Foreldre var hovedsakelig positive til at barnevernet hadde egne samtaler med barna, men i noen tilfeller, særlig ved konflikter mellom foreldre og barn, opplevde foreldrene at barnevernet for raskt sluttet seg til barnas forståelse.

Hvilke beslutninger var begrunnet med foreldrenes ønsker?

Totalt sett ble det vist til foreldrenes ønske/ikke ønske om tiltak i en fjerdedel av begrunnelsene for vedtak, både når det gjaldt tiltak og henleggelse. Vi undersøkte nærmere hva som var beskrevet som bekymringsfullt i undersøkelsesrapportene i de sakene som ble begrunnet med foreldrenes ønsker. Saker som endte med tiltak og som ofte ble begrunnet med foreldrenes ønsker, gjaldt bekymringer for foreldrenes stimulering/veiledning/grensesetting eller slitne foreldre. Saker som ble henlagt og som ofte ble begrunnet med at foreldrene ikke ønsket tiltak, gjaldt bekymringer for barnas atferd, fysisk mishandling og vold i nære relasjoner. Men det gjaldt også i noen grad bekymringer for foreldres stimulering/veiledning/grensesetting og evne til å forstå barnet. Det er rimelig å tro at når barnevernet begrunner en henleggelse med at foreldrene ikke ønsker tiltak, mente barnevernet at tiltak hadde vært ønskelig. Samtidig har de ikke funnet grunnlag for eller hatt tro på å pålegge tiltak.

Foreldrenes erfaringer fra samarbeidet med barnevernet

I alt 12 foreldre ble intervjuet om sine erfaringer fra undersøkelsesarbeidet og samarbeidet med barnevernet. Intervjuene dreide seg om førkontaktfasen (bakgrunn for kontakt), den første

kontakten, undersøkelsesarbeidet og avslutning av undersøkelsen. I tillegg var foreldrene opptatt av mer generelle tema som rammene for barnevernsundersøkelsen og møtet med kontaktpersonene.

Foreldrenes erfaringer fra samarbeidet med barnevernet kan oppsummeres som hovedsakelig positivt. Kvaliteter ved kontaktpersonene som ble trukket frem var å være lyttende, ikke-dømmende, gi håp om hjelp, skape tillit, åpenhet, kunne se situasjonen fra flere sider, tilgjengelighet, fleksibilitet og kontinuitet. Dette var også kvaliteter som ble trukket frem av kontaktpersonene selv. Samtidig var det ifølge kontaktpersonene forskjellig i hvilken grad slike kvaliteter lot seg realisere, både avhengig av problematikk, selve relasjonen og mer strukturelle forhold i barnevernet.

Forhold som opplevdes som vanskelig for en del foreldre var lang saksbehandlingstid, det å forstå overgangen mellom ulike formelle faser i saksgangen, dokumenter som var vanskelige å forstå pga. paragrafer og fremmede begreper etc. De opplevde i tillegg at formålet med hjemmebesøk var uklart.

Frykten for barnevernet var underliggende for de fleste, uavhengig av om foreldrene selv hadde tatt initiativ til kontakten, eller de var meldt av andre instanser, eller de hadde personlige erfaringer med barnevernet fra tidligere kontakt. Dette skyldes både det generelle bildet av barnevernets maktutøvelse overfor foreldre og barn, det stigma som forbindes med kontakten med barnevernet og det å kunne bli vurdert som uegnede foreldre. De fleste opplevde seg likevel godt møtt av barnevernet. Det ble formidlet av flere foreldre at det var et stort behov for mer informasjon om barnevernets hjelpefunksjon blant folk flest. Dette kunne f.eks. gjøres ved at informasjon om barnevernet ble formidlet på skoler på lik linje med informasjon om skolehelsetjeneste.

Drøfting

Funnene gir grunnlag for drøftinger og refleksjoner omkring flere tema som har betydning for barnevernets praksis, og som kan belyse hovedproblemstillingene i prosjektet. Noen viktige tema presenteres nedenfor.

Finnes det gode grunner for ikke å samtale med barnet?

Det ble kun funnet skriftlige begrunnelser for hvorfor det ikke ble snakket med barna i en femdel av sakene, noe som er klart i strid med gjeldende lovverk og tidligere anbefalinger. At det kun ble snakket med 60 % av alle barna og 73 % av dem over 6 år, viser at det fremdeles er potensiale for å snakke med enda flere barn. Det er viktig at barnevernet forholder seg aktivt til forpliktelsen om at barn over 7 år har rett til å uttale seg (og yngre etter alder og modning), og at dersom det ikke snakkes med barnet skal dette begrunnes. Likevel er det viktig å se at det finnes situasjoner der dette ikke blir realisert. Barnet har ingen plikt til å uttale seg, slik at når barnet har fått et reelt tilbud, men

tydelig gir uttrykk for at det ikke ønsker å uttale seg, må det respekteres. Det kan også være mer administrative eller praktiske grunner som er relevante, for eksempel når saken er overført til et annet kontor eller at det ikke har vært mulig å få tak i familien pga. lengre opphold i utlandet.

Vi mener også at det er forståelig at samtale med barnet ikke gjennomføres i enkelte tilfeller når barnet har samtaler med en annen instans som barnevernet samarbeider med, når barnevernet helt nylig har avsluttet en undersøkelse der det er snakket med barnet, eller der undersøkelsen gjelder en forelder som barnet har svært begrenset kontakt med. Alle disse grunnene kan være av hensyn til barnet og for å gjøre undersøkelsen minst mulig inngripende. Det er uansett viktig at slike hensyn begrunnes i dokumentene. Å ikke snakke med et barn pga. språklige eller kognitive barrierer kan vanskelig ses som akseptabelt.

Samtales det med barna om det som er viktig?

Funn fra journalstudien tydet på at informasjon fra skolesektoren hadde betydning for barnevernets bekymringer når det gjaldt barns psykiske vansker og andre problemer, mens samtaler med barnet ikke hadde noen betydning i disse sakene. Selv om vi ikke vet hva barnevernet snakket med barna om i disse sakene, kan det reises spørsmål om det å snakke om barnas psykiske vansker i stor grad er overlatt til andre instanser. Flere ungdommer vi intervjuet undret seg over at samtalene i stor grad dreide seg om ungdommenes hverdag, og i liten grad om det meldingen gjaldt. Selv om det i saksbehandlingsrundskrivet går frem at undersøkelsen både skal omfatte barnets totale situasjon, samtidig som den skal ta utgangspunkt i meldingen, så oppleves praktiseringen av disse noe motstridende hensynene forvirrende for ungdommene, i alle fall når de ikke blir forklart hensikten med det som snakkes om.

Hvilken innflytelse hadde barna på barnevernets vurderinger og beslutninger?

Barnas innflytelse på barnevernets vurderinger og beslutninger kan problematiseres ut fra funn fra flere informasjonskilder. At barnas synspunkt eller meninger kun var etterspurt i en knapp tredjedel av samtalene, tyder på at mange barn hadde begrensede mulighet for å medvirke i barnevernets undersøkelsesarbeid. I samme retning kan vi tolke funn fra ungdomsintervjuene om at flere lurte på forskjellige ting underveis som de ikke spurte om, og de visste ikke alltid hva undersøkelsen endte med. På den andre siden hadde samtaler med barnet betydning for hva barnevernet var bekymret for i saker om fysiske mishandling og foreldres omsorgsutøvelse. Konklusjonen var også oftere tiltak når det hadde vært samtale med barnet enn når det ikke hadde vært det. Mer komplekse analyser viste midlertid at det var barnevernets bekymringer etter endt undersøkelse som hadde størst betydning for det endelige utfallet av undersøkelsen, og ikke hvordan undersøkelsen var

gjennomført. Samtale med barnet hadde slik sett en indirekte innvirkning på beslutningen, ved at samtalene hadde betydning for hva barnevernet var bekymret for etter endt undersøkelse.

For å styrke barnas medvirkning er det behov for bedre dokumentasjon på hvordan barnets mening blir vektlagt, og bedre rutiner og strukturer som sørger for at barnet både kan få informasjon og gi uttrykk for sine meninger gjennom hele beslutningsprosessen.

Foreldre informert om fremgangsmåter, men lite om formål

Flere funn indikerer at foreldrene oftest fikk god informasjon om hvordan undersøkelsene skulle gjennomføres, men mer begrenset informasjon om hva den skulle handle om. For eksempel om hvilken informasjon andre instanser skulle gi til barnevernet og hva som var formålet med samtaler, møter og ikke minst med hjemmebesøk. Dette setter foreldrene i en posisjon der deres deltakelse blir mer passiv enn aktiv. Samtidig syntes foreldrene ikke å ha særlige forventninger om å ha innflytelse på gjennomføring av undersøkelsen, både fordi de oppfattet at barnevernet hadde sine rutiner og antakelig fordi de ikke visste hva de skulle forvente. Foreldrenes innflytelse på selve gjennomføringen av undersøkelsen ble derfor oppfattet som begrenset.

Foreldrenes innflytelse på den endelige beslutningen

Foreldrenes innflytelse på den endelige beslutningen virket imidlertid forholdsvis sterk, både når det gjaldt begrunnelse for tiltak og begrunnelse for henleggelse. En svært vanlig begrunnelse for tiltak var foreldrenes behov for veiledning. Dette gjaldt både når den opprinnelige meldingen hadde dette som bekymringstema, eller om meldingen gjaldt spørsmål om fysiske overgrep. At det ikke alltid synes å være overensstemmelse mellom meldingsinnhold og begrunnelse for vedtak ble problematisert i delrapport 4, der det ble påpekt at det kunne skje en form for problemforskyvning, eller endret problemforståelse i løpet av undersøkelsen. Dette er ikke urimelig ut fra at informasjon har blitt innhentet og nye vurderinger gjort. Men det kunne også tolkes som at begrunnelsene for vedtak ble formulert på en måte som kunne godtas av både foreldre og barnevernet, særlig i saker som gjaldt alvorlige problemer som fysiske overgrep. På den måten kunne barnas uttalelser om ev. overgrep bli utelatt fra begrunnelsen.

Positive erfaringer fra samarbeidet – men frykten for barnevernet var underliggende

Både barn og foreldre hadde hovedsakelig positive erfaringer fra samarbeidet med barnevernet. Det er likevel viktig å understreke at både barn og foreldre opplevde en underliggende frykt for barnevernet, uavhengig av om de hadde kjennskap til barnevernet fra før av eller ønsket barnevernets hjelp. Dette viser at denne frykten ikke må underkommuniseres, og at

kontaktpersonene må være bevisste på innvirkningen av barnevernets makt, også i saker der samarbeidet oppleves som godt.

Innhold

Forord	1
Sammendrag	2
Tema og siktemål	2
Metode	2
Resultat	3
Drøfting	8
1. Introduksjon	18
1.1 Rapportens oppbygging	19
2. Hva betyr det å medvirke i barnevernets undersøkelser?	20
2.1 Medvirkning i historisk og samfunnsmessig kontekst	20
2.2 Juridiske rammer for medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid	22
2.2.1 Barns medvirkning	23
2.2.2 Foreldres medvirkning	25
3. Teoretiske perspektiv og modeller for medvirkning	27
3.1 Ulike aspekter ved brukermedvirkning	27
3.1.1 Arnstein's modell for medvirkning	28
3.1.2 Familieråd som beslutningsmodell for medvirkning	29
3.1.3 Deliberative beslutningsprosesser	30
3.2 Perspektiver og modeller for barns medvirkning	32
3.2.1 Ulike perspektiver på barn	32
3.2.2 Shier's medvirkningstrapp for barn	32
3.2.3 Prosessmodell for barns deltakelse i barnevernssaker	34
3.2.4 Verktøy for samtale med barn	36
3.2.5 Barnas barnevern	37
4. Relevant forskning om brukermedvirkning	38
4.1 Barns medvirkning i undersøkelsesarbeidet	38
4.1.1 Barnas erfaringer fra deltakelse	38

4.1.2	Saksbehandlers synspunkt på barns deltakelse	40
4.1.3	Deltakelse ikke det samme som medvirkning.....	41
4.1.4	Barna som informanter mer enn deltakere?.....	42
4.1.5	Når barn og foreldre har ulik problemforståelse	43
4.1.6	Betydningen av undersøkelsesmaler	44
4.1.7	Barns erfaringer med deltakelse i familieråd	44
4.2	Foreldres medvirkning i undersøkelsesarbeidet	45
4.2.1	Medvirkning som konsultasjon	45
4.2.2	«Skjult» makt i undersøkelsesarbeidet	45
4.2.3	Både positive og negative erfaringer	46
4.2.4	God relasjon viktig, men ikke nok	47
4.2.5	Betydningen av ulike undersøkelsesmetoder	48
4.2.6	Foreldres erfaringer med familieråd	49
5.	Metode	51
5.1	Utvalg av barnevernstjenester og undersøkelsessaker.....	51
5.1.1	Utarbeiding av kodeskjema	52
5.1.2	Innhold i kodeskjemaet	52
5.1.3	Statistiske analyser	54
5.2	Kvalitativt datagrunnlag fra journalstudien	54
5.2.1	Utvalg tekstutdrag.....	54
5.2.2	Dokumentanalyse.....	55
5.3	Intervjuer med barn, foreldre og kontaktpersoner.....	55
5.3.1	Rekruttering.....	56
5.3.2	Utvalg.....	56
5.3.3	Intervjuguide	56
5.3.4	Analyse av intervjumaterialet	57
5.4	Etiske vurderinger og godkjenninger	57
	Resultat.....	60

6.	Barnas deltakelse og medvirkning, del 1	61
6.1	I hvilke saker gjennomføres samtale med barnet?	61
6.1.1	Demografiske kjennetegn ved utvalget og ved samtale med barnet	62
6.1.2	Andre forhold av betydningen for samtale med barnet	63
6.1.3	Grunner for ikke å ha samtale med barnet	64
6.2	Betydningen av meldingsinnhold for samtale med barnet	66
6.2.1	Barnets fungering	66
6.2.2	Foreldreomsorg	67
6.2.3	Familie- og miljøforhold	69
6.3	Hva er innholdet i samtalene med barnet?	70
6.3.1	Utdyping av innholdet i samtalene	70
6.3.2	Hvordan oppsummeres og vurderes samtalene med barnet?	72
6.4	Barnets innflytelse på barnevernets vurdering og beslutning	73
6.4.1	Betydningen av samtale med barnet for barnevernets vurderinger	73
6.4.2	Hvilken betydning har samtale barnet for barnevernets endelige beslutning?	76
6.5	Barnet som aktør, slik det fremstår i barnevernets dokumenter	76
6.5.1	Hvilken innflytelse har barnet på barnevernets beslutninger?	77
6.5.2	Barnets indirekte tilstedeværelse i barnevernets dokumenter	78
6.5.3	Barnets medvirkning og innflytelse i voldssaker	79
6.5.4	Barnevernets formuleringer og perspektiv på barn	81
6.5.5	Samtaler med barn i etterkant av undersøkelsen	81
7.	Barnas deltakelse og medvirkning, del 2	84
7.1	Ungdommers erfaringer med barnevernets undersøkelsesarbeid	84
7.1.1	Om intervjuene	84
7.1.2	Den første kontakten med barnevernet – bekymringer og forventninger	85
7.1.3	Det første møtet med barnevernet	87
7.1.4	Gjennomføring av undersøkelsen	88
7.1.5	Kontaktpersoner om å skape gode relasjoner og samarbeid med barn og unge	92

7.2	Tilrettelegging og gjennomføring av samtaler med barn og unge	93
7.2.1	Hvor foregikk samtalene?.....	93
7.2.2	Hvem var til stede i samtalene?	96
7.2.3	Språklig tilrettelegging.....	99
7.2.4	Bruk av samtalemetodikk i samtale med barn	100
7.2.5	Bruk av samtaleverktøy i samtale med barn.....	102
8.	Foreldres deltakelse og medvirkning, del 1.....	105
8.1	Foreldres kontakt med barnevernet i undersøkelsesarbeidet.....	105
8.1.1	Omfang og type kontakt med foreldrene.....	105
8.1.2	Betydningen av kontakt med foreldre og utfallet av undersøkelsen.....	107
8.2	Når foreldre melder	107
8.3	Foreldres innflytelse på beslutningen	109
8.3.1	Bekymringer knyttet til barnet	109
8.3.2	Bekymringer knyttet til foreldreomsorg	110
8.3.3	Bekymringer knyttet til familie- og miljøforhold.....	112
8.4	Foreldres erfaringer i undersøkelsesarbeidet	113
8.4.1	Betydningen av «førmeldingsfasen»	114
8.4.2	Fra å bli kontaktet til å stille på møte med barnevernet.....	118
8.4.3	Planlegging av undersøkelsen	119
	Gjennomføring av undersøkelsen.....	122
8.4.4	Informasjonsinnhenting	122
8.4.5	Informasjon underveis og avslutningsvis i undersøkelsen	123
8.4.6	Skriftlig informasjon til foreldre: barnevernstjenestens dokumentasjon	125
8.4.7	Hjemmebesøk.....	127
8.4.8	Foreldrenes erfaringer med samtale med barna	132
8.4.9	Involvering av nettverk og familie	134
8.4.10	Når undersøkelsen avsluttes	137
9.	Foreldres deltakelse og medvirkning, del 2.....	141

9.1	Foreldrenes forståelse og opplevelse av barnevernet	141
9.1.1	Foreldrenes frykt for barnevernet.....	141
9.1.2	En mer realistisk oppfatning av hva barnevernet er	143
9.1.3	Oppfølging av foreldre når kontakten med barnevernet har vært en belastning	144
9.2	I møte med barnevernstjenestens praksis	145
9.2.1	Saksbehandlingstid	145
9.2.2	Utydelig overgang mellom undersøkelse og tiltak	146
9.2.3	Barnevernstjenestens språk, begreper og bruk av tolk.....	147
9.3	Kontakt med barnevernet = kontakten med kontaktpersonen	148
9.3.1	Lyttende og ikke-dømmende	149
9.3.2	Formidle håp om hjelp	149
9.3.3	Tillit, - men også skjør tillit	150
9.3.4	Åpenhet	150
9.3.5	Mulighet for felles virkelighetsforståelse?	151
9.3.6	Tilgjengelighet	152
9.3.7	Fleksibilitet	152
9.3.8	Kontinuitet.....	153
9.4	I hvilken grad har foreldrene medvirket?.....	154
10.	Avsluttende drøfting	157
10.1	Hvordan deltar barn i barnevernets undersøkelsesarbeid?.....	157
10.1.1	Finnes det gode grunner for ikke å samtale med barnet?	158
10.1.2	Samtales det med barna om det som er viktig?.....	160
10.2	Hvilken innflytelse har barna på barnevernets vurderinger og beslutninger?	161
10.3	Hvordan opplever ungdommene samarbeidet med barnevernet?	163
10.4	Hvordan blir det tilrettelagt for barns deltakelse og medvirkning?.....	164
10.5	Hvordan deltar foreldre i barnevernets undersøkelsesarbeid?	165
10.5.1	Foreldre informert om fremgangsmåter, men lite om formål.....	165
10.6	Hvilken innflytelse har foreldrene på den endelige beslutningen?	166

10.7	Hvordan opplever foreldrene samarbeidet med barnevernet?	167
11.	Oppsummering av hovedfunn.....	169
12.	Styrker og svakheter ved studien	170
	Referanser	171
	Vedlegg.....	176

1. Introduksjon

Denne delrapporten, som er den femte i rekken av delrapporter fra forskningsprosjektet:

Barnevernets undersøkelsesarbeid – fra bekymring til beslutning, dreier seg om barn og foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid. Å bli undersøkt av barnevernet er for mange en invaderende og skremmende opplevelse. Barnevernstjenestene har både plikt til og vide fullmakter når det gjelder å gjennomføre undersøkelser når de blir kjent med forhold som kan utløse tiltak etter barnevernloven. I en slik sammenheng kan medvirkning synes selvmotsigende eller i hvert fall utfordrende. For noen barn og foreldre kan, på den annen side, det at barnevernet skal undersøke, innebære håp om at de skal få den hjelpen som kan endre eller i hvert fall bedre en vanskelig livssituasjon. Utgangspunktet vil dermed være ulikt både for familien og barnevernet når undersøkelsesplikten utløses, men barnevernstjenestene og deres ansatte er uansett tillagt betydelig makt og myndighet i den perioden undersøkelsen pågår. For å hindre vilkårlige maktovergrep og ivareta brukernes rettigheter er det derfor desto viktigere at barn og foreldres rett til medvirkning har blitt nedfelt både i internasjonale og nasjonale lovverk. Siktemålet med denne delrapporten er å bidra til mer kunnskap om barn og foreldres medvirkning i barnevernets beslutninger generelt og i undersøkelsesarbeidet spesielt, slik at medvirkning kan ivaretas best mulig.

Barns rett til medvirkning i beslutninger som gjelder deres liv er nedfelt i FNs barnekonvensjon av 1989 (artikkel 12) og ble innlemmet i barnevernloven i 2003 (tidligere § 4-1 andre ledd). Det har også før denne tid vært en intensjon at barn skal snakkes med og høres i sin egen sak. Forskning har vist at barns deltakelse har vært vanskelig å gjennomføre, og at det har vært behov for både mer kunnskap og bedre metoder for å oppnå dette.

Endringer i barnevernloven med ikrafttredelse fra 1. juli 2018 har presisert både barnets *rett* til å medvirke (ny § 1-6), og barnevernstjenestens *plikt* til å samarbeide med foreldre og barn (ny § 1-7). Ifølge Ot.prp. 169 L (2016–2017) om endringer i barnevernloven, ville en lovfesting fremheve betydningen av å gi foreldre og barn mulighet til å medvirke og ha innflytelse gjennom hele barnevernstjenestens arbeid, fra undersøkelsessak til valg av tiltak, gjennomføring og oppfølging. Foreldres rett til medvirkning er ikke direkte regulert gjennom barnevernloven, men inngår gjennom deres partsrettigheter som foreldre. Dette betyr at foreldre har rett til å delta gjennom hele barnevernssaken og å ev. anke beslutninger som de er uenige i. De nevnte lovreguleringene kan ses som utgangspunkt for denne delrapporten, sammen med faglige og verdimessige perspektiver om betydningen av foreldre og barns medvirkning i barnevernsarbeid generelt.

Hovedproblemstillingene i rapporten er følgende:

- 1) Hvordan medvirker barn og foreldre i barnevernets undersøkelsesarbeid?
- 2) Hvilken innflytelse har barn og foreldre på barnevernets vurderinger og beslutninger?
- 3) Hvordan opplever barn og foreldre barnevernets undersøkelsesarbeid?
- 4) Hvilke synspunkter har barn og foreldre på samarbeidet med barnevernet?

Det er utarbeidet en rekke delproblemstillinger som vil besvares underveis, og som også inkluderer kontaktpersoners erfaringer fra synspunkt på samarbeidet med barn og foreldre, og deres arbeid med å tilrettelegge for medvirkning.

Tidligere publikasjoner i forskningsprosjektet:

Delrapport 1: Oppsummering av hovedtrekkene i forskningslitteraturen (Vis, Lauritzen, & Fossum, 2016).

Delrapport 2: Evaluering av Kvellomalen (Lauritzen, Vis, Havnen, & Fossum, 2017).

Delrapport 3: Meldinger til barnevernet (Lauritzen, Vis, Ulset, Tjelflaat, & Rustad, 2019).

Delrapport 4: Når barnevernet undersøker (Christiansen, Havnen, Iversen, Fylkesnes, Lauritzen, Nygård, Jarlby, Vis, 2019).

1.1 Rapportens oppbygging

Rapporten er bygget opp gjennom 12 kapitler, hvor de fem første danner et bakteppe, og de resterende omhandler funnene. I kapittel 2 settes medvirkning inn i en historisk og samfunnsmessig kontekst, og det redegjøres for de juridiske rammene for medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid. I kapittel 3 og 4 presenteres noen teoretiske perspektiver og modeller for medvirkning, samt relevant forskning. Begge disse kapitlene anses viktige for å få en nærmere bevissthet om hva brukermedvirkning er og hvordan det praktiseres. I kapittel 5 redegjøres for metodiske spørsmål. Resultatdelen består av kapittel 6 – 9; hvorav de to første kapitlene gjelder barnas deltakelse og medvirkning, og de to siste gjelder foreldrenes deltakelse og medvirkning. I kapittel 10 gjør vi en avsluttende drøfting av resultatene relatert til hovedproblemstillingene, mens i de to siste kapitlene blir hovedfunnene listet opp, og sterke og svake sider ved studien redegjøres for.

2. Hva betyr det å medvirke i barnevernets undersøkelser?

2.1 Medvirkning i historisk og samfunnsmessig kontekst

Begrepet medvirkning dreier seg i bunn og grunn om menneskelige verdier, rettigheter og behov. Innholdet i begrepet har endret seg i takt med endringer i samfunnet, og har forbindelseslinjer til både historiske, faglige og verdimessige tradisjoner og perspektiver (Slettebø, 2008). Historisk sett kan medvirkning knyttes til ulike demokratibølger og borgerrettsbevegelser i USA og Europa fra 1960-tallet og fremover, med hensikt å bekjempe sosial urettferdighet på ulike arenaer og mellom ulike grupper i samfunnet. Medvirkning på individnivå gjelder den enkelte borgers posisjon og rettigheter overfor offentlige myndigheters inngripen i privatlivets sfære. Medvirkning i psykologisk forstand gjelder betydningen av enkeltmenneskets behov for selvrealisering og kontroll over eget liv.

Medvirkning som verdimessig perspektiv kan ses som overordnet de mer rettslige og faglige perspektiver, og innebærer at medvirkning har en egenverdi i mellommenneskelige sammenhenger. I sosialt arbeid/barnevern er denne verdien innebygd i yrkesetiske retningslinjer for sosionomer, barnevernspedagoger og vernepleiere, som en rettesnor for et arbeidsfellesskap preget av respekt og hensyn for enkeltmenneskets verdier og egenart (Fellesorganisasjonen for sosionomar, 2015), i tråd med sosialt arbeids overordnede målsetting om å forebygge, løse og redusere sosial problemer på ulike nivåer (Profesjonsrådet for sosionomer, 2017).

Medvirkning som en grunnleggende verdi og rettighet fikk et internasjonalt gjennombrudd i FNs verdenserklæring om menneskerettigheter (1948), og i den europeiske konvensjon om menneskerettigheter utarbeidet av Europarådet (EMK, 1950). Saker med mulige brudd på menneskerettighetsbestemmelsene behandles av den Europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg (EMD), som ble opprettet i 1959 (<https://www.coe.int/en/web/portal/home>)¹. Senere har FN kommet med flere banebrytende konvensjoner, bl.a. om sivile og politiske rettigheter (1976), økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (1976) og barns rettigheter (Barnekonvensjon, 1989). (<https://www.fn.no/Tema/Menneskerettigheter/Menneskerettigheter>). Hensikten med konvensjonene er å tydeliggjøre enkeltmenneskets rettigheter i møte med staten/offentlige myndigheter. Begrepet medvirkning er ikke direkte beskrevet som rettighet, men ligger innebygget i begreper som individuell frihet og i de mer spesifikke rettighetene som regulerer forholdet mellom enkeltmennesket og offentlige myndigheter på ulike områder i samfunnslivet.

¹ EMD har pr. desember 2019 behandlet sju norske barnevernssaker, hvorav den norske stat har blitt dømt i fem saker og frikjent i to.

På tross av internasjonale konvensjoner og fremveksten av nasjonale lovverk (f.eks. BFD, 1981; Justis- og beredskapsdepartementet, 1967) var det først omkring 1980- og 90-tallet at foreldre og barns innflytelse på inngripende beslutninger fra offentlige myndigheter ble satt ordentlig på dagsorden. I barnevernet vises det til et perspektivskifte i arbeidet med barn og foreldre både i Norge og internasjonalt, fra ensidig problemfokusering til mer empowerment²-orienterte tilnærminger. Boken med tema og tittel «Sammen med familien», kan ses som et viktig bidrag for et fornyet syn på medvirkning innen sosialt arbeid og barnevern (Sandbæk & Tveiten, 1996). Det var ikke lenger nok at relasjonsarbeidet var preget av respekt for enkeltmennesket og en ikke-diskriminerende holdning, medvirkning skulle også vises i praksis.

Internasjonalt ble paradigmeskiftet innen barnevernet knyttet til tre ulike trender (Marsh & Crow, 1998). Den første trenden dreide seg om en økt faglig oppmerksomhet og bekymring for barn som ble utsatt for mishandling og omsorgssvikt fra voksne. Den andre trenden dreide seg om en økt erkjennelse av at samfunnets tiltak overfor barn som var utsatt for omsorgssvikt og overgrep ikke var gode nok, og i mange tilfeller førte til mer skade enn nytte. Den tredje trenden var en økt forståelse for egenverdien av at barn og foreldre har innflytelse på eget liv og på beslutninger i offentlige systemer som påvirker deres situasjon.

Også i Norge ble det avdekket og etter hvert dokumentert mange eksempler på offentlig omsorgssvikt overfor plasserte barn (Drægebø, Havnen, Hove, Skjerve, & Oma, 2003). Samlet sett kan den sterke kritikken mot den offentlige barneomsorgen ha bidratt til at foreldre fikk en forsterket tillit/posisjon i barnevernet. Den nye barnevernloven av 1992 fremhevet familiens betydning for barnets beste, med det biologiske prinsipp og minste inngreps prinsipp som førende i arbeidet. Loven hadde også sterkt fokus på barn og foreldres rettssikkerhet, bl.a. ved innføring av fylkesnemnda, som organ for bl.a. behandling av saker om omsorgsovertakelse.

Parallelt hadde det vokst frem et nytt syn på barn, som i stadig større grad ble sett som likeverdige med voksne og med rettigheter til en god barndom og oppvekst (James & Stang Dahl, 1999; Sommer, 1997, 2004; Stang Dahl, 1992/78). Egenverdien av å bli sett som aktør i eget liv har funnet støttet i ulike fagområder som sosiologi, psykologi, pedagogikk, sosialt arbeid m.fl., men kanskje særlig fra spedbarnspsykologien som fremhevet at barn fra fødselen av har en evne til både å påvirke og å påvirkes (Stern, 2003, 1985). FNs barnekonvensjon av 1989 (ratifisert i Norge 1991), om barns

²Begrepet "empowerment" ble først lansert av WHO i Ottawa-chartret i 1986, og ble der definert som en prosess som gjør folk i stand til å øke sin kontroll over egen helsetilstand og til å forbedre egen helse (WHO, 1986). Oversatt til norsk: Myndiggjøring. Empowerment innebærer at folk blir i stand til å definere sine egne problemer ut fra sin egen situasjon, og finne sine egne løsninger i fellesskap med andre (NOU 1998:18, kap. 8).

rettigheter som medborgere og i saker som berører dem var banebrytende for gjennomslaget av et nytt syn på barn og barndom.

Når det gjaldt barns deltakelse skulle det likevel gå enda et par 10-år å nærme seg en praksis som tok barna på alvor (Slettebø, 2008). I etterstrebelser av foreldresamarbeid ble det reist spørsmål om foreldrevern gikk fremfor barnevern, og om støtte til foreldre gikk utover vern av barna (Christiansen, Havnen, & Havik, 1998; Havnen, Christiansen, & Havik, 1998a). Dette førte til debatt og ny forskning om barns behov for utviklingsstøtte, som til dels ble satt opp mot det rådende prinsippet om betydningen av biologiske bånd (NOU, 2012:5). Pr. i dag er en ny barnevernlov under arbeid, men det er allerede vedtatt nye bestemmelser både om barns rettigheter og om samarbeid med foreldre. Dagens juridiske rammer for barn og foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid vil gjennomgå nedenfor.

2.2 Juridiske rammer for medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid

I dette delkapitlet vil vi referere og utdype de juridiske rammer og retningslinjer for barn og foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid. Grunnlaget for gjennomgangen er i hovedsak Lov om barneverntjenester (BFD, 1992) med siste relevante endringer av 1. juli 2018, rundskriv om saksbehandlingen i barnevernstjenesten (Bufdir, 2017), rutinehåndboka (Bufdir, 2006) og forskrift om barnets medvirkning og tillitsperson (BFD, 2014). Relevante lovparagrafer er innrammet i tekstboksen nedenfor.

§ 1-6. Barnets rett til medvirkning (fra 1. juli 2018)

Alle barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, har rett til å medvirke i alle forhold som vedrører barnet etter denne loven. Barnet skal få tilstrekkelig og tilpasset informasjon og har rett til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter. Barnet skal bli lyttet til, og barnets synspunkter skal vektlegges i samsvar med barnets alder og modenhet. Barn som barnevernet har overtatt omsorgen for, kan gis anledning til å ha med seg en person barnet har særlig tillit til.

§ 1-7. Barnevernets plikt til å samarbeide med barn og foreldre (fra 1. juli 2018)

Barnevernet skal utøve sin virksomhet med respekt for og så langt som mulig i samarbeid med barnet og barnets foreldre.

§ 6-3. Barns rettigheter under saksbehandlingen (fra 2003)

Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

Et barn kan opptre som part i en sak og gjøre partsrettigheter gjeldende dersom det har fylt 15 år og forstår hva saken gjelder. Fylkesnemnda kan innvilge et barn under 15 år partsrettigheter i særskilte tilfeller. I sak som gjelder tiltak for barn med atferdsvansker eller tiltak for barn som kan være utsatt for menneskehandel, skal barnet alltid regnes som part.

§ 6-3 a. Krav til begrunnelse (fra 1. juli 2018)

Det skal fremgå av vedtaket hva som er barnets synspunkt, og hvilken vekt barnets mening er tillagt. Hvordan barnets beste er vurdert skal også fremgå av vedtaket.

2.2.1 Barns medvirkning

Ved lovendringer av 1. juli 2018 har barnevernloven tatt inn hovedinnholdet av bestemmelsene fra forskrift om barnets medvirkning og tillitsperson av 1. juni 2014. Når loven skal praktiseres er det likevel viktig å ha kjennskap til formuleringene og konkretiseringene som er gjort i forskriften, og som ikke kommer like tydelig frem i lovteksten. Vi har derfor valgt å referere helt eller delvis utfyllende beskrivelser fra relevante paragrafer i forskriften.

Definisjon av medvirkning § 3: Barn kan medvirke i sak ved å uttrykke sin forståelse, valg og preferanser gjennom verbal og ikke-verbal kommunikasjon. Medvirkningen skal ivareta barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.

Informasjon § 4: Barnevernstjenesten skal sørge for at barnet så tidlig som tilrådelig blir informert på en måte som barnet forstår om: a) situasjoner der han eller hun kan uttrykke sine synspunkter, b) saken og egen situasjon, c) tjenestetilbud, d) rettigheter og e) hvilke valg og beslutninger som må treffes og konsekvenser av disse.

Mulighet for å medvirke § 5: Barns medvirkning er en prosess som må utøves under hele sakens forløp i barnevernet, men barnet skal ikke utsettes for press til å medvirke.

Tilrettelegging for medvirkning § 6: Barnevernet har ansvar for å sikre at barnets mulighet til å medvirke skjer i trygge rammer for barnet. Medvirkningen skal tilrettelegges ut fra barnets alder og modenhet. Den som er ansvarlig for å høre barnet, må snakke med ham eller henne. Det skal legges særskilt vekt på at muligheten til å medvirke blir gjennomført for barn som har problemer med å forstå og få uttrykt sine synspunkter i beslutningsprosesser.

Barnet skal informeres om de ulike avgjørelser som er truffet og hvilke vurderinger som ligger til grunn for disse.

Dokumentasjon § 7: Barnevernet skal i sin saksbehandling dokumentere barnets medvirkning. Det skal dokumenteres hvorvidt barnet har fått anledning til å medvirke, hva barnet er blitt hørt om og hva som var barnets syn.

Mens barnevernloven fastslår barnets rettigheter til medvirkning og barnevernstjenestens plikter for å oppfylle disse, inneholder forskriften om barns medvirkning og tillitsperson en nærmere utdyping og konkretisering av hvordan medvirkning kan oppnås. De overnevnte paragrafene omhandler mange sider ved barns medvirkning, fra å definere hva medvirkning betyr, til å beskrive hvordan barn kan medvirke og barnevernets plikt og ansvar for å tilrettelegge for medvirkning. I tillegg er det tydeliggjort at barnets medvirkning skal synliggjøres og dokumenteres i saksbehandlingen. Sistnevnte er konkretisert i lovendring av 1. juli 2018, og innebærer at barnets medvirkning skal fremkomme av begrunnelse for vedtak.

Barnevernlovens § 1-6 og forskriftens §§ 8-14 har også bestemmelser om barnets mulighet for å ha med seg en *tillitsperson*. Bestemmelsene er i utgangspunktet avgrenset til å gjelde barn under omsorg, men ifølge saksbehandlerrundskrivet av 29.06.2017 (pkt. 3.1.1) kan barnevernstjenesten la barnet ha med seg en tillitsperson også i andre tilfeller. Dette må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle og i samråd med foreldrene. Barnevernlovens og forskriftens viktigste bestemmelser om barns medvirkning oppsummeres i en stikkordsmessig liste nedenfor:

- Alle barn som er i stand til å danne egne synspunkter, har rett til å medvirke i alle forhold som vedrører barnet etter barnevernloven
- Barn over 7 år *skal* gis anledning til å medvirke før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne
- Medvirkning er en prosess og gjelder i hele saksforløpet
- Medvirkning skal skje i trygge rammer og tilpasset barnets alder og modenhet
- Barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige tilknytning skal ivaretas
- For at barn skal ha en reell mulighet til å delta og bli hørt før avgjørelsen treffes, er det en forutsetning at barn blir informert om saken, tjenestetilbudet, rettigheter, valg, beslutninger

og konsekvenser, på en alderstilpasset måte slik at barnet har mulighet for å forstå hva saken gjelder

- Barnet har rett til å uttale seg gjennom verbal og ikke-verbal kommunikasjon
- Barnet skal bli lyttet til, og deres synspunkt skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet
- Barnets synspunkt og vektlegging av dette skal tydeliggjøres i saksbehandlingen og fremgå av vedtaket
- Partsrettigheter fra 15 år, forutsatt at vedkommende forstår hva saken gjelder, og i atferdssaker
- Barnet kan etter nærmere vurdering og i samråd med foreldre ha med seg en tillitsperson

2.2.2 Foreldres medvirkning

Foreldres medvirkning er ikke regulert i barnevernloven på samme måte som barns medvirkning. Likevel er et godt samarbeid med foreldre trolig den viktigste forutsetningen i barnevernets arbeid for å sikre barn en god utvikling og oppvekst. Dette er tydeliggjort i en ny lovbestemmelse om at barnevernstjenesten har en plikt til å vise respekt for, og så langt som mulig samarbeide med foreldre (lovendring av 1. juli 2018 § 1-7).

Foreldres medvirkning er i hovedsak regulert gjennom deres partsrettigheter som foreldre, som er nærmere definert i forvaltningsloven (1967) og barneloven (1981)³. Begrepet «part» er definert i forvaltningsloven § 2 (1) bokstav e. Her fremkommer det at en part er en person som en avgjørelse retter seg mot eller som saken direkte gjelder. Hvis et vedtak er fattet direkte mot en person, blir vedkommende automatisk part. Dette innebærer bl.a. at vedkommende har rett til veiledning fra forvaltningsorganet, forhåndsvarsel ved enkeltvedtak, innsynsrett i sakens dokumenter, uttalerett og klagerett.

I en barnevernssak er det først og fremst barnets foreldre og eventuelt barnet selv som har partsrettigheter. Hvem av foreldrene som er part i saken, må vurderes konkret i den enkelte sak, og vil kunne endres avhengig av hvordan saken utvikler seg. I barnevernssaker inntreffer partsoffentlighet vanligvis allerede fra det tidspunktet barnevernstjenesten har åpnet undersøkelsessak.

Saksbehandlingsrundskrivnet av 29.06.2017 (Bufdir, 2017) gir utførlige retningslinjer for ivaretagelse av partsrettigheter og foreldres medvirkning i ulike deler av en barnevernssak. Barnevernstjenesten

³ Alle barn som blir født fra og med 1. januar 2020 får i utgangspunktet foreldre med felles foreldreansvar. Dette gjelder både barn som har gifte foreldre, barn som har samboende foreldre og barn som har foreldre som ikke bor sammen. <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/innsiktsartikler/foreldreskap/foreldreansvar/id749199/>

har ikke plikt til å informere foreldre om meldinger som blir henlagt, og praksis på dette punktet må antas å variere. Så snart det er bestemt at en undersøkelse skal åpnes, skal foreldrene informeres om dette og hva saken gjelder. Undersøkelsen skal videre så langt som mulig gjennomføres i samarbeid med foreldrene. Dette innebærer bl.a. at foreldrene skal informeres om hva en undersøkelse er, det bør utarbeides en plan for undersøkelsen i samarbeid med foreldre, det skal innhentes samtykke for å innhente informasjon fra ulike instanser og om hva som innhentes, innhentet informasjon skal legges frem for foreldrene, og de skal få mulighet til å uttale seg i alle deler av undersøkelsen, særlig før det fattes en beslutning om tiltak i saken. De nevnte punktene om samarbeid og medvirkning er en hovedregel. Foreldre har også rett til advokatbistand, til tolk, og til å ha med seg et vitne ved hjemmebesøk.

Det finnes også nærmere bestemmelser for gjennomføring av undersøkelser når foreldre ikke samtykker, og for å tilbakeholde informasjon fra foreldrene. Dette gjelder ved alvorlig bekymring og når det anses nødvendig i forbindelse med vurdering, forberedelse og behandling av ulike saker etter barnevernloven, jf. § 6-4 annet ledd. Mer konkret kan foreldre ikke motsette seg at barnevernstjenesten gjennomfører hjemmebesøk i undersøkelsen, barnevernstjenesten og sakkyndige oppnevnt av barnevernstjenesten kan kreve å få snakke med barnet alene (Bvl. §4-3), og barnevernstjenesten kan benytte politibistand for gjennomføring av undersøkelsen (Bvl. § 6-8).

I situasjoner hvor det anses som nødvendig for beskyttelse av barnet eller ivaretaking av barnets beste, kan det være aktuelt at opplysninger blir holdt tilbake fra foreldrene i en begrenset periode. For eksempel vil det ved mistanke om vold eller overgrep ofte være av vesentlig betydning at barnevernstjenesten ikke gir informasjon før barnet eller andre ofre er gitt tilstrekkelig beskyttelse, eventuelt til nødvendig dokumentasjon er blitt sikret, se Rundskriv Q-24, punkt 5.4.2, «Om barnevernet og taushetsplikten, opplysningsretten og opplysningsplikten» (BFD, 2005).

Viktige bestemmelser om foreldres medvirkning i en barnevernssak oppsummeres stikkordsmessig:

- Barnevernstjenesten har plikt til så langt som mulig å samarbeide med foreldre
- Alle foreldre med partsrettigheter har rett til å medvirke i en undersøkelse
- Hvem av foreldrene som er part i saken må vurderes konkret i den enkelte sak
- Partsrettigheter innebærer rett til veiledning, informasjon, innsynsrett i dokumenter og uttalerett i alle deler av en undersøkelse, samt forhåndsvarsling ved vedtak
- Det bør utarbeides en plan for undersøkelsen i samarbeid med foreldrene
- Barnevernstjenesten skal som hovedregel innhente samtykke til innhenting av informasjon, men det finnes enkelte unntaksbestemmelser når foreldre ikke samtykker
- Foreldre har rett til bistand fra advokat, til tolk og til å ha med et vitne ved hjemmebesøk

3. Teoretiske perspektiv og modeller for medvirkning

Brukermedvirkning er ikke lenger en fremtidsrettet fanesak om individuelle rettigheter i møte med forvaltningen, men en lovmessig rettighet som skal etterkommes, praktiseres og dokumenteres. På tross av forskrifter og rundskriv som konkretiserer hva brukermedvirkning bør inneholde er det fremdeles utfordringer med å finne gode måter for tilrettelegging av en medvirkende praksis. Innenfor barnevernkonteksten er det særlig barns medvirkning som har blitt diskutert de senere årene, mens foreldres medvirkning lenge har vært et tema i teoretiske og praktiske sammenhenger. I søk etter relevante teoretiske perspektiver og modeller for å belyse brukermedvirkning i barnevernet, og aller helst i barnevernets undersøkelsesarbeid, har vi imidlertid funnet svært lite som tar direkte utgangspunkt i barnevernets virksomhet. Vi har derfor valgt å inkludere noe teori om brukermedvirkning generelt, og har trukket inn eksempler på hvordan denne har blitt prøvd tilpasset og drøftet i forhold til barnevernets praksis. I den første delen av kapitlet (3.1) vil vi gjennomgå noen sentrale perspektiver og modeller for brukermedvirkning generelt, mens den andre delen (3.2) vil dreie seg om barns medvirkning spesielt.

3.1 Ulike aspekter ved brukermedvirkning

Brukermedvirkning er et relasjonelt begrep, og gir forventinger om at samhandlingen mellom brukeren og f.eks. forvaltningen skal få konsekvenser (Jenssen, 2009). Hvilke og hvor store konsekvenser medvirkningen kan få for brukeren er bl.a. avhengig av hvor stor grad av medvirkning det inviteres til, og på hvilket tidspunkt brukeren inviteres til å medvirke. Graden av medvirkning vil på denne måten være med på å forme innholdet i begrepet og den praksisen som dermed utføres. Rønning og Solheim (1998) problematiserer hvem som har den såkalte definisjonsmakten til et problem. Med utgangspunkt i eiendomsretten til egne problemer skiller de mellom i hvilken grad brukeren har rett og mulighet for både å bestemme om et problem eksisterer, hva det gjelder, om det skal gjøres noe med, å velge mellom ulike former for hjelp og initiere, vedlikeholde eller avslutte kontakten.

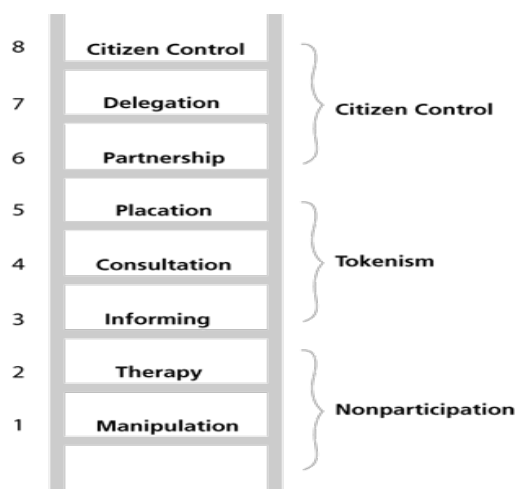
Tidspunktet for når brukerne blir tatt med i beslutningsprosessen er også av betydning for graden av medvirkning (Andreassen, 2005). Andreassen (2005) nevner følgende viktige faser: ved problemdefinering, i planlegging og utredning, når beslutning fattes, i gjennomføringen og ved evaluering. Relatert til barnevernets undersøkelses- og tiltaksarbeid synes disse «anvisningene» å være av stor relevans.

En annen måte å vurdere brukermedvirkning er hvorvidt brukeren har medvirkning på den endelige beslutningen som tas versus medvirkning gjennom hele beslutningsprosessen. Når det gjelder

inngripende beslutninger i barnevernet, f.eks. ved spørsmål om omsorgsovertakelse er trolig det endelige resultatet av størst betydning, men forskning viser likevel at både foreldre i fylkesnemndssaker (Falck & Havik, 2000) og unge i familieråd (Horverak, 2006; Strandbu & Vis, 2016; Vis, Strandbu, Holtan, & Thomas, 2011) verdsetter gode beslutningsprosesser, og kan ha lettere for å akseptere en uønsket konklusjon dersom de har opplevd seg respektert og hørt underveis.

3.1.1 Arnstein's modell for medvirkning

Arnstein's stigemodell må forstås på bakgrunn av borgerrettsbevegelser i Europa og USA på 60-tallet, som i stor grad handlet om at ulike samfunnsgrupper krevde økt innflytelse i politiske beslutninger utover det som kan oppnås gjennom stemmeseddelen. Modellen beskriver ulike former for deltakelse rangert etter hvor stor innflytelse «borgeren» har. Logikken bak modellen er at økt innflytelse er en indikasjon på mer autentisk deltakelse og at økt kontroll og selvbestemmelse er et mål i seg selv. Dette er imidlertid en ganske annen kontekst enn det vi i dag mener med barn og foreldres medvirkning i en barnevernssak. Modellen er likevel gyldig for å beskrive ulike grader av medvirkning, og synliggjør at ikke alle former for brukermedvirkning fører til reell innflytelse (Arnstein, 1969).

Arnstein's Ladder (1969)
Degrees of Citizen Participation

Arnstein's stige består av 3 hovedkategorier og 8 trinn; fra ikke-deltakelse, via grader av legitimering (tokenism) til ulike grader av borgermakt. Ikke-deltakelse er beskrevet som manipulasjon (1) og terapi (2), der eksperten eller den offentlige beslutningstaker har all myndighet. Legitimering beskriver grader av deltakelse ved at borgeren får informasjon - men uten at det er noen systemer for å gi informasjon tilbake (3), konsultasjon - men beslutningstaker avgjør om rådene skal tas hensyn til (4), og representasjon (placation) som innebærer å inkludere borgere i planlegging og rådgivning på et tidlig stadium - men uten å gi fra seg kontroll over den endelige beslutningen (5). Grader av

borgermakt er beskrevet som partnerskap der planlegging og beslutningstaking skjer etter forhandlinger mellom ulike parter (6), delegering av myndighet (7) og fullstendig overlatelse til borgergrupper/nabolag uten noen innblanding fra myndighetene som finansierer programmet eller aktiviteten (8).

I en barnevernkontekst er det lett å gjenkjenne de ulike stegene og utfordringene i Arnstein's stige som gjelder informasjonsutveksling, konsultasjon (uten reell innflytelse) og partnerskap gjennom forhandling. Eksempel på delegasjon av beslutningsmyndighet til familien kan være i saker der barnevernet ikke er bekymret for barnets situasjon, og hvor det er opp til familien selv å bestemme om de vil ta imot et tiltak eller ikke. I mer alvorlige saker er det likevel alltid barnevernet med sin mulighet for tvangsvedtak, som har det siste ordet, uavhengig av familiens medvirkning underveis. Dette gjelder også i de mest kjente metodene for brukarmedvirkning, som ulike former for familieråd og nettverksmøter (Havnen & Christiansen, 2014).

3.1.2 Familieråd som beslutningsmodell for medvirkning

Som nevnt i introduksjonen ble familieråd også utviklet i kjølvannet av den internasjonale demokratiseringsbølgen fra 1960-tallet og fremover, men mer spesifikt som et motsvar på myndighetenes overgrep mot urbefolkningen i New Zealand pga. hyppige omsorgsovertakelser av deres barn og plasseringer i hvite majoritetsfamilier. Lignende metoder og praksiser oppstod også i USA, både i barnevernssaker og når det gjaldt alternative reaksjoner mot unge lovbrytere («restorative» praksis). Uten å gå i detalj har familieråd faste prosedyrer for medvirkning gjennom hele beslutningsprosessen, fra bestemmelse av hvilket problem eller oppdrag familien skal løse, via planlegging av familierådet med en uavhengig koordinator, gjensidig informasjonsutveksling, eget familiemøte uten barnevernet til stede og forslag til handlingsplan for barnet og familien. Denne skal godkjennes av barnevernet såfremt den ikke setter barnet i fare (Havnen, 2006, 2016; Havnen & Christiansen, 2014).

Uavhengig av metodens egenskaper for å sikre brukarmedvirkning er det imidlertid viktig å påpeke at den er forholdsvis sjelden i bruk i dagens barnevernsarbeid, selv om det tilbys opplæring og finnes koordinatorene over hele landet. Og selv om intensjonen i Norge også har vært å bruke Familieråd i undersøkelsesfasen blir dette i liten grad gjort (Christiansen et al., 2019). Når modellen likevel trekkes frem her, er det for å understreke verdien av de grunnleggende prinsippene i modellen, og å vise eksempel på hvordan en ved hjelp av konkrete prosedyrer kan tilrettelegge for brukarmedvirkning i praksis.

I fagboken «Beslutninger i barnevernet» (Christiansen & Kojan, 2016) blir familieråd som beslutningsmodell i barnevernet drøftet både i forhold til gjeldende prinsipper for barnets beste, og i forhold til den tradisjonelle beslutningsprosessen i barnevernssaker (Havnen, 2016). Et hovedsynspunkt er at familieråd både ivaretar overordnede prinsipper i barnevernsarbeidet (biologisk prinsipp, minste inngrep, utviklingsstøtte og barns medvirkning) og at det gjennom sine tydelige prosedyrer langt på vei sikrer brukermedvirkning.

Det påpekes imidlertid flere utfordringer for å ta i bruk familieråd, fra ambivalens omkring overføring av ekspertmakt fra barnevernet til familien, til argumentasjon om at metoden er for tid- og ressurskrevende og motstand fra familier om å involvere nettverket i egne problemer. En annen utfordring gjelder hvorvidt barnet i familieråd opplever den samme grad av medvirkning som de voksne i saken. Ulike sider ved barns deltakelse i familieråd var hovedtema for Strandbu sin avhandling (Strandbu, 2007) og blir dessuten drøftet i flere artikler av Strandbu & Skivenes (Skivenes & Strandbu, 2004, 2005a).

3.1.3 Deliberative beslutningsprosesser

En annen tilnærming til medvirkning er såkalte deliberative beslutningsprosesser hentet fra Habermas teorier om den legitime beslutning, og relatert til beslutninger i barnevernet av bl.a. Skivenes & Eriksen (1998), Skivenes & Strandbu (2005b) og Læret & Skivenes (2016). Deliberative prosesser bygger på Habermas sin diskursteori (Habermas 1991, i Eriksen & Skivenes, 1998), som sier at ved å følge bestemte krav til prosedyrer for beslutningstaking vil en sikre normativt riktige og legitime beslutninger. Læret & Skivenes (2016) formulerer de fire viktigste kravene til en deliberativ prosess slik: 1) Berørte parter må involveres og høres; 2) relevant informasjon og kunnskap må konsulteres; 3) det må være tid og rom for å vurdere og diskutere informasjon og argumenter som er frembrakt, 4) og det må være former for åpenhet.

Eriksen og Skivenes (1998) og senere Skivenes og Strandbu (2005a), har utdypet hva deliberative prosesser innebærer, og hvordan disse kan relateres til beslutningsprosesser i fylkesnemnd og familieråd. Som en kritisk motsats til en deliberativ tankegang i barnevernet, vil vi gjengi utdrag av Oterholms (2003) drøfting og synspunkter om at prinsippene i diskursteorien (om maktbalanse) er grunnleggende forskjellige fra barnevernets mandat og virkelighet, og at den derfor kan medvirke til å tilsløre maktforhold.

Deliberative prinsipper – tilsløring av maktforhold?

Med erfaring og kunnskap om fylkesnemndsordningen drøfter Oterholm (2003) mulige fallgruver eller begrensninger i deltakerorientert praksis i barnevernet. Hun tar også utgangspunkt i Habermas

diskursteori og prinsipper for å sikre legitime beslutninger (Habermas 1999a, i Oterholm, 2003), og stiller bl.a. spørsmål ved om diskursteori passer til barnevernstjenestens mandat og rammer, og om denne type samhandling er noe å strekke seg etter i barnevernet.

Ifølge Oterholm (2003) innebærer det å følge prosedyrekravene i diskursteorien bl.a. at for å ta stilling i en sak skal en bare la seg påvirke av overbevisningskraften i argumentene. Det må videre være et ønske om å komme frem til en enighet, og at dette må skje i fellesskap. Det forutsettes at deltakerne *ønsker* å bilegge sine konflikter gjennom gjensidig forståelse, og ikke løse dem ved bruk av tvang eller ved å inngå kompromisser. Diskursteorien er formal, det viktige er selve prosedyren; det vil si måten en har kommet frem til beslutningen på. Den sier ikke noe om innholdet. Dersom forutsetningene for en diskurs oppfylles, vil beslutningene være legitime.

I artikkelen understreker Oterholm at barnevernets beslutninger i størst mulig grad bør være legitime. Prinsippet om *deltakelse fra alle berørte parter* problematiseres, da deltakelse i form av tilstedeværelse på møter o.l. ikke nødvendigvis oppleves som reell deltakelse eller medvirkning. Deltakelse i form av samarbeid og medvirkning er et mål som fremdeles er en utfordring i praksis, selv om rundskriv og retningslinjer for medvirkning har blitt stadig tydeligere. At deltakerne skal være *kommunikativt sidestilt* er også vanskelig å tenke seg i en barnevernsammenheng, der barnevernsarbeideren har stor grad av definisjonsmakt, benytter seg av eget fagspråk og regelverk etc. som ikke familien har samme kjennskap til. På samme måte er *kravet om oppriktighet* ved deltakelse ingen selvfølge når foreldre og barn mange ganger opplever seg misforstått og feiltolket.

Diskursteorien kan ses som en idealtypisk metode for å komme frem til legitime demokratiske beslutninger. Til tross for en målsetting om at barnevernets beslutninger i størst mulig grad bør være legitime vil det trolig alltid være uenigheter om barnevernets beslutninger, og grunnlaget for legitime beslutninger i tråd med deliberativ teori vil dermed ikke være til stede. Barnevernets mandat til å gripe inn mot foreldres ønsker og dermed overprøve privatlivets fred, er grunnleggende forskjellig fra prinsippene i diskursteorien. Oterholm konkluderer med at en målsetting om legitime beslutninger bygget på prinsipper om såkalt likestilt deltakelse og maktutjevning kan føre til en tilsløring av virkeligheten. Heller enn å strekke seg mot maktlikhet bør barnevernets makt erkjennes og tydeliggjøres, og innenfor disse rammene bør det tilrettelegges for deltakelse som er sensitivt for barnevernets kontekst.

3.2 Perspektiver og modeller for barns medvirkning

3.2.1 Ulike perspektiver på barn

Skivenes og Strandbu (2005b) har vist at det å innta et *barneperspektiv* inkluderer tre komponenter. Den førstekomponenten er det overordnet *barnesynet* i samfunnet, som er forbundet med den historiske og kulturelle forståelsen av barn, slik det for eksempel er nedfelt i lovgivingen og i FNs barnekonvensjon (se kap.2.1.). Den andre komponenten er *den voksnes barneperspektiv* som handler om hvordan de voksne i barnets kontekst ser og forstår det aktuelle barnet. Når det dreier seg om beslutninger om barn, innebærer denne komponenten å vurdere hva som er barnets beste, vel å merke hvor barn selv har fått anledning til å ytre seg, og hvor barnets uttalelser er inkludert i vurderingen (Strandbu, 2008). Den tredje komponenten er *barnets eget perspektiv*, det vil si hva barnet selv sier og mener.

I barnevernsutredninger som omtaler barnets mening vil det som oftest være en fortolket mening fra de voksne (komponent to), mens noen ganger kan det være barnets egen stemme som refereres eller siteres (komponent tre). At det er viktig å skille mellom det voksne barneperspektivet og barnets perspektiv finner vi eksempler på i denne rapporten, når barn formidlet at deres mening ble vridd og vendt på, og at de derfor måtte være forsiktige med hva de sier til barnevernet eller andre voksne (fra barneintervju, kapittel 7). Å få frem barnets *egen* mening er derfor viktig, samt å være bevisst at det ikke er nok å beskrive hvordan den voksne oppfatter barnet.

Barneperspektivet, slik det her er beskrevet understreker barnet som aktør i sin egen sak. Flere har understreket at denne forståelsen ikke må trekke i retning av at barnet er et «kontekstløst» barn, for eksempel at barnet kun forstås som et autonomt individ som uavhengig av sine omgivelser og relasjoner til andre uttrykker sine innerste meninger (Christiansen, 2012; Ulvik, 2009). I tillegg er det viktig å se hele barnekonvensjonen som uttrykk for barnets rettigheter, noe som også inkluderer rett til å bli beskyttet av voksne. Dette blir særlig aktuelt i barnevernssaker (Kosher & Ben-Arieh, 2020) gitt barnevernets mandat som er å «sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid» (Bvl. § 1-1).

3.2.2 Shier's medvirkningstrapp for barn

I løpet av de siste 20 årene har det blitt skrevet mye om hvordan få frem barnets mening, med tilhørende modeller og samtalemetoder for ulike hensyn. Vi vil nedenfor vise noen aktuelle modeller, og starter med den ofte refererte medvirkningstrappen av (Shier, 2001).

The ladder of youth participation!

- 1) Barn lyttes til
- 2) Barn får støtte til å uttrykke sine meninger
- 3) Barns synspunkt tas i betraktning
- 4) Barn involveres i beslutningsprosesser
- 5) Barn får del i makt og ansvar for beslutninger

H. Shier, 2001

Medvirkningstrappen til Shier er opprinnelig en forenkling av Harts stige (Hart, 1992), som igjen var en tilpasning av Arnsteins stige (Arnstein, 1969). Mer konkret innebærer forenklingen at Shier har utelatt de ulike trinnene for «ikke-medvirkning», for å skissere en modell som var konkret nok til å kunne følges. For hvert trinn i modellen stilles tre spørsmål for å klargjøre beslutningstakeren sin forpliktelse til å arbeide i partnerskap. Spørsmålene er viktige for å utdype trinnene og refereres nedenfor.

Trinn 1, Barnet lyttes til: (forutsetter at barnet tar initiativ til å snakke)

- a) Er du klar for å lytte til barnet?
- b) Arbeider du på en måte som muliggjør å lytte til barnet? (tid, rom, ferdigheter)
- c) Er det et politisk krav (policy requirement) for å snakke med barn?

Trinn 2, Barnet får støtte til å uttrykke sine meninger

- a) Er du klar for å støtte barnet i å uttrykke sine meninger?
- b) Har du ideer og aktiviteter som kan hjelpe barnet til å uttrykke sine meninger?
- c) Er det et politisk krav at barn skal få støtte til å uttrykke sine meninger?

Trinn 3, Barns synspunkt tas i betraktning

- a) Er du klar for å ta barnets synspunkt i betraktning?
- b) Gjør beslutningsprosessen det mulig å ta barnets synspunkt i betraktning?
- c) Er det et krav at barnets synspunkt skal vektlegges i beslutningsprosessen?

Trinn 4) Barn involveres i beslutningsprosesser

- a) Er du klar for å la barnet delta i beslutningsprosessen?
- b) Finnes det en prosedyre som muliggjør at barn deltar i beslutningsprosessen?
- c) Er det et politisk krav om at barn skal involveres i beslutningsprosessene?

Trinn 5) Barn deler makt og ansvar for beslutninger

- a) Er du klar for å dele noe av makten din som beslutningstaker med barnet?
- b) Er det prosedyrer som muliggjør at barn og voksne kan dele makt og ansvar for beslutninger?
- c) Er det et politisk krav at voksne og barn skal ha delt makt og ansvar i beslutninger?

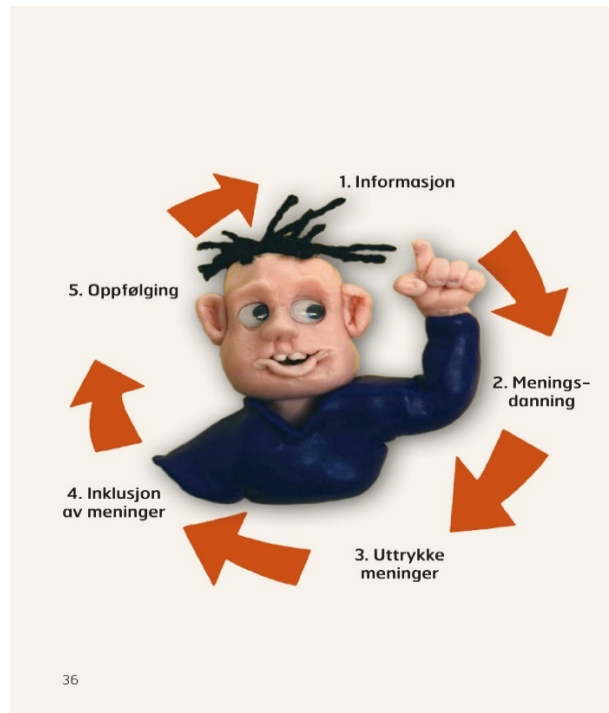
I sin omtale av modellen påpeker Shier at modellens tre første trinn følger av FNs barnekonvensjon om barns deltakelse (artikkel 12, 1989), mens de to siste punktene er opp til den enkelte organisasjon eller beslutningstaker å ta stilling til. I dagens norske barnevernlov har barnet

fullstendige partsretter fra 15 år og i atferdssaker, og barnets rett til medvirkning er tatt inn som ny lovparagraf fra 2018 (§1-6). Ifølge Shier sin modell er det viktig at det ikke er bare makt og innflytelse som skal deles, men også ansvar og konsekvenser av beslutningen. Dette reiser igjen spørsmål om i hvilken grad barnet skal ansvarliggjøres versus beskyttes i beslutninger som har viktige konsekvenser i livet deres. En sunn tilnærming til makt- og ansvarsdeling er ifølge Shier en bevissthet omkring risiko og gevinster av dette, og at barnets innflytelse på ulike områder skjer i støttende omgivelser og følges opp og evalueres.

3.2.3 Prosessmodell for barns deltakelse i barnevernssaker

Mens Shier's modell for barns medvirkning i beslutningsprosesser gjelder generelt, er det også utviklet mer spesifikke modeller for barns medvirkning i barnevernet. En kjent modell i norsk sammenheng er den såkalte prosessmodellen, utviklet av Skivenes og Strandbu gjennom flere arbeid på tidlig 2000-tall (se f.eks. Skivenes & Strandbu, 2004, 2006; Strandbu & Vis, 2008). Modellen er bl.a. beskrevet i en rapport om barns deltakelse i barnevernssaker fra daværende Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge av Strandbu og Vis (2008). Modellen tar utgangspunkt i studier om barns deltakelse på «review meetings»⁴ i England på 90-tallet (Thomas & O'Kane, 1998). Disse viste at barn ikke først og fremst forventet å få bestemme, men at deltakelse likevel hadde en verdi hvis det ble lagt opp til en prosess som gjorde at barnet følte seg sett, hørt og respektert. Senere forskning fra Norge (Strandbu & Vis, 2016) har vist at også norske barn i større grad forbinder brukermedvirkning med å delta i prosesser enn med å fatte avgjørelser. Prosessmodellen gjennomgås nedenfor.

⁴ I Storbritannia er det etablert formelle strukturer for møter mellom barnevernet, foreldre, barn og relevante instanser på flere tidspunkt i en barnevernssak. Innen 2-3 uker etter at en melding er mottatt skal det avholdes et innledende møte for å avklare barnets situasjon og hjelpebehov (initial child protection conference). Dersom konklusjonen på dette møtet blir videre undersøkelse, skal det avholdes et nytt møte innen 3 måneder (review meeting), (fortrinnsvis de samme inviterte) der det legges frem en plan for barnet. Det er spesielle prosedyrer for møteledelse og tilrettelegging for barns deltakelse. For videre informasjon om det britiske systemet se f.eks. retningslinjer og veiledere fra utdanningsdepartementet (Department for Education, 2015, 2018).

Illustrasjon fra rapport om «Barns deltakelse i barnevernssaker», Strandbu og Vis, 2008.

Trinn 1, Informasjon

Informasjon er en forutsetning for å kunne danne seg en mening, og det er også en forutsetning for å kunne forstå og håndtere vanskelige følelser. Barnet trenger informasjon om så vel barnevernet og barnevernets rolle som sin egen sak. Barnet må også få vite at det har rett til å bli hørt, og at deres mening skal tas i betraktning, dokumenteres og vektlegges i den endelige beslutningen. Informasjon som tar utgangspunkt i barnets egne spørsmål, kan oppklare misforståelser og frykt.

Trinn 2, Meningsdanning

Meningsdanning og forståelse av mening er kompliserte prosesser som foregår i et sosialt fellesskap og utvikles med alder og modning. I vanskelige livssituasjoner som rommer motsetningsfylte følelser kan det være særlig vanskelig å danne seg en mening og formulere denne. Barnet kan trenge støtte og tid for å klargjøre tanker og meninger, og det er kontaktpersonen i barnevernet sitt ansvar å legge til rette for dette. Med kunnskap om betydningen av en tillitsfull relasjon for at et barn skal kunne betro seg, vil dette ofte innebære at et eller to møter med barnet kan være for lite.

Trinn 3, Uttrykke meninger

For å kunne påvirke beslutninger må barnets meninger og synspunkt uttrykkes og gjøres kjent for beslutningstakerne. Noen barn greier dette helt på egen hånd, mens andre holder sine synspunkt for seg selv. For å hjelpe barn med å formidle sin mening foreslås det at de som trenger det, kan få assistanse av en kompetent voksen støtteperson. Støttepersonen kan enten bistå barnet i å formidle

seg direkte eller han kan formidle barnets mening på vegne av barnet. Muligheten for å ha med en støtteperson i samtaler med barnevernet er i dag regulert i forskrift om barns medvirkning og tillitsperson (BFD, 2014).

Trinn 4, Inklusjon av meninger

Når barnet har uttrykt sin mening er det neste trinnet at det også må bli hørt, dvs. at deres synspunkt blir tatt i betraktning. Ifølge lovendring i barnevernloven av 1. juli 2018 § 6-3 a skal vektlegging av barnets mening tydeliggjøres i vedtaket, og det skal også være del av vurderingen av barnets beste. Dette betyr at det faktisk ikke er noe valg lenger om en vil inkludere barnets synspunkt eller ikke, noe som egentlig betyr at modellens trinn har fått lovmessig gjennomslag. At barnets mening inkluderes tilsvarer for øvrig Shier's trinn om at barnets synspunkt skal tas i betraktning, og dette har inngått i FNs barnekonvensjon helt siden 1989. At det nå er et lovmessig krav å inkludere barnets mening er likevel ingen garanti for at det vil bli oppfylt i praksis, men det er et godt utgangspunkt.

Trinn 5, Oppfølging

Når et barn har deltatt i en beslutningsprosess er det viktig å sjekke ut hvordan barnet har det, og om det har forstått hva som ble besluttet. Og hva tenker barnet om det som ble bestemt og ev. om sin egen deltakelse? Det påpekes at det er mange beslutninger som blir tatt i løpet av en barnevernssak, og at barnet ikke bare skal inkluderes i den endelige beslutningen, men i hele prosessen. Deltakelse er derfor ikke en engangshendelse, men en kontinuerlig prosess.

3.2.4 Verktøy for samtale med barn

En viktig forutsetning for barns medvirkning er at barnet får uttale seg. Det finnes ulike modeller og verktøy for å tilrettelegge for samtale med barn. I det følgende vil vi kort presentere Den dialogiske samtalemodellen (DSM) av Gamst (2011). Samtalemetsoden tar utgangspunkt i et syn på barn og unge hvor de selv er eksperter på egne opplevelser, erfaringer, tanker og synspunkter. Det ligger nedfelt i modellen at barnet har en rett til å formidle egne synspunkter, og DSM knyttes således tett opp mot FNs barnekonvensjon og barns rett til å delta.

Formålet med DCM er å øke kvaliteten på gjennomføringen av samtaler med barn, samt styrke barn og unges muligheter til å bli hørt og forstått. DCM bygger på en strukturert dialogisk kommunikasjonsform som fremmer åpen dialog og fri fortelling. Samtalemetsoden er videre bygget opp av ulike faser: 1) Forberedende fase, 2) Kontaktetablering, 3) Innledende prosedyrer, 4) Introduksjon til tema, 5) Fri fortelling, 6) Sonderende fase, 7) Avsluttende fase og 8) Oppfølgende fase (Gamst, 2011). I kapittel 7.2.5 går vi nærmere igjennom de ulike fasene i DCM, og viser til tekstutdrag fra samtaler med barn for å illustrere disse.

3.2.5 Barnas barnevern

I boka med overnevnte tittel formidler 7 barnevernledere og 7 barnevernproffer⁵ (heretter kalt proffer) det de til sammen mener er et godt barnevern for barn (Steinrem, Toresen, Glorija Proff, & Alexander Proff, 2018). Boka har sitt utgangspunkt i fagutviklingsarbeidet «Mitt liv»; et prosjekt der proffene i en årrekke har formidlet sine erfaringer og gitt råd for et bedre barnevern. Innholdet i boka bygger på erfaringer og kunnskap utviklet av unge og fagfolk sammen. Boka er delt i 4 hovedbolker, som omfatter barnevernet i endring, grunnmuren i barnas barnevern, samarbeid med barn i praksis og rammer for et samarbeidende barnevern. I denne sammenheng er det særlig relevant å trekke frem bokas betraktninger om medvirkning og samarbeid, mens i denne rapportens forskningsdel vil vi løfte frem noen av proffenes erfaringer og råd i undersøkelsesarbeidet.

Fra medvirkning til samarbeid

Boka problematiserer begrepet medvirkning, og mener dette kan være vanskelig å forstå for barna, i tillegg til at fagfolk heller ikke har en entydig oppfatning av begrepet. Proffene har derfor foreslått at i stedet for medvirkning brukes begrepet «*å samarbeide med barn*». Dette skal forstås som at «*barn sine råd og erfaringer inkluderes når beslutninger skal tas i livet til barnet – i barnehagen, på skolen, i psykisk helsevern eller barnevern*» (Steinrem et al., 2018, s. 64). For at samarbeidet skal bli reelt er det fem forhold som må innfris. Disse er:

- 1) Barnet får nok og nyttig informasjon
- 2) Barnet får snakke trygt til barnevernet
- 3) Barnet får være med og bestemme
- 4) Barnet får bidra i dokumentasjonen
- 5) Barnet får gi tilbakemelding til barnevernet

Hvert av punktene utdypes og illustreres med eksempler, til hjelp for å gjennomføre et reelt samarbeid med barna. De fem punktene for samarbeid omtaler langt på vei den samme tematikken som noen av de mer teoretiske modellene som er gjennomgått tidligere. Det synes imidlertid å være et viktig skille, der proffene sin modell er mer opptatt av å tydeliggjøre viktig tematikk i samarbeidet, mens trappetrinnmodellene er mer opptatt av grader og nyanser av medvirkning, og av at stegene følger etter hverandre⁶. Slik vi ser det er proffene sin modell et verdifullt bidrag og supplement til de eksisterende modellene for samarbeid og medvirkning.

⁵ Barnevernproffer er unge med erfaring fra barnevern, psykisk helsevern, andre hjelpesystemer eller skole. De organiseres av Forandringsfabrikken, som er et kunnskapssenter for barn og unges erfaringer med og opplevelser av hjelpesystemer og skole.

⁶ Se også Ulvik (2009) for en sosiokulturell tilnærming til barns deltakelse.

4. Relevant forskning om brukermedvirkning

Barn og foreldres medvirkning i undersøkelsesarbeidet er et stort tema, som omfatter både ulike former og grader av medvirkning, forutsetninger og hindringer for medvirkning, opplevelse av samarbeid og respekt, beslutningsprosesser, maktbalanse osv. Vi vil i de følgende to delkapitlene oppsummere utvalgte forskningsfunn som har relevans for barn og foreldres deltakelse og medvirkning i barnevernets undersøkelser. Vi vil omtale funn fra både internasjonale oversiktsstudier og enkeltstudier som kan være relevant for å belyse problemstillinger i vår egen studie om brukermedvirkning. Studiene som utdypes vil hovedsakelig være norske/nordiske.

4.1 Barns medvirkning i undersøkelsesarbeidet

I delkapitlet om barns medvirkning i undersøkelsesarbeidet har vi tatt utgangspunkt i en systematisk review av van Bijleveld, Dedding og Bunders-Aelen (2015), som omhandler barrierer og muligheter for barns deltakelse sett fra barn og saksbehandleres side. Forskningsoversikten omfatter 21 studier, hvorav de aller fleste er fra Storbritannia og noen få fra Australia og Norge⁷, i tidsrommet 1995-2012. Blant studiene er også en tidligere oversiktsstudie som består av 22 enkeltstudier av barns synspunkter på deltakelse (Cashmore, 2002). Det kommenteres av van Bijleveld et al. (2015) at selv om noen studier har utgangspunkt i såkalte familieorienterte barnevernssystem (f.eks. Norge), så ser erfaringene ut til å være de samme. Omtrent halvparten av studiene i van Bijleveld et al. (2015) sin kunnskapsoppsummering gjaldt barnas egne erfaringer, mens den andre halvparten gjaldt sosialarbeidernes syn på barns deltakelse. De fleste studiene var basert på individuelle intervju, men det ble også brukt fokusgruppeintervju, møter og spørreskjema. Studiene omfattet både erfaringer fra å være plassert utenfor hjemmet og deltakelse i ulike typer undersøkelser og møter. Tematikken som gjaldt deltakelse vurderes langt på vei å være gyldig for ulike faser i en barnevernssak. Da den tematiske inndelingen i oversiktsartikkelen dekker mange relevante forskningsområder om barns medvirkning, har vi valgt å bruke denne som et utgangspunkt for vår gjennomgang, og supplert med noen flere temaer. Vi har også supplert med utvalgte, hovedsakelig nyere, nordiske studier.

4.1.1 Barnas erfaringer fra deltakelse

Oversiktsstudien til van Bijleveld et al. (2015) viser at de fleste barna hadde en opplevelse av å ha begrenset eller ingen mulighet for deltakelse i beslutningsprosesser som angikk deres liv. De rapporterte at de ikke var godt informerte om hva som foregikk, hvorfor de var involvert i saken eller hva de kunne forvente. Noen barn opplevde at de ble gitt anledning til å gi uttrykk for sine meninger

⁷ De tre norske studiene gjelder alle sosialarbeideres (og studenters) syn på barns deltakelse. To er basert på spørreskjema/survey (Vis, Holtan, & Thomas, 2010; Vis & Thomas, 2009) og en på intervjuer (Archard & Skivenes, 2009).

og at de ble hørt på, men uten at deres synspunkt ble vektlagt i beslutningsprosessen. Barna rapporterte også at de gjerne fikk være med å bestemme i mindre alvorlige spørsmål, men ikke i spørsmål som gjaldt viktige ting i livene deres.

Flere av studiene van Bijleveld et al. (2015) refererer til fremhever at mange barn anså en positiv relasjon til saksbehandler som den viktigste forutsetningen for deltakelse (Munro, 2001, Bell, 2002 i van Bijleveld et al., 2015). Profesjonelle egenskaper hos saksbehandler i et godt kontaktforhold var tilgjengelighet, pålitelighet og at de delte informasjon. På det personlige planet ble det fremhevet kvaliteter som å bry seg, tillit, å lytte, være snill, bruke humor og være ikke-dømmende (Bell, 2002, Leeson, 2007, Bessell, 2011 i van Bijleveld et al., 2015). Barna rapporterte om positive opplevelser når de ble lyttet til av saksbehandleren, selv om de ikke alltid fikk det som de ville (Cashmore, 2002 i van Bijleveld et al., 2015). Dette samsvarer med funnene fra en norsk avhandling, der 20 ungdommer ble intervjuet om deres opplevelse av å delta i familieråd. Ungdommene syntes å verdsette selve prosessen og samhandlingen mer enn hva som ble bestemt i handlingsplanen (Horverak, 2006).

I kunnskapsoppsummeringen fant van Bijleveld et al., (2015) at størstedelen av barna i studiene imidlertid rapporterte at de ikke hadde en god relasjon til saksbehandler, noe som gjerne skyldes at saksbehandlerne ikke holdt avtaler, kom for sent, var vanskelig å få tak i, det var dårlig kommunikasjon, eller skifte av saksbehandlere o.l. At kontakten med saksbehandler ofte var begrenset til møter med andre til stede, gjorde det vanskelig for barna å formidle det som opptok dem (f.eks. Munro, 2001, Bessell, 2011 i van Bijleveld et al., 2015). Videre er det flere studier som tyder på at barna følte seg maktesløse når planer ikke ble gjennomført og deres bekymringer ikke ble tatt opp, uten at de ble forklart hvorfor. Fravær av deltakelse ga en opplevelse av å bli ignorert og oversett, noe som hadde en negativ innvirkning på selvfølelse og selvtillit (f.eks. Leeson, 2007, Barnes, 2012 i van Bijleveld et al., 2015).

I en kunnskapsoppsummering om barnevernets undersøkelsesarbeid (Vis et al., 2016) vises det til en studie fra Scotland av Woolfson, Heffernan, Paul & Brown (2010) om barn og unges erfaringer fra å delta i en barnevernsundersøkelse. Ungdommene hadde klare synspunkter på opplevelsen av å være i fokus i en undersøkelsesprosess, og i de fleste tilfellene var opplevelsen knyttet til en sterk misnøye med selve prosessen. Deltakerne ga videre inntrykk av å være skremt av konsekvensene av en barnevernsundersøkelse (selv når undersøkelsen ble utløst av deltakerens egen avsløring). Mangel på tilstrekkelig kunnskap om prosessen, mangel på kontroll og manglende informasjon om planer og fremtidsutsikter, var de viktigste faktorene som bidro til dette.

4.1.2 Saksbehandleres synspunkt på barns deltakelse

I forskning som omhandler saksbehandleres syn på barns deltakelse, er det mange og til dels sprikende oppfatninger både av hva barns deltakelse innebærer, og hvilken vekt det bør tillegges. Van Bijleveld et al. (2015) oppsummerer, på bakgrunn av flere studier, at saksbehandlere har forskjellige oppfatninger av og begrunnelser for barns deltakelse og hindringer for deltakelse. Studier indikerer blant annet at oppfatningene av barns deltakelse varierer fra å se/møte barnet, via å informere barnet, høre barnets synspunkt, konsultere barnet, og til å betrakte barnet som en selvstendig aktør (Archard & Skivenes, 2009, Vis & Thomas, 2009). Begrunnelser for barns deltakelse blir ofte knyttet til deltakelse som en rettighet barnet har, som en kilde til informasjon om barnets behov og ønsker, eller som en metode for å lettere oppnå barnets aksept av vedtak (f.eks. Healy & Darlington, 2009 i van Bijleveld et al., 2015).

Ifølge flere studier blir barrierer for deltakelse knyttet til problematikk, forhold ved barnet og organisatoriske forhold (Archard & Skivenes, 2009, Vis, Holtan & Thomas, 2010, Vis & Thomas, 2009). Særlig i alvorlige saker om omsorgssvikt og overgrep vegrer saksbehandlerne seg for å involvere barnet (Archard & Skivenes, 2009). Grunnen til dette er at de mener at barnet bør beskyttes, og at å snakke med barnet om vanskelige ting krever særlig kompetanse (Vis & Thomas, 2009). Synet på barn som sårbare mennesker som trenger beskyttelse synes å være utbredt. Dette innebærer også at barnet ikke blir vurdert som kompetent til å ta ansvar for egne synspunkt og beslutninger, mens andre mener at voksne kan fatte gode beslutninger på barns vegne (Hollan, 2001 i van Bijleveld et al., 2015). Alder og modenhet er også et tema, selv om forskningen viser at selv eldre barn som deltar ikke nødvendigvis har særlig innflytelse på beslutningen (Vis & Thomas, 2009). Noen saksbehandlere trekker barns troverdighet i tvil, og «ufornuftige» barn kan lett utelukkes fra beslutningsprosessen (Holland, 2001 i van Bijleveld et al., 2015; Archard & Skivenes, 2009).

I likhet med flere studier om barns erfaringer (kapittel 4.1.1), blir kontaktforholdet mellom saksbehandler og barnet også fremhevet av saksbehandlere i flere studier (f.eks. Healy & Darlington, 2009, Barnes, 2012 i van Bijleveld et al., 2015). Et godt kontaktforhold er viktig for at barnet skal kunne formidle sitt synspunkt, og for at saksbehandlerne skal være i stand til å vurdere om det barnet sier stemmer overens med barnets ekte følelser (Vis et al., 2010). For å danne seg en mening om barnets synspunkt er det også nødvendig med mer enn en enkelt samtale (Archard & Skivenes, 2009). På den andre siden er det mange saksbehandlere som synes det er vanskelig å etablere en god relasjon til barna pga. manglende kompetanse, eller det kan være vanskelig å lage gode og trygge rammer for samtale (Horwath, 2010 i van Bijleveld et al., 2015). Når et godt kontaktforhold mangler kan det være vanskelig for saksbehandlerne å vurdere om det barnet sier er «sant» eller er

påvirket av foreldre eller andre voksne (Archard & Skivenes 2009; Holland, 2001 i van Bijleveld et al., 2015).

En siste barriere, ifølge saksbehandlere i flere studier, er knyttet til ulike organisatoriske forhold som store saksmengder eller mangel på fagpersoner. I slike situasjoner blir kontakten med barna gjerne en del av prosedyren som skal gjennomføres, og «kvalitetstid» med barna blir vanskelig å oppnå (Beckett et al., 2007, Winter, 2009, Barnes, 2012 i van Bijleveld et al., 2015).

I den oppsummerende drøftingen påpeker van Bijleveld et al. (2015) at selv om relasjonen mellom barn og saksbehandler synes å være den viktigste faktoren både som mulighet og barriere for deltakelse, er det like viktig å erkjenne at det er saksbehandler som bestemmer når og på hvilken måte barnet skal delta. Intervensjoner for å fremme barns deltakelse bør derfor ikke fokusere kun på kontaktforholdet, men heller på barns rettigheter til å delta. Dersom barns rettigheter til deltakelse skal tas på alvor må saksbehandleres syn på barn som sårbare individer som trenger beskyttelse modifiseres, og barnet må behandles som en kompetent sosial aktør fra første kontakt med barnevernet.

4.1.3 Deltakelse ikke det samme som medvirkning

Barns erfaringer fra å delta på saksmøter, evalueringsmøter og familierådsmøter er, ifølge flere studier, delte. I en av studiene i kunnskapsoppsummeringen til van Bijleveld et al. (2015), rapporterte barna at de hadde hatt anledning til å uttrykke sine følelser og meninger uavhengig av om de hadde deltatt på møtene (Bell, 2002 i van Bijleveld et al., 2015). De fleste barna ønsket også å vite hva som ble sagt om dem og bli forsikret om at deres synspunkt kom frem på møtene. Selv om en del barn og unge var til stede på slike møter, rapporterte de ofte at dette ikke betydde at de hadde deltatt i betydningen av å medvirke (Leeson, 2007 i van Bijleveld et al., 2015). Samtidig peker studier på, at de fleste barn syntes det var vanskelig at mange og til dels ukjente voksne var til stede, at de ikke hadde samme informasjon som de voksne og at de var dårlig forberedte og manglet tilstrekkelig støtte (Bell, 2002, Cashmore, 2002 i van Bijleveld et al., 2015).

Vis & Thomas (2009) har studert barns deltakelse i beslutningsprosesser i Norge. Studien ble gjennomført i samband med utprøving og implementering av metoder for barns deltakelse som var utviklet i England og Wales (jfr. review meetings, kap. 3.2.3). 16 saksbehandlere som hadde deltatt i opplæringen, rapporterte om barns deltakelse i 43 saker for barn i alderen 7 til 12 år. Resultatene viste at selv om barn tok del i beslutningsprosesser fikk det ikke nødvendigvis betydning for utfallet av saken. Det barn sa hadde i hovedsak innflytelse på saken dersom de hadde deltatt i møter, og i mindre grad dersom de bare hadde hatt enesamtaler med saksbehandler. Forskerne konkluderte

med at det ikke kan settes likhetstegn mellom å snakke med barn og det å gi barn reell deltakelse i beslutningsprosesser.

I en norsk doktorgradsavhandling skilles det mellom konsultativ og kollaborativ medvirkning. Det konkluderes med at forskningen har vært mest opptatt av i hvilken utstrekning en snakker med barn og i liten grad hvilken betydning disse samtalene får for utfallet av saken (Vis, 2014). Archard og Skivenes (2009) fant at når barnet hadde et annet syn enn saksbehandler, så ble synspunktet registrert, men det hadde ingen innvirkning. Studien var basert på 53 intervju med engelske og norske barnevernsarbeidere.

Paulsen (2016) har intervjuet 45 ungdommer i alderen 16-26 år om deres erfaringer med medvirkning i kontakten med barnevernet. Analysene viste tre ulike medvirkningspraksiser: 1) liten/ingen tilstedeværelse eller medvirkning, 2) tilstedeværelse, men ikke medvirkning og 3) medvirkning. Det mest vanlige var den andre medvirkningspraksisen, hvor ungdommene var til stede – men hvor de ikke opplevde at det de sa ble tatt med i vurderingen. Ungdommene beskrev da at de ikke opplevde at deres tilstedeværelse hadde noen verdi, og de ble umotivert for å være med på møter med barnevernet. I artikkelen fokuseres det også på hvilke faktorer som påvirker graden av medvirkning, der både barnas alder, antall møtepunkter og især relasjonen mellom barn/unge og barnevernsarbeiderne spiller en sentral rolle. Å legge til rette for en god relasjon ser ut til å være en forutsetning for gode medvirkningsprosesser, hvor den unge blir behandlet som en samarbeidspartner.

4.1.4 Barna som informanter mer enn deltakere?

Lurie, Kvaran, Tjelflaat & Sørli (2015) har studert barnevernstjenestens undersøkelsesarbeid ved bl.a. å ha intervjuet 39 barnevernledere/ansatte ved 18 barnevernstjenester (6 individuelle og 12 gruppeintervju). Det oppsummeres at barnets rolle i undersøkelsen fremstod som diffus, og at det ikke alltid var rutiner for å snakke med barna. Det ble innhentet informasjon fra barnet for å belyse saken, men de var mindre påpasselige med å gi barnet informasjon om hva som skulle skje etter undersøkelsen, og om eventuelle tiltak som skulle settes inn. Barnets troverdighet ble vurdert, og om opplysningene passet inn i et helhetsbilde. Studien konkluderes med at barnets medvirkning kan oppfattes som «skinn-medvirkning». På den ene siden blir barnet vurdert som en kompetent aktør, men på den andre siden som den som gir legitimitet til en allerede konkludert saksforståelse som er definert av de voksne.

I en senere rapport fra samme studie (Lurie, Sørli, Kvaran, & Tjelflaat, 2018) omtales barn og foreldres erfaringer med undersøkelsesarbeidet. Barna i studien (n=6) var snakket med flere ganger,

men med ett unntak var formålet med samtalerne å innhente informasjon om barnet selv og familien. Barna bekreftet således tidligere funn fra intervjuer med barnevernledere/ansatte, at de i liten grad ble informert om hva som skulle skje videre, og at de heller ikke ble tatt med i avslutningen av undersøkelsen i forhold til barnevernets beslutninger og valg av tiltak. Informasjon til barna ble ofte overlatt til foreldrene. Lurie et al. (2018) stiller spørsmål ved om den mangelfulle involveringen av barna skyldes barnevernets prosedyrer for undersøkelsesarbeidet, og anbefaler en gjennomgang av disse slik at de kan sikre barnets lovmessige rett til å få informasjon og delta i beslutningsprosessen.

Sted for gjennomføring av samtalen var ifølge Lurie et al. (2018) også ofte styrt av prosedyrer, og fant oftest sted på skolen. Barna ga entydig uttrykk for at skolen ikke nødvendigvis var en god arena for å snakke med barnevernet, og de ønsket ikke å ha med lærere i samtalerne. Det ble opplevd rart og stigmatiserende å bli hentet ut av klassen for å snakke med barnevernet, og barna måtte finne på forklaringer overfor medelever. Det ble påpekt at når skolehverdagen ble brutt opp for å snakke om vanskelige ting, var det vanskelig å konsentrere seg etterpå.

4.1.5 Når barn og foreldre har ulik problemforståelse

Heimer, Näsman & Palme (2018) har analysert undersøkelsessaker i Sverige ved hjelp av dokumentanalyse og intervjuer med saksbehandlere. Prosjektet hadde tilgang til alle undersøkelsessaker i to kommuner i perioden 2012-2013 (n=688), hvorav en delstudie bestod av saker der foreldre og barn hadde ulik problemforståelse (n=40). Sakene var kjennetegnet av bekymringer knyttet til fysisk omsorgssvikt, barnet vitne til vold, foreldres rusmisbruk og foreldres psykiske problemer. På grunnlag av første gjennomlesning av sakene laget forskerne en prosessmodell ut fra en hypotese om at tiltak der barnets problemforståelse var tatt hensyn til, ville matche behovet bedre og føre til bedre tiltak/intervensjoner enn om barnets problemforståelse var utelatt. Barna i utvalget ble fulgt fra første melding til slutten av 2016.

Forskerne registrerte at barnas problemforståelse var svært sentral i den første avklaringsfasen, for så å bli mindre synlig gjennom analyse- og vurderingsfasen, og ofte fraværende i beslutningen om tiltak. Et hovedfunn var at barnas problemforståelse gradvis ble erstattet av foreldrenes problemforståelse, noe som kom frem både gjennom det skriftlige materialet og gjennom intervjuene med saksbehandler. Selv om barnas fortelling om overgrep eller mishandling hadde blitt bekreftet, ble bekymringene i løpet av undersøkelsen reformulert til å dreie seg om bekymringer for barnas atferd heller enn foreldrenes mangelfulle omsorg. Denne reformuleringen ble forklart å være en strategi for å beholde et samarbeid med foreldre, for at de ikke skulle trekke seg underveis. Tiltak ved alvorlig omsorgssvikt endte ofte med veiledning om grensesetting eller oppfølgingssamtaler (Heimer et al., 2018).

Resultatet fra oppfølgingsstudien i 2016 viste at i hele 35 av de 40 sakene ble forskernes hypotese bekreftet; i hovedsak ved at tiltakene som ble iverksatt ikke matchet barnas behov for omsorg og beskyttelse. I 8 av 9 saker der barnets problemforståelse var blitt tatt hensyn til ble tiltaket vurdert som hensiktsmessig, mens i hele 27 av 31 saker der barnets problemforståelse ikke var tatt hensyn til, ble tiltaket vurdert som lite hensiktsmessig. Forfatterne mener studien indikerer en familieorientert (foreldrefokus) praksis mer enn en barneorientert, og at dette har sammenheng med at barn fremdeles blir sett på som individer som trenger beskyttelse, heller enn selvstendige (retts)subjekter (Heimer et al., 2018).

4.1.6 Betydningen av undersøkelsesmaler

Vis et al. (2016) sin kunnskapsoppsummering om undersøkelsesarbeidet (delrapport 1) viste at barnevernet hadde oftere samtaler med barn, og at barnet ble mer delaktig i undersøkelsen når det var brukt undersøkelsesmaler enn i andre typer undersøkelser. Barnet bidro slik med mer informasjon i saken, og det var indikasjoner på at barnets perspektiv oftere var nevnt i saksutredningen. For det britiske Assessment Framework (AF) og det svenske Barns behov i centrum (BBIC) var det også god dokumentasjon for at barns behov ble bedre utredet. Det finnes lite forskning om barns opplevelser av medvirkning i undersøkelsene, men studier tilknyttet AF viser at barnas erfaringer var blandet. På tross av dokumentasjon på at både barns behov og foreldres omsorgsevne blir bedre kartlagt ved bruk av maler, er det imidlertid ikke (undersøkt eller) dokumentert at bruken av maler fører til andre eller bedre beslutninger enn uten bruk av maler.

4.1.7 Barns erfaringer med deltakelse i familieråd

Tidlige studier av familieråd i England og Wales har funnet at barn deltar oftere i familieråd enn i andre typer møter i barnevernet (Marsh & Crow, 1998; Sundell & Hæggman, 1999). Nordiske studier har vist at om lag 7 av 10 barn var til stede i familierådet som omhandlet dem, en noe større andel barn over 10 år og en tilsvarende lavere andel av yngre barn (Havnen, 2006; Morthorst Rasmussen & Haldbo Hansen, 2002; Sundell & Hæggman, 1999). Fra den nordiske undersøkelsen (Heino, 2009) ble det funnet at barna var informert og trukket med i forberedelsen av familierådet, selv om de hadde hatt liten eller ingen medvirkning på utarbeidelse av spørsmål til familierådet.

Det har blitt påpekt at maktbalansen mellom barn og voksne i familien kan være like skjev som i møtet mellom barnet og barnevernstjenesten (Dalrymple, 2002; Holland, Scourfield, O'Neill, & Pithouse, 2005). Bruken av en særskilt støtteperson for barnet har vist seg å være et viktig virkemiddel for å sikre barns deltakelse, men det stilles spørsmål ved om en støtteperson fra det private nettverket har god nok kompetanse til å bistå barnet i prosessen (Strandbu, 2008).

Støttepersonen kan støtte barnet i selve møtet, eller formidle barnets synspunkt når barnet ikke

deltar. Barna i den norske undersøkelsen hadde blitt spurt om hvem de ønsket som støtteperson, men ikke om hvem andre som skulle inviteres (Omre & Schjelderup, 2009). Horverak (2006) oppsummerer at for ungdommene er det viktigere at familiemedlemmer møtes og diskuterer deres situasjon, enn at de bidrar med konkrete tiltak; *«det er viktigere å bli sett enn å bli hjulpet»*⁸.

4.2 Foreldres medvirkning i undersøkelsesarbeidet

Forskning om foreldres opplevelse av barnevernets undersøkelsesarbeid er fremdeles begrenset, noe f.eks. Pettersen (2018) påpeker er oppsiktsvekkende. Dette med tanke på at det faktisk er undersøkelsesarbeidet som danner grunnlaget for å sikre familier hensiktsmessige intervensjoner i ettertid. Et hovedinntrykk fra mer generelle brukerstudier er at mange foreldre er fornøyde med kontakten med barnevernet, særlig de som mottar hjelpetiltak (Fauske, Clifford, Lichtwarck, & Marthinsen, 2009; Slettebø, 2008), mens de mer spesifikke studiene om medvirkning og innflytelse i undersøkelsesarbeidet gir et mer sprikende inntrykk. Storparten av studiene er mindre intervjustudier, mens det finnes forholdsvis få større surveyundersøkelser.

4.2.1 Medvirkning som konsultasjon

Slettebø (2008) har gjennom sin avhandling gjort et omfattende forskningsarbeid om foreldres medvirkning i barnevernet. Dette gjelder både individuell medvirkning, basert på 21 foreldre som har mottatt tjenester fra barnevernet (de fleste har fått hjelpetiltak) og kollektiv medvirkning, basert på et aksjonsforskningsprosjekt om brukergrupper bestående av foreldre som har blitt fratatt omsorgen for sine barn, fosterforeldre og saksbehandlere. Selv om denne studien ikke fokuserer på undersøkelsesarbeidet spesifikt er den relevant, som en av de første norske studiene som har utforsket foreldres opplevelser av deltakelse og av hvor mye de fikk bestemme. Analyser av de individuelle intervjuene viste bl.a. at foreldrenes beskrivelse av mulighetene for medinnflytelse, ut fra Arnsteins stige (se pkt.3.1.1), for det meste kunne kategoriseres som konsultasjon og symbolsk innflytelse (skinninnflytelse). Foreldrene var blitt lyttet til og hørt på, men de ga få eksempler på partnerskap der de hadde kunnet forhandle om resultatene.

4.2.2 «Skjult» makt i undersøkelsesarbeidet

Midjo (2010) har i sitt doktorgradsarbeid studert samhandlingen mellom foreldre og barnevernsarbeidere i barnevernets undersøkelser som en diskursiv praksis. Forskeren har gjennom observasjon og samtaler fulgt 17 saker gjennom meldingsmøter, utredningsmøter og avslutningsmøter, og har i tillegg intervjuet 14 foreldre og 17 saksbehandlere. Viktige spørsmål i

⁸ For en nærmere utdyping av barns deltakelse i familieråd vises til kunnskapsoversikt utarbeidet på oppdrag fra Bufdir (Havnen & Christiansen, 2014).

avhandlingen er «*hvordan og i hvilken grad barnevernets undersøkelse som en interaksjonell prosess, skaper mulighetsrom for innflytelse for foreldrene*», og videre hvordan de ulike posisjonene utformes og forhandles frem i ulike faser av arbeidet.

Et sentralt funn omtales som barnevernsarbeiderens «skjulte maktpraksis», som særlig kommer til syne når foreldre prøver å yte motstand mot barnevernets perspektiver. Dette innebærer bl.a. at barnevernsarbeiderne i kraft av sin institusjonelle maktposisjon kontrollerer og styrer hvilken problemforståelse og kompetanse som er «gyldig», og slik begrenser foreldres aktive involvering og påvirkning i utredningsprosessen. Ifølge forfatteren kan dette resultere i kompetansekamper, der foreldrene blir vevd inn i «motmaktstrategier» som bidrar til å låse eller lukke samtalen. Forfatteren påpeker at begge typer kompetanse bør anerkjennes som ressurser til bedre forståelse, slik at det kan etableres en større åpenhet for barnevernsamtalens og undersøkelsens «fremvoksende preg».

4.2.3 Både positive og negative erfaringer

En ny oversiktsstudie av foreldres fornøydhet med tjenester fra barnevernet (Tilbury & Ramsay, 2018) viser til flere relevante funn for undersøkelsesarbeidet. Oversiktsstudien er basert på 52 enkeltstudier i perioden 2000-2016, (33 kvalitative, 9 kvantitative, 10 mixed methods).

Informantenes erfaringer ble oppsummert i 4 tema knyttet til undersøkelsesarbeidet: ærlighet, tillit, informasjonsdeling og unøyaktig eller urettferdig undersøkelse.

Ærlighet var eksemplifisert med betydningen av klar kommunikasjon om formål med og begrunnelser for beslutninger. Det inkluderte også transparens ved å dele informasjon om fremdrift og utfall av vurderinger underveis, og tydelighet omkring barnevernets rolle og saksgang. *Tillit* til foreldre innebar å lytte til deres meninger og inkludere deres innspill. Betydningen av *informasjonsdeling* ble utdypet ved negative erfaringer som at saksbehandlere holdt tilbake informasjon for foreldrene, noe som gjorde at de opplevde seg feilinformert både om barnevernstjenesten og dens formål. Mer konkret rapporterte foreldrene om manglende informasjon om hva barnevernet forstod med å være skikket som foreldre, hvorfor beslutninger ble fattet og hvorfor barn hadde blitt flyttet.

Et tema som gjaldt undersøkelsesarbeidet generelt, var *unøyaktig og urettferdig undersøkelse*. Dette var relatert til at saksbehandlere ikke innhentet all relevant informasjon, og at de fokuserte på foreldrenes svakheter. Foreldre var også frustrerte over saksbehandlernes motvilje til å modifisere vurderinger basert på nye opplysninger, og opplevde at undersøkelsene kunne være både stressende og truende. Forhold som saksbehandlernes holdninger, kompetanse og handlinger ble generelt sett vurdert både positivt og negativt.

Petersen (2018) har intervjuet 17 foreldre som har erfaring fra undersøkelsesprosessen i barnevernet i Danmark. Storparten av foreldrene hadde kontaktet barnevernet selv, og ut fra tidligere forskning var det forventet at de da ville ha overordnet positive erfaringer med barnevernet. Imidlertid hadde de fleste nesten utelukkende negative erfaringer med å ha blitt undersøkt av barnevernet. Undersøkelsen ble opplevd som en kamp for å få oppmerksomhet og hjelp, den var utilstrekkelig og upassende og den ble opplevd som skadelig (fikk uheldige konsekvenser).

Et lite fåtall av foreldrene rapporterte om positive erfaringer. De opplevde undersøkelsen som passende ut fra deres egen problemoppfatning, selve undersøkelsen tok relativt kort tid og de ble møtt av en sosialarbeider som inkorporerte deres oppfatning av situasjonen. Forfatterne påpeker at særlig tidsbruk i gjennomføring av en undersøkelse er en viktig faktor å ta med i beregningen, og særlig for foreldre som selv ønsker å delta i barnevernsundersøkelsen.

En nordisk studie om foreldres deltakelse i undersøkelsesarbeidet (n=16) (Kildedal, Uggerhøj, Nordstoga, & Sagatun, 2011) oppsummerte følgende tematiske hovedfunn: 1) Mangler i forhold til foreldres kunnskap om undersøkelsens varighet og innhold, 2) Hvordan og i hvilken utstrekning foreldre følte seg involvert i undersøkelsen varierte, 3) Noen foreldre hadde en følelse av å bli objektivert og utsatt for skjult maktbruk for eksempel ved at sosialarbeideren kontrollerte informasjonsflyten i en sak, og 4) Fedre var perifere i undersøkelsen. I en artikkel fra samme studie (Kildedal, Uggerhøj, Nordstoga, & Sagatun, 2010) påpekes også at foreldrene hadde liten innflytelse på hva som ble skrevet i de ulike rapportene og notatene fra saken. Enten ble det ikke gitt mulighet for å komme med tilføyelser eller endringer (heller ikke å rette opp feil), eller ble ferdige referat lest opp for dem på møter eller i telefon.

4.2.4 God relasjon viktig, men ikke nok

Den tidligere nevnte studien av Lurie et al. (2018) har også undersøkt foreldres (n=8) og saksbehandleres (n=5) erfaringer med barnevernsundersøkelser, med fokus på opplevelse av hvilke faktorer som fremmer eller hemmer god samhandling. Studien viste betydningen av en god og tillitsfull relasjon mellom saksbehandler og foreldre for å kunne gjennomføre en vellykket barnevernsundersøkelse. En god relasjon bidro til innsikt i familiens situasjon og til større enighet om veien videre og valg av tiltak. Men studien viste også at en god relasjon ikke alltid var nok for god samhandling. Negativ forforståelse av barnevernet, manglende informasjon i prosessen, «kunstige» hjemmebesøk, kriser og lojalitetskonflikter var blant faktorene som hindret god samhandling. Forfatterne stiller spørsmål om hva barnevernet kan gjøre for å redusere foreldres redsel, og få til en mer åpen og positiv kontakt med familien. Det er særlig viktig å være bevisst hvordan foreldres

forforståelse, f.eks. preget av medias negative omtale av barnevernet, påvirker kvaliteten av undersøkelsen.

4.2.5 Betydningen av ulike undersøkelsesmetoder

Samsonsens og Willumsens (2015) sammenlignet undersøkelsesarbeid i barnevernet i England og Norge, bl.a. ved dybdeintervjuer av 5 foreldre fra hvert land. På tross av at England har en utstrakt bruk av maler i undersøkelsesarbeidet og Norge gjør bruk av mer skjønnsbaserte undersøkelser, fant forfatterne at foreldres opplevelser av å bli undersøkt av barnevernet hadde mange likhetstrekk. F.eks. var foreldre fra begge land mer opptatt av de stressende opplevelsene ved å bli undersøkt, enn av selve metoden undersøkelsen var gjennomført på. De fortalte om følelser som engstelse, frustrasjon og maktesløshet, men også av lettelse, uavhengig av hvilket land de kom fra.

Det ble imidlertid funnet noen forskjeller som kunne knyttes til ulike undersøkelsesmetoder. I England opplevde foreldrene større tydelighet når det gjaldt saksgang og maktforhold i undersøkelsesarbeidet, mens i Norge hvor undersøkelsesarbeidet er mer avhengig av relasjoner og profesjonell dømmekraft, opplevde foreldrene at maktforholdet var mer utydelig/indirekte (jf. Midjo, 2010), og at det kunne være et uklart forhold mellom hjelperrollen og kontrollrollen. Forfatterne påpeker at selv om deres funn er basert på en liten studie fra to land, så er det viktig at kommunikasjon omkring følelser og makttema gjøres eksplisitt, og likeens at det tosidige aspektet av hjelp og kontroll tydeliggjøres i undersøkelsen.

Vis, Lauritzen, & Fossum (2016) har i delprosjekt 1 i undersøkelsesprosjektet, gjort en internasjonal forskningsgjennomgang av totalt 118 studier om meldings- og undersøkelsesarbeidet i barnevernet i perioden 2005-2016. Tematisk omhandler rapporten betydningen av undersøkelsesmaler og risikovurderinger, brukerperspektiv og andre forhold som har betydning for barnevernets beslutninger. I denne sammenheng refereres noen funn som har særlig relevans for foreldres deltakelse og medvirkning i undersøkelsesarbeidet.

Studier av undersøkelsesmaler som AF og BBIC gir god dokumentasjon på at foreldres omsorgsevne blir bedre utredet ved bruk av rammeverkene enn i andre undersøkelser. Det er imidlertid usikker dokumentasjon på om foreldre blir mer delaktig i standardiserte undersøkelser, og brukerstudier viser at foreldrenes erfaringer var delte.

I den nevnte forskningsgjennomgangen (Vis et al., 2016) var det totalt 12 relevante publikasjoner om foreldres erfaringer i undersøkelsesarbeidet, hvorav fire var norske og de øvrige hadde utspring i USA, Australia og Storbritannia. En hovedkonklusjon var at delaktighet i undersøkelsesprosessen

førte til mer fornøyde brukere. Flere studier sammenlignet foreldres deltakelse i undersøkelser preget av behovsutredninger, og mer tradisjonelle undersøkelser preget av risikovurderinger. De fant at foreldre som hadde deltatt i behovsutredninger var mer engasjerte, fikk mer konkrete tjenester og var mer tilfredse enn foreldre som hadde deltatt i mer tradisjonelle undersøkelser.

Noen (australske) studier rapporterte om negative erfaringer fra foreldre både i undersøkelsesarbeidet generelt og knyttet til standardiserte undersøkelsesmaler (f.eks. Harris, 2011 i Vis et al., 2016). Foreldre opplevde at det å bli undersøkt av barnevernet var knyttet til mistenkeliggjøring og stigmatisering, og at saksbehandlerne var opptatte av å vurdere om de var tilstrekkelige som foreldre. En annen studie fant at bruk av strukturerte utredningsmaler førte til svekket respekt og tillit til systemet hos brukerne og at de følte seg fremmedgjort. Resultatet av at foreldrene opplevde undersøkelsesprosessen på denne måten var at de i mindre grad deltok i prosessen (Harris, 2012 i Vis et al., 2016).

4.2.6 Foreldres erfaringer med familieråd

Familieråd er som allerede nevnt (kap. 3.1.2) en beslutningsmetode bygget opp for og rundt samarbeid med familien, med prosedyrer og rutiner for involvering fra planlegging via gjennomføring og frem til endelig beslutning. Erfaringer fra denne metoden kan på mange måter overføres til mer tradisjonelt undersøkelsesarbeid og beslutningsarbeid (Havnen, 2016), og det er relevant å trekke frem noen hovedfunn fra en internasjonal kunnskapsoppsummering utført på vegne av Bufdir (Havnen & Christiansen, 2014).

Følgende sitat fra en studie av foreldres erfaringer kan stå som en oppsummering av hovedtrekkene fra forskningen om familieråd: *“While there has been limited research on FGC (Family Group Conference) outcomes, there has been considerable research on conference processes and participant experiences. Studies suggest that parents and family members are generally satisfied with their FGC experiences”* (Darlington, Healy, Yellowlees, & Bosly, 2012, s. 332). Fra den norske evalueringsstudien av familieråd (Havnen, 2006) ble det funnet at ca. ni av ti foreldre (T1, n=79, T2 n=39) ville anbefale familieråd til andre.

Positive erfaringer med familieråd ble samlet sett relatert til bedring av relasjoner og kommunikasjon mellom familiemedlemmer med økt samhold og styrkede familiebånd som konsekvens, økt innflytelse på beslutninger, opplevelse av redusert avmakt og å bli behandlet med respekt, og økt mulighet for at de selv og familiemedlemmer kunne bidra til å løse problemene. I den grad negative erfaringer ble rapportert var det knyttet til skepsis mot å involvere øvrig familie i ens problemer,

manglende forberedelse og informasjon om hva familieråd innebar og manglende oppfølging av handlingsplanen (Havnen & Christiansen, 2014, s. 72,73).

5. Metode

Analysene og funnene i denne delrapporten bygger i stor grad på det samme datagrunnlaget som delrapport 3 (Lauritzen et al., 2019) og delrapport 4 (Christiansen et al., 2019)⁹. I tillegg er det hentet inn data gjennom intervjuer for å belyse barn og foreldres deltakelse og medvirkning i undersøkelsesarbeidet. Mer spesifikt bygger studien på utvalgte spørsmål fra det kodete materialet i journalstudien og tekstutdrag fra undersøkelsesrapporter, journalnotater og vedtak, samt nylig innhentet informasjon fra intervjuer med barn, foreldre og kontaktpersoner. Dette betyr at funnene baserer seg på et bredt datagrunnlag innsamlet gjennom et forskningsdesign som kombinerer kvantitative og kvalitative forskningsmetoder. Da metodiske spørsmål er svært grundig behandlet i delrapport 3 og delrapport 4, har vi i denne delrapporten valgt å gi en noe kortere beskrivelse.

5.1 Utvalg av barnevernstjenester og undersøkelsessaker

Tilgang til barnevernstjenestens saksdokumenter for gjennomlesing og koding var et viktig premiss for prosjektets forskningsdesign. For å gjøre en slik journalstudie mulig, ble det søkt om nødvendige tillatelser, og det ble opprettet samarbeid med 16 barnevernstjenester, som utgjør prosjektets hovedutvalg. Kriterier for utvalget av tjenester var variasjon i innbyggertall, geografisk spredning, henleggelsesrater, levekårsprofil, tjenester i storbyer, bruk av ulike journalsystemer (Acos og Familia) og bruk av Kvellomalen.

Det endelige utvalget inneholdt fem tjenester fra region vest, fire tjenester fra region øst/sør, fire tjenester fra region midt og tre tjenester fra region nord. Små kommuner (> 5 000 innbyggere) er ikke inkludert i utvalget. To av de 16 tjenestene var interkommunale, seks var bydelstjenester fordelt på tre byer, mens de resterende åtte var tjenester som dekket hele kommuner. Et visst antall saker (mellom 50 og 150) ble trukket tilfeldig fra hver barnevernstjeneste basert på meldingens løpenummer i journalsystemet. Det opprinnelige utvalget av saker bestod av 1365 meldinger som var registrert i de 16 barnevernstjenestene i tidsrommet januar 2015-juni 2017. Sakene det fokuseres på i denne rapporten er de som gikk videre til undersøkelse, i alt 1123 meldinger.

Forskerne fikk tilgang til alt skriftlig materiale i sakene fra innkommet melding til avsluttet undersøkelse. Det betyr all korrespondanse, planer, mottatte rapporter, undersøkelsesrapporter, vedtak, samt referater fra møter og samtaler, enten gjennom eget dokument eller som del av barnevernstjenestens journalnotater. I journalen var det også referat fra telefonsamtaler med foreldre, større barn, familiemedlemmer og samarbeidspartnere. I noen grad fant vi også

⁹ Da delrapport 4 vises til svært hyppig i fortsettelsen, har vi valgt å referere til den i kortform, som delrapport 4 (uten full referanse). Dette gjelder også noen steder for delrapport 3.

oppsummeringer etter interne drøftinger. Det var i mange tilfeller nødvendig med tilgang til både mappe og elektronisk journal fordi det forekom at enkelte typer informasjon bare var arkivert i en av disse. Dette var særlig tilfelle for meldinger fra den tidligste perioden av datamaterialet. Forskerne hadde ikke tillatelse til å ta med seg saksmaterialet ut av barnevernskontorene, og all datainnsamling ble gjennomført på barnevernskontoret. I praksis ble dette gjort ved at forskeren fylte ut et elektronisk kodeskjema for hver sak parallelt med gjennomlesingen.

5.1.1 Utarbeiding av kodeskjema

Kodeskjemaet ble utarbeidet på grunnlag av en pilotstudie der innholdet i 20 saker ble gjennomgått av forskerteamet. I tillegg var det basert på den nylige kunnskapsoppsummeringen om undersøkelsesarbeidet fra delrapport 1 (Vis et al., 2016) og evaluering av Kvellomalen fra delrapport 2 (Lauritzen et al., 2017). Kodeskjemaet ble utprøvd og revidert flere ganger ved at saker ble dobbeltkodet av to forskere for å sikre mest mulig lik forståelse av spørsmålene. For en mer detaljert beskrivelse av prosedyrer og estimat for interrater reliabilitet vises til delrapport 3 (Lauritzen et al., 2019). Totalt deltok ni forskjellige kodere i datainnsamlingen. For å sikre en mest mulig enhetlig praksis for tolking og koding av journalopplysninger, ble det gitt opplæring og veiledning i bruk av skjemaet for kodere som ikke deltok i utvikling og utprøving av kodeskjemaet.

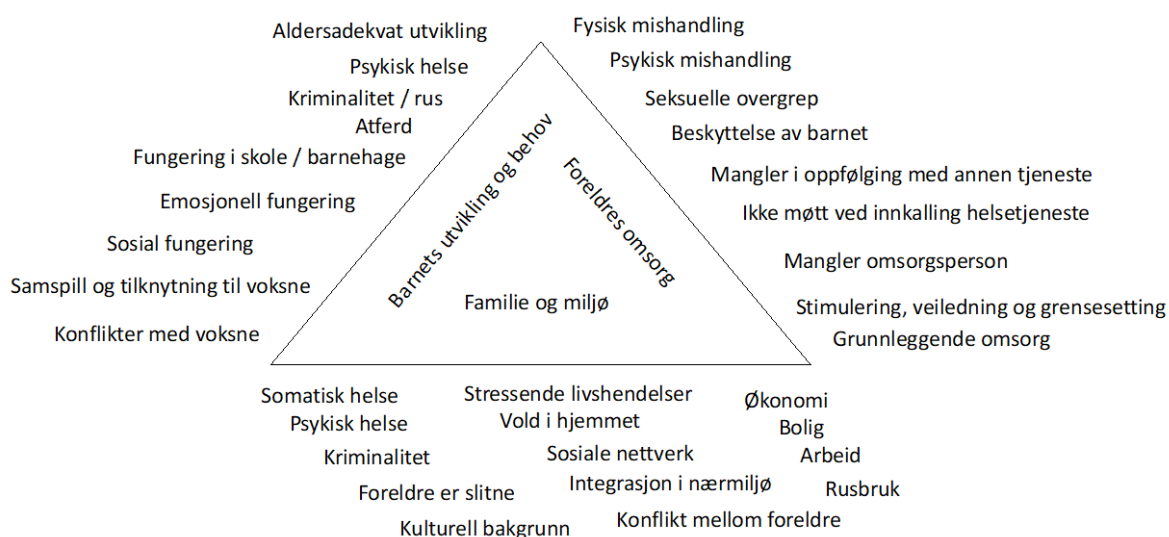
Sensitive data, som journalstudien behandler, krever høyere grad av sikring enn vanlige ikke-sensitive data jf. Personopplysningsloven § 2, punkt 8 (2018). Innsamling av data og lagring/oppbevaring av data i dette prosjektet ble derfor gjort ved bruk av Tjenester for Sensitive Data (TSD) ved Universitetet i Oslo. TSD leverer en tjeneste der forskere kan samle inn, lagre, dele og gjøre beregninger på sensitive data innenfor en sikker sone. Kodingen ble foretatt i et elektronisk nettskjema som ble transportert direkte til sikker sone i TSD ved bruk av kryptering. Dette er en sikker løsning for datainnsamling via nett, som kan håndtere store datamengder og kan samle inn opplysninger på en måte som tilfredsstiller datatilsynets konsesjonsvilkår for behandling av sensitive personopplysninger.

5.1.2 Innhold i kodeskjemaet

Flere av temaområdene det er innhentet informasjon om gjennom kodeskjemaet, finnes det også informasjon om i SSB's barnevernsstatistikk. I noen grad skiller kategoriene vi har benyttet seg fra SSB's kategorier på tilsvarende temaområder. Når det gjelder begrunnelser for utfallet av undersøkelsen; henleggelse eller iverksetting av tiltak, har vi ønsket en mer detaljert kategorisering som er benyttet i annen forskning, for eksempel Hjelpetiltaksprosjektet (Christiansen et al., 2015).

Informasjon om barnet: Barnets alder, kjønn, hvem barnet bor sammen med, søsken, fødested barn og foreldre.

Informasjon om meldingen: Skriftlig eller muntlig melding, hvem var melder, innhold i meldingen relatert til barnet (11 mulige svaralternativer, inkludert de åpne kategoriene «ingen» og «annet»), innhold i meldingen relatert til foreldrenes omsorg (12 mulige svaralternativer, inkludert de åpne kategoriene «ingen» og «annet»), innhold i meldingen relatert til miljø og familie (16 mulige svaralternativer, inkludert de åpne kategoriene «ingen» og «annet»). Se figur 5.1 for komplett oversikt over kategorier som ble brukt for å kategorisere meldingsinnhold. Det ble også spurt om hvilken type melding det var (6 mulige svar: episodemeldinger eller bekymring over tid knyttet til enten barn eller foreldre, søknad, og «annet» som åpen kategori), og om foreldrene kjente til at meldingen ble sendt.

Figur 5.1 Kategorier for koding av meldingsinnhold

Kjente barnevernet barnet fra før? Er barnet meldt tidligere, har barnet hatt hjelpetiltak i hjemmet? Har barnet vært plassert utenfor hjemmet? Har barnet vært under omsorg?

Arbeidet i undersøkelsesfasen: Tidsbruk, forelå det undersøkelsesplan, antall samtaler med barn og omsorgspersoner, hvilke instanser var det innhentet informasjon fra, var det gjennomført hjemmebesøk, observasjoner, tester, var det benyttet sakkyndig og/eller tolk? Var Kvello-malen benyttet, hvilke deler av malen? Forelå det en undersøkelsesrapport, hvilke temaområder omhandlet den, og hvilke var omtalt som bekymringsfulle?

Undersøkelsens beslutning: Hva var konklusjonen på undersøkelsen? Hvilke tiltak ble det fattet vedtak om? Hva var begrunnelsen for henholdsvis henleggelse og tiltak? Hvilke tematiske forhold (problemområder) fant vi i begrunnelsene for tiltak?

5.1.3 Statistiske analyser

For å beskrive sammenhenger mellom kategoriske enkeltvariabler ble det anvendt kjikvadrat-tester. Multivariabel analyse av faktorer som hadde betydning for om undersøkelser ble henlagt eller førte til tiltak ble gjort i SPSS ved bruk av logistisk regresjon. Effektstørrelser er oppgitt som odds ratio (OR). Odds ratio er et uttrykk for hvor mye større sjansen er for et utfall i en gruppe sammenlignet med en annen gruppe (Szumilas, 2010). Statistisk signifikante resultater uavhengig av analysemetode, er merket med stjerner (*) i tabellene, der $*$ = $p < 0.05$, $**$ = $p < 0.01$ og $***$ = $p < 0.001$. Signifikante p-verdier indikerer den statistiske sannsynligheten for at observerte funn skal inntreffe, og når denne er svært lav regnes sammenhengen som signifikant og ikke som et resultat av tilfeldigheter. En p-verdi under 0.05 indikerer at det er mindre enn 5 % sannsynlighet for at den observerte sammenhengen skyldes en tilfeldighet ved sammensetningen av dette utvalget.

For å undersøke hvilke typer saker barnevernet snakket oftest med barnet i, ble det estimert logistiske regresjonsmodeller med interaksjon mellom meldingsinnhold og alder, og mellom meldingsinnhold og kjønn, for hver meldingstype. Med interaksjon menes at sammenhengen mellom meldingsinnhold og samtale med barnet varierer med alder og kjønn. En regresjonsanalyse undersøker hvilken samlet betydning en gruppe variabler har for å kunne forutsi et utfall. Det ble estimert regresjonsmodeller for å undersøke hvilken betydning samtale med barnet hadde for hvilke meldingsinnhold barnevernet vurderte som bekymringsfulle etter endt undersøkelse. I disse analysene ble det kontrollert for samtaler med foreldre og informasjon innhentet fra skolesektor og helsesektor.

5.2 Kvalitativt datagrunnlag fra journalstudien

For å få et mer fyldig datamateriale til å belyse visse tema, ble det parallelt med den kvantitative registreringen fra saksdokumentene også samlet tekstutdrag fra et strategisk utvalg saker/dokumenter. Tekstutdragene ble registrert i et todelt kodeskjema, der den ene delen omhandlet ulike sider ved samtaler med barn, og den andre delen omhandlet argumentasjon og begrunnelser for den konklusjon som ble trukket etter endt undersøkelse.

5.2.1 Utvalg tekstutdrag

Totalt ble det registrert tekstutdrag i 117 saker, men med ulik grad av relevans for de to hovedtemaene. Den strategiske utvelgelsen besto hovedsakelig i å trekke et visst antall saker der det

forekom notater fra samtaler med barn og/eller der argumentasjon og begrunnelser tydelig kunne identifiseres i undersøkelsesrapporter eller vedtak. 69 av sakene konkluderte med henleggelse og 48 med vedtak om tiltak.

Tekstutdragene som omhandlet samtaler med barn, inneholdt for det første informasjon om hvor samtalen hadde funnet sted og hvem som var til stede under samtalen (n=83). For det andre ga tekstene informasjon om hva som var innholdet i samtalen med barnet, samt hvorvidt og i tilfelle hvordan samtalene med barn var oppsummert og vurdert i dokumentene (n=32). I tekster fra noen av sakene fant vi dessuten spor av spesifikk samtalemetodikk, som vi registrerte.

Tekstutdragene som omhandlet argumentasjon og begrunnelse for konklusjonen på undersøkelsene, var ikke primært registrert for å belyse barns og foreldres medvirkning i undersøkelsesarbeidet. I denne rapporten har vi benyttet tekstene for å studere hvordan barn og foreldre beskrives.

5.2.2 Dokumentanalyse

To forskere har hatt hovedansvaret for analysene. De har hver for seg lest utdragene flere ganger. Ved bruk av softwareprogrammet NVivo 12 ble det identifisert tema og kategorier som forskerne sammenholdt, og sammen identifiserte relevante temaområder. Når det gjelder gjennomføring, vurdering og oppsummering av samtalene med barn har vi i analysen vært opptatt av å få frem både variasjonsbredden og eventuelle mønstre, belyst med eksempler.

Når vi har analysert begrunnelser og argumentasjon, har vi sett etter hvorvidt og i tilfelle hvordan barnas informasjon og synspunkter er vurdert og tillagt vekt. Dessuten har vi analysert hvordan deres roller i undersøkelsene direkte eller indirekte beskrives i tekstutdragene. Analysene har dermed vektlagt både «hva som skrives» og «hvordan det skrives», og de har gitt anledning til å belyse hvilke perspektiv på barn som kommer til uttrykk i det kontaktpersonene har skrevet.

Tekstutdragene gir ikke et fullstendig bilde av hvordan det er snakket med barna, hvorvidt samtalene har hatt betydning for vurderingene og hvilken posisjon barn og foreldre har hatt i sakene. Vi har derfor ikke lagt vekt på antall og forekomst innen det totale antall saker, men sett på tekstene som et utvalg eksempler på hvordan de nevnte temaene og fenomenene fremkommer i de dokumenter kontaktpersoner produserer i barnevernets undersøkelsessaker.

5.3 Intervjuer med barn, foreldre og kontaktpersoner

Mens journalstudien baserte seg på saker fra årene 2015-2017 og skulle belyse tema i tre delrapporter (3, 4 og 5), var utgangspunktet for intervjuene som ble gjennomført i 2019 og tidlig 2020, nylig avsluttede undersøkelser med formål å belyse problemstillinger for denne delrapporten.

Intervjuene med foreldre, barn og kontaktpersoner skulle gi spesifikk kunnskap om barns og foreldres deltakelse og medvirkning i undersøkelsesarbeidet og deres erfaringer fra kontakten med barnevernet gjennom undersøkelsesforløpet. Vi vil nedenfor gjøre rede for rekrutteringsprosessen, utvalg av informanter, intervjuguiden og analysearbeidet.

5.3.1 Rekruttering

Ifølge prosjektskissen skulle vi ha intervjuer med foreldre, barn og kontaktpersoner i 12-15 saker. Rekruttering av informanter startet i mars/april 2019, og var fullført ca. 20. januar 2020. Selv om rekruttering og intervjuer var fordelt på alle 3 kompetansesentrene, ble dette et tidkrevende og utfordrende arbeid. I første omgang spurte vi barnevernstjenester som allerede deltok i prosjektet om å bistå i rekruttering av aktuelle familier, men da dette ikke var tilstrekkelig ble det også opprettet kontakt med andre barnevernstjenester. Forskerne hadde flere møter med aktuelle barnevernstjenester og kontaktpersoner for å informere om prosjektet, utvalg av saker og prosedyrer for rekruttering, og det hadde en viss effekt. De fleste barnevernstjenester var i utgangspunktet positive til å bidra, men noen ga uttrykk for at de hadde svært begrenset tid og kapasitet til å bistå oss.

Prosedyren var at kontaktpersonen skulle informere aktuelle familier om prosjektet, og spørre om de var villige til å bli kontaktet av forskerne. Hvis de svarte ja, formidlet kontaktpersonene opplysninger om hvordan familiene kunne nås hvorpå forskerne tok kontakt, ga utfyllende informasjon, innhentet samtykke til deltakelse og avtalte tid og sted for intervju.

5.3.2 Utvalg

Forskerne hadde på forhånd satt opp ønskede kriterier for utvalget som gjaldt fordeling av henlagte saker og tiltakssaker, innslag av familier med og uten innvandrerbakgrunn og små og store barn (bare barn over 12 år ble intervjuet). Det endelige utvalget bestod av informanter fra i alt 12 undersøkelsessaker fordelt på 6 store og mellomstore barnevernstjenester fra hele landet. Det var 11 kontaktpersoner, 14 foreldre (2 intervjuer med begge foreldre, 2 intervjuer med far alene og 8 intervjuer med mor alene) og 6 barn over 12 år fra ulike saker (4 jenter, 1 gutt og 1 «hen» i alderen 14-17 år). Vi endte opp med 7 tiltakssaker og 5 henlagte saker, hvor 1 sak i hver gruppe gjaldt barn med innvandrerbakgrunn.

5.3.3 Intervjuguide

Intervjuguiden var bygget opp omkring forløpet i en undersøkelsessak, fra den første kontakten med barnevernet, det første møtet, informasjon om undersøkelsen, gjennomføring av undersøkelsen inkludert ev. hjemmebesøk og involvering av nettverket, til den endelige beslutningen i saken.

Avslutningsvis ble informantene bedt om å reflektere omkring kontakten med barnevernet mer generelt, deres mulighet for medvirkning og om de var fornøyde med måten barnevernet gjennomførte undersøkelsen på. Kontaktpersonene fikk parallelt de samme spørsmålene om kontakten med barnet, og foreldrene fikk også spesifikke spørsmål om involvering av barnet.

Intervjuene ble i hovedsak gjennomført av 4 prosjektmedarbeidere, hvorav 3 var forskere og en var forskningsassistent med erfaring fra barnevernsarbeid. I de første intervjuene som forskningsassistenten hadde ansvar for, deltok vekselvis to erfarne forskere i tillegg, begrunnet i at det var i opplæringsøyemed, og for å ha et bedre utgangspunkt for senere analysearbeid. Intervjuene varte fra ½ time til 2½ time, og ble gjennomført både hjemme hos familiene, på kompetansesentrene og i barnevernstjenesten sine lokaler.

5.3.4 Analyse av intervjumaterialet

Vi har benyttet oss av en triangulerende fremgangsmåte i intervjustudien. Det vil si at erfaringer fra barnevernsundersøkelser i prinsippet er belyst ved tre ulike aktører i samme sak; foreldre, barn og kontaktperson. Selv om det har vekslet hvor mange av de tre aktørene som har vært intervjuet i hver sak, har hovedpoenget med en slik tilnærming vært viktig for analysen: Å belyse temaene fra de ulike aktørenes posisjoner og samtidig identifisere sammenhenger, mønstre og variasjoner mellom dem. Fordi brukerperspektivet er sentralt i denne rapporten, er det hva henholdsvis barna (kapittel 7) og foreldrene (kapittel 8 og 9) har formidlet som har vært styrende for tematisering og kategorier i analyser og presentasjoner av funn. Fra intervjuene med kontaktpersonene har vi i hovedsak trukket frem funn som kan supplere temaene barne- og foreld reintervjuene aktualiserer.

Analysen av intervjumaterialet har skjedd gjennom en bevegelse fra lesing av intervjumaterialet til valg av mulig dekkende kategorier av tema, som så er testet ut på intervjumaterialet igjen (Braun & Clarke, 2006; Silverman, 2006). Flere forskere har vært involvert i analysene og har dermed vært med på å utfordre og komme frem til de tema og kategorier som fremstilles i rapporten.

5.4 Ethiske vurderinger og godkjenninger

Forskningsetiske hensyn er svært viktige å ha avklart før det kan gjøres studier som involverer innsyn i sensitive og personlige opplysninger. Journalstudier benyttes i forskning både i helsevesenet og i barnevernet. Slike studier forutsetter fritak fra taushetsplikten. Det er to hovedgrunner til dette. For det første er det store praktiske vansker med å innhente samtykke. For det andre vil ekskludering av alle saker der det ikke kan innhentes samtykke, føre til for lav deltakelsesandel til at studien kan ha vitenskapelig relevans. I en slik vurdering vil undersøkelsens verdi være sentral og kreve en god begrunnelse for bruk av journaler som data. Arbeidet med meldinger og undersøkelser i barnevernet

er av fundamental betydning for et stort antall barn i Norge, både med hensyn til hvem som får hjelp, hvordan behovene for hjelp vurderes, og hvordan brukarmedvirkning ivaretas.

Prosjektet har innhentet nødvendig godkjenning hos flere instanser. Først ble prosjektet forelagt regional etisk komite (REK) ved UIT- Norges Arktiske Universitet. Her var vurderingen at prosjektet ikke var behandlingspliktig i REK da det ikke karakteriseres som helseforskning.

Det er søkt fritak fra taushetsplikt i henhold til forvaltningslovens § 13, hos Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Prosjektet ble av Bufdir forelagt Rådet for taushetsplikt og forskning for en uttalelse. Rådet for taushetsplikt og forskning anbefalte Bufdir å innvilge fritak fra taushetsplikt, jamfør forvaltningsloven § 13, da nytten av prosjektet ble vurdert å være større enn ulempen for andre, i denne sammenheng de som omtales i barnevernets journaler.

Vi søkte om å få innsyn i følgende dokumenter av betydning for prosjektet:

- Meldinger til barnevernet
- Barnevernstjenestenes brev til kommunale helse- og sosialtjenester, spesialisthelsetjenester, skole og spesialpedagogiske tjenester der barnevernet anmoder om informasjon i saken
- Dokumenter fra ovennevnte tjenester med svar på barnevernets henvendelser
- Referat fra møter og samtaler med barnet og med foreldrene gjennomført i undersøkelsesfasen
- Referat fra møter og samtaler med andre informanter gjennomført som ledd i undersøkelsen
- Barnevernstjenestens undersøkelsesplan
- Barnevernets oppsummering av undersøkelsen
- Journalnotater som omhandlet barnets behov, foreldrenes omsorgsevne eller ressurser og risikofaktorer knyttet til barnets familie og nærmiljø
- Vedtak

I realiteten betyr dette at alle sakens dokumenter skulle gjennomgås. Ved å basere studien på journaler hvor tilgang var gitt med hjemmel i unntak fra taushetsplikt, kunne alle typer saker inkluderes i studien. Dette gjorde at en unngikk bias i utvalget. Med utvalgsbias menes at de saker som studeres ikke er representative for alle typer saker. Dette oppstår for eksempel når mange av de spurte ikke samtykker til å delta. Konsekvensen av utvalgsbias er at resultatene bare er gyldige for det bestemte utvalget og at en ikke kan trekke mer generelle konklusjoner ut fra analysene.

Journalstudien er videresendt fra Norsk Senter for forskningsdata (NSD) til Datatilsynet for vurdering av konsesjonsplikt etter personopplysningsloven. Datatilsynet har gitt konsesjon for oppbevaring av de opplysningene som er innhentet. Intervjustudiene er også forelagt NSD som har tilrådd prosjektet.

Etter gitt samtykke ble kontaktinformasjonen overført fra barnevernstjenestene til rekrutteringsansvarlige. Kontaktinformasjonen ble kodet og sikkert lagret for seg selv. Etter innsamling av intervjudata ble intervjuene transkribert og anonymisert. Det ble brukt koder for å identifisere de ulike intervjuene. Lydfilene og transkripsjonen ble lagret hver for seg. I gjengivelsen av sitater i funnkapitlene har disse ved noen anledninger blitt endret, eller deler utelukket, med hensyn til personvern.

Resultat

Resultatene presenteres i kapittel 6-9, to barnekapitler og to foreldreakpitler, i nevnte rekkefølge.

Kapittel 6 omhandler barnas deltakelse og medvirkning med bakgrunn i journalstudien, mer bestemt fra kvantitative analyser om hele utvalget barn, og kvalitative analyser av tekstutdrag om et utvalg av barna. Kapittel 7 handler om ungdommers erfaringer fra undersøkelsesarbeidet, og om tilrettelegging for og gjennomføring av samtaler med barn og unge. Dette er basert på intervjuer med ungdommer og kontaktpersoner og tekstutdrag fra journalstudien. Kapittel 8 og 9 dreier seg om foreldres deltakelse og medvirkning i undersøkelsesarbeidet, både fra journalstudien og fra intervjuer med foreldre og kontaktpersoner.

Som det går frem innledningsvis er dette den femte delrapporten fra forskningsprosjektet om Barnevernets undersøkelsesarbeid. Rapportenes innhold og problemstillinger bygger på hverandre, og det kan i noen tilfeller være vanskelig å forstå enkeltfunn i denne rapporten uten å ha lest de forrige rapportene. For å gjøre resultatkapitlene mer oversiktlige og leservennlige har vi derfor relativt mange steder gjentatt hovedfunn, særlig fra delrapport 4, som i stor grad bygger på det samme datamaterialet som delrapport 5. Vi vil samtidig påpeke at det er gjort mange nye analyser i denne rapporten, og det er hentet inn et nytt og unikt intervjumateriale om barn og foreldres erfaringer med undersøkelsesarbeidet.

Til slutt vil vi gjøre oppmerksom på at i omtalen av den kommunale barnevernstjenesten brukes begrepene barnevern og barnevernstjeneste om hverandre. De ansatte i barnevernstjenesten, som barn, ungdom og foreldre møter i undersøkelsessaker, omtales her oftest som kontaktpersoner, men også som barnevernsarbeidere eller barnevernsansatte.

6. Barnas deltakelse og medvirkning, del 1

En nødvendig, men ikke alltid tilstrekkelig forutsetning for deltakelse og medvirkning i undersøkelsen, er at barnet har møtt og snakket med en ansvarlig kontaktperson i barnevernet. Da det å møte barnet ikke alltid innebærer en mer spesifikk samtale med barnet, har vi i vår utforsking av barns deltakelse og medvirkning valgt å ta utgangspunkt i *registrerte samtaler* med barnet, som den viktigste indikatoren for å svare på de mer konkrete problemstillingene som følger. Analysene som presenteres er basert på den kvantitative og den kvalitative delen av journalstudien, og vil redegjøres for underveis.

Fra delrapport 4 vet vi at barnevernet hadde samtale med barna i 60,6 % av alle 1123 undersøkelsessakene, mens i hele 39,4 % av sakene ble det ikke samtalt med barnet. I tillegg hadde barnevernet møtt barnet i gjennomsnitt 1,4 ganger (0-14 møter) i løpet av undersøkelsen. Det ble påpekt i samme delrapport at dette er overraskende lite, både med tanke på at barnet har rett til å delta gjennom hele undersøkelsen, og fordi nesten halvparten av barna det ikke var samtalt med var over 6 år gamle. Vår første problemstilling er derfor å undersøke om det er systematiske forskjeller på saker der det gjennomføres samtaler med barn eller ikke, og hva som kan være grunner for ikke å samtale med barn. Vi har videre undersøkt betydningen av meldingsinnholdet for samtale med barnet, og vi har kategorisert innholdet i samtalene ut fra sakens dokumenter. Ulike samtaletyper vil bli illustrert og utdypet med utgangspunkt i analyse av et utvalg barnesamtaler fra det kvalitative materialet.

De videre problemstillingene gjelder mer spesifikt barnets innflytelse på barnevernets vurderinger og beslutninger. Her presenteres funn om betydningen av samtale med barnet for bekymringer som omtales i undersøkelsesrapporten, og hvilken betydning samtale med barn har for om undersøkelsen ender med tiltak eller henleggelse. Fra det kvalitative materialet i journalstudien presenteres hvordan barnets mening kommer til uttrykk i vurderinger og begrunnelser, inkludert et eget avsnitt om barnets medvirkning og innflytelse i voldssaker.

6.1 I hvilke saker gjennomføres samtale med barnet?

I dette delkapitlet vil vi undersøke hvilken betydning demografiske forhold har for gjennomføring av samtale med barnet. Vi vil også undersøke om tidligere kontakt med barnevernet eller tjenestevise forskjeller har noen betydning. For deler av utvalget har vi informasjon om grunner til at det ikke er gjennomført samtale med barnet. Disse vil bli belyst sammen med eksempler fra den kvalitative delen av journalstudien. For oversiktens skyld vil vi også beskrive kjennetegn ved det totale utvalget barn som inngår i delstudien.

6.1.1 Demografiske kjennetegn ved utvalget og ved samtale med barnet

Tabell 6.1 viser fordelingen av demografiske kjennetegn i hele utvalget, og betydningen av disse for samtale med barnet. Det totale utvalget består av alle 1123 barna som fikk saken sin undersøkt av barnevernet. Det var noe flere gutter enn jenter, flest barn i grunnskolealder 6-12 år, de fleste barna bodde med både mor og far eller med mor eller far alene, og utvalget hadde et høyt innslag av barn med innvandrerbakgrunn.¹⁰

Tabellen viser videre at det totalt var gjennomført samtale med barnet i 680 (60,6 %) av sakene. Det var snakket oftere med jenter enn med gutter, oftere med eldre barn enn med yngre barn, og oftere når barna hadde delt bosted mellom mor og far, bodde med enten mor eller far og partner, eller utenfor hjemmet, sammenlignet med om de bodde med mor og far sammen, eller mor eller far uten partner. Det var ingen forskjell om barnet hadde innvandrerbakgrunn eller ikke.

Tabell 6.1 Fordeling av demografiske kjennetegn i saker med og uten samtale med barnet (N=1123)

Demografiske kjennetegn	Samtale med barnet	Ikke samtale med barnet	Totalt
Alle undersøkte saker (n)	60,6 % (680)	39,4 % (443)	100 % (1123)
Kjønn ***			
Jente (528)	66,1 %	33,9 %	47 %
Gutt (595)	55,6 %	44,4 %	53 %
Alder ***			
0-1 år (94)	2 %	98 %	8,4 %
2-5 år (232)	40,5 %	59,5 %	20,7 %
6-12 år (456)	68,4 %	31,6 %	40,6 %
13-15 år (201)	78,6 %	21,4 %	17,9 %
16-17 år (140)	81,4 %	18,6 %	12,5 %
Bosted ***			
Mor og far (461)	54,7 %	45,3 %	41,4 %
Mor/far alene (387)	59,7 %	40,3 %	34,7 %
Delt bosted mor/far (97)	64,9 %	35,1 %	8,7 %
Mor/far/partner (141)	78 %	22 %	12,7 %
Utenfor foreldrehjem (28) ^{a)}	75 %	25 %	2,5 %
Landbakgrunn			
Norsk (656)	61,6 %	38,4 %	58,4 %
innvandrere (467)	59,1 %	40,9 %	41,6 %

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001.

^{a)} Utenfor foreldrehjem omfatter bosted hos familie/nettverk, barneverninstitusjon, hybel/internat, mottak/bofelleskap for enslige mindreårige asylsøkere (EM) o.l.

Funnene reiser flere viktige spørsmål både når det gjelder kjønnsvis forskjeller, alder og bosted. Hvorfor samtaler barnevernet oftere med jenter enn med gutter? Har det å gjøre med tidligere

¹⁰ Det høye innslaget barn med innvandrerbakgrunn skyldes i hovedsak at prosjektet har definert innvandrerbakgrunn bredt; som at minst en foreldre er fødd utenfor Norge. (jfr. 29% i barnevernsstatistikken, 2019, se nærmere i delrapport 4).

språkutvikling? Er det slik at jenter kulturelt sett har lettere for å snakke og bli snakket med enn gutter? Dette har ikke studien noe svar på. Vi vil komme tilbake til betydningen av alder og kjønn i senere analyser om betydningen av sakens innhold for samtale med barnet.

At barnevernet snakker oftere med eldre barn enn med yngre barn er forventet. Dette henger trolig sammen med forskjeller i problematikk i sakene, ved at det oftere er foreldreproblemer i saker med yngre barn, mens i saker med eldre barn er problemene oftere knyttet til barnet (delrapport 4, kapittel 6.2). Resultatet er også forventet ut fra barnets rettigheter til å bli snakket med fra 7 år og tidligere ut fra modenhet (jfr. barnekonvensjonen, barnevernloven). Det kan likevel være et tankekors at mellom 20 % og 30 % av barna i aldersgruppene over 6 år ikke er snakket med. Hva som kan være grunner til dette kommer vi tilbake til.

Når det gjelder samtaler med barn under 6 år viser mer detaljerte analyser at dette oftest er barn fra 3-4 års-alder og eldre. Det kan likevel stilles spørsmål ved i hvilken grad barnevernet har hatt avtalte «samtaler» med de yngste barna, og hva innholdet i disse har vært. Trolig handler det om at de heller har truffet barna og hilst på dem ved ulike anledninger. I senere analyser der vi går mer inn på innholdet i sakene og i samtalene, har vi derfor utelukket de yngste barna, og fokuserer på barn fra skolealder og eldre.

At det er oftere samtaler med barna når de har delt bosted, eller bor med mor/far og partner eller bor utenfor hjemmet, kan også ha sammenheng med hvilke bekymringer eller situasjon det er tale om. For barn som bor *delt hos begge foreldre* fant vi f.eks. en hyppigere forekomst av konflikter mellom foreldre. Dette kan være en grunn til at barna ble oftere snakket med. Trolig snakker barnevernet oftere med barn som bor utenfor hjemmet fordi disse som oftest allerede har et vedtak som skal følges opp, og fordi disse også i hovedsak er eldre barn.

6.1.2 Andre forhold av betydningen for samtale med barnet

Vi har også undersøkt om tidligere kontakt med barnevernet eller tjenestevise forskjeller kan ha betydning for samtale med barnet. Det viste seg at i saker med både tidligere meldinger og tidligere hjelpetiltak var det oftere samtaler med barnet. Det var også signifikante tjenestevise forskjeller for samtale med barnet. Variasjonen var fra 44 % til 73 % kommunene imellom. Disse forskjellene ble ikke forklart av kommunestørrelse, elektronisk fagsystem eller organisering. Det er sannsynlig at tjenestevise forskjeller i samtale med barn heller forklares av de rutiner og arbeidsmetoder en har ved kontoret og at kompetanse og erfaring hos saksbehandler spiller en rolle (Vis & Fossum, 2015). Vi har imidlertid ikke i denne studien empiri for å bekrefte dette.

6.1.3 Grunner for ikke å ha samtale med barnet

I de 443 sakene der barnevernet ikke hadde hatt samtale med barnet i løpet av undersøkelsen, fant vi begrunnelser for dette i 82 saker som totalt utgjør 18,5 % av sakene. Det innebærer at det mer var unntaket enn regelen at vi fant denne typen dokumentasjon. I det følgende redegjøres det for disse begrunnelsene, med utgangspunkt i den kvantitative delen av journalstudien. Fra den kvalitative delen av journalstudien var det fire saker hvor det var begrunnet hvorfor en ikke hadde snakket med barnet. Disse fire tekstutdragene brukes som eksempler i de neste avsnittene. Tabell 6.2 viser de oppgitte grunnene for at barnevernet ikke har hatt samtale med barnet.

Tabell 6.2 Begrunnelser for ikke å samtale med barnet

	<i>N</i>
Barnets alder	24
Barnet befant seg/bodde i utlandet	3
Saken overført til annen kommune eller instans	2
Barnets kontakt med andre instanser	14
Barnet ønsket ikke samtale	8
Foreldrene ønsket ikke samtale med barnet	6
Barnets språk, språkforståelse og/eller utviklingshemming	6
Bekymringen er avklart: ikke nødvendig å snakke med barnet	11
Minste inngreps prinsipp	3
Formaliteter med barnevernet undersøkelsesarbeid	2
Tidligere kjennskap til barnet/familien	3
<i>Total N</i>	82

Barnets alder (sped- og småbarn) var, som vi ser, den klart hyppigste brukte begrunnelsen for ikke å ha samtale med barnet (n=24). I tilfeller hvor barnet hadde kontakt med andre instanser (n= 14), som eksempelvis BUP, PPT, helsesykepleier eller psykolog, vurderte barnevernet det i flere tilfeller som ikke hensiktsmessig at barnet skulle snakke med enda en instans. Dette gjaldt også i tilfeller hvor barnet hadde snakket med barnevernvakten i forbindelse med sakens bekymring, eller vært på tilrettelagt avhør i regi av barnehuset/politiet. I noen av disse tilfellene viste barnevernet til at de innhentet informasjon om barnets selvrappotering fra de ulike instansene som var i kontakt med barnet.

I flere saker var begrunnelsen for manglende samtale at barnevernet hadde avklart bekymringen og vurderte det ikke som nødvendig å snakke med barnet (n=11). Herunder; at barnevernet fikk informasjon fra andre instanser eller foreldrene, og at denne informasjonen ble vurdert som tilstrekkelig ut fra meldingens innhold. Videre at barnet ikke visste om hendelsen som var meldt til barnevernet, eller at bekymringen gjaldt en forelder barnet ikke hadde særlig kontakt med og at barnevernet derfor ikke fant grunn til å uroe barnet. I noen tilfeller viste barnevernet til minste

inngreps prinsipp og at barnevernet ikke skal gjøre undersøkelsen større enn nødvendig (n=3). Dette kunne komme til uttrykk ved at barnevernet vurderte det som en ytterligere belastning for barnet å snakke med barnevernet, slik som i denne saken:

Barnevernstjenesten har ikke snakket med barna i undersøkelsen, dette med bakgrunn i minste inngreps prinsipp og at omsorgssituasjonen som ga bekymring ikke lengre er reell da barna bor 100% hos sin mor fra undersøkelsen ble påbegynt med kun korte samvær med far ifølge begge foreldrene. Det blir derfor vurdert at samtale med barnevernstjenesten for barna kan oppleves som belastende istedenfor hjelpende.

I åtte saker begrunnet barnevernet manglende samtaler med at de ikke kom i posisjon til å snakke med barnet, eller at barnet selv ikke ønsket samtale. For eksempel fant vi denne formuleringen som viste at barnevernet selv mente det var viktig å få barnet i tale: «*Barnevernstjenesten har prøvd å komme i kontakt med gutten for å få hans beskrivelse av situasjonen. Gutten har ikke ønsket å snakke med barnevernstjenesten.*» Videre var manglende samtaler med barnet tidvis begrunnet med at foreldrene ikke ønsket at barnevernet skulle snakke med barnet (n= 6). I en sak ble det formulert på følgende måte: «*Når det gjelder samtale med barna sier mor at både hun og barna har vært utsatt for store påkjenninger, og barna ønsket ikke å bli snakket med.*» Slik det fremkommer synes barnevernets beslutning om å ikke snakke med barna, langt på vei å være på grunnlag av mors uttalelse.

Barnets språkforståelse og ordforråd, barnets utviklingshemming eller barnets språk var årsaker til at barnet ikke var snakket med i seks saker. I alle disse sakene var barnet fra fem år og eldre. Barns funksjonsnedsettelse eller utviklingsforstyrrelser representerer med andre ord tidvis en utfordring når barnevernet vil snakke med barnet. Barn med ulike funksjonshemninger har samtidig en selvsagt rett til å bli hørt og konsultert i løpet av en barnevernssak på lik linje med andre barn, ut fra sine forutsetninger. Ut fra forskning om at det er en overhyppighet av overgrep mot barn med funksjonsnedsettelse, er det ekstra viktig at barn i denne gruppen blir snakket med (Kvam, 2004; Stalker, 2015; Taylor, Stalker, & Stewart, 2015).

I et fåtall saker befant barnet seg i utlandet (n=3), eller saken ble flyttet til annen kommune/instans (n=2). I slike situasjoner er det naturlig at barnevernet ikke har hatt samtale med barnet. I et par av sakene var det formaliteter med barnevernets undersøkelsesarbeid i seg selv som var årsak til at det ikke var snakket med barnet. For eksempel at undersøkelsen startet opp veldig sent, og at det derfor ble snakket med barnet som en del av tiltak istedenfor (n=2). Videre var det i noen tilfeller vist til at barnevernet hadde snakket med barnet i tidligere undersøkelser eller at meldingen omhandlet forhold som tidligere hadde blitt undersøkt (n=3).

Da det foreligger skriftlige begrunnelser i et mindretall saker er det ikke mulig å si om den fordelingen vi fant her er representativ for alle de 443 sakene der det ikke har vært gjennomført samtale med barnet. Begrunnelsene vi fant viser likevel at det flere forhold som spiller inn, herunder en vurdering av om samtale med barnet synes å være fornuftig eller ei, sett fra barnevernets posisjon. Vurderingen om barnevernet skal ha samtale med barnet eller ei, bør tas med bakgrunn i at barnet er et selvstendig individ som er ekspert på sine opplevelser og erfaringer. I tråd med dette har barnet også en rett til å ikke ønske å ha samtale med barnevernet. Dette må respekteres såfremt barnet har fått et reelt samtaletilbud (se kap. 3.2.1). Vi drøfter videre de ulike begrunnelsene for ikke å samtale med barnet i avslutningskapitlet. Da det i stor grad dreier seg om skjønnsmessige vurderinger, må det forventes at det kan være ulik forståelse og praktisering mellom tjenestene. Dette gjenspeiles i relativt store variasjoner i forekomsten av samtaler med barn som vi har observert mellom ulike barnevernstjenester.

6.2 Betydningen av meldingsinnhold for samtale med barnet

Det er særlig interessant å se nærmere på hvilke typer saker barnevernet er mer eller mindre tilbøyelig til å snakke med barnet i, og hvilken betydning alder og kjønn har i dette bildet. Tabellene nedenfor (tabell 6.3 a - c) viser andelen saker det en har gjennomført samtale med barnet etter meldingens innhold. For hver type meldingsinnhold i tabellene er det estimert regresjonsmodeller med interaksjon mellom alder og meldingsinnhold, og mellom kjønn og meldingsinnhold. Dette gir svar på hvilke type saker en oftest snakker med barnet i, og hvordan dette varierer med kjønn og alder.

I de videre analysene har vi kun inkludert de sakene der barnet er i skolealder, det vil si 6 år og eldre (N=797). Grunnen til dette er at vi antar det gir et riktigere bilde av hvilke saksforhold en velger å snakke med barn om, da samtaler med de yngste barna ofte vil ha et mer uspesifikt innhold.

6.2.1 Barnets fungering

I tabell 6.3 a vises andelen saker der det ble samtalt med barnet og ikke samtalt med barnet fordelt på hvilken bekymring som fremkom i meldingen knyttet til barnets fungering.

Tabell 6.3 a Samtale med barnet etter meldingsinnhold knyttet til barnet, barnets alder => 6år

Meldingsinnhold knyttet til barnet (n)	Samtale med barnet (n)	Ikke samtale med barnet (n)
Totalt (797)	73,3 % (584)	27,7 % (213)
Nedsatt funksjonsevne/senutvikling (43)	65,1 %	34,9 %
Psykiske problem/lidelse (102) *	82,4 %	17,6 %
Kriminalitet/rusbruk (53) *	84,9 %	15,1 %
Atferd (166)	73,5 %	26,5 %
Fungering i skole/barnehage (128)	78,1 %	21,9 %
Emosjonell fungering (111) *	81,1 %	18,9 %
Relasjoner til jevnaldrende (61)	78,7 %	21,3 %
Relasjoner til voksne (samspill) (55)	78,2 %	21,8 %
Konflikter med voksne (46)	80,4 %	19,6 %

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001. Stjerner indikerer meldingsinnhold der det oftere snakkes med barnet sammenlignet med saker der dette meldingsinnholdet ikke er til stede.

Sammenholdt med at barnevernet gjennomførte samtale med barnet i 73 % av alle sakene fant vi at det oftere ble snakket med barnet i saker som handler om barnets psykiske problemer (82 %). I denne typen saker ble det også snakket oftere med eldre barn enn med yngre barn. Det var 1,2 ganger større sjanse for at det ble snakket med barnet for hvert år eldre barnet var. Dette betyr for eksempel at det var 5,2 ganger større sjanse for at det ble snakket med barnet ved bekymring for psykiske problemer når barnet var 17 år, sammenlignet med når barnet var 7 år. I saker som handler om barnets emosjonelle fungering og barnets kriminalitet og rus ble det også snakket oftere med barnet, men her var ikke barnets alder av betydning. Kjønn hadde ingen betydning for samtale med barnet når det gjaldt meldingsinnhold knyttet til barnet.

6.2.2 Foreldreomsorg

Tabell 6.3 b viser andelen saker der det ble samtalt med barnet og ikke samtalt med barnet etter meldingsinnhold knyttet til foreldreomsorg.

Tabell 6.3 b Samtale med barnet etter meldingsinnhold knyttet til foreldreomsorg, barnets alder=>6år

Meldingsinnhold knyttet til foreldreomsorg (n)	Samtale med barnet (n)	Ikke samtale med barnet (n)
Totalt (797)	73,3 % (584)	26,7 % (213)
Fysisk mishandling (149) ***	85,9 %	14,1 %
Psykisk mishandling/omsorgssvikt (82)	78,0 %	22,0 %
Seksuelle overgrep (28)	82,1 %	31,1 %
Mangler omsorgsperson (21)	81,0 %	19,0 %
Manglende oppfølging med annen tjeneste (65) *	59,6 %	40,4 %
Ikke møtt ved innkalling helsetjeneste (15) **	40,0 %	60,0 %
Stimulering/veiledning/grensesetting (119)	69,7 %	30,3 %
Grunnleggende omsorg (146)	77,4 %	22,6 %
Evne til å forstå barnet (75)	76,0 %	24,0 %
Beskyttelse av barnet (79)	75,9 %	24,1 %

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001. Stjerner indikerer meldingsinnhold der det oftere snakkes med barnet sammenlignet med saker der dette meldingsinnholdet ikke er til stede.

Mistanke om fysiske overgrep mot barnet var den type saker der det oftest ble gjennomført samtale med barnet. I slike saker ble samtaler gjennomført uavhengig av alder og kjønn. Med tanke på at denne type bekymringer vanskelig kan avklares uten at barnet deltar i undersøkelsen er dette også et forventet resultat. Som det fremgår av tallene, var det likevel en del saker med slike alvorlige meldingsinnhold der det ikke ble gjennomført samtaler med barnet. Det er ikke klart om det er spesielle vurderinger som ligger til grunn når en velger å ikke snakke med barnet i saker med mistanke om fysiske overgrep.

Det ble snakket relativt sjelden med barn i saker der barnet ikke har møtt til innkalling hos helsetjeneste, eller der det var mangler i oppfølging med annen tjeneste. Dette henger trolig sammen med at en del av disse sakene henlegges tidlig i undersøkelsen fordi familien har flyttet eller fordi de blir vurdert å være mindre alvorlige. Alder hadde ingen betydning for samtale med barnet i disse sakene.

Barnevernet snakket oftere med jenter enn med gutter i saker med bekymring for foreldrenes stimulering/veiledning/grensesetting (OR=2,8), grunnleggende omsorg (OR=3,0) og evne til å forstå barnet (OR=3,8). Alder hadde ikke betydning i denne typer saksforhold. Det er overraskende at det var så tydelige kjønnsforskjeller når det gjelder hvorvidt barnevernet snakket med barn om slike forhold. Det er mulig at jenter er mer positivt innstilt til å snakke om denne typen problemer enn det gutter er. Det er også mulig at jenter oftere blir spurt om å snakke med kontaktperson. Da det relativt sjelden fremgikk av journalene hva som var grunnen til at en ikke snakket med barnet, kan vi ikke si med sikkerhet hvilke forhold som best forklarer disse kjønnsforskjellene.

6.2.3 Familie- og miljøforhold

Tabell 6.3 c viser andelen saker der en har samtalt med barnet, og der en ikke har samtalt med barnet etter meldingsinnhold knyttet til familie- og miljøforhold.

Tabell 6.3 c Samtale med barnet etter meldingsinnhold knyttet til familie- og miljøforhold, barnets alder => 6år

Meldingsinnhold knyttet til familie- og miljø (n)	Samtale med barnet (n)	Ikke samtale med barnet (n)
Totalt (797)	73,3 % (584)	26,7 % (213)
Foreldres somatiske helse (26)	61,5 %	38,5 %
Foreldres psykiske helse (112) *	63,4 %	36,6 %
Foreldres rusbruk (122) *	65,1 %	34,9 %
Foreldres kriminalitet (39)	74,4 %	25,6 %
Foreldre slitne/utslitt (40) *	57,5 %	42,5 %
Konflikt mellom foreldre (149)	79,2 %	20,8 %
Stressende livshendelser i familien (45)	68,9 %	31,1 %
Vold i nære relasjoner/barnet vitne til vold (137) *	80,3 %	19,7 %
Familiens sosiale nettverk (13)	53,8 %	46,2 %
Familiens økonomi (49)	65,3 %	44,7 %
Familiens boforhold (41)	68,3 %	31,7 %
Familiens integrasjon i nærmiljø (10)	70 %	30 %
Foreldrenes arbeidssituasjon (13)	85,6 %	14,4 %
Familiens kulturelle bakgrunn (35)	60,0 %	40,0 %

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001. Stjerner indikerer meldingsinnhold der det oftere snakkes med barnet sammenlignet med saker der dette meldingsinnholdet ikke er til stede.

Når det gjelder familie- og miljøforhold ble det snakket oftere med barna i saker som gjaldt vold i nære relasjoner/barnet vitne til vold. Denne type alvorlige meldingsinnhold kan generelt sett sammenlignes med fysiske overgrep mot barnet, der det også ble snakket oftere med barnet. Det kan imidlertid være forskjell i alvorlighetsgrad på om barnet selv blir mishandlet eller er vitne til vold mot andre. At barnet i en del slike tilfeller ikke blir snakket med kan ha sammenheng med at vold i nære relasjoner har med foreldrekonflikter å gjøre, og et ønske om å skjerme barnet. Dette har vi ikke nærmere opplysninger om.

Det ble snakket sjeldnere med barnet når meldingsinnholdet gjaldt foreldrenes psykiske problemer, foreldrenes rusbruk eller når foreldrene var så slitne at det kunne gå utover omsorgen for barnet. Dette er i tråd med tidligere forskning som viser at en av de viktigste grunnene til at kontaktpersoner ikke snakker med barn om vanskelige tema, er at en tror det kan være en belastning for barn å innvie dem i voksne sine problemer (Vis et al., 2010). Dette er også en barriere som er tydelig i psykisk helsevern for voksne, der studier har vist at helsepersonell i for liten grad snakker med barn som er pårørende til foreldre med rusproblemer og psykiske helsevansker (Reedtz, Mørch, & Lauritzen,

2015). Dette kan antas å representere kulturelt betingede forestillinger om barn som sårbare og i behov av beskyttelse. Det er dermed ikke spesiell grunn til å tro at motstand mot å snakke med barn i slike situasjoner er spesifikt for barnevernstjenesten.

Kjønn og alder hadde ingen betydning for om det ble samtalt med barnet for noen av bekymringene knyttet til familie- og miljøforhold.

6.3 Hva er innholdet i samtalene med barnet?

I dette delkapitlet presenteres innholdet i samtalene med barnet basert på både den kvantitative og den kvalitative delen av journalstudien. På bakgrunn av tekstanalyser av et utvalg samtaler med barn og journalnotater viser vi eksempler på hvordan barnevernet uttrykker seg når de oppsummerer og vurderer samtalene.

6.3.1 Utdyping av innholdet i samtalene

I den kvantitative delen av journalstudien ble det blant annet registrert hva som stod i referater og journalnotater om innholdet i samtalene med barna. Innholdet ble registrert inn i åtte forhåndsdefinerte kategorier formulert av forskerne, og som det vil fremgå, er det ikke entydige skiller mellom dem. Vi bruker tekstutdrag fra den kvalitative delen av journalstudien for å illustrere de ulike samtaleinnholdene. Tekstutdragene er hentet fra journalnotat fra samtaler med barn.

Tabell 6.4 Hvilket innhold hadde samtalen med barnet? (N = 680)

	N	Prosent
Informerende samtale	251	36,9 %
Undersøkende samtale om en episodisk hendelse	144	21,2 %
Undersøkende samtale om forholdene i hjemmet	494	72,6 %
Støttende samtale	48	7,1 %
Barnets synspunkt eller meninger ble innhentet	214	31,5 %
Samtale med et diagnostisk innhold	6	0,9 %
Generell samtale uten spesifikt innhold	40	5,9 %
Innholdet i samtalen fremgår ikke	59	8,7 %

En samtale kan bestå av flere innholdskategorier, og kategoriene er ikke gjensidig utelukkende.

Nesten tre fjerdedeler av samtalene hadde et innhold som kunne karakteriseres som en undersøkende samtale om forholdene i hjemmet (72,6 %). I slike samtaler har barnet blitt oppfordret til å fortelle om hvordan det er hjemme, uten at det er knyttet til kjente episoder eller spesifikke hendelser. Denne kategorien inkluderer også undersøkende samtaler om barnets hverdagsliv, for eksempel hvordan barnet har det på skolen. Følgende tekstutdrag illustrer en undersøkende samtale om forholdene i hjemmet, med fokus på bekymring knyttet til vold:

Kontaktperson spør om hva som skjer når mor blir sint. Barnet forteller at mor kan slå. Kontaktperson forteller at hun har snakket med mor og far tidligere på dagen, og at mor har sagt til henne at hun har slått barnet på munnen og på rumpa.

I undersøkende samtaler har barnet en viktig rolle som informant for barnevernet, og samtalerne synes i hovedsak å dreie seg om barnevernets informasjonsinnhenting. I hvilken grad det samtidig foregår en dialog med tilbakemeldinger og deling av synspunkt mellom barnet og barnevernet vet vi ikke.

Videre var det 36,9 % av barnesamtaler som tok form som en informerende samtale. En informerende samtale er karakterisert ved at barnet får informasjon om saken og/eller hva som skal skje fremover. I 31,5 % av sakene i vårt utvalg var det fokus på å innhente barnets synspunkt eller meninger. I tekstutdraget som følger gir kontaktperson noe informasjon om hva som er tenkt videre og spør om barnets synspunkt knyttet til at barnevernet skal snakke med foreldrene: «*Saksbehandler informerer om at barnevernstjenesten skal ha en samtale med foreldrene senere på dagen og spør hva barnet tenker om at barnevernstjenesten sier til foreldrene hva barnet har sagt. Barnet sier det er greit.*»

I forhold til barns rett til å bli hørt kan 31,5 % synes å være et noe lavt antall samtaler hvor innholdet dreier seg om å innhente barnets synspunkt eller meninger. Det er mulig at barnevernet har snakket med barnet om barnets meninger og ønsker uten at det kommer frem i dokumentasjonen av samtalen som er utgangspunktet for våre analyser. Likevel, barnets stemme og hva barnet tenker om saken burde ha fremkommet i en større andel saker.

En annen form for barnesamtale finner sted når barnevernet skal snakke med barnet om en spesifikk episode eller hendelse. I vårt utvalg var det 21,2 % av sakene hvor innholdet i samtalen omhandlet undersøkelse av en episodisk hendelse. I en slik samtale innhenter barnevernet informasjon fra barnet for å avdekke et spesifikt hendelsesforløp. Det kan komme til uttrykk på følgende måte: «*Barnet forklarer seg om episoden som utløste melding fra politiet, med at han hadde gått tom for batteri på mobilen og dermed ikke fikk sagt ifra til far.*»

Støttende samtaler (7,1 %) er en annen type samtaler hvor kontaktperson søker å hjelpe barnet i nåværende situasjon. I det følgende tekstutdraget fra et journalnotat hadde barnet vært på tilrettelagt avhør på barnehuset. Samtalen med kontaktperson fra barnevernet fant sted i etterkant av dette avhøret. Kontaktperson ønsket å høre hvordan det har gått på barnehuset, samt hjelpe barnet å gjenforenes med mor:

Barnet fortalte at det hadde gått greit på barnehuset. Barnet sier det er ok at barnevernstjenesten blir med hjem for å møte mor. Barnet er ikke redd for å reise hjem, men det er litt ubehagelig å møte mor igjen.

Generelle samtaler uten et spesifikt innhold var gjeldende for 5,9 % av samtalene. Dette kan være hverdagslige samtaler der barnevernet har snakket med barnet uten en tydelig hensikt om å undersøke saken. Det kan også være samtaler som brukes til kontaktetablering mellom kontaktperson og barnet, og for å skape tillitt til barnet, eksempelvis:

Barnet forteller at hun går på karate og håndball, sliter litt med å forklare om hun fortsatt går på håndball eller om hun har sluttet. På spørsmål om hva hun pleier å gjøre når hun er hjemme så sier hun «vet ikke». Hun sier at hun ikke pleier å leke med søsknene sine, og at hun ikke vet hva hun pleier å gjøre. Kontaktlærer hjelper barnet litt i gang og hun forteller om det nye huset.

I 8,7 % av sakene fant vi ikke journalnotat eller referat som viste hva innholdet i samtalen med barnet hadde bestått av. Oppsummert viser gjennomgangen at samtale med barn som oftest bærer preg av barnevernets informasjonsinnhenting for å belyse saken. Det synes som at samtalen med barnet sjeldnere består av å gi barnet informasjon eller å etterspørre barnets egne synspunkt og meninger.

6.3.2 Hvordan oppsummeres og vurderes samtalene med barnet?

I den kvalitative analysen av saksdokumenter registrerte vi om barnevernet i notatet fra samtalene med barnet hadde formulert en oppsummering eller vurdering av samtalen. Slik det fremkommer i vårt utvalg er det flere tilfeller hvor det ikke foreligger en vurdering av barnesamtalen, men der det er gjort kan det se slik ut: «Barnet virket som en sjenert og stille gutt til å begynne med, men løsnet etter hvert. Undertegnede fikk inntrykk av at gutten pratet oppriktig og at han slappet av under samtalen. Han opplevdes som en tilfreds og fornøyd gutt.» Denne vurderingen av samtalen synes i hovedsak å være knyttet opp mot hvordan barnet fremstår. Foruten at barnet blir omtalt som oppriktig i sin fortelling sier notatet lite om hvordan kontaktperson vurderer selve innholdet i samtalen, og hvordan innholdet i samtalen eventuelt ble vurdert opp mot bekymring eller annen informasjon i saken.

Også i følgende vurdering har kontaktperson journalført egen tolkning av hvordan barnet fremstod i samtalen. I tillegg vurderes det om barnet fikk en reell anledning til å uttale seg og hva barnet faktisk uttalte. Videre har kontaktperson notert en vurdering av barnets uttalelser:

Gutten fremstod som rolig og høflig under samtalen. Det vurderes at han fikk anledning til å uttale seg. Han ga uttrykk for at han ikke visste at det var så alvorlig at han tok med seg lekepistol på skolen. Inntrykket er at han forstår og ser alvoret i situasjonen. Det virker som møtet med politiet, uteteamet og mor har gjort inntrykk på gutten. Saksbehandler er usikker på om hans utsagn om at han ikke blir plaget på skolen er reell eller om det handler om at han ikke vil innse eller erkjenne at han blir plaget på skolen. Inntrykket er at han har et nært forhold til mor.

Som eksemplene ovenfor viser, var det ulike måter å formulere en vurdering av barnesamtalen. Når slike vurderinger forekom så sjelden, og når det i flere tilfeller ikke var en vurdering av innholdet i

barnets utsagn, kan det etterlate et inntrykk av at barnets opplysninger og meninger ikke var tillagt stor vekt. Dette skal vi se nærmere på i delkapittel 6.5.

6.4 Barnets innflytelse på barnevernets vurdering og beslutning

I dette delkapitlet presenteres kvantitative funn om betydningen av samtale med barnet for barnevernets vurderinger og beslutninger. Funnene er en utdypning og videreutvikling av analyser fra delrapport 4, som det også vises til underveis.

6.4.1 Betydningen av samtale med barnet for barnevernets vurderinger

Det er av interesse å se nærmere på hvilken betydning samtale med barnet har for hvilke meldingsinnhold barnevernet vurderer som bekymringsfulle etter endt undersøkelse. Logikken i en slik problemstilling er at ulike typer informasjonskilder benyttes i ulik grad avhengig av hva saken gjelder, samt at hvem det snakkes med påvirker hva som avdekkes og hva som vurderes som bekymringsfullt. Informasjon om barnevernets vurderinger og bekymringer finnes i undersøkelsesrapportene, der vi har registrert hvilke meldingsinnhold som omtales med bekymring eller ikke etter endt undersøkelse.

For å undersøke sammenhengene har vi laget regresjonsmodeller for hvert av de mest vanlige meldingsinnholdene ($n \geq 50$), der vi også har kontrollert for betydningen av informasjon innhentet fra andre kilder enn barna; som foreldre, skolesektor (barnehage, skole, PPT) og helsesektor (helsestasjon, skolehelsetjeneste, psykisk helsevern, lege m.fl., se delrapport 4)¹¹. Skolesektor og helsesektor var de instansene som det langt hyppigst ble innhentet informasjon fra (64,6 %, 63,8 %). I denne analysen er det altså hvorvidt barnevernet anser forholdet som bekymringsfullt som er den variabelen som studeres. Tabell 6.5 illustrerer hvilke informanter (barnet/foreldre/skole/helsetjeneste) som har innvirkning på om barnevernet anser forholdet som bekymringsfullt.

¹¹ Antall hjemmebesøk var også med i analysene, men vises ikke i tabellen da det ikke var noen signifikante sammenhenger.

Tabell 6.5 Betydningen av samtale med barnet for om meldingsinnholdet er omtalt som bekymringsfullt i undersøkelsesrapporten, barn => 6 år.

	Samtale med barnet	Ant. møter med foreldre	Info fra skolesektor	Info fra helsesektor
Total (n=628)	79,1 % (497)	20,1 % (131)		
Bekymringer knyttet til barnet				
Psykiske problem/lidelse (80)			2,3***	0,7*
Atferd (121)			2,9***	0,7*
Fungering i skole/barnehage (102)			2,3***	
Emosjonell fungering (86)		1,1*	2,8***	
Tilknytning og relasjoner til voksne (50)		1,2**	1,8**	
Bekymringer knyttet til foreldreomsorg				
Fysisk mishandling (125)	2,1*	1,2**		
Psykisk mishandling/omsorgssvikt (57)		1,3**		
Stimulering/veiledning/grensesetting (85)	2,0 *	1,2**	2,1***	
Grunnleggende omsorg (105)				
Evne til å forstå barnet (58)	2,1*	1,3***	1,6*	
Beskyttelse av barnet (60)	3,0*	1,2**		1,5*
Bekymringer knyttet til familie og miljø				
Foreldres psykiske helse (84)			1,1*	1,7***
Foreldres rusbruk (102)			1,2*	
Konflikt mellom foreldre (120)		2,0*	1,3***	
Vold i nære relasjoner/barnet vitne til vold (114)			1,4***	

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$. NB! Tabellen viser kun signifikante estimat. Estimater er odds ratio. $OR > 1$ = antall ganger større sjanse, $OR < 1$ = antall ganger mindre sjanse. Samtale med foreldre = antall møter. Samtale med barnet og informasjon fra skolesektor og helsesektor er kodet ja/nei.

Analysene viser at samtale med barnet ikke predikerte om barnevernet etter undersøkelsen konkluderte med bekymringer knyttet til barnet, når vi også tok hensyn til hvilke andre informanter som var brukt. Omfanget av kontakt med foreldre hadde også mindre betydning for hva barnevernet konkluderte med på dette området. Barnevernets kontakt med skolesektoren bidro i stor grad til å bekrefte bekymringer, mens kontakt med helsesektoren bidro til å avkrefte bekymringer.

Det er oppsiktsvekkende at samtale med barnet ikke hadde betydning for om barnevernet bekymret seg for barnets psykiske helse eller emosjonelle fungering. Samtale med barnet må ansees som svært viktig for å avklare denne type bekymringer, og når vi ikke fant slike sammenhenger tyder det på at barnevernet heller snakker med barnet om andre ting. En nærliggende slutning er at barnevernstjenesten i for liten grad snakker med barn om psykisk helse og sosial fungering, men heller baserer seg på informasjon fra skole og helsetjenester.

For bekymringer knyttet til foreldreomsorg hadde samtaler med barnet stor betydning for om barnevernet uttrykte bekymring når det gjaldt fysisk mishandling, foreldres stimulering/veiledning/

grensesetting, evne til å forstå barnet og beskyttelse av barnet. Møter med foreldrene hadde noe mindre betydning for de samme forholdene, i tillegg til psykisk mishandling. Informasjon fra skolen synes likevel å være viktigst for bekymringer knyttet til stimulering/veiledning/grensesetting, og noe mindre viktig når det gjaldt evne til å forstå barnet. Informasjon fra helsesektor hadde noe betydning for bekymringer knyttet til beskyttelse av barnet.

På familie- og miljøområdet hadde samtale med barnet liten betydning. Unntaket var konflikter mellom foreldre, som oftere var et bekymringstema når barnet var snakket med.

Oppsummering av analyser om samtale med barnet

Oppsummert viser resultatene at barnevernet oftest hadde samtaler med barnet i saker som handlet om barnets psykiske problem, kriminalitet/rus og emosjonelle fungering, og omsorgs- og familieproblemer knyttet til fysisk mishandling og vold i nære relasjoner. Ved bekymring for barnets psykiske problem snakket barnevernet oftere med eldre barn. Ved bekymring om stimulering/veiledning/grensesetting, evne til å forstå barnet og grunnleggende omsorg snakket barnevernet oftere med jenter enn med gutter. For de andre problemområdene var det ikke noen alders- eller kjønnsmessig forskjell. Ved manglende oppfølging med annen tjeneste, ikke møtt til helsekontroller, foreldres psykiske helse og rusbruk og foreldre utslitt ble det snakket sjeldnere med barnet.

Samtale med barna hadde i noen utstrekning, men ikke alltid, betydning for hvilke forhold barnevernet var bekymret for etter endt undersøkelse. Når det gjaldt barnas egne problemer, var det først og fremst informasjon fra skolesektoren som hadde betydning for barnevernets bekymringer. Det kan derfor virke som at samtaler med barnet i slike saker hadde et annet fokus enn å avklare barnas psykososiale problemer.

Samtale med barnet hadde imidlertid en sterk sammenheng med barnevernets bekymringer knyttet til fysisk mishandling, stimulering/veiledning/grensesetting, evne til å forstå barnet og beskyttelse av barnet. Informasjon fra skolen hadde også sterk sammenheng med bekymringer om stimulering/veiledning/grensesetting, mens informasjon fra helsesektor hadde noe betydning for bekymringer om beskyttelse av barnet. Samtale med barnet hadde også betydning for barnevernets uttrykte bekymringer knyttet til konflikter mellom foreldre. Totalt sett tyder dette på at barnet er en viktig informant når barnevernet skal vurdere foreldres omsorgsutøvelse.

6.4.2 Hvilken betydning har samtale barnet for barnevernets endelige beslutning?

Vi har over vist at samtaler med barnet hadde betydning for hvilke forhold barnevernet omtaler som bekymringsfulle etter endt undersøkelse. Det neste spørsmålet blir da om samtaler med barnet også har betydning for den endelige beslutningen i saken. Fra delrapport 4 (s. 97) vet vi at både omfanget av kontakten med foreldre og barn, hjemmebesøk, observasjoner, informasjonsinnhenting og tidsbruk hadde sammenheng med utfallet i sakene. Desto større omfanget av ulike aktiviteter i undersøkelsen, jo større sjanse for tiltak.

For gruppen barn 6 år og eldre ble det tiltak i 42,5 % av sakene der det var snakket med barnet, mot 25,8 % av sakene der det ikke var snakket med barnet. Forskjellen var signifikant. I videre analyser ble det funnet at barnets kjønn og alder ikke hadde betydning for om det ble tiltak i disse sakene. Vi kan imidlertid ikke vite i hvilken grad det er samtalen med barnet som har forårsaket at beslutninger oftere ender med tiltak, eller om det er slik at når barnevernet i løpet av undersøkelsen vurderer at det er behov for tiltak, så snakkes det oftere med barnet.

Et hovedfunn fra delrapport 4 (s. 175) var imidlertid at barnevernets bekymringer etter endt undersøkelse var de viktigste prediktorene for utfall i saken, og at de fleste aktivitetene (bortsett fra møter med foreldre) utført i undersøkelsen ikke lenger hadde noen selvstendig betydning. Selv om samtale med barnet og andre oppgaver utført i undersøkelsen hadde sammenheng med oftere tiltak, var det ingen direkte sammenheng lengre når det ble kontrollert for barnevernets bekymringer i undersøkelsen. Ved at samtale med barnet påvirker barnevernets bekymringer, kan en likevel si at disse samtalene har en indirekte innvirkning på barnevernets beslutninger. Som nevnt i forrige underkapittel gjaldt dette særlig i saker som omhandlet fysiske overgrep, stimulering/veiledning/grensesetting, evne til å forstå barnet, beskyttelse av barnet og konflikter mellom foreldre. Altså problemområder som er svært viktige for å ivareta barnets rett til hjelp og beskyttelse.

6.5 Barnet som aktør, slik det fremstår i barnevernets dokumenter

I 23 av 446 saker som endte med tiltak var barnets ønsker nevnt i begrunnelsen. Dette indikerer at barnets eksplisitte synspunkt og uttalelser relativt sjelden er del av begrunnelser for tiltak. For begrunnelser i henlagte saker var ikke barnets innstilling en kategori, og vi har derfor ikke informasjon om barnets ønsker i henlagte saker.

I det følgende vil vi se nærmere på barnets medvirkning og innflytelse slik det kommer til uttrykk i barnevernets dokumenter, nærmere bestemt i et utvalg av barnevernets vedtak om tiltak, henleggelse av undersøkelsen og i undersøkelsesrapporter. Med utgangspunkt i 117 tekstutdrag vil vi undersøke hvordan barnet ble beskrevet i disse dokumentene og hvilken innflytelse barnet syntes å

ha. Vi vil særlig se på barnets medvirkning i voldssaker. I forlengelsen av dette vil vi ha et overordnet fokus på hvordan barnevernet formulerer seg og hvilke perspektiv på barn som kan identifiseres i teksten.

6.5.1 Hvilken innflytelse har barnet på barnevernets beslutninger?

I det følgende vil vi presentere to forhold som synes å påvirke barnets medvirkning og innflytelse; 1) hvor konkret barnets uttalelser var gjengitt, og 2) hvorvidt disse ble tillagt vekt.

I hvilken grad konkretiseres barnets uttalelser?

Det kan tenkes at i hvilken grad barnevernet konkretiserer barnets uttalelser henger sammen med hvor mye innflytelse barnet har i undersøkelsesarbeidet. I vårt utvalg var konkretiseringsgraden noe varierende. I noen tilfeller viste barnevernet til barnets generelle beskrivelse om hvordan barnet hadde det: «I samtale med barnet beskriver han at han har det bra og at familien gjør masse kjekt sammen». I andre tilfeller ble det vist til barnets konkrete opplysninger om en situasjon:

I samtale med gutten sier gutten at han angret på at han har vært med på å gjøre hæverk og stjålet på butikken og at dette mest av alle var dumme ideer. Han sier han ikke vil være med på dette flere ganger og at han nå har kuttet kontakten med de vennene som fikk han med på de tingene.

Det kan synes som at barnet hadde en større påvirkningskraft når barnevernet i sine dokumenter viste til konkrete opplysninger som barnet hadde uttalt, og når disse uttalelsene bidro til en bredere kjennskap til situasjonen som barnevernet undersøkte.

I hvilken grad vektlegges barnets uttalelser?

Videre har vi sett på barnets medvirkning og innflytelse ut fra i hvilken grad barnevernet har vektlagt barnets uttalelser. Vi fant flere tilfeller hvor barnevernet refererte direkte til hva barnet hadde sagt om sin situasjon og sine behov, og hvor barnets uttalelser fremstod som en vesentlig faktor i barnevernets beslutninger. I disse sakene kan barnets uttalelser ha funksjon både som støtte og som motargument for beslutningen. Her som støtte:

Gutten selv er bekymret for mor og hennes situasjon med overforbruk av medikamenter, han er sint på far for måten han [far] håndterer saken, og gutten føler seg forlatt av far. Barnevernstjenesten vurderer ut fra overnevnte at begge foreldrene har behov for veiledning knyttet til omsorgen for gutten og at mor trenger tett oppfølging for sine problemer vedrørende misbruk av medikamenter. Mor og far trenger også veiledning om hvordan de kan samarbeide til det beste for gutten.

Her som et motargument:

Jenta bekrefter at mor har slått henne og tatt henne i skulderen, men hun forteller at det ikke var hardt, og at de har snakket om det hjemme. Saken avsluttes da barnevernstjenesten ikke har mulighet for å samarbeide med mor og vurderer at far tar gode og fornuftige valg med

hovedfokus på jenta. Skolen er også involvert i saken og vil fortsette med oppfølging av jenta etter endt undersøkelse. Barnevernet foreslår dermed ingen tiltak etter § 4-4 og saken henlegges med fortsatt bekymring for mors atferd.

I det første eksempelet er barnets uttalelser knyttet til mors medikamentforbruk og barnets relasjon til far styrende for barnevernets vurdering av saken, og barnevernet foreslår hjelpetiltak direkte knyttet til barnets uttalelser. I det andre eksempelet er barnets uttalelser et tydelig motargument til barnevernets vurderinger, men barnevernet velger likevel å henlegge saken.

I vår gjennomgang av barnevernets dokumenter fant vi også flere tilfeller hvor barnets uttalelser syntes å komme i tillegg til opplysninger fra andre kilder, eksempelvis fra foreldre eller offentlige instanser:

Foreldrene og skolen har informert om at gutten fungerer bra og ikke har spesielle utfordringer. Gutten har sagt han har det fint og opplever å få tilstrekkelig oppfølging hjemme og ønsker ikke videre hjelp. Foreldrene ønsker heller ikke hjelpetiltak for gutten. Det vurderes dermed at det ikke er avdekket forhold som kan avhjelpes ved tiltak etter lov om barnevernstjenester.

I disse sakene fremstår det noe uklart om barnet faktisk har hatt en reell innflytelse på beslutningen som ble fattet, eller om barnets uttalelser i større grad brukes som et supplement for å underbygge troverdigheten til informasjon fra andre kilder.

Oppsummert ser vi i tekstutdragene at barnevernet viser til barnets synspunkter både ved å nevne barnet i generelle termer og ved å konkret vise til hva barnet har uttalt. Det synes som at i jo større grad barnevernet viser til barnets konkrete uttalelser, jo mer innflytelse har barnet hatt på beslutningen som har blitt fattet. Videre er det eksempler på at barnets uttalelser har vært en vesentlig faktor i beslutningen som ble fattet, og at barnets uttalelser i andre tilfeller synes å være et supplement til informasjon fra andre kilder.

6.5.2 Barnets indirekte tilstedeværelse i barnevernets dokumenter

I vår gjennomgang av tekstutdragene ser det ut som at barnet til tider kan ha det vi har kalt en indirekte tilstedeværelse i barnevernets dokumenter. Dette kommer til uttrykk ved at det legges vekt på barnets fremtoning og barnevernets vurdering av denne når barnevernets vurderinger formuleres.

I det følgende eksempelet ble undersøkelsen som omhandlet bekymring om seksuelle overgrep henlagt. Barnevernet viste i denne saken blant annet til barnets fremtoning i tilrettelagt avhør: «Barnet viser et aldersadekvat forhold til kropp og snakker om kropp samtidig som han ler og kniser.» Observasjoner av barnets atferd under tilrettelagt avhør ble vurdert i henhold til bekymringen. I en annen sak som omhandlet bekymring knyttet til vold i hjemmet, skriver barnevernet: «Under

hjemmebesøket søker begge guttene nærhet hos begge foreldrene. Barnevernstjenesten opplever at familiemedlemmene har en trygg relasjon til hverandre.» Barnevernets observasjoner av barnas relasjon til foreldrene vurderes opp imot bekymringen om vold i hjemmet. Hvordan barnet fremstår i møte med barnevernet virker dermed å ha betydelig vekt i hvordan barnevernet vurderer saken.

Barnevernets vurdering av barnets fremtoning er likevel ikke enstydig med utfallet av undersøkelsen. I det følgende eksempelet vurderte barnevernet barnets fremtoning som bekymringsfull:

På hjemmebesøk og under barnesamtale ser vi en jente som gjerne vil styre samtalen. Barnet trenger å være i sentrum for oppmerksomheten, krever oppmerksomhet når hun ikke får det, til liks med mor trenger hun mye bekreftelse på at hun blir sett. Under hjemmebesøk og i samtale med henne gjør hun hele tiden ting for å sikre at vi som voksne har fokus på henne.

Selv om barnevernet uttrykker bekymring for barnets atferd, valgte barnevernet i denne saken å henlegge undersøkelsen på bakgrunn av mors ønske om å benytte allerede etablert offentlig hjelp fra andre instanser.

I eksemplene som vises ovenfor har barnevernet observert og vurdert barnets atferd og fremtoning, uten at det har blitt vist til barnets uttalelser. I slike saker har barnet først og fremst bidratt i undersøkelsen ved at det har vært en samhandling mellom barnet og kontaktperson som beskrives. Barnet som individ blir observert og observasjonene blir deretter lagt til grunn for vurderinger av saken. Barnet har tilsynelatende vært en aktør på den arenaen hvor kontaktperson også har vært, men først og fremst som et «objekt» for barnevernsarbeidernes vurderinger.

6.5.3 Barnets medvirkning og innflytelse i voldssaker

Ut fra tekstmaterialet synes det som at uttalelser fra barn i voldssaker er særlig utfordrende å vurdere for kontaktpersonene. Barnet fremstod tydeligere som en aktør i slike saker selv om innflytelsen på beslutningene varierte. Dette kom blant annet til uttrykk i saker hvor barnet hadde fortalt om vold, mens foreldrene benektet volden. I slike saker kommer ansatte i barnevernet i en posisjon hvor de både skal lytte til barnet og ta barnet på alvor, samtidig som de skal samarbeide med barnets foreldre og skjerme barnet for eventuelle reaksjoner fra foreldrene. I noen saker tok barnevernet tydelig barnets uttalelser på alvor og jobbet ut fra barnets informasjon:

I løpet av undersøkelsen har jenta bekreftet at hun ble slått med belte av far, men hevdet at hun ikke har blitt slått etter at barnevernstjenesten åpnet undersøkelse. Jentas eldre søsken og foreldre har benektet enhver form for voldsutøvelse (...) Med to sterke risikofaktorer vurderes jenta i utgangspunktet ikke til å være spesielt risikoutsatt, men da hun skårer sterkt på risikofaktor nr. 7 og 23 for svak omsorg og vold, vurderes det at jenta står i fare for å få en forringet livskvalitet om disse risikofaktorene ikke blir svekket.

Mens barnevernet i andre saker viste til en usikkerhet rundt hva barna har blitt utsatt for:

Etter endt undersøkelse har barnevernstjenesten en bekymring knyttet til foreldrenes forståelse av barna og deres forventninger til dem. Dette på bakgrunn av at de [foreldrene] benekter all form for vold til tross for at barna har hatt uavhengige uttalelser om det. Barnevernstjenesten har ikke fått bekreftet eller avkreftet om foreldrene utsetter barna for vold.

I denne saken løste barnevernet situasjonen med å sette inn veiledning som tiltak til foreldrene:

Barnevernstjenesten vurderer at foreldrene vil kunne ha utbytte av veiledning for å få et mer helhetlig syn på barnas behov og hvordan de skal møte dem på best mulig måte, spesielt med tanke på følelser og situasjoner barna kan oppleve som vanskelige.

Det synes som at barnets synspunkter var tydelig i starten av undersøkelsen, da barnevernet undersøkte voldsbekymringen i saken. Når barnevernet skulle konkludere undersøkelsen kan det derimot se ut til at det hadde skjedd en endring i problemforståelsen. Sett i forhold til at foreldrene ikke anerkjente barnets uttalelser om vold, og at bekymringen om barna var utsatt for vold var uavklart, kan det synes som at barnevernet reformulerte problemforståelsen til å handle om foreldrenes forståelse av barnas behov. Dette er interessant i forhold til hvordan barnas uttalelser ivaretas av barnevernet, hvilke hensyn som veier tyngst av barnets uttalelser og samarbeid med familien, og videre hvilket fokus barnevernet har i arbeidet fremover med familien.

I det neste eksempelet innrømte mor vold, som barnet hadde fortalt om til barnevernet:

Barnevernstjenesten har i undersøkelsen blitt gjort kjent med at mor har utøvd vold mot jenta. Jenta bekrefter dette i samtale med barnevernstjenesten. Mor forteller at hun ikke har utøvd vold mot de andre barna. Mor forteller om utfordrende situasjoner med jenta som har endt med utøvelse av vold, og mor har fremstått som angrende for dette.

I denne saken valgte barnevernet å tilby hjelpetiltak til familien. I den følgende begrunnelsen for tiltakene vises det ikke til barnets uttalelser, men til mors beskrivelser av barnet og foreldrenes ønske om veiledning:

Med bakgrunn i mors voldsutøvelse og beskrivelser av utfordringer med jenta, og foreldrenes tydelige ønske om veiledning, vurderer barnevernstjenesten det som nødvendig med hjelpetiltak i form av veiledning i hjemmet og på kontor ved behov, samt «bryt volden» kurs for mor.

Barnevernet synes dermed å legge stor vekt på mors innrømmelse og foreldrenes innstilling i denne begrunnelsen for hjelpetiltak. Mors innrømmelse av vold synes å være vesentlig, også med tanke på at barnevernet i dette tilfellet tilbyr tiltak direkte knyttet mot mors voldsproblematikk.

6.5.4 Barnevernets formuleringer og perspektiv på barn

I kapittel 3.2.1 viste vi til hvordan et barneperspektiv kan bestå av flere komponenter (Strandbu, 2008), både som de voksnes perspektiv på det aktuelle barnet og barnets eget perspektiv mer direkte. I vår gjennomgang av barnevernets dokumenter har vi vist eksempler på begge komponenter: hvordan barnevernet referer direkte til barnets uttalelser (barnets eget perspektiv) i begrunnelsene for vedtak og i undersøkelsesrapportene, og hvordan det er kontaktperson sin tolkning av barnets fremtreden og uttalelser som vektlegges (voksnes perspektiv på barnet). For å illustrere sistnevnte referer vi fra en undersøkelsessak som ble konkludert med hjelpetiltak. Barnet var 15 år.

Barnet fremstår nå som mye mer rolig og samlet i samtale med barnevernstjenesten, hun er blid, høflig og sjarmerende og det er lettere å kommunisere med henne. Barnevernstjenesten har trass i at vi ser at barnet på mange måter har modnest, økende bekymring for henne. Vi opplever en særlig sårbar jente som har store psykososiale utfordringer og som nok ofte kjenner seg ensom, redd og usikker. Det er særs bekymringsfullt at stjeling ikke har avtatt og at hun kjenner seg sosialt usikker og vender seg mot yngre barn. Det gjør at hun blir ekskludert fra et sosialt fellesskap med jevnaldrende og at hun gjør ting som får negative konsekvenser for henne selv for å tekkes andre som ser at hun lett kan utnyttes. Barnevernet tenker at barnet trenger mye tydeligere rammer, en mer strukturert og forutsigbar hverdag og tettere oppfølging fra voksne som gir henne positiv oppmerksomhet og som kan gi henne hensiktsmessige positive og negative konsekvenser i høve atferden hennes.

Utdraget uttrykker barnevernets oppsummerende vurderinger av hvem barnet er, og hva hun trenger. Det er viktig å understreke at denne type oppsummering er vesentlig som dokumentasjon for barnevernets vurderinger. Barnevernet har i mange sammenhenger vært kritisert for at deres vurderingsgrunnlag er vanskelig å finne i saksdokumentene. Samtidig: i denne undersøkelsen har barnevernet møtt barnet 3 ganger, og hun har i utgangspunktet hatt en aktiv rolle i undersøkelsesfasen. Ut fra et helhetlig barneperspektiv savnes det spor av hva som er barnets eget bidrag og barnets egne meninger om sin situasjon.

6.5.5 Samtaler med barn i etterkant av undersøkelsen

I vår gjennomgang av vedtak om tiltak og henleggelse, samt undersøkelsesrapporter fremkommer det i noen tilfeller at barnevernet har ønsket at barnet skulle ha videre samtaler i etterkant av undersøkelsen. Dette kan dreie seg om samtaler med barnet som hjelpetiltak, eller at barnevernet anbefalte at barnet skulle ha samtaler med en annen instans. Videre kom det også frem i noen tilfeller at barnet skulle ha samtale med barnevernet i form av evalueringssamtaler. I forlengelsen av dette var det interessant å se hvordan barnets medvirkning kom til uttrykk i disse avgjørelsene.

Støttesamtale med barn som tiltak i barnevernet

Barnevernstjenesten vurderer at det fremkommer opplysninger som tilsier at foreldrene bør få tilbud om veiledning som tiltak i henhold til § 4-4 jf. § 4-12. Mor er positiv til tiltak og sier hun vil gjøre alt barnevernet sier hun skal gjøre. Far er positiv til hjelp, men mener at han ikke trenger veiledning. Han ønsker at gutten skal få tilbud om hjelp. Ut fra overnevnte tilbys det tiltak om veiledning til mor, samtaletilbud til gutten, samarbeidsmøter med aktuelle instanser og kontrollbesøk fra barnevernsvakten som tiltak i henhold til § 4-4 jf. § 4-12.

Barnevernet konkluderte i dette tilfellet med at gutten skulle få tilbud om samtaler med barnevernet. I samtale med gutten i løpet av undersøkelsen var tilbudet om støttesamtaler et tema: «Saksbehandler sier vi ønsker å ha faste samtaler med han videre og at dette er viktig for å få en større forståelse for hans situasjon. Gutten er positiv til å snakke med familieveileder.» I denne saken fremkommer det altså av tekstutdragene at barnet ble informert om hjelpetiltaket. Det fremgår ikke av dokumentene om det ble snakket om formålet med samtalene, utover at samtalene skulle gi «større forståelse for hans situasjon.»

I en annen sak står det følgende i undersøkelsesrapporten: «Barnevernstjenesten vurderer at familien er i behov av hjelpetiltak i form av råd og veiledning, samt samtaler med gutten. Far har samtykket til hjelpetiltakene. Det vurderes at overnevnte tiltak vil være til guttens beste.» Barnet i denne saken var 10 år. Det vises ikke til barnets synspunkt eller informasjon fra barnet i begrunnelsen. I begrunnelsen i vedtaket for hjelpetiltak står det følgende om formålet med støttesamtalene: «Det er også viktig at gutten får noen å snakke med om det han har opplevd. Dette kan enten skje gjennom samtaler på barnehuset eller fra saksbehandler hos barnevernstjenesten.» Formålet med samtalene kan være gjennomtenkte og godt begrunnet ut fra barnets situasjon. Det kan likevel tenkes at det i større grad også kunne vært vist til barnets uttalelser når det gjelder et tiltak som er direkte knyttet til barnet selv, særlig med tanke på at barnet ikke nødvendigvis selv leser vedtaket.

Samtale med barn i barnevernets evalueringsarbeid

Et par tekstutdrag omhandler barnevernets evalueringsarbeid med familien. I følgende vedtak om hjelpetiltak viser barnevernet til evalueringsplan og hvordan barnet skal involveres i dette arbeidet: «Barnevernstjenesten skal evaluere med gutten før gjennomføring av samarbeidsmøter jfr. Barnekonvensjonen artikkel 12 om at barnet skal få si sin mening og bli hørt.» At barnet skal bli hørt i forbindelse med evaluering av igangsatte hjelpetiltak var også tilfelle i denne saken: «Barnevernstjenesten vil snakke med gutten som del av evalueringen av tiltaket for å høre hvordan han opplever samvær hos mor, og om det fortsatt forekommer vold og krangling mellom mor og stefar.» I de få sakene hvor vi har funnet noe om hvordan barnet skal involveres i barnevernets evalueringsarbeid, er det med fokus på at barnet skal få si sin mening og hvordan barnet selv opplever situasjonen.

Barnet bør ha samtaler med andre instanser

I noen tilfeller henlegges undersøkelsen uten å føre til tiltak, men barnevernet viser til at barnet likevel har behov for samtaler fremover:

Foreldrene opplever per nå ikke behov for hjelpetiltak fra barnevernstjenesten. Barnevernstjenesten vurderer heller ikke at det er nødvendig å iverksette tiltak i familien. Det vurderes imidlertid som svært viktig at mor (og far) følger opp mors behandling, samt at barna får tilbud om samtaler knyttet til situasjonen familien står i (...).

Som utdraget ovenfor illustrerer henla barnevernet med klar oppfordring om at barna burde få tilbud om samtaler. Det vises ikke til barnets egne synspunkt i forhold til dette.

Oppsummert kan planer og vedtak om nye samtaler med barnet vise at barnevernet har lagt vekt på både ivaretagelse og involvering av barnet i barnets egen sak. Det kan likevel stilles spørsmålstegn ved manglende involvering av barnet når det gjelder selve avgjørelsen om slike fremtidige samtaler. Hva tenker barnet selv om dette? Det er riktignok nødvendig å notere at dette kan ha blitt diskutert med barna uten at det fremkommer i dokumentene som vi har hatt tilgang til i vårt utvalg. Det stilles likevel spørsmålstegn ved at barnevernet tydelig anbefaler samtaler med barnet som videre tiltak, uten at det vises til barnets synspunkter knyttet til dette.

7. Barnas deltakelse og medvirkning, del 2

I første del av dette kapitlet har vi hovedfokus på ungdommers erfaringer med barnevernets undersøkelsesarbeid, slik ungdommene har formidlet det i intervjuer. Vi supplerer med kontaktpersonenes synspunkter der det er relevant. I tillegg har vi inkludert et eget avsnitt om hva kontaktpersonene mener er viktig i samarbeidet med barn og unge. Andre del av kapitlet handler om tilrettelegging og gjennomføring av samtaler med barn og unge. Informasjon om dette temaet er hentet fra både journalstudien og intervjuer med kontaktpersoner og ungdommer.

7.1 Ungdommers erfaringer med barnevernets undersøkelsesarbeid

Dette delkapitlet bygger på seks intervjuer med barn i alderen 12 – 17 år hvorav fire jenter, en gutt og en som definerer seg som hen. På grunn av barnas alder og for enkelthets skyld vil vi fortsettelsen bruke betegnelsen «ungdommer», og for å sikre tilstrekkelig anonymisering oppgir vi ikke kjønn på informantene når vi bruker sitater. I intervjuene med ungdommene har vi vært opptatt av å få frem deres erfaringer fra møte med barnevernet og vi har spurt om erfaringer fra første kontakten med barnevernet til avslutning av undersøkelsessaken og vedtak om tiltak eller henleggelse. Vi har spesielt fokusert på deres opplevelse av medvirkning, som inkluderer informasjon, hvorvidt de har blitt snakket med og på hvilke måte, og hvorvidt deres mening har hatt innflytelse på beslutningen. Presentasjonen er bygget opp kronologisk, med utgangspunkt i den første kontakten mellom ungdommen og barnevernet, det første møtet og gjennomføring av undersøkelsen. Når det er aktuelt, vil vi supplere med synspunkt fra intervjuene med kontaktpersonene. Vi vil først gi en nærmere beskrivelse av intervjuene med ungdommene.

7.1.1 Om intervjuene

To av intervjuene bærer preg av at ungdommene husker lite, først og fremst fordi det er lenge siden undersøkelsen ble gjennomført og til dels fordi det er vanskelig å skille mellom hva som er undersøkelsesfase og hva som er tiltaksfase. De svarer mye «vet ikke» og «husker ikke». Dette gjør at det er vanskelig å få inntrykk av helheten i undersøkelsessaken, men intervjuene gir likevel verdifull innsikt i ungdommenes opplevelse av møtet med barnevernet og deres erfaringer med medvirkning. De fire andre intervjuene er mer utfyllende og gir et godt grunnlag for analyse av helheten i undersøkelsessaken og ungdommenes medvirkning både knyttet til melding, undersøkelse og beslutning om tiltak.

Ungdommenes saker representerer variasjon, både når det gjelder bakgrunn for meldingen, i hvor stor grad de selv har vært delaktige i å melde bekymring, hvordan de opplever meldingen og sin egen situasjon i hjemmet, og hvordan de opplever kontakten med barnevernet. På tross av denne

variasjonen finner vi mange fellestrekk i hva ungdommene opplever som viktig og utfordrende i møte med barnevernet. Det gjør at selv om det er få informanter så gir intervjuene nyttig innsikt i hvordan ungdom kan oppleve møtet med barnevernet og hva som er viktig når ansatte skal tilrettelegge for unges medvirkning i undersøkelsesfasen.

7.1.2 Den første kontakten med barnevernet – bekymringer og forventninger

I journalstudien var barnet registrert som melder i kun 11 av 1365 saker (delrapport 3), men uten at vi har tall på det, har barnet trolig vært involvert i flere meldinger enn dette ved at bekymringene er meldt via andre. Når det gjelder ungdommene vi har intervjuet, varierer det hvordan de har kommet i kontakt med barnevernet og hvem som har meldt bekymring. Et par av ungdommene har hatt kontakt med barnevernet gjentatte ganger og om flere bekymringsmeldinger, men da har vi i hovedsak fokusert på den nyeste bekymringsmeldingen.

I intervjuene kommer det frem at én av ungdommene har meldt selv, mens to andre selv har ønsket kontakt med barnevernet og dermed bedt om at barnevernet kontaktes, - altså at de indirekte har meldt selv. Av disse var det en av ungdommene som fortalte om gjentatte forsøk på å si ifra til behandler om alkoholbruk hos mor. Når det til slutt ble sendt bekymringsmelding hadde situasjonen endret seg, men det ble likevel gjennomført undersøkelse. Av de andre ble to av ungdommene meldt av helsesøster og politi. Den tredje forteller at det ble sendt mange meldinger (minst syv meldinger fra ulike hold) til barnevernet før sakene ble tatt skikkelig tak i. Denne ungdommen hadde også vært i kontakt med barnevernet tidligere, da skolen meldte fordi hun hadde dukket opp på skolen med blåmerker på kjeven. Ungdommen beskrev at saken da ble henlagt *«fordi de konkluderte med at familien min fungerte som en velfungerende familie egentlig, etter et nettverksmøte vi hadde hatt.»* Hun fortalte at det ble tatt mer seriøst den siste gangen og at det ble *«konkludert med at det jo kanskje ikke var en så velfungerende familie som de først hadde trodd.»*

Hvordan ungdommene først kommer i kontakt med barnevernet og hva som har vært bakgrunnen for bekymringsmeldingen ser ut til å ha betydning for hvordan ungdommene opplever den første kontakten og hvilke forventninger og bekymringer de har. Vi finner gjennomgående at ungdommene hadde en viss bekymring når de kom i kontakt med barnevernet, uavhengig av hva som var bakgrunnen for meldingen. Dette relateres til at de har hørt mye om at barnevernet flytter barn, eller at de har lest mye negativt på nettet, som beskrevet i følgende sitat fra en av ungdommene:

Det eneste jeg har hørt fra barnevernet er jo de mer ekstreme sakene at de tar vekk barn på institusjon og alle de der tingene. Så jeg synes jo det var litt skremmende først liksom.

Det ser altså ut til at ungdommene hadde lite generell informasjon om barnevernets arbeid før de kom i kontakt med dem, noe som kan gjøre at terskelen for å ta kontakt med barnevernet kan bli høy.

I tillegg til bekymring for at barnevernet flytter barn kom det frem at ungdommenes bekymring i første rekke var knyttet til foreldrene og deres reaksjon. Ungdommene påvirkes av foreldrene sine, og hvis foreldrene er bekymret og sier dette til ungdommen blir også ungdommen bekymret, som illustrert i følgende sitater fra to av ungdommene:

Det var mest at mamma ikke likte dem (...) Hadde det ikke vært for det så har jeg ingen problemer ... Eller, da hadde jeg ikke vært nervøs for det.

Da er det alvorlig liksom, dersom de [barnevernet] kobles inn. Så man blir jo litt redd. For ikke å snakke om moren min, hun har alltid vært litt på det der. Hun liker ikke at jeg snitcher (tyster/sladrer) til offentlige instanser, for å sitere noe hun har sagt. Begge gangene barnevernet har vært involvert i meg sånn (...) så har jeg vært veldig nervøs, for at etter hvert så kommer mamma til å finne ut at de har blitt koblet inn, og det kommer hun ikke til å like.

Bekymringen for foreldrenes reaksjon kom spesielt tydelig frem i intervjuene med ungdommene som hadde meldt selv, eller vært delaktig i at det skulle meldes. De følte da på skyld og til dels skam, og var redde for at foreldrene skulle bli sinte, skuffet eller sure. Når ungdommene var delaktige i meldingen kunne de være spent og bekymret for reaksjonen, og de tenkte på dette i tiden frem mot at foreldrene fikk vite det. Dette gjør at det er viktig å holde ungdommene orientert om hva som skal skje videre og når det skal snakkes med foreldrene. Hvorvidt foreldrene reagerte som ungdommene forventet varierte, fra foreldre som møtte ungdommene med forståelse til foreldre som ble både sinte, skuffet og lei seg.

Så jeg visste ikke hva som skulle skje og så var det nesten litt flaut, ikke sant. Så var jeg redd for at mamma skulle være, ikke sint på meg på den måten, men siden det liksom allerede hadde gått over, hvorfor jeg fortsatte å si det liksom og sånne ting (...) Hun ble ikke sint i det hele tatt.

Jeg bare følte at de kanskje kunne bli irriterte over at jeg gikk på en måte og sa i fra (til helsesøster) uten at de hadde visst om det. Og uten deres tillatelse og sånn.

For de tre ungdommene som ikke hadde meldt selv opplevdes den første kontakten med barnevernet litt overraskende, og for to av dem også litt overveldende. I disse sakene var ikke ungdommene informert om bekymringsmeldingen på forhånd, og funnene fra disse intervjuene understreker betydningen av at ungdommer blir informert om meldingen i forkant, der dette er forsvarlig. Det å ikke bli informert kan gjøre at en bryter et tillitsforhold, og det kan føre til at

ungdommene blir usikre på hvem de kan stole på. Vi vil illustrere dette med et eksempel fra ett av intervjuene:

En av ungdommene fortalte at helsesøster meldte bekymring til barnevernet, uten samtykke fra ungdommen og uten å informere ungdommen om dette. Helsesøster hadde sagt i samtaler at hun ville melde og de hadde diskutert dette, men helsesøster hadde ikke sagt ifra at det var gjort og gjennomgikk dermed ikke innholdet i meldingen med ungdommen. Ungdommens opplevelse var at barnevernet plutselig kom på skolen og skulle snakke med henne. Når barnevernet gjennomgikk meldingen, opplevde ungdommen at helsesøster hadde overdrevet mye, at mye var tatt ut av kontekst og at det hele ble ganske feil fremstilt. Dette gjorde at hun mistet tillit til helsesøster. Ungdommen hadde gått til samtaler hos helsesøster mange ganger og hadde opplevd at de hadde gode samtaler, men sluttet med dette etter at helsesøster meldte. Ungdommen sa hun skulle ønske helsesøster sa ifra på forhånd så hun hadde visst at hun meldte, og beskrev at hun opplevde at det ble mye stress den dagen barnevernet kom på skolen. I tillegg opplevde ungdommen at det var vanskelig å få justert beskrivelsen av situasjonen og barnevernets forståelse, og hun knyttet dette til det hun oppfattet som den overdrevne meldingen.

Dette eksemplet illustrerer flere viktige momenter, som vi også ser spor av i de andre intervjuene. Det å avklare meldinger i forkant kan være viktig for å opprettholde tillit, men også for å sikre nyanser og en mer helhetlig og oppdatert beskrivelse av situasjonen. Det som står i bekymringsmeldingen legger føringer for barnevernets arbeid i undersøkelsessaken, og god og riktig informasjon vil derfor gi et bedre utgangspunkt for arbeidet.

7.1.3 Det første møtet med barnevernet

Som beskrevet over var ungdommene ofte bekymret og til dels redde når de møtte barnevernet første gang, og de lurte på hvordan det skulle bli, hva de skulle spørre om og hvordan de ansatte ville være. Det varierte om de møtte barnevernet alene eller sammen med foreldrene første gang, og om det var forberedte samtaler eller om det kom overraskende på ungdommene. Hvordan dette skjedde, ser ut til å ha betydning for hvordan de opplevde første samtale. Fire av ungdommene beskrev at det første møtet var greit, og at det gikk bedre enn de hadde trodd på forhånd.

For to av ungdommene opplevdes det første møtet ubehagelig og hele oppstarten av saken kaotisk. Begge sakene omhandlet bekymring om vold, og barnevernet kom på skolen for å snakke med dem. I den ene saken ble ungdommen hentet av barnevernet inne i klasserommet, noe ungdommen opplevde veldig ubehagelig. I den andre saken beskrev ungdommen at hun opplevde det første møtet som et avhør:

Den første samtalen jeg hadde med barnevernet hadde jeg alene på skolen med to utsendere fra barnevernet. Akkurat det møtet var veldig ubehagelig. Mest for at han personen som ... han mannen som stilte spørsmålene, det føltes som et intervju, nei, ikke et intervju! Det føltes som politi, liksom, interrogation (avhør). Ja, det var litt sånn- du MÅ fortelle her. Du kan'ke, det er ikke lov at du nøler med å svare her nå, det var litt den der.

Ut fra ungdommenes beskrivelser ser det ut til at bekymringer om vold fører til en noe annerledes start på undersøkelsen. For det første går det veldig fort; det er ofte samtaler med ungdommene og foreldrene samme dag, hjemmebesøk osv. For det andre får det første møtet mer eller mindre preg av å være et intervju eller et avhør (jfr. delrapport 4).

Det første møtet med ungdommen var også et tema i intervjuene med kontaktpersoner i barnevernet. I det følgende sitatet fortalte en kontaktperson om det første møtet med en ungdom som ikke var informert om at barnevernstjenesten skulle komme:

Intervjuer: Var hun forberedt på at dere kom?

Kontaktperson: Nei, det var hun ikke. Hun var for sen på skolen og, så vi ventet en stund.

Intervjuer: Var hun overrasket over å se dere?

Kontaktperson: Ja, det tror jeg.

Intervjuer: Men var hun ikke orientert om at helsesykepleier hadde kontaktet dere?

Kontaktperson: Nei, fordi at når man melder på vold så skal man ikke gi beskjed.

En annen kontaktperson fortalte mer generelt om fremgangsmåten i slike saker:

Det kommer an på bekymringsmeldingene og hva foreldrene skal få vite på forhånd. Fordi vi skal jo ikke legge ord i munnen på dem, det skal jo være mest åpent, sant. Og hvis for eksempel det er bekymring knyttet til vold eller overgrep så skal jo ikke foreldrene.. Da har vi en annen rutine, sant. For det har jo med at ikke de [foreldrene] skal kunne snakke med barnet på forhånd.

For ungdommene opplevdes en slik fremgangsmåte både voldsom og kaotisk, og det bør være viktig å vurdere muligheter for en mer skånsom tilnærming også i disse sakene. Dette kan være å legge til rette samtalene på en måte som gjør at ungdommene føler seg trygge, som gjør at de slipper å forklare for de andre i klassen hvor de har vært/hvorfor de har vært hos barnevernet, være tilgjengelig for å svare på spørsmål i etterkant og gi informasjon som gjør at ungdommene vet hva som skal skje etter denne dagen.

7.1.4 Gjennomføring av undersøkelsen

Respekt

Ungdommene hadde jevnt over positive opplevelser av møtene med de som jobber i barnevernet. De beskrev at kontaktpersonene hørte på dem og at de fikk si sin mening. Ungdommene opplevde at kontaktpersonene hadde lyst til å hjelpe, og de hadde et inntrykk av at kontaktpersonene egentlig

bare ville det beste. Det som spesielt ble trukket frem som viktig av ungdommene, var at de opplevde å bli møtt med respekt.

De hørte på meg, det er et fint steg i samarbeidet. De hørte på meg når jeg pratet, og avbrøt meg ikke. De hadde en respektfull tone.

Altså, de var jo veldig sånn inkluderende, altså jeg hadde jo mye å si der. Jeg følte ikke at jeg var sånn ... De spurte, hvis mamma snakket ganske mye, så spurte de alltid meg: 'ja, stemmer dette? Hva tenker du om dette?'. Så jeg følte meg veldig involvert. Så det likte jo jeg. At de spurte alltid meg om det var sant eller hvordan jeg synes om det mamma sa, eller det psykolog sa.

Det ser ut til å være en klar sammenheng mellom opplevelsen av å bli hørt og møtt med respekt, og om de var fornøyde med kontakten med barnevernet eller ikke.

Informasjon og åpenhet

Når vi spurte ungdommene om informasjonen de hadde fått fra barnevernet, var de i all hovedsak fornøyde, både med den generelle informasjonen om barnevernet og om hva barnevernet skulle gjøre i undersøkelsen. De beskrev at informasjonen de fikk var forståelig og at de kunne stille spørsmål hvis det var noe de lurte på. En av ungdommene bemerket at kontaktpersonene kunne brukt enklere ord. Flere av ungdommene fortalte også at de hadde fått god informasjon om reglene rundt hvilken informasjon som måtte deles med foreldre og andre, noe som de mente særlig var viktig å få vite:

Jeg synes det var bra at de spurte meg før de gjorde alt. Spurte meg om hva de kunne si til mamma eller spurte meg om de kunne ringe lærerne og da spurte de hva de kunne si til lærerne mine. Og spurte meg liksom alltid først sånn om det gikk fint for meg (...) jeg følte at jeg kunne være åpen med barnevernet, for de uansett alltid spurte meg: 'går det fint at jeg sier dette til din mor?' og jeg bare: 'jada, det går fint' eller 'nei, helst ikke.' Jeg følte meg veldig sånn inkludert i det. Og sånn at de ikke snakket til meg som jeg var et barn. Fordi det er veldig lett å føle seg litt sånn ... Ja, at du føler at de snakker til deg på en annerledes måte, men de snakket til meg akkurat samme som de snakket til mamma. Og det var litt godt også, fordi det er sånn ... Ja, jeg hater å bli snakket til som om jeg er 7 år. De fleste ungdommer liker ikke når de snakker til deg som barn, og vi vil egentlig bare ha respekt, vi vil bare at du skal respektere oss og så hva vi vil.

Viktigheten av barnevernets håndtering av den informasjon som barnet gir til barnevernet ble også trukket frem i intervju med en kontaktperson:

Om det er noe som vi ikke skal si til foreldrene og eventuelt hvorfor, det er jo spesielt viktig i veldig alvorlige saker hvor gjerne barnet er redde for hvordan foreldrene reagerer hvis de får vite at det er de [barnet] som har sagt det eller det. Så det er på en måte sånne viktige ting som er veldig vanlig at vi spør hvert fall første gang vi snakker med dem.

Hvordan barnets informasjon skal ivaretas av barnevernstjenesten var også et tema i foreldreintervjuene, dette kommer vi tilbake til i punkt 8.4.8.

Når vi kom lengre ut i intervjuene med ungdommene, kom det likevel frem at det var en del de lurte på, og en del de ikke hadde fått informasjon om. Det ser ut som det typiske er at ungdommene fikk god informasjon i starten av undersøkelsesfasen, ofte knyttet til gjennomgang av bekymringsmeldingen, men at de etter hvert fikk mindre informasjon og at de egentlig lurte på en del som de ikke spurte om. Vi fant også at det var få som hadde fått god informasjon om hva som skulle skje ved avslutning av undersøkelsen. For eksempel sa en av ungdommene at hun ikke visste hva som ble bestemt og hva som skulle skje videre, men hun visste at foreldrene fikk hjelp – men ikke med hva. En annen sa at hun trodde saken ble henlagt. Foreldrene var på møte og hun mente saken ble henlagt da.

Fire av ungdommene sa at de savnet litt informasjon underveis i undersøkelsen og gjerne ville hatt mer informasjon om hva barnevernet tenkte, både om situasjonen deres og om det de hadde fortalt til barnevernet. To av ungdommene sa:

Jeg tenker jo alltid litt på hva de synes. Jeg kunne kanskje fått vite litt sånn underveis hva som jeg sa som var liksom sånn 'alarming' holdt jeg på å si, litt sånn: 'oi, ja okei' eller det som var sånn. Eller jeg vet ikke, fordi jeg var litt usikker på hvordan de oppfattet det jeg sa. Om det var sånn: 'åja, er det verre enn det det var før? Eller blir dere mer bekymret nå fordi jeg sier det?'. Så visste jeg ikke helt hvordan jeg skulle snakke med dem fordi det var litt sånn, ja jeg ville ikke si noe feil. Men det gikk fint.

De har ikke sagt det, på en måte. Det har bare vært sånn, vi har møttes, så har jeg fortalt det som har skjedd i det siste og situasjoner som for eksempel har skjedd og så egentlig bare det. Og så stiller de spørsmål til det da, og så ender det egentlig med at ... Jeg vet egentlig ikke hvordan, det bare ender en plass.

Når ansatte i barnevernet ikke delte hva de tenkte underveis, ble ungdommene usikre. Når barnevernsansatte ikke er åpne om egne tanker og vurderinger blir det også lite rom for at ungdommene kan oppklare hvis det er misforståelser underveis. Flere av ungdommene fortalte at de hadde opplevd at det de sa ble overdrevet eller misforstått, og at det ble gjort mye mer ut av det enn de egentlig hadde tenkt eller ønsket når de fortalte om det. En av ungdommene sa at hun egentlig bare ville at noen skulle komme inn og snakke litt med mamma eller dem, men at ungdommen ikke hadde sett for seg at det skulle bli så mange møter, samtaler med skole osv. De beskrev at ting som sies tas veldig alvorlig, og at det er vanskelig å trekke tilbake eller nyansere ting i ettertid.

Ungdommene opplevde altså at når en oppfatning først hadde satt seg, så var det vanskelig å endre den.

Noen av ungdommene sa at ting kunne overdrives også i møte med barnevernet (som i bekymringsmeldinger). Hvis ungdommene opplevde dette ble de mer skeptiske til å si fra i fortsettelsen, og de tenkte mer over hva de sa og hvordan de ordla seg:

Og de tar jo det du sier veldig seriøst, må bare være litt forsiktig med hva du sier. For visst du ikke mener det, de kommer til å ta det som at du mener det. Sånn hvis du sier, mamma er alkoholiker. Så du må spesifisere hva du mener, og ikke bare være veldig åpen heller. Du må si konkret hva du vil, og hva du tenker.

At det kan være lite rom for å nyansere eller for å forklare eventuelle misforståelser gir ungdommene en opplevelse av å miste kontroll og at ballen ruller av seg selv.

Det kom også frem at ungdommene, på tross av at de følte seg hørt og respektert, ikke sa alt til barnevernet. To av ungdommene begrunnet dette med at de var redde for at det de sa skulle bli misoppfattet, og en av ungdommene sa at hun stolte lite på mennesker. Det var også flere eksempler på at ungdommene syntes det var vanskelig å si det de tenkte, enten om egen situasjon eller om hva de syntes barnevernet burde gjøre. Dette illustrerer hvor kompleks medvirkning er, og at det å legge til rette for medvirkning krever både tid og tilrettelegging.

Manglende sammenheng mellom innhold i melding og undersøkelse

I analysene kom det frem flere eksempler på at det var lite sammenheng mellom bekymringsmeldingen og det som ble tatt opp i samtalene. I noen saker ble ikke innholdet i bekymringen tematisert med ungdommene, og de virket usikre på hva som var innholdet i bekymringsmeldingen. I andre tilfeller visste ungdommen hva bekymringen dreide seg om, men beskrev at dette i begrenset grad ble fulgt opp i samtalene mellom dem og barnevernet. Dette gjaldt særlig i saker hvor bekymringen var knyttet til foreldre/omsorgsevne. Ungdommene reagerte på dette og syntes det var rart. For eksempel beskrev en av ungdommene at undersøkelsen startet med bekymring for mors rusbruk, mens underveis i undersøkelsen opplevde hun at det heller ble fokus på hennes skolehverdag. Om den første enesamtalen hun hadde med barnevernet fortalte hun:

Og det overrasket meg litt for vi snakket egentlig ingenting om mamma, vi snakket bare om skole. Jeg skjønner ikke hva dette har med saken å gjøre, men ... Vi snakket bare i sånn 25 minutter og så gikk jeg. Og da var det egentlig bare om karakterer, snitt, hva jeg hadde fått og hvordan jeg synes skolen var. Så det var liksom ikke sånn noe mamma før egentlig jeg og mamma dro ned igjen sammen. Jeg synes det møtet var nesten litt unødvendig, for det var sånn ... Altså, ville jo at vi skulle komme for å snakke om de problemene, altså med mamma, ikke om skole. Så jeg skjønnte ikke hva det hadde så veldig mye sammenheng med, siden vi hadde allerede snakket litt om skole gangen før om bare sånn rent generelt, at jeg er skoleflink og blablabla, ikke sant. Altså, de spurte veldig mange spørsmål sånn dypt, om sånn vennene mine, hva jeg fikk og hva jeg fikk i snitt og sånn, lekser og lærere. Og jeg skjønnte ikke hva det hadde noe med saken egentlig å gjøre.

Hun fortalte videre at hun følte de fokuserte mye mindre på mamma enn på henne når de snakket med henne alene, og at de heller endret fokuset til skole, fordi utfordringene knyttet til mors rusbruk ikke var til stede lengre. I noen tilfeller opplevdes dette helt greit fordi ungdommene selv mente det hadde skjedd en endring i utfordringene i familien. I andre tilfeller kunne endringene i fokus oppleves som lite forståelig for ungdommene, eller de kunne oppleve at utfordringene ikke ble tatt på alvor.

Ut fra intervjuene med ungdommene kan det se ut til at samtaler hadde en tendens til å bli samtaler om «hverdagslige» ting som skole og fritidsinteresser, og mindre konkret om bekymringen eller forholdene hjemme. Slike hverdagslige tema kan være nødvendig for å få et bredere bilde av saken, men når formålet ikke klargjøres for ungdommene kan de bli usikre og/eller de kan tenke at samtaler ikke har noen hensikt. Denne ungdommen syntes dessuten at det kontaktpersonen gjorde og snakket om var preget av en form for rutine eller standard:

Altså jeg var ganske klar for å bli ferdig med det. Fordi jeg synes at det var egentlig ganske mange møter for egentlig ingenting. Sånn det hadde holdt med tre møter, eller sånn fire kanskje. Ett alene med mamma, ett med meg, ett til å begynne med og ett konklusjon. Men jeg føler de møtene som vi hadde liksom imellom, sånn det andre møtet de hadde med meg og det andre møtet de hadde med mamma, det gikk mye i det samme. Men jeg vet at, jeg tror, jeg er ganske sikker på at de må gjøre så mange møter, fordi det er sånn standard eller noe sånt, jeg vet ikke.

Også i journalgjennomgangen fant vi indikasjoner på at det skjedde en forskyvning i problemfokus fra den opprinnelige meldingen til bekymringen etter endt undersøkelse (se delrapport 4). Det kan delvis skyldes at barnevernet rutinemessig undersøker barns hverdagsliv, uavhengig av meldingsinnholdet. Når ungdommer opplever at dette er vanskelig å forstå, eller at det er noen rutiner som skal gjennomføres, eller undrer seg over at mange av møtene handler om det samme, tyder det uansett på at kontaktpersonene må tenke gjennom hva som skal være tema og formål med samtaler, og formidle dette tydelig til dem.

7.1.5 Kontaktpersoner om å skape gode relasjoner og samarbeid med barn og unge

I intervjuene med kontaktpersoner fra barnevernet snakket vi om hvordan de jobbet for å få til samarbeid med barn og unge. Noe som var viktig for dem var å gjøre ungdommene trygge i kontakten og at de skulle oppleve å bli hørt:

Intervjuer: I forhold til gutten, hvordan tenker du at samarbeidet har vært mellom barnevernet og ham?

Kontaktperson: Det er jo en gutt som har hatt ønske om å prate, men etter hvert blitt en tenåring som gjemmer seg litt i hetta, men som har et ønske, og som også tør å fortelle om det han synes er vanskelig, å snakke om følelser og sette det litt

sånn i system, eller ... Ja, så jeg tenker at det samarbeidet har vært bra, og at han har følt at det har vært rom for å fortelle, da. At han har vært trygg.

Til tross for bestrebelser var det overfor noen barn og unge vanskelig å få til en samarbeidsrelasjon og å motivere dem til å delta aktivt i egen sak. Sitatet som følger, er fra en kontaktperson som opplevde dette. Hun reflekterte over om manglende oppmøte muligens kunne ha sammenheng med at ungdommen tenkte at barnevernet primært ville høre på foreldrene og at hun ikke opplevde at barnevernet var der for henne:

Det er ikke noe sånn spesifikt som jeg kan sette fingeren på som jeg liksom angrer på at jeg ikke gjorde, eller at jeg gjorde. Jeg har hvert fall hatt hensikt å møte hun med forståelse, og prøvd å høre på henne, og vært tydelig på at jeg ønsker å vite hva hun tenker at hun trenger da. Men det er ikke sikkert at hun opplever at vi setter inn hjelp som gagnar henne. Det kan jo hende hun opplever at nå skal vi bare snakke med foreldrene og hjelpe de, fordi at hun er så vanskelig.

Kontaktpersonen synliggjør hvordan barnevernsarbeidere i saker med konflikt mellom ungdom og foreldre lett oppfattes å være alliert med en av partene. Fra intervjuer med foreldre (kapittel 8) ser vi at enkelte av dem oppfattet at barnevernet for ukritisk tok barnets parti. Når ungdom mener de voksne ser på dem som problemet og opplever at foreldre og barnevern snakker mye og godt sammen, kan konsekvensen bli at ungdommen trekker seg tilbake og avstår fra kontakten med barnevernet.

7.2 Tilrettelegging og gjennomføring av samtaler med barn og unge

I denne andre delen av kapitlet belyser vi rammer og tilrettelegging rundt samtaler med barna, både hvordan det beskrives av kontaktpersoner i barnevernet og hvordan det erfares av ungdommer og enkelte foreldre. Videre har vi inkludert analyser av tekstmateriale fra journalstudien. Vi ser spesifikt på tilrettelegging for samtale med barn med utgangspunkt i hvor samtalene har funnet sted, hvem som har vært til stede, språklig tilrettelegging og barnevernets bruk av samtalemetodikk.

7.2.1 Hvor foregikk samtalene?

I journalstudien har vi hentet informasjon om hvor samtaler med barn fant sted. Informasjonen er hentet fra de kvalitative tekstutdragene fra barnevernets egne dokumenter (N=83). Dersom det var omtalt lokalisering for flere samtaler, har vi tatt utgangspunkt i den første samtalen.

Det var tre ulike steder som skilte seg ut som vanlige arenaer for barnevernets samtale med barna: på barnevernstjenestens kontor (n=26), i hjemmet, som del av et hjemmebesøk (n=23) og på skolen (n=20). I enkelte tilfeller var samtalene gjennomførte i barnehagen (n=5) eller ved barnehuset (n=4), og dessuten var én samtale gjennomført på kafé/restaurant og én samtale via telefon. I tre saker i utvalget kom det ikke frem av journalgjennomgangen hvor samtalen med barnet fant sted.

Hvor det egner seg best å ha samtaler med barn i undersøkelsesfasen: hjemme, på barnevernstjenestens kontor eller i skole/barnehage, var også tema i intervjuene med ungdommer, foreldre og kontaktpersoner. Synspunktene var ikke entydige, og det var ulike hensyn som ble vektlagt. Det dreide seg om hvor det var tryggest for barna, om tilstedeværelse av voksne/foreldre, om hvor samtalene kunne foregå mest uforstyrret, og om stigmaet knyttet til at medelever og lærere skulle vite om kontakten med barnevernet.

Er det best hjemme?

Som vi kommer tilbake til i delkapittel 8.4.7 var det ofte uklart for foreldrene vi intervjuet hvilket formål barnevernet hadde med å foreta hjemmebesøk, men flere av dem antok at et av formålene var å hilse på og bli kjent med barna. Som en far sa: «Så jeg tenker at det kanskje var for å se barna i sitt hjemmemiljø eller at de skulle bli kjent med dem.» Vi ser også at flere av de ansatte har lignende begrunnelse for hjemmebesøk, blant annet sa en kontaktperson:

Det er noe med det å møtes på en arena der familien er trygg, og kanskje også spesielt barna føler seg mer komfortable og har lekene sine, så situasjonen er bedre for hele familien enn å komme hit og ha den stressfaktoren ekstra, da.

Som sitatet illustrerer la kontaktpersonen vekt på at det var tryggest for barna når de møttes hjemme. Det var imidlertid også kontaktpersoner som hadde et annet synspunkt:

Intervjuer: Snakket dere med ungene før eller etter hjemmebesøket? Eller var det på hjemmebesøket kanskje?

Kontaktperson: Det var nok i forkant slik som jeg husker det. Og det er også sånn at vi ikke skal komme hjem der og så har de ikke sett noe til oss fra før av. Sånn at de er litt kjent med oss når vi kommer hjem. For hjemmet er jo en plass som de skal være trygge og da er det kanskje litt dumt å gå inn der som en fremmed og observere og se. Altså det føles kanskje litt unaturlig da.

Denne kontaktpersonen mente at det ikke skapte trygghet for barn dersom de møtte barnevernet første gang i hjemmet, og at det å komme hjem kan være forvirrende for hva barnevernet vil med kontakten.

En annet spørsmål i denne sammenhengen er hvor barnet opplever det mest fritt å snakke om forhold i familien som er vanskelige. En kontaktperson fortalte at hun hadde vært på hjemmebesøk i en tidligere undersøkelse i familien, men ikke ville gjøre det i den aktuelle undersøkelsen. Vi spurte om det var noen spesiell grunn til det. Kontaktpersonen svarte:

Ja, egentlig litt fordi at nå vet jo jeg hvordan det på en måte er der hjemme, ser ut og sånn der. Og så hadde jeg lyst til å snakke med dem uten at far var der. Hvis vi hadde vært der hjemme og jeg skulle snakket med dem, så hadde ikke det på en måte latt seg gjøre å ha en ... For eksempel det hun jenta da fortalte, tenker jeg hun ikke hadde fortalt om vi hadde vært

hjemme. Uansett om far hadde vært i et annet rom, så blir du jo påvirket av det. Men det var nå avtalt med far i forkant og han synes det var helt greit.

Barnets eller barnevernets arena?

Er det vanlig at barn og unge selv får bestemme hvor samtaler med barnevernet skal finne sted? Det kan vi ikke svare på, men som vi har sett gjør kontaktpersonene seg noen refleksjoner, om enn med ulikt utfall, om hvilken arena som er best egnet. En av kontaktpersonene mente imidlertid at det lett ble til at en handlet på rutine:

Intervjuer: I forhold til hvor møtene eller kontakten skulle være, vet du noe om det? Hva slags avveininger som ble gjort rundt det?

Kontaktperson: Nei, men jeg ville tro at de ble innkalt hit på automatikk. Og gjerne ... Om det ble gjort akkurat denne saken, det vet jeg ikke, men veldig ofte så blir de spurt om: «Er det greit for deg å komme hit?» Og som regel så er det jo det. Og det regner jeg med også ble gjort her. At møtene er her.

Kanskje kan det være den stramme tidsrammen for undersøkelsene som gjør at kontaktpersoner velger det som er minst tidkrevende. I tillegg; dersom kontaktpersonen ikke har møtt barnet før den første samtalen, har de heller ikke hatt mulighet for eller prioritert å sjekke ut barnets ønsker om tid og sted.

Noen kontaktpersoner var opptatt av at de alltid skulle ut og møte barna på deres arena, og barnas arena var da barnehagen eller skolen. Spesielt var dette aktuelt for de yngste barna, kan det virke som. Sitatet under er et eksempel på dette:

Jeg synes jo aldri at kontoret er spesielt godt å ha samtale med barn i, så det har jeg veldig sjeldent, altså. Det er hvis foreldrene insisterer, så tar vi det her. Men jeg tenker at barnehagen er et trygt sted for barna, og det er ryddig og strukturert der, det går an å få ro der, og barna kan lettere riste det av seg og gå tilbake igjen i aktiviteten sin, i stedet for å være i en litt sånn kjip biltur hjem sammen med foreldrene. Så synes jeg det er ... Jeg synes det er veldig ofte greit å treffe barn i barnehagen og skolen, altså.

Flere kontaktpersoner nevnte også skolen som en god arena for samtale sammenlignet med barnevernstjenestens egne kontor: «Med barn så er det jo veldig ofte man tenker ... Altså, barn kan synes det er vanskelig å komme hit, så vi tar det på skolen i stedet.» Det var imidlertid noen kontaktpersoner som hadde et annet syn på hvor samtalene helst burde være:

Og så sier vi også det at vi kan ha samtalen på skolen for eksempel hvis det er bedre, men vi ønsker helst at det er på kontoret. Det blir ofte litt mer strukturert da. Når vi snakker med barna andre steder så kan det være at de har lettere for å bli distraheret. Men når de kommer til en ny plass, og det på en måte er vår plass, så er det våre rammer og da er det litt lettere å få snakket om de tingene som vi tenker er viktige å få høre litt om. Og så vil vi helst ikke at foreldrene skal være med sant, fordi at ... at ikke da barnet vil si noe knyttet til mor eller far eller den som er der. At de [barna] skal snakke mest mulig fritt da.

Samtaler på skolen

I ungdomsintervjuene, som i journalstudien, så vi at når samtaler bare var mellom ungdommene og kontaktperson, fant de ofte sted på skolen. Det kom imidlertid frem at mange av ungdommene ikke likte at barnevernet kom på skolen og snakket med dem der. De opplevde mange spørsmål fra medelever og dette syntes de var ubehagelig. Noen ganger fant de på andre forklaringer, da de ikke ønsket å si at de var i barnevernet. En av ungdommene var også redd for at hun skulle bli sett annerledes på av lærerne og at dette skulle være en ulempe for henne. Hun var opptatt av å gjøre det bra på skolen og syntes også det var uheldig å bli tatt ut av timene da hun fikk fravær (og i ett tilfelle udokumentert fravær):

Jeg hadde ikke så lyst til det. Hvis de [barnevernet] skal liksom ta meg ut av klasserommet og så skal de snakke med avdelingsleder og med lærerne. Jeg vil ikke at lærerne skal se på meg annerledes, jeg vil ikke ha spesialbehandling og sånn få mindre lekser enn de andre. Det vil jeg ikke. Og så pluss, alle spør jo når du kommer inn: 'hva var det, hva var det, hva var det?' Og jeg bare sånn, jeg hadde ikke så lyst å få all den oppmerksomheten på noe som jeg egentlig jeg følte ikke at jeg trengte. Jeg følte ikke at jeg trengte å få oppmerksomhet for det.

Noen av de samme utfordringene kan oppstå hvis samtaler med barnevernet legges til kontoret, men likevel gjennomføres i skoletiden. Også da kan ungdommene være nødt til å finne på andre forklaringer, selv om det kan være lettere enn på skolen. For eksempel sa en av ungdommene at hun skulle til tannlegen. Ungdommen på 12 år mente det kanskje hadde vært bra om samtaler ble lagt på skolen rett etter skoletid. Vi kan ikke med utgangspunkt i vårt materiale konkludere om hvor det er best å ha samtaler, men det gir grunn til å peke på at det er viktig å spørre ungdommene hvor de selv ønsker å møtes og hva de tenker kan være et egnet tidspunkt, i tillegg til å være bevisst på at noen ungdommer synes det er ubehagelig å fortelle at de skal i møter med barnevernet.

7.2.2 Hvem var til stede i samtalerne?

Som beskrevet i forskrift om medvirkning og tillitsperson § 12 annet ledd (BFD, 2014) (se kapittel 2.2.1) kan barnet ha med seg en tillitsperson i samtale med barnevernet. Dette gjelder først og fremst barn under omsorg, men det kan også avtales og brukes i andre tilfeller (se saksbehandlingsrundskrivet pkt. 3.1.1.), noe som inkluderer undersøkelsesfasen. En tillitsperson skal «styrke barnets medvirkning, og gi barnet en trygghet slik at han eller hun lettere kan gi uttrykk for sine synspunkter i egen barnevernssak.» Barnevernet skal både informere barnet så tidlig som mulig om muligheten til å ha med tillitsperson, dokumentere om barnet ønsker dette og eventuelt tilrettelegge for at tillitspersonen er til stede i de møtene barnet ønsker. I journalstudien fant vi ingen steder at begrepet tillitsperson ble brukt, men vi har likevel en del informasjon om hvem som var til stede i samtaler med barnet.

Fra den kvantitative delen av journalstudien fant vi at 45,4 % av samtaler med barn ble gjennomført med barnet alene, mens 15,1 % ble gjennomført med foreldrene til stede. I de 83 tekstutdragene fra journalstudien fant vi noe mer detaljert informasjon om hvem som var til stede. For 14 av barna var det en eller flere omsorgspersoner til stede i samtalen. I noen tilfeller deltok mor og/eller far i samtalen på barnevernets kontor, og i andre tilfeller ble samtalen med barnet gjennomført som en del av et hjemmebesøk med en eller begge foreldrene til stede. I en del tilfeller ble samtaler gjennomført med barnet og søsken til stede (n=7). Ansatte i skolen var til stede i syv av samtaler, mens i tre samtaler var ansatte fra barnehagen til stede. Fra skolen kunne det være kontaktlærere, hjelpelærere eller skoleinspektører, mens fra barnehagen var det pedagogisk leder. Som «annen støtteperson» ble det oppgitt f.eks. en venn av mor, en venn av barnet og en ansatt fra barnets flyktningmottak. I tre av samtaler hadde det vært brukt telefontolk. De klart vanligste personene som er til stede sammen med barnet er altså omsorgspersonene, men ansatte i skole og barnehage er heller ikke uvanlig.

Barnets mulighet til å ha med seg en tillitsperson eller en person som støtte i samtale med barnevernet var ikke et tema som fremkom ofte i intervju med kontaktpersoner. I en sak hvor det ble stilt spørsmål til kontaktperson om ungdommen hadde med seg noen i samtalen utover ansatte fra barnevernet svarte kontaktperson følgende:

Nei. Men hun fikk vel ... Ja, jeg håper hvert fall hun fikk spørsmål om det var okei å snakke med oss alene. Det bruker vi alltid å gjøre. Men helst da uten at den som skal følge er med, sant. Etter råd fra forandringsfabrikken så er det lurt å spørre om det alene. Men hun ga ikke uttrykk for at det var noe vanskelig å snakke med oss alene i hvert fall, og jeg opplevde hun som åpen og tillitsfull.

Oppsummert ser det ikke ut til at bruken av tillitsperson er særlig omfattende i barnevernets undersøkelser. Det er også uklart i hvilken grad dette informeres om eller avtales mer formelt. Dette kan skyldes at ordningen med tillitsperson først og fremst brukes for barn under omsorg, og at en heller bruker en mer uformell ordning med «støtteperson» (Strandbu & Vis, 2008) når dette er aktuelt. Men heller ikke bruken av andre støttepersoner ser ut til å være mye brukt, selv om dette i noen grad kan skyldes manglende dokumentasjon.

Samtale alene eller sammen med foreldre?

I tråd med funnene fra journalstudien fortalte ungdommene at stort sett hadde samtaler med barnevernet skjedd sammen med foreldre eller alene, og ofte en kombinasjon av dette. I en av sakene hadde det vært familieråd og i en av sakene et nettverksmøte. Ungdommene beskrev fordeler og ulemper med møter både sammen med foreldre og alene. En av ungdommene fortalte

først at hun hadde hatt et veldig vanskelig møte med foreldrene, og senere et bedre møte alene sammen med kontaktperson:

Ungdom: Så møtte jeg saksbehandler en gang alene. Og det var jo mye bedre da.
Intervjuer: Hvordan var det bedre?
Ungdom: På grunn av at det var uten foreldre og jeg fikk forklart mye mer, uten at de på en måte skulle avbryte og si: "nei det er ikke sant, jeg er uenig". Og så liker jeg personlig best på en måte å bare snakke med en person, enn flere rundt.
Intervjuer: Følte du at du da fikk sagt, snakket helt ærlig?
Ungdom: Mmm, det var lettere å være ærlig og si alt da. Det handler jo om ting som har skjedd da. Det var bare litt vanskelig å fortelle noen ting foran dem, som for eksempel ting jeg hadde gjort, eller noe sånt.

I noen situasjoner kan det være enklere å snakke fritt og åpent i enesamtaler og vanskelig å snakke åpent med foreldrene til stede, mens andre i situasjoner kan det være greit å ha møter sammen. For eksempel sa en av ungdommene at det var godt at han og foreldrene fikk snakket sammen om det som var problemet.

En av kontaktpersonene vi intervjuet snakket også om kombinasjonen av ulike typer samtaler: «Og at den kombinasjonen med at han har hatt egne samtaler og hatt samtaler sammen med mamma, pappa og søster, har jo også sikkert vært veldig krevende, men kanskje veldig riktig for gutten, da.»

Kontaktpersonen viste til at det i dette tilfellet hadde vært riktig både med alenesamtaler og med fellessamtaler for barnet.

God møteledelse som forutsetning for gode samtaler

God møteledelse og kritisk tenkning på hvem som kan og bør være til stede i møtene med barn og unge, samt hva møtene skal inneholde, kan også være viktig for å sikre at møtene oppleves trygge.

Intervjuer: Hvordan var det for deg å snakke om det da med mamma og pappa der?
Ungdom: Altså jeg har jo snakket med dem når de har vært der før, og jeg likte ikke det. Å snakke med dem når foreldrene mine var der. De [foreldrene] blir utrolig hissig fordi jeg sier imot dem og sånn. Og faren min, han har sine problemer da. Så han blir jo veldig hissig mot meg og moren min, fordi moren var enig med meg om noen ting.

Når det er møter hvor flere er til stede er det viktig at møtene ledes på en måte som sikrer at barna/ungdommene kommer til orde og at en unngår situasjoner hvor det blir entydig negativt fokus på barnet. Det er også viktig å sikre at det ikke blir et entydig negativt fokus på foreldrene. En av ungdommene beskrev at hun synes det var veldig vanskelig når hun opplevde at kontaktperson ikke behandlet mor med respekt, og en annen sa:

Det var en dame som hadde noen møter med meg og moren min. De møtene ble slitsomme for det endte alltid med at mamma syntes synd på seg selv og så anklaget hun meg for masse

greier og ... det var ikke bra i det hele tatt. Og hun dama, hun greide ikke, hun sa liksom ingenting. Hun bare så bekymret ut over alt det ekle moren min sa om meg. Hun sa eller gjorde ingenting. Møtene var slitsomme. Men alt det andre var gjennomført ganske så bra.

Samtaler med barn og foreldre samtidig kan være utfordrende, men har også sine styrker. God møteledelse og at det er gjennomtenkt hva som er formål med samtalen og hvordan barnet skal oppleve samtalen trygg og meningsfull, er vesentlig både for utbyttet og for opplevelsen underveis og etterpå.

7.2.3 Språklig tilrettelegging

Språk er sentralt for å sikre at informasjon er forstått begge veier, og vi har derfor spurt ungdommene om barnevernet snakket på en forståelig måte. Her var det variasjoner, fra noen som sa at de «*bør bruke andre ord, i stedet for bare voksen-ord*» til noen som sa at det er helt greit å forstå og at «*vanskelig vokabular har jo liksom aldri vært noe jeg har slitt noe med. Det var i alle fall forståelig for min del da.*» I en av sakene hvor foreldrene hadde innvandrerbakgrunn kom det frem at ungdommen flere ganger i løpet av undersøkelsen hadde vært tolk for foreldrene, både på hjemmebesøk og i planlagte møter på kontoret. Ungdommen beskrev at dette var vanskelig og at det førte til misforståelser begge veier:

Ja, jeg måtte oversette og det ble på en måte litt vanskelig fordi jeg kan ikke så veldig bra [språk]. Og så ble det veldig sånn, foreldrene mine misforstod jo også veldig mye av det de [barnevernet] sa. Fordi at de bare ikke forstod på en måte ordene, og jeg klarte ikke å oversette det. Så det ble jo på en måte litt dårlig. Så det var jo en ting både jeg og foreldrene mine sa, at de burde ha med tolk. Noe jeg har sagt til helsesøster, hvis det skal være noe sånn så må det være tolk. Hvis ikke så går det ikke an.

Spesielt synes hun det var vanskelig å oversette for foreldrene, fordi hun skjønte hva de sa, men klarte ikke å finne de riktige ordene på norsk:

Nei, altså pappa begynner jo da å heve stemmen og bare være på en måte litt frekk. Og den gangen hadde vi jo heller ikke med tolk så jeg måtte oversette, som heller ikke var så bra da. Fordi det var veldig mye jeg ikke forstod, eller liksom jeg forstod jo. Men som sagt så kan jeg ikke så bra [språk]. Så jeg klarte ikke oversette alt. Så de misforstod veldig mye.

Dette er et enkeltstående eksempel i materialet og sier naturligvis ingenting om barnevernets omfang av tolkebruk, men det er likevel viktig fordi det illustrerer at bruk av barn som tolk er svært uheldig, og at det kan oppstå store misforståelser når man gjennomfører møter uten tolk. Forvaltningsloven § 11 e gir forbud mot å bruke barn som tolk (Justis- og beredskapsdepartementet, 1967). Unntak av dette er i tilfeller hvor det er nødvendig for liv eller helse, eller når det anses som

forsvarlig med hensyn til barnet. Det kan synes som eksempelet ovenfor illustrerer godt nettopp hvorfor barn ikke skal benyttes til å oversette informasjon mellom barnevernet og andre personer.

7.2.4 Bruk av samtalemetodikk i samtale med barn

Ansatte i barnevernet kan ha ulik kompetanse og erfaring med å planlegge, gjennomføre og analysere en barnesamtale. For mange kontaktpersoner er det aktuelt å bruke samtalemetodikk og samtaleverktøy. Med samtalemetodikk menes her å benytte en barnesentrert tilnærming med forståelig språk og teknikker for å fremme god dialog med barnet. Vi vil i det følgende først illustrere bruk av samtalemetodikk. Disse eksemplene er hentet fra tekstutdrag fra barnevernets journalnotat fra samtaler med barn. Tekstutdragene vi har studert gir ikke grunnlag for å fastslå hvor vanlig det er at kontaktpersoner benytter spesifikke samtalemetodiske tilnærminger når de snakker med barn, men vi kan se etter elementer og spor av samtalemetodikk.

I fortsettelsen tar vi utgangspunkt i Gamst (2011) sin samtalemetodikk: *Den Dialogiske Samtalemetoden (DCM)*. I denne metoden skisseres en inndeling i åtte faser. *Den første fasen* kalles «forberedende fase». God forberedelse og planlegging i forkant av barnesamtalen er viktig for å øke kontaktpersons trygghet i situasjonen. Viktige momenter i forberedelsen er å ha klart for seg hva som er formålet med samtalen og hva som kan være viktig for barnet (Gamst, 2011). Praktisk forberedelse og gode rammer for samtalen er også viktig. Hvor skal samtalen finne sted? Hvor skal barnet sitte i forhold til den voksne? Hvem skal delta i samtalen? Skal man benytte hjelpemidler? I vårt utvalg har vi ikke funnet dokumenter der det er notert hvilke forberedelser som ble gjort i forkant av samtalen. Det foreligger noen vurderinger av barnesamtaler som starter med formuleringen: «*Formålet med samtalen vurderes oppnådd*», men det var ikke alltid like tydelig hva som faktisk var formålet med samtalen. I en sak stod det: «*Formålet var å samtale med gutten om hvor han ønsker å bo, i Norge eller [land], og om han har vært utsatt for eller vært vitne til vold.*» I vurderingen etter gjennomført samtale het det:

Formålet med samtalen ble oppnådd. Gutten fremstår som åpen i samtalen og interessert i å fortelle om hvordan han har det sammen med mor og far. Gutten virker lite berørt når han snakker og ansiktet er uten følelser.

Videre stod det noe mer om hvordan barnet fremstod i samtalen. Det var derimot lite informasjon som var relatert til formålet med samtalen, eller hva gutten sa om de tema samtalen skulle dreie seg om. Også i de andre sakene der det var vist til at formålet var oppnådd, virket det som om det var viktigere å dokumentere hvordan barnet fremstod enn hva barnet faktisk ga av informasjon i saken.

I *den andre fasen* etableres kontakten mellom barnet og kontaktperson (Gamst, 2011). Etter kontaktetablering følger *den tredje fasen* som kalles «innledende prosedyrer». I de innledende

prosedyrene skal kontaktperson forklare kontaktpersonens rolle og gi informasjon til barnet om saksgang og prosedyrer for samtalen, mens kontaktperson i den *fjerde fasen* skal introdusere tema for samtalen (Gamst, 2011). Når tema blir introdusert for barnet er det viktig å formidle dette åpent, tydelig og ikke-ledende. Følgende utdrag er fra et journalnotat fra en samtale i barnehagen mellom kontaktperson og barn, der kontaktpersonen presenterer seg selv og formålet med at de skal snakke sammen:

Gutten snakker om det han liker å gjøre ... Saksbehandler spør om gutten vet hvem hun er. Han rister på hodet, og hun sier at hun har møtt han en gang før, når han var 1 år gammel. Så spør saksbehandler om han vet hvorfor hun er i barnehagen i dag. Gutten rister på hodet, og hun sier at hun vil snakke med han om hvordan han har det når han er hos mamma og når han er hos pappa.

I *de neste fasene* i barnesamtalen er det fokus på barnets frie fortelling (fase fem) og oppklaring og nærmere beskrivelser av det barnet forteller, samt barnets opplevelser og følelser (fase seks, sonderende fase). Samtaleteknisk kan det blant annet dreie seg om å bruke informert gjetning og/eller generalisering. Eksempelvis ved at kontaktperson viser til egne erfaringer eller viser til generell kunnskap om barn og spør hvordan det er for dette barnet. I utdraget som følger viser kontaktpersonen til egne erfaringer i samtalen med barnet og spør videre hvordan barnet selv opplever situasjonen:

Saksbehandler (sb) forteller at som liten kunne det hende at hun [sb] fikk litt kjeft av foreldrene sine dersom hun gjorde noe galt, og spør hva barnet sine foreldre pleier å gjøre dersom hun [barnet] gjør noe galt. Barnet sier kontant at hun får kjeft. Sb følger opp med å spørre hva som skjer når hun får kjeft. Barnet svarer at de slår, men følger raskt opp med å si 'på noen andre', at de gjør det hver gang de blir sinte og at det er begge foreldrene som gjør det. Videre sier hun «nei» på spørsmål om hennes søsken blir slått. Sb lurar på hva barnet synes om dette. Barnet svarer at hun synes det er vondt og dumt, men at hun ikke gråter når det skjer.

Det neste utdraget er fra en barnesamtale mellom kontaktperson og barn på 13 år. Her går det klart frem at formålet var å snakke om fars sinne, og det gutten formidlet er fylldig referert. Her vil vi vise hvordan flere elementer av samtalemetodikk var i bruk. Deler av journalnotatet er utelukket med hensyn til personvern.

Saksbehandler (Sb) forklarer hvem hun er og hvor hun kommer fra Sb sier at hennes jobb er å snakke med barn om hvordan de har det hjemme og på skolen og høre om det er noe som er vanskelig. Sb ber gutten beskrive mor og far ... Sb sier at hun skal snakke med mor og far i dag fordi det må hun når det er kommet en ny melding om ... Gutten nikker. Sb spør hvorfor noen kan si det? (meldingen) ... Sb sier at voksne har ansvar for egne følelser og at de ikke skal gjøre slik at barn kan bli utrygge. Gutten gjentar eget ansvar og nikker. Sb spør om gutten er redd for far ellers? Gutten sier at det er han ikke, og at de har det bra hjemme. Sb merker at gutten begynner å få tårer i øynene. Sb bekrefter gutten på at han sier det går fint, men at hun kan se at han blir lei seg. Sb spør om hun ser riktig. Gutten sier ja. ... Sb sier at hun

snakker med mange barn, og noen ganger kommer det en klump i halsen når det er noe en vil snakke om, men ikke helt får det til. Sb spør om det er slik for han? Nei, han sier at han bare er følsom. ... Sb sier hun skal snakke med mor og far senere på dagen. Gutten spør om de skal komme sammen og sb svarer ja. Sb går gjennom hva hun har tenkt å si til foreldrene. Gutten sier han synes det er greit. Sb spør om han tenker at det kan skje noe dumt etter at hun har snakket med foreldrene. Gutten svarer nei, det går fint. Sb sier at noen ganger blir sb med hjem for å se hvordan det går med familien ... De snakker litt om sommerferien. Sb spør igjen om det er noe han lurer på eller ønsker å si. Gutten har ikke mere å si. Sb forteller at kontaktlærer har sb sitt telefonnummer og at dersom det er noe kan han snakke med henne.

I dette utdraget finner vi flere elementer av samtalemetodikk og spor av barnets medvirkning.

Kontaktperson observerer barnet i samtale og benevner barnets reaksjoner. Når kontaktperson setter ord på hva hun/han hører og ser, speiler kontaktpersonen barnet (Gamst, 2011). Ved å sette ord på barnets følelser og spørre om egen oppfatning er riktig, lar kontaktpersonen barnet få avkrefte eller bekrefte kontaktpersonens tolkning av barnets reaksjoner. Videre viser kontaktpersonen til andre barn og generaliserer barnets mulige opplevelse ved å snakke om vanskelige tema. Barnet får igjen anledning til å bekrefte eller avkrefte. Videre informerer kontaktpersonen om den påfølgende planen for dagen og forsøker å innhente barnets meninger om denne.

I de siste fasene av en barnesamtale skal kontaktperson oppsummere hovedpunktene i samtalen, gjennomføre sikkerhetsvurderinger og ta farvel og avslutte (syvende og avsluttende fase), slik vi så i sitatet over. Dette innbefatter også å lage plan for videre oppfølging og gi informasjon til barnet (åttende oppfølgingsfase) (Gamst, 2011).

Barnevernets bruk av samtalemetodikk var også tema i noen av kontaktpersonintervjuene. En kontaktperson fortalte at i samtale med ungdom som snakket fritt var det ikke behov for å benytte seg av konkret samtalemetodikk, men at dette var noe kontaktperson alltid hadde med seg i samtaler med barn og unge:

Det var ikke nødvendig med noe sånt hokuspokus eller noe sånn. Men, selvfølgelig så bruker man jo metode ved å stille åpne spørsmål. Vi har jo videreutdanning i å snakke med barn, med utgangspunkt i den dialogiske samtalen som politiet bruker i sine avhør. Så det har jeg jo alltid med meg.

7.2.5 Bruk av samtaleverktøy i samtale med barn

Vi har et sånt hei-spill, som veldig ofte blir brukt i første samtale med barn eller ungdom, for å komme litt på gli. For det å sitte sånn og snakke er jo kleint. Så det er et spill om følelser, eller spill om å forklare følelser. Og det blir veldig ofte brukt. Det spillet har blitt brukt i samtaler med denne gutten. Jeg har gjort det, og hun som var saksbehandler før meg har gjort det.

Som sitatet ovenfor viser kan det være av betydning å ha en form for aktivitet i møtet med barnet.

Det finnes en rekke ulike hjelpemidler og samtaleverktøy som kan brukes i samtaler med barn. Med

samtaleverktøy menes det her hjelpemidler som spill, tegning, figurer eller kort. I det følgende vil vi vise til noen kontaktpersoners erfaringer med samtaleverktøy, samt illustrasjoner fra journalstudien ved tekstutdrag fra barnevernets journalnotat.

Det var noe ulikt hvordan kontaktpersonene vurderte hvilke virkemidler som fungerer og hva som passer i samtale med det aktuelle barnet. Noen kontaktpersoner foretrakk å bruke kort eller figurer og var komfortabel med det. Andre synes at dette kom i veien for samtalen. Det kunne også variere med hva barnet foretrakk:

Intervjuer: For det med hjelpemidler, har du brukt noe med henne i samtalen?

Kontaktperson: Jeg prøvde på det litt sånn i starten, men jeg fant vel ut at det ble mer ... Hun ble ufokusert av det, det var lettere for hun å bare sitte å tegne og så kunne jeg spørre hun om ting, og så svarte hun. I starten så prøvde jeg meg med litt sånne musebilder og vi har et sånn skjema som vi kan gå igjennom og litt forskjellig. Men ja, hun ble ufokusert av det. Og jeg tror hun synes det var litt rart, så vi kuttet det ut.

Intervjuer: Tegning kan jo være et fint virkemiddel i seg selv det.

Kontaktperson: Hun liker veldig godt å tegne, så vi holdt oss til det.

Dialogen over er et eksempel på at kontaktpersonen var opptatt av hva barnet syntes var ok å holde på med, og lot det være styrende for hvordan hun rammet inn samtalen. Dette kan bidra til at barnet blir trygt i situasjonen og at samtalen dermed blir god. På denne måten kan kontaktpersonen legge til rette for at barnet klarer å komme frem med sine synspunkter på situasjonen hun og familien er i.

Det kan synes som at samtaleverktøy er noe mer brukt i samtaler med yngre barn, men at det også kan være hensiktsmessig i samtale med ungdommer. En kontaktperson vi intervjuet fortalte:

Intervjuer: Bruker dere noen metode eller verktøy i slike samtaler?

Kontaktperson: I mindre grad med ungdom, mer med små barn, sant. Så har vi noen sånne hjelpeark om sånn ansikter med ulike følelsesuttrykk, sant. Det kommer jo og an på hvor mye ... hvor lett det er å få ungdommen eller barnet til å fortelle fritt selv, sant. Hvis jeg vet at det er en ungdom som sier liksom: 'vet ikke, ja og nei' så bruker jeg mer verktøy, sant. Som sånn her nettverkskart kan man bruke. Så tegner man opp og snakker om de ulike personene. Så kan man ha en litt sånn oversikt over uker eller dagen for å finne ut hva dagene inneholder. Man kan ha sånne type søyler da, skalering for hvordan det er hjemme og på skole.

En annen kontaktperson hadde fokus på at det er viktig å vurdere de ulike samtalene med barn og unge individuelt, og tilrettelegge samtalen ut fra hver enkelt sak:

Vi har også ulike fjes for yngre barn som gjerne har vanskeligheter med å beskrive følelser med ord. At det gjerne er lettere at de ser ansikter. Vi har spill. Sånn at vi bruker virkemidler ut fra hva vi tenker vil være nyttig da, eller greit i den samtalen. Så vi vurderer alltid hver samtale individuelt, sant: 'hvor er vi? Og hvor er barnet utviklingsmessig?' Og så ser vi litt an

om de [barnet] blir veldig urolig i samtalene eller vi ser at det er ubehagelig for de, da må vi tilpasse oss til det. At vi gjerne har kortere eller at vi må finne på noe å gjøre på i mellomtiden.

I tekstutdrag fra barnesamtaler så vi også at samtaleverktøyet «The Three Houses» fra Signs of Safety var blitt brukt. Med dette verktøyet blir barnet presentert for tre hus: Huset med dumme ting, huset med gode ting og drømmehuset. I påfølgende samtale ble metoden benyttet, og barnet ville selv tegne husene og skrive inni dem:

Begynner med det gode huset og jenta og saksbehandler snakker sammen om hva som har plass der, og om hvorfor søsknene ikke er der. Jenta forklarer. I det dårlige huset handler det både om følelsesmessige ting, som å være ensom for eksempel, relasjoner til voksne og jevnaldrende, og det å ikke gå på skolen. Drømmehuset inneholder å være aktiv, sosial, relasjon til far, noen som forstår henne.

Utover tegning og samtalemetodikken fra Signs of Safety fant vi lite spor av samtaleverktøy i tekstutdragene fra journalstudien. Det er ikke ensbetydende med at slike virkemidler ikke er benyttet, men det kan indikere at det ikke er noe som i stor grad dokumenteres. Å vise til hvordan en har gått frem i samtaler med barn, også med hensyn til metodikk og verktøy, kan være et viktig bidrag til å synliggjøre konteksten for det barnet formidler i møte med barnevernet.

Oppsummert ser vi at kontaktpersonene er opptatte av å skape trygghet og tillit i møtet med barn og unge. De ønsker å være på tilbudssiden når det gjelder møtested, og de møter gjerne barnet flere ganger for å etablere en relasjon dersom det mulig innenfor undersøkelsenes rammer. Møtested og tidspunkt for møter er også noe som er viktig for ungdommene vi intervjuet. Videre synes det noen ganger å være nyttig med samtaleverktøy som støtte i møtet med barn og unge, men vi mangler informasjon fra de unge selv om hvordan de opplever slike elementer i samtalene. Ingen av kontaktpersonene antydte at de syntes det var vanskelig å snakke med barn, men noen trakk frem at det noen ganger kunne være vanskelig å nå inn til ungdommer.

8. Foreldres deltakelse og medvirkning, del 1

Foreldres deltakelse og medvirkning i barnevernets undersøkelse har stor betydning både for å undersøke om barnet og familien kan ha rett på hjelp etter barnevernloven, og dermed også for å beskytte barn mot omsorgssvikt og overgrep. Ikke minst kan et godt samarbeid med foreldre være en forutsetning for at barnevernet kommer i posisjon til å sette i verk nødvendige tiltak¹². Kontakten mellom foreldre og barnevernet er allerede behørig omtalt og undersøkt i delrapport 4, mens i dette delkapitlet vil vi gå dypere inn i det foreliggende datamaterialet fra journalstudien, og supplere med informasjon fra nylig gjennomførte intervjuer med foreldre og kontaktpersoner. Fra det kvantitative materialet belyses problemstillinger som gjelder foreldres kontakt med barnevernet i undersøkelsesarbeidet, foreldre som melder og foreldres innflytelse på beslutningen. Fra intervjuene med foreldre belyses tematikk knyttet til de ulike fasene og aktivitetene i undersøkelsesarbeidet.

8.1 Foreldres kontakt med barnevernet i undersøkelsesarbeidet

Da mange av analysene i dette delkapitlet er en videre utforskning av analyser fra delrapport 4, har vi valgt å repetere relevante funn vedrørende omfang av kontakt med foreldre, bruk av hjemmebesøk, undersøkelsesplaner, undersøkelsesrapporter og tidsbruk. I den grad vi har fått ny og utfyllende informasjon om de ulike delene av undersøkelsen fra intervjuene, vil disse presenteres parallelt. Vi har i tillegg gjort nye analyser vedrørende den spesifikke kontakten med mor og far, kjennetegn ved meldinger fra foreldre, og hvilken innflytelse foreldrene har på beslutninger om tiltak og henleggelse. Disse analysene vil også suppleres med informasjon fra intervjuundersøkelsen. Samarbeidet med foreldre vil først og fremst belyses ut fra intervjuer med foreldre og kontaktpersoner.

8.1.1 Omfang og type kontakt med foreldrene

Omfanget og type kontakt med foreldrene ble registrert i form av antall møter. Med møter menes alle former for møter og samtaler mellom kontaktpersoner og foreldre. Telefonkontakt var unntaksvis medregnet, i den grad samtalen ga vesentlig informasjon i undersøkelsen. Hjemmebesøk ble registrert for seg. I løpet av undersøkelsen ble det i snitt gjennomført 2,9 møter med foreldrene. Av disse var mor til stede i 2,2 møter og far var til stede i 1,5 møter. Omfanget av kontakt med foreldre hadde en tydelig sammenheng med utfallet i sakene, der det var klart mest kontakt i tiltakssakene. I delrapport 4 ble det antydnet at 2,9 møter var tilstrekkelig for å gjennomføre en ordinær undersøkelse, men at i mer kompliserte saker ville dette være for lite.

¹² I henhold til SSB sin statistikk var det av alle undersøkelser gjennomført i 2018 kun 0,8 % som førte til begjæring om tvungent tiltak fra fylkesnemnda, mens 8,5% av sakene ble henlagt fordi foreldrene ikke ønsket hjelp.

Når barnevernet har mindre kontakt med fedre enn med mødre i løpet av en undersøkelse, kan det tenkes at det oftere forekommer at far er mindre til stede i barnets liv enn mor. Dette kan skyldes dødsfall, ukjent far, at barnet bor hos mor og/eller brutt kontakt mellom far og barn. Spørsmålet om ulike kontakt med mor og far har blitt videre utforsket i analysene nedenfor.

Tabell 8.1 Antall møter med mor og far i løpet av undersøkelsen

Antall møter				
	1	2	3	>=4
Mor (n)	279	267	199	210
Far (n)	254	195	120	133

Tabellen viser at for ett møte med barnevernet var far til stede nesten like ofte som mor, mens for to og tre møter med barnevernet var fars tilstedeværelse langt sjeldnere enn mors. For fire og flere møter var også fars tilstedeværelse sjeldnere enn mors, men i saker som krevde særlig mange møter økte både fars og mors tilstedeværelse. En nærliggende tolkning av analysen er at det synes ikke å være *manglende* kontakt mellom barnevernet og far som er viktigste årsak til at barnevernet snakker flere ganger med mor. I stedet for ser det ut til å skyldes at far gjerne er deltagende i ett møte, men at far i større grad enn mor faller fra ved senere møter i undersøkelsen.

Vi undersøkte også om den ulike kontakten med mor og far kunne skyldes hvem barnet bodde hos.

Tabell 8.2 Andel saker uten kontakt med mor eller far etter barnets bosted

Barnet bor sammen med (n)			
	Begge foreldre (461)	Mor (335)	Far (52)
Ikke møtt far	14,5 % (67)	54,0 % (181)	19,2 % (10)
Ikke møtt mor	11,4 % (53)	8,1 % (27)	46,2 % (24)

Når barnet bodde med begge foreldrene, hadde barnevernet ikke møtt mor eller far imellom drøyt 11 % og 14 % av sakene. Når barnet bodde hos mor eller far alene, var tilsvarende andeler for ikke å ha møtt den andre forelderen 54 % og 46 %, altså i omkring halvparten av sakene. Selv om det er noe oftere at barnevernet ikke har kontakt med far enn med mor i disse sakene, er ikke disse forskjellene store nok til å forklare den ulike kontakten med mor og far. Det synes altså ikke som at barnets bosted er avgjørende for ulik kontakt med mor og far.

At barnevernet ikke hadde møtt mor i nesten en tidel av sakene selv om barnet bodde hos henne, eller at barnevernet ikke hadde møtt far i nesten en femtedel av sakene når barnet bodde hos han, virker imidlertid overraskende, men det er en annen problemstilling som vi ikke har grunnlag for å svare på.

8.1.2 Betydningen av kontakt med foreldre og utfallet av undersøkelsen

Vi har allerede formidlet at det var en klar sammenheng mellom omfanget av kontakt mellom foreldre og barnevernet i løpet av undersøkelsen og beslutning om tiltak. Den samlede kontakten med foreldre var 3,6 i tiltaksaker, mot 2,4 i de henlagte sakene. Det var signifikant flere møter med mor (2,8) og med far (1,8) i saker som endte med tiltak enn i henlagte saker, der kontakten med mor (1,9) og far (1,4) var sjeldnere. Det var også oftere hjemmebesøk i tiltakssaker (63,1 %) enn i henlagte saker (49 %).

I analyser i delrapport 4 der vi undersøkte hvilke forhold som hadde størst betydning for utfallet i saken, ble det funnet at det var den samlede kontakten med foreldre som hadde betydning for den endelige beslutningen, heller enn kontakten med far eller mor alene. De viktigste prediktorene for tiltak var imidlertid hvilke saksforhold barnevernet vurderte som bekymringsfulle etter endt undersøkelse knyttet til foreldreomsorg (fysisk mishandling, manglende omsorgsperson, stimulering/veiledning/ grensesetting, grunnleggende omsorg og følelsesmessig tilgjengelighet) og familie- og miljøforhold (foreldres kriminalitet, foreldre utslitt, familiens økonomi).

Selv om det var barnevernets omtalte bekymringer etter endt undersøkelse som først og fremst bestemte om saker endte med tiltak, er det likevel grunn til å merke seg at foreldrenes kontakt med barnevernet og dermed også foreldrenes innstilling til å motta hjelp, også hadde betydning.

8.2 Når foreldre melder

I dette delkapitlet skal vi se nærmere på kjennetegn ved de sakene der foreldre selv stod som melder og hvordan disse skilte seg fra meldinger fra andre personer og instanser.

Av de opprinnelige 1365 meldingene i journalstudien var det totalt 107 saker (7,8 %) der foreldre stod som melder. Det var to hovedtyper av saker som ble meldt fra foreldre. Den ene typen gjaldt konflikter mellom foreldre (37,4 %) og den andre typen gjaldt bekymring for den andre forelderens omsorgsutøvelse knyttet til rusbruk (26,2 %), foreldres psykiske helse (15,0 %) grunnleggende omsorg (19,6 %) eller beskyttelse av barnet (15,0 %). I tillegg meldte foreldre om problemer knyttet til barnets atferd (22,4 %) og barnets psykiske problemer (15,9 %). Tabeller med samlet oversikt over forskjeller i meldingsinnhold mellom foreldre og andre meldere er vist i delrapport 3 (s. 46-48).

Meldinger fra foreldre ble undersøkt like ofte som gjennomsnittet i utvalget, (83,3 % av meldinger ble besluttet undersøkt og 17,7 % ble besluttet henlagt). Når det gjaldt videre beslutninger i sakene fant vi imidlertid at meldinger fra foreldre oftere endte med tiltak (39,7 % av alle undersøkelser endte med tiltak og 60,3 % ble henlagt).

Samlet sett endte en melding fra foreldre oftere med tiltak (52,3 %) sammenlignet med saker som ble meldt fra andre (39,7 %). Forskjellen var signifikant. Det må antas at denne forskjellen skyldes at når foreldre melder, ønsker minst en av foreldrene i utgangspunktet å motta hjelp. Betydningen av foreldres innstilling for beslutninger om tiltak fremkommer også ved at en av de hyppigste begrunnelsene for henleggelse, var at foreldre ikke ønsket hjelp (jfr. delrapport 4).

Barnevernet har anledning til å fremme sak om pålegg av hjelpetiltak når foreldre motsetter seg dette. Dette er imidlertid noe som gjøres svært sjelden. Vi fant bare at denne muligheten var benyttet i en sak. Hvordan foreldres innstilling til tiltak har betydning for beslutningen kommer vi tilbake til i delkapittel 8.3.

Når vi ser på gjennomføring av undersøkelsen i forhold til varighet og antall møter med mor, far og barnet fant vi ingen forskjeller i saker meldt fra foreldre og saker meldt av andre. Det var heller ingen forskjell i planleggingen av undersøkelsen eller hvem det ble innhentet informasjon fra. Det er derfor ikke noe som tyder på at undersøkelsen blir mer eller mindre omfattende når foreldrene selv melder.

Et lite antall saker (2,7 %, n=30) var utformet som en søknad om hjelp. Av disse kom 18 fra foreldre og 12 fra andre meldere, formodentlig utarbeidet i samarbeid med foreldrene. Søknadene handlet hovedsakelig om avlastning og veiledning til foreldrene (n=13) eller økonomisk støtte (n=7). I disse sakene var det sjeldnere at kontaktpersonen traff barnet i løpet av undersøkelsen (0,8 ganger) enn i andre saker (1,4 ganger). Forskjellen var signifikant. Undersøkelsen gikk vesentlig raskere i saker med søknad om hjelp (46 dager) sammenlignet med andre saker (67 dager). Også denne forskjellen var signifikant. Det var ikke forskjell i antall samtaler med foreldrene eller saksbehandlingen for øvrig. Ti av søknadene ble henlagt og 20 fikk innvilget tiltak.

En grunn til at det var færre samtaler med barnet når foreldre søkte om hjelp, kan være den forholdsvis store andelen søknader som handlet om rådgivning til foreldre eller økonomisk bistand, og at det sjeldnere ble ansett som nødvendig å innhente informasjon om barnets synspunkter på dette. Det kan også antas at når foreldrene søker hjelp handler undersøkelsen i hovedsak om det behovet foreldre har meldt inn, og at det ikke i samme grad gjøres en bred undersøkelse av barnet og familien sin situasjon. Det må bemerkes at denne type saker utgjør en svært liten andel av barnevernets sakstilfang.

Totalt sett indikerer funnene høyere sannsynlighet for tiltak når foreldre selv tar kontakt og ber om hjelp. Sammenholdt med de sakene der foreldre ikke står som melder kan vi konkludere med at når foreldre selv tar kontakt med barnevernet eller på andre måter aktivt søker hjelp, så øker også

sjansen for å få et tiltak. Dette understreker den store betydningen foreldres innstilling til å motta hjelp har, for om tiltak blir iverksatt.

8.3 Foreldres innflytelse på beslutningen

I dette delkapitlet ser vi nærmere på forskjeller i saksinnhold når foreldre ønsker hjelp og når de ikke ønsker hjelp. Vi har undersøkt foreldres innflytelse på beslutningen ved å se nærmere på saker der tiltaket var begrunnet med at foreldre ønsket hjelp (n=115), (25,8 % av alle 446 tiltak) og saker som ble henlagt fordi foreldre ikke ønsket hjelp (n=168), (25,2 % av alle henlagte 667). Det var altså om lag en fjerdedel av sakene som endte med tiltak eller som ble henlagt, der foreldrenes ønsker var oppgitt som en (av flere mulige) begrunnelse i vedtaket.

Med unntak av 39 saker der barna ble akutt plasserte eller det ble begjært omsorgsovertakelse, må en anta at foreldrene har samtykket til tiltak, og således har hatt innflytelse på beslutningen ved at de i prinsippet kunne ha nektet å motta hjelp. På den andre siden vet vi ikke om, eller i hvilken grad, de kan ha blitt overtalt til å ta imot tiltak som de egentlig ikke har ønsket. Vi kan imidlertid anta at utforming og valg av tiltak i større grad har vært gjort i samarbeid med foreldre der dette er brukt som eksplisitt begrunnelse i vedtaket. I de henlagte undersøkelsene må vi anta at når begrunnelsen var at foreldrene ikke ønsket hjelp, så var dette en viktig faktor i beslutningen, i den forstand at de mest sannsynlig ville fått hjelpetiltak dersom de hadde samtykket til det.

Nedenfor skal vi se nærmere på andelen beslutninger om tiltak og henleggelse som ble begrunnet med foreldrenes ønsker om hjelp eller ikke hjelp, og hvordan disse var knyttet til ulike problemområder som var omtalt som bekymringsfulle i undersøkelsesrapportene etter endt undersøkelse. Analysene vises i tre tabeller knyttet til barnas fungering, foreldreomsorg og familie- og miljøproblemer. Disse analysene gir oss innsikt i hvilke typer bekymringer der foreldres ønsker hadde større eller mindre betydning for beslutninger om tiltak eller henleggelse.

8.3.1 Bekymringer knyttet til barnet

Tabell 8.3 a viser andelen begrunnelser knyttet til foreldrenes ønsker i saker som henholdsvis endte med tiltak eller henleggelse, for ulike bekymringer knyttet til barnets fungering. Sakene som endte med tiltak var begrunnet med at foreldrene ønsket tiltak imellom en og to femtedeler av sakene, mens de henlagte sakene var begrunnet med at foreldrene *ikke* ønsket tiltak imellom knapt en fjerdedel og halvparten av sakene.

Tabell 8.3 a Andel begrunnelser knyttet til foreldres ønsker

	Tiltak (339)	Henleggelse (544)
Bekymring for barnets fungering i undersøkelsesrapport	Ønsket hjelp % (n)	Ønsket ikke hjelp % (n)
Totalt	27,4 % (93)	25,6 % (139)
Nedsatt funksjonsevne/senutvikling	35,0 (14)	23,3 (10)
Psykiske problem/lidelse	35,2 (19)	31,7 (13)
Kriminalitet/rusbruk	40,0 (6)	50,0 (7)
Atferd	34,1 (29)	37,0 (20) *
Fungering i skole/barnehage	34,0 (36)	28,4 (25)
Emosjonell fungering	31,4 (32)	33,8 (22)
Relasjoner til jevnaldrende	36,7 (22)	36,6 (15)
Relasjoner til voksne (samspill)	31,0 (22)	32,0 (8)
Konflikter med voksne	21,6 (8)	28,6 (4)

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

For sakene som endte med tiltak var det ingen bekymringer knyttet til barnet som skilte seg ut når det gjaldt begrunnelser om foreldres ønsker sammenlignet med andre bekymringer, mens for de henlagte sakene var bekymringer for barnets atferd oftere begrunnet med at foreldrene ikke ønsket hjelp enn for andre typer bekymringer.

Når foreldrene ikke ønsket hjelp for barnets atferdsproblemer kan det tolkes som at de hadde en annen forståelse av barnets atferd enn barnevernet, eller at de ikke var enige i tiltaket som barnevernet har foreslått. Når vi vet at mer enn 70 % av alle tiltakene som ble satt inn var råd og veiledning til foreldre, og kun en liten andel (< 5%) tiltak var rettet mot barnet (delrapport 4, s. 136), kan foreldrenes motvilje mot tiltak også henge sammen med en faktisk mangel på differensierte eller egnete tiltak i barnevernet.

8.3.2 Bekymringer knyttet til foreldreomsorg

Tabell 8.3 b viser andelen begrunnelser knyttet til foreldrenes ønsker i saker som endte med henholdsvis tiltak eller henleggelse, for ulike bekymringer knyttet til foreldreomsorg. For saker som endte med tiltak var foreldres ønsker sjeldnere brukt som begrunnelse ved bekymringer om fysiske overgrep og oftere ved bekymringer om foreldres veiledning/grensesetting/stimulering, sammenlignet med andre typer bekymringer. Motsatt var foreldres ønsker om *ikke* å motta tiltak, en hyppig begrunnelse i de henlagte sakene for de samme typer bekymringer. I tillegg var foreldrenes ønsker om ikke å motta tiltak en hyppig begrunnelse når bekymringene gjaldt manglende oppfølging med andre instanser, manglende oppmøte til helsekontroll og bekymringer knyttet til foreldres evne til å forstå barnet.

Tabell 8.3 b Andel begrunnelser knyttet til foreldres ønsker

	Tiltak (339)	Henleggelse (544)
Bekymring for foreldreomsorg i undersøkelsesrapport	Ønsket hjelp % (n)	Ønsket ikke hjelp % (n)
Totalt	27,4 % (93)	25,6 % (139)
Fysisk mishandling	14,5 (8) *	55,6 (10) *
Psykisk mishandling/omsorgssvikt	18,5 (5)	35,7 (5)
Seksuelle overgrep	20 (1)	33 (1)
Mangler omsorgsperson	0	0
Manglende oppfølging med annen tjeneste	11,8 (2)	57,7 (15) ***
Ikke møtt ved innkalling helsetjeneste	50,0 (1)	54,5 (6) *
Stimulering/veiledning/grensesetting	36,7 (54) **	50,0 (22) ***
Grunnleggende omsorg	20,3 (13)	37,5 (9)
Evne til å forstå barnet	28,0 (28)	51,3 (20) ***
Beskyttelse av barnet	25,9 (14)	35,7 (10)

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

Bekymringer knyttet til fysiske overgrep skiller seg klart ut ved at beslutningene om tiltak sjelden ble begrunnet med foreldrenes ønsker, og at beslutningene om henleggelse i over halvparten av sakene ble begrunnet med at foreldrene ikke ønsket hjelp. Dette kan tolkes som at foreldre og barnevernet ofte har ulike oppfatninger om bekymringer knyttet til fysiske overgrep, og at det derfor er barnevernets, heller enn foreldrenes ønsker å sette inn tiltak ved slik bekymringer. At undersøkelser knyttet til fysiske overgrep ofte har et mer etterforskningslignende preg (jfr. delrapport 4), er trolig også med på å vanskeliggjøre et senere samarbeid om tiltak. Det er imidlertid viktig å påpeke at i den grad fysiske overgrep ble bekreftet, ble det ofte satt inn tiltak.

Også ved mangler i oppfølging hos annen tjeneste, ikke møtt til helsekontroll eller mangler i foreldres emosjonelle omsorg og forståelse av barnet, motsatte foreldre seg oftere hjelp enn når bekymringene gjaldt andre forhold. Det er ikke overraskende at dersom foreldre ikke ønsker å følge opp tiltak fra andre instanser så vil en også i større grad motsette seg bistand fra barnevernet.

Likeledes kan en anta at hvis barnevernet finner mangler i foreldres mentalisering og forståelse av barnet kan det være vanskeligere å oppnå enighet om at dette er et problem. I delrapport 2 «Evaluerings av Kvellomalen» (Lauritzen et al., 2017) ble det påpekt at det er knyttet stor metodisk usikkerhet til kartlegging av denne type problematikk, og at de metoder som barnevernet anvender for å undersøke dette har lav validitet og reliabilitet. Det er derfor også betydelig usikkerhet knyttet til barnevernets vurdering av slike forhold. Det må antas at dette bidrar til at det kan være vanskelig å finne felles forståelse av hva som er problemet i en del slike saker.

Bekymringer knyttet til foreldres stimulering/veiledning/grensesetting overfor barnet skiller seg ut ved at beslutninger både om tiltak og enda oftere om henleggelse, i stor grad begrunnes med foreldrenes ønsker. Med tanke på at problemer knyttet til stimulering/veiledning/grensesetting er et av de aller hyppigste områdene barnevernet bekymrer seg for etter endt undersøkelse (delrapport 4), kan de hyppige begrunnelsene om at foreldre i disse sakene ikke ønsker tiltak, være et tegn på ulik problemforståelse mellom barnevernet og foreldrene. M.a.o. kan det tyde på at barnevernet er betydelig mer opptatt av bekymringer knyttet til stimulering/veiledning/grensesetting enn foreldrene selv. Når foreldrenes ønsker er brukt som begrunnelse for tiltak ved slike bekymringer er det trolig avhengig av i hvilken grad en klarer å etablere en felles forståelse av problemet, men også i hvilken grad foreldre har tro på at de anbefalte tiltakene er nyttige.

8.3.3 Bekymringer knyttet til familie- og miljøforhold

Tabell 8.3 c viser andelen begrunnelser knyttet til foreldrenes ønsker i saker som henholdsvis endte med tiltak eller henleggelse, for ulike bekymringer knyttet til familie- og miljøforhold. Samlet sett ble henlagte saker om familie- og miljøforhold langt oftere begrunnet med foreldrenes ønsker enn tiltakssaker om samme typer bekymringer. Andelen tiltakssaker som ble begrunnet med foreldrenes ønsker varierte fra noen få saker ved bekymringer om foreldres kriminalitet til vel halvparten av sakene ved bekymringer knyttet til slitne foreldre. De henlagte sakene ble begrunnet med foreldrenes ønsker for vel en fjerdedel av sakene ved bekymringer om konflikter mellom foreldre, til nesten tre femtedeler av sakene ved bekymringer om økonomiske forhold.

Tabell 8.3 c Andel begrunnelser knyttet til foreldres ønsker

	Tiltak (339)	Henleggelse (544)
Bekymring for familie- og miljøforhold i undersøkelsesrapport	Ønsket hjelp % (n)	Ønsket ikke hjelp % (n)
Totalt	27,4 % (93)	25,6 % (139)
Foreldres somatiske helse	29,4 (5)	38,1 (8)
Foreldres psykiske helse	29,1(25)	31,0 (18)
Foreldres rusbruk	21,8 (12)	29,1 (16)
Foreldres kriminalitet	15,0 (3)	33,3 (3)
Foreldre slitne/utslitt	51,1 (23)***	42,1 (8)
Konflikt mellom foreldre	28,3 (30)	27,1 (23)
Stressende livshendelser i familien	31,0 (18)	35,0 (14)
Vold i nære relasjoner/barnet vitne til vold	25,0 (16)	44,4 (16) *
Familiens sosiale nettverk	32,1 (9)	45,5 (5)
Familiens økonomi	31,1 (10)	57,9 (11) **
Familiens boforhold	26,9 (7)	38,5 (10)
Familiens integrasjon i nærmiljø	16,7 (2)	53,8 (7) *
Foreldrenes arbeidssituasjon	19,0 (4)	30,0 (3)
Familiens kulturelle bakgrunn	17,6 (3)	57,1 (12) *

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

For sakene som endte med tiltak var det en type bekymring som skilte seg ut ved at det langt oftere enn i andre saker var vist til foreldrenes ønsker i begrunnelsene; dette var bekymringer om slitne foreldre. Det er rimelig å anta at dette gjerne er saker der foreldre selv har tatt initiativ til kontakt med barnevernet eller samtykket til at barnevernet kontaktes for å få hjelp.

For de henlagte sakene var det noen flere typer bekymringer som skilte seg ut ved at det oftere enn i andre saker var vist til foreldrenes ønsker. Dette var familiens økonomi, familiens kulturelle bakgrunn, integrasjon i nærmiljøet og vold i nære relasjoner. At familien ikke ønsket hjelp ved bekymring om økonomiske forhold, kan virke overraskende. En mulig forklaring kan være at tiltaket i slike tilfeller oftere er råd og veiledning knyttet til håndtering av personlig økonomi enn konkret økonomisk bistand?

Det er ikke så ofte at kulturell bakgrunn eller integrasjon i nærmiljøet i seg selv er grunn for bekymring, men når dette forekommer synes det vanskeligere å nå frem med hjelp til familien. Det var for øvrig ikke signifikant forskjell på om familiene hadde norsk eller utenlandsk bakgrunn blant det totale antall saker som ble *henlagt* fordi foreldre ikke ønsket hjelp. Det er dermed ikke indikasjoner i dette materialet som støtter påstanden om at familier med innvandrerbakgrunn er mer skeptiske til å motta hjelp fra barnevernet.

Når det gjaldt begrunnelser for *tiltak* fant vi at foreldres ønsker var oftere brukt som begrunnelse når familien var etnisk norsk (30,0 %) enn når familien hadde innvandrerbakgrunn (19,3 %), denne forskjellen var signifikant. Av alle *typer* tiltak var det imidlertid kun ansvarsgruppe/samarbeid med andre instanser som var signifikant oftere begrunnet med foreldrenes ønsker (36,8 %). De andre tiltakene var ikke oftere begrunnet med foreldres ønsker.

For bekymringer om vold i nære relasjoner var også foreldrenes ønsker om ikke å motta hjelp en hyppig begrunnelse. Dette kan trolig forklares med ulik problemforståelse mellom barnevernet og foreldrene, og i den grad barnevernet ikke har funnet grunnlag for å pålegge tiltak, kan det se ut som at foreldrenes innstilling har stor betydning i slike saker.

8.4 Foreldres erfaringer i undersøkelsesarbeidet

I dette delkapitlet er det foreldres erfaringer med barnevernets undersøkelsesarbeid som er tema. Funnene er basert på intervjuer med 12 foreldre som har vært gjennom en barnevernsundersøkelse. I alle disse sakene, med ett unntak, har også familiens kontaktperson vært intervjuet, og i seks saker er barnet/ungdommen (12-17 år) intervjuet. Funn fra ungdomsintervjuene er presentert i kapittel 7.

I intervjuene med foreldrene har vi langt på vei fulgt forløpet i undersøkelsessaker. Funnene i dette kapitlet er derfor også organisert etter dette forløpet. Funnene beskriver betydningen av det som skjer før og under den første kontakten med barnevernet, og videre hvordan undersøkelsen planlegges, gjennomføres og avsluttes. Et underliggende spørsmål er hvilken form for medvirkning og innflytelse foreldrene har hatt på undersøkelsesprosessen.

Når vi presenterer funnene er det intervjuene med foreldrene som har vært strukturerende for fremstillingen og den tematiske oppbyggingen. Funn fra intervjuene med kontaktpersonene er i all hovedsak innlemmet og relatert til de temaene foreldreintervjuene har aktualisert. Denne formen er valgt for å være sikker på at foreldrenes fortellinger, erfaringer og synspunkter skal komme frem, noe som er et av hovedmålene med denne rapporten. Samtidig er informasjonen og erfaringene fra kontaktpersonene vesentlig fordi de i stor grad sitter «i førersetet» når undersøkelser skal gjennomføres og fordi deres uttalelser både utfyller og speiler det foreldrene formidler. De sentrale temaene i intervjuene med kontaktpersonene var langt på vei de samme som i foreldreintervjuene, noe som blant annet er en konsekvens av at de to intervjuguidene ble utarbeidet parallelt og var styrt av en rekke felles problemstillinger.

I metodekapitlet har vi redegjort for rekrutteringen av familier og saker. I åtte saker har vi intervjuet mor, i to saker mor og far og i to saker far. I sju av de 12 sakene ble undersøkelsen avsluttet med vedtak om tiltak, mens fem ble henlagt. Det var ukjent for foreldrene at det ble sendt melding til barnevernet i fire av sakene, mens de visste om det i de øvrige åtte sakene.

Vanskene med å rekruttere familier har trolig medført at det i utvalget er en større andel foreldre som selv direkte eller indirekte har kontaktet barnevernet for hjelp. Av den grunn, og fordi vi kun har 12 foreldres erfaringer å bygge på, kan ikke funnene sies å være representative for det foreldre erfarer i barnevernsundersøkelsene. Samlet sett er funnene kanskje mer preget av positive erfaringer enn «gjennomsnittet», men i foreldrenes uttalelser er det likevel betydelige nyanser og variasjoner som reflekterer at både utgangspunkt, forløp og utfall av barnevernsundersøkelser kan arte seg forskjellig.

8.4.1 Betydningen av «førmeldingsfasen»

Intervjuene med foreldrene viser at det er mange måter «å bli en barnevernssak» på, og at måten det skjer på har stor betydning for hvordan kontakten med barnevernet gjennom undersøkelsen fortoner seg, ikke minst i den første fasen. Flere faktorer knyttet til det som skjer i forkant av arbeidet med meldingen/undersøkelsen har betydning både for foreldrene og for kontaktpersonene, noe som vi skal illustrere i fortsettelsen.

Det gjelder:

- Hvem som melder; ikke minst om foreldrene selv har vært delaktig i meldingen
- Hvordan samhandling og dialog mellom melder og foreldre har foregått i forkant av meldingen (førmeldingsfasen). I hvilken grad er det enighet/uenighet når det gjelder å melde til barnevernet og når det gjelder beskrivelse av situasjonen som ligger til grunn for meldingen
- Hva som er innholdet i meldingen; dreier bekymringen seg om barnets eller foreldrenes vansker (behov for hjelp til barnet eller anklage mot foreldre)
- Hvilken tidligere kontakt det har vært mellom barnevern og familien

Ut fra intervjumaterialet kan vi beskrive ytterpunkter når det gjelder den første kontakten med barnevernet langs de nevnte faktorene slik: På den ene siden: Foreldre som selv tar kontakt med barnevernet, kontakten tas ut fra barnas problemer og ut fra at de opplever at andre instanser ikke stiller tilstrekkelig opp for barnet eller familien. Familien har dessuten hatt kontakt med barnevernet tidligere og opplevd at det har vært til hjelp. På den annen side: Foreldre som ikke har hatt kontakt med barnevernet tidligere, får telefon fra barnevernet med anmodning om å komme på kontoret samme dag, og blir møtt med beskjed om at en tjeneste har meldt fra om mistanke om vold med utgangspunkt i uttalelser fra barnet. For de fleste foreldre vil oppstarten på barnevernssaken begynne seg et sted mellom disse ytterpunktene.

Foreldre tar selv initiativet

En av foreldrene som selv hadde kontaktet barnevernet, var en mor som ringte barnevernstjenesten i sin fortvilelse over å ikke kunne ta seg av sønnen sin. Han hadde psykiske vansker og det moren oppfattet som en svært truende atferd. Hun fortalte:

Og da ringte jeg barnevernstjenesten (...) Og da fikk jeg time på dagen, for jeg forklarte situasjonen. Og så stilte jeg opp, og så var jeg så ærlig, så sa jeg 'Jeg står på et stup. Enten så hopper jeg, ellers så skubber jeg faktisk sønnen min utenfor det stupet. For jeg orker ikke mer, så gjør hva dere vil'.

Som det fremgår av sitatet, var det en tilspisset situasjon og fortvilelse som lå bak telefonen til barnevernet. Det var ikke noe hun gjorde med lett hjerte: «Det er klart det er vondt, som mamma, å kontakte barnevernet å si at: 'Nå klarer faktisk ikke jeg å være mamma'». I likhet med de fleste familiene i utvalget hadde denne familien hatt kontakt med barnevernet tidligere. Til tross for at moren hadde blandete erfaringer fra tidligere, var denne telefonen til barnevernet et klart ønske og en forventning om en hjelp som kunne bedre situasjonen for henne og sønnen. Og hun opplevde en

imøtekommende respons fra barnevernets ansatte: «Og da sa de [navn på kontaktpersoner] at 'Selvfølgelig skal du få hjelp, og vi slipper ikke deg her før du har fått hjelp'»

Mangelfull avklaring mellom melder og foreldre

Det var flere av foreldrene som sa at de var enige i at det ble sendt melding til barnevernet, selv om det ikke var de, men en offentlig instans som var den registrerte melder. I enkelte tilfeller skapte imidlertid denne fremgangsmåten komplikasjoner, både for foreldre og for kontaktpersoner i oppstarten av kontakten. Det kunne for eksempel handle om at det ikke hadde vært helt avklart hva som skulle stå i meldingen, og at det kunne vise seg at det heller ikke var en helt samforent forståelse av situasjonen og problematikken. Typisk kunne det dreie seg om at foreldre og melder var enig i at det kunne være lurt å trekke inn barnevernet, ut fra foreldrenes utfordringer med barnas ulike vansker. I meldingen, eller når undersøkelsen startet opp, kom det imidlertid frem at melder også knyttet vanskene til mangler ved foreldrenes omsorg. En kontaktperson beskrev innholdet i meldingen kort slik:

Da kom det bekymringsmelding fra barnehagen til jenta, som i stor grad handlet om beskrivelser av jenta. Ja, noe atferd, manglet noe språkutvikling, vanskelig å regulere og sånt. Og så noe om oppfølging fra hjemmet ...

Mor på sin side fortalte i starten av intervjuet at de på første møte hos barnevernstjenesten gikk gjennom meldingen, og videre at «det var jo ikke noe sjokk, for jeg hadde lest gjennom hele før, fra barnehagen.» Når innholdet i meldingen ble tema også senere i intervjuet, kom det likevel tydelig frem at utgangspunktet for å melde til barnevernet ikke var det samme for barnehagen og mor:

*Intervjuer: Med tanke på innhold i meldingen, var du enig i det som stod der?
Mor: Nei, ikke på langt nær. Ikke litt en gang på alt sammen, men på noe – ja. Det stod litt andre ting også, annet enn atferden hans. På et av punktene som stod der så stod det at han kom ... Hva stod det for noe? 'Han kommer ofte ustelt i barnehagen.' Og så stoppet jeg opp og bare: 'Hva legger dere i det?'*

Et slikt uavklart meldingsinnhold er et utfordrende utgangspunkt for undersøkelsen for så vel foreldre som kontaktpersonene. For foreldrene blir det da viktig hvordan de blir møtt av kontaktpersonene, noe vi kommer tilbake til nedenfor.

Når meldingen er ukjent for foreldrene

Utgangspunktet er enda mer utfordrende når foreldrene er uenige i, eller ukjente med at melding er sendt. Også ved slike omstendigheter opplevde noen foreldre mangler ved kommunikasjonen mellom dem og melder. De kan ha søkt om hjelp og kommet med uttalelser til en hjelpeinstans, som de senere blir konfrontert med i meldingsform, men der de samtidig ikke kjenner seg igjen i

beskrivelsen. Denne moren hadde en slik opplevelse etter at hun hadde søkt hjelp hos distriktpsikiatrisk senter (DPS):

Og da jeg leste det brevet så var det masse feil opplysninger også. Og det var da jeg kjente at 'Men herregud, jeg må jo prate med dem [barnevernstjenesten] og fortelle min historie, da.' Da sa jeg det at 'Jeg vil veldig gjerne gå igjennom det brevet her, som psykologen har skrevet, og så vil jeg fortelle hvordan det er fra min side.' Og det gjorde vi, og jeg følte at hun [kontaktperson] tok imot meg godt, og at hun ... Jeg kjente meg hørt, og trodd på.

Vold i familien var tema i flere saker, og i to av dem startet undersøkelsen på bakgrunn av mistanke om foreldrenes vold mot barnet. I begge disse sakene var foreldrene uforberedt, og for dem startet kontakten med barnevernet med at de måtte stille på møte samme dag som de ble kjent med mistanken. I den ene saken var det et samarbeid mellom politi og barnevernstjenesten som regulerte fremgangsmåten. I den andre var det barnevernstjenesten alene som hadde regien.

For far til det ene barnet startet det hele med at barnet hans hadde sagt i barnehagen at far slår ham. Far erkjente at «*selvfølgelig skal barnevernet informeres om dette. Innlysende.*» Men situasjonen opplevdes «*som et slag i trynet*» og «*surrealistisk.*» Samtalen med barnevernet fulgte etter avhør hos politiet. Far fortalte at han ble sittende lenge og vente i resepsjonen: «*Hva skjer nå? Det finnes ikke ord for kaoset som var i hodet mitt. Og det var jo sånn denne kontakten starta.*»

I den andre saken intervjuet vi mor og far sammen. De hadde utenlandsk opprinnelse, og det ble benyttet tolk i intervjuet. De fortalte om den første kontakten:

Mor: Altså vi fikk ikke noe brev eller skriv fra dem. Men vi fikk en telefon, ble oppringt, og bedt om å møte hos dem [barnevernet] så fort som mulig.

Far: ... Og da var vi på jobb, sant, så vi måtte komme oss dit så fort som mulig, altså fra jobben.

Foreldrene ble ringt opp av hver sin kontaktperson, men ingen av dem fikk noen forklaring på hvorfor det hastet med møtet. Mor fortalte:

Jo, altså, første versjonen som jeg tenkte, var at det hadde skjedd noe med datter. For jeg skjønnte ikke hvem eller hva de ringte for. Det var først når vi kom der og leste hvilken institusjon dette er. Da følte vi oss veldig varme plutselig.

Kontaktpersonen bekreftet at dette er den fremgangsmåten de benytter når det er snakk om vold:

Vi gjennomfører det vi kaller for en avklaringsdag. Det betyr at vi snakker med barna eller ungdommen før vi snakker med foreldrene. Så da lagde vi en plan rundt det, og satte av en dag, uten å informere barna og foreldre da, og snakket med datter på skolen. Så det var det første vi gjorde.

8.4.2 Fra å bli kontaktet til å stille på møte med barnevernet

Den første kontakten skaper ofte frykt

Ut fra det vi har beskrevet foran, er det forståelig at det første møtet med barnevernet fortoner seg svært forskjellig for foreldre. Vi har referert til foreldre som selv har tatt kontakt, og vi har referert til foreldre som opplevde det som en dramatisk hendelse da de uten forvarsel ble nødt til å forlate arbeidet sitt for å stille opp hos barnevernet. Ifølge kontaktpersonene er det vanlig at det sendes ut et brev med en innkalling, men det hender de benytter SMS eller telefon når det er familier de har hatt kontakt med tidligere.

For de fleste foreldre vekker den første kontakten med barnevernet frykt. Da kan det ha betydning hvor lang tid det går fra de vet at det er sendt melding til de blir kontaktet, og fra de blir innkalt til det første møtet. I følgende sak ble meldingen sendt fra barnets skole, og foreldrene var informert av skolen på forhånd:

- Intervjuer: Men da fikk dere altså et brev i posten i fra barnevernet, eller?*
Mor: Ja, det var litt sånn. Det var rett før sommeren, jeg tror det var siste dag før sommerferien vi snakket med dem [skolen], så det var litt kjedelig start på sommerferien.
- Intervjuer: Ble dere innkalt til et møte da, eller hva var det ...*
Mor: Nei, det tok mange uker før vi hørte noe fra barnevernet. Vi fikk beskjed fra skolen at: 'vi kommer til å melde dere inn'. Så gikk det en del uker før vi hørte fra barnevernet, så gikk vi sånn og ventet hele sommeren. Og så viste ikke jeg hvordan det foregikk. For jeg tenkte, ikke det at vi pleier å ha det så rotete, eller har noe så helst å skjule. Men det er litt sånn, jeg tenkte: 'Gud, er det sånn at de [barnevernet] kommer opp på døren plutselig en gang?'. Sånn for eksempel om fredagen hvis vi skulle ta oss et glass vin, for all del ikke sånn at vi drikker nedpå, men du ble litt sånn ekstra obs. Jeg tenkte sånn: 'herregud, tenk hvis de kommer nå, så har vi drukket vin begge to, så tenker de at vi er dårlige foreldre som ikke kan kjøre de på legevakten hvis det skulle vært noe'.
- Far: Ja ja, det ble en demper på ferien.*

Som dette sitatet viser, forårsaket det å bli meldt til barnevernet uro og frykt. Faktisk kan vi finne spor av dette hos så å si alle foreldrene som ble intervjuet, også de som selv tok initiativ til å få barnevernet på banen. Vi vil komme tilbake til dette senere, fordi vi anser denne frykten som et viktig aspekt ved kontakt og samarbeid mellom barnevern og foreldre.

Det første møtet

Til tross for frykten for barnevernet som de fleste foreldrene kjente på, opplevde de aller fleste at de barnevernansatte møtte dem på en måte som ga dem et positivt inntrykk. Det handlet om å føle seg ivarettatt og forstått, om å få informasjon på en forståelig måte og at det ble understreket at barnevernets hovedoppgave var å gi hjelp.

Intervjuer: Hvordan ble du møtt av barnevernet?
Mor: Jeg ble møtt veldig, veldig bra. Jeg kom der, jeg har skjønt at det var leder for barnevernstjenesten og vi hadde en veldig god samtale der. Han viste høy grad av forståelse og trøstet meg og brukte språket slik at jeg følte meg ivaretatt.

En annen mor fortalte:

Det var måten de [kontaktpersonene] var på. Veldig sånn imøtekommende, de var flinke til å forklare faktisk hva de gjorde, hva de kunne bidra med, hva i vår sak kunne være de forskjellige alternativene for å hjelpe, hovedsakelig ungdommen, men også oss som familie. De var flinke til å informere meg om at: 'vi er her for å se om vi kan komme inn å støtte og hjelpe'.

Disse foreldrene opplevde selv behov for hjelp, men det var viktig for dem at dette ble oppfattet og håndtert uten en nedlatende eller anklagende holdning. Men også foreldre som ikke selv hadde ønske om at barnevernet skulle kontaktes, hadde lignende erfaringer. Foreldrene som hadde gruet seg hele sommeren for barnevernet, erfarte at møtet med barnevernet var mer positivt enn fryktet: «Vi var litt mer kritiske på forhånd. Men hun [kontaktpersonen] var kjempeflink. Det har ikke vært sånn at vi har følt, i hvert fall ikke jeg, at vi har vært dårlige foreldre.»

Enkelte hadde imidlertid andre opplevelser av hvordan kontaktpersonen møtte dem. Når utgangspunktet var mistanke om vold, innkalling på dagen, og at foreldrene måtte snakke med hver sine kontaktpersoner, var holdningen til dem de snakket med åpenbart av betydning for foreldrene. Den ene forelderen fortalte:

Det var gjerne litt sånn at det virket nesten som at vedkommende da [kontaktperson] ventet på det øyeblikket hvor jeg skal erkjenne eller innrømme at: 'ja, jeg har ikke kontroll over mine egne følelser eller ovenfor datter da'. Det virket som om personen var partisk. Med den personen så var det litt den holdningen at ... eller antakelsen om at vi er skyldige. At det begynner med det, og så skal vi snakke med det som utgangspunkt.

Opplevelsen av å bli sett på som «skyldig» ga en opplevelse av maktesløshet. Den andre forelderen hadde en noe annen opplevelse i møte med sin kontaktperson. Kontaktpersonen «*virket mye mer profesjonell, og virket mye mer interessert i å finne ut av: 'hva er det som egentlig er tilfelle eller foregår'.*» Ikke overraskende viser intervjuene med foreldrene at det har stor betydning hvordan de blir kontaktet og møtt av barnevernets ansatte, ikke minst sett i lys av den uro og frykt kontakt med barnevernet vekker hos dem.

8.4.3 Planlegging av undersøkelsen

Et viktig spørsmål i denne rapporten er hvorvidt barn og foreldre har innflytelse på eller opplever å medvirke når det gjelder hvordan barnevernets undersøkelse skal foregå. Ut fra hva foreldrene formidlet synes det som om de fleste hadde blitt forklart hvordan undersøkelsene skulle

gjennomføres, ofte ved at det ble lagt frem en skriftlig plan. Samtidig virket det som om deres mulighet til å påvirke planen begrenset seg til tidspunkt for samtaler og hjemmebesøk. I tillegg hadde flere blitt spurt om det var noen foreldrene mente kunne kontaktes for å gi informasjon, i tillegg til de barnevernet selv ønsket å kontakte. Deres samtykke hadde også vært etterspurt i forbindelse med denne typen informasjonsinnhenting. Vi skal her vise mer inngående hvordan foreldre og kontaktpersoner utdypet dette.

Begrenset innflytelse på undersøkelsesplanen

Undersøkelsesplanen er blant annet ment å være et redskap for å skape forutsigbarhet og samarbeid med foreldrene (jfr. saksbehandlingsrundskrivet). I journalstudien fant vi at det var utformet en slik plan i 52,9 % av sakene. Det var kun i et fåtall saker det gikk an å fastslå om planen var utarbeidet sammen med foreldrene, da dette sjeldent var omtalt i dokumentene. Det er derfor interessant å få nærmere innblikk i kommunikasjonen rundt planleggingen av undersøkelsen, slik intervjuene ga oss anledning til.

En mor bekreftet at kontaktpersonen forklarte hvordan undersøkelsen skulle foregå. I intervjuet spurte vi mor om barnevernet hadde spurt hvem de kunne innhente informasjon fra. Mor hadde erfaring med dette fra tidligere og svarte:

Ja. Jeg fikk sånn eget skjema, jeg. Det har jeg fått på guttungen òg, da. Hva var det de sa for noe? Samtykkeskjema for innhenting av informasjon. Så stod det jo forskjellige som de kunne kontakte, ikke sant. Og der skal det jo være sånn avkrysningsgreie. Jeg bare kikket på den, jeg bare: 'Her stod det sikkert masse fint, vi krysser av på alle.' Og så skrev vi på. For det eneste som ikke stod der var jo selvfølgelig legen hennes, fordi at den har jeg jo privat. Så der skrev jeg opp navnet hans og telefonnummeret hans.

Kontaktpersonen i denne saken understrekte hvor viktig det er med informasjon til barn og foreldre fra starten av: «Jeg tenker det er jobben min, i første møte. Å prøve bare å gi all mulig informasjon og trygghet og oversikt.» Hun fortalte at planen for undersøkelsen ble formidlet både skriftlig og muntlig. Da informerte hun om hva hun ønsket å gjøre og «om det er noen mor tenker at jeg bør snakke med eller noe sånt.» Kontaktpersonen fortsatte:

Så vi lagde sånn sett den undersøkelsesplanen sammen, selv om jeg i stor grad hadde forslaget klart, da. Og så setter vi opp datoer, og så får jo hun kopi av undersøkelsesplanen når jeg har satt opp alle datoene og sånt. Jeg skriver opp intern drøfting, ikke sant. Og sier at 'Dette skal ikke du være med på, men det er greit at du vet at jeg gjør det. Her legger jeg frem for teamet mitt, og så hører jeg med dem hva de tenker for noe, og så kan vi prates etterpå'.

Det var imidlertid også foreldre som opplevde at de ikke fikk særlig informasjon om hva som skulle skje:

- Intervjuer:* Sa barnevernsarbeideren noe om hvordan undersøkelsen skulle foregå? Ble du/dere spurt om hvordan dere ønsket at undersøkelsen skulle gjøres?
- Mor:* Nei, det gjorde jeg jo ikke. Det var vel mer informasjon om at sånn jobber vi og pleier vi å gjøre det og ... det var ikke noe sånn, hvert fall ikke i starten, tilrettelegging eller spørsmål om hvordan jeg ville ha det da. Det var det ikke. Det var mer sånn at de hadde en fast gang i det, som jeg fikk info om.
- Intervjuer:* Syntes du det var greit eller?
- Mor:* Ja, egentlig. Det var jo ikke sånn ... altså, jeg trodde at det skulle være mye mer verre enn det det var.

Informasjonen denne moren fikk dreide seg tydeligvis mest om hvordan barnevernet generelt legger opp undersøkelsene, og det var ikke spørsmål om hennes mening eller forslag. Moren fortalte videre at det ikke forelå noen skriftlig plan som hun så, men det kan virke som det viktigste for hennes del var at barnevernet ikke skulle foreta seg noe mer omfattende eller inngripende.

Foreldrenes opplevelse av at undersøkelsesplanene i stor grad var satt opp på forhånd, ble gjenspeilet i intervjuene med kontaktpersonene. De fortalte også at undersøkelsesplaner i hovedsak er noe som presenteres for foreldrene, men at foreldrene kan komme med innspill:

- Intervjuer:* Ble foreldrene involvert i utarbeidelse av undersøkelsesplanen?
- Kontaktperson:* Ikke direkte. Jeg sa at jeg lager et forslag, og så kan dere komme med innspill hvis det er noe dere tenker ikke skal være sånn eller sånn, og hvis det er noen tider eller noe sånt som ikke passer. De var ikke noe uenige i det, de synes det hørtes helt greit ut.

Det var nettopp tidspunkt for samtaler disse foreldrene opplevde å ha innflytelse på, men med et hovedinntrykk av at de ikke hadde stor påvirkning på hva som skulle skje:

- Intervjuer:* Ble den planen gjennomgått i lag med dere? Fikk dere mulighet til å si noe om planen for det som skulle skje?
- Far:* Nei
- Mor:* Nei. Det ble bare gitt liksom en plan da med dem og de datoene, sant. Det eneste på en måte med innflytelse, var dette med tolk eller ikke tolk.
- Far:* Joda, hun spurte meg om når det passer bedre, hvilke klokkeslett. Og da sa jeg at helst så sent som mulig på dagen med tanke på jobb.
- Intervjuer:* Men om innholdet i planen, det var på en måte satt?
- Far:* Ja, det ble på en måte sagt at: "Okei, de og de gangene skal vi snakke med den personen, så alle tre" og det der. Men når det gjelder det med innhold, altså jeg vil ikke kalle det for et innhold i en plan. Det er bare at det skal være en samtale. For vi vet jo ikke hva som det skal snakkes om.

For disse foreldrene, som var lite kjent med norsk barnevern og som opplevde barnevernets inntreden som dramatisk, var det viktigste ubesvarte spørsmålet hva samtalene skulle dreie seg om.

Heller ikke i andre saker ga foreldre eller kontaktpersoner inntrykk av at informasjon om hva samtaler skulle omhandle var en sentral del av den informasjonen som ble gitt om undersøkelsens videre steg. Dette samsvarer med vår gjennomgang av dokumentene i 1123 undersøkelser. I den grad det forelå en plan, var planen oftest uten noen opplysninger om hva som var undersøkelsenes tematikk (delrapport 4).

En av kontaktpersonene som ikke hadde hatt noen skriftlig plan å presentere, mente at det hadde uheldige sider: *«Jeg kunne helt sikkert ha satt opp en plan der vi planla noen samtaler og møter (...) Kanskje det hadde blitt litt tryggere for mor.»* På den annen side så hun ikke bare negative sider ved det. Overfor ungdommen i familien, som det hadde vært vanskelig å etablere kontakt med, kunne det kanskje ha den positive side at ungdommen fikk større innflytelse på hva som skulle skje: *«Samtidig, nå fikk jo ungdommen litt regi inn – ungdommen fikk lov til å velge bort. Kanskje det gjorde at han ble trygg etter hvert, at han faktisk kom til slutt.»*

Oppsummert tyder funnene på at utarbeidelse av undersøkelsesplaner ikke er et område med sterk grad av medvirkning. Uten at våre informanter tydelig kommer inn på det, kan det tenkes minst to grunner til det. For det første at selve undersøkelsesrammen er ukjent for mange foreldre og at det derfor er vanskelig å vite hva de kan ha klare meninger om. For det andre kan kontaktpersonene ha erfart at en undersøkelse i praksis ofte avviker fra det som var planlagt, og at planen derfor har mindre betydning, jfr. enkelte kontaktpersoner som er referert i delrapport 4.

Gjennomføring av undersøkelsen

I fortsettelsen av dette kapitlet beveger vi oss fra foreldrenes første møte med barnevernet og planleggingen av undersøkelsen til selve gjennomføringen. Fortsatt er det foreldrenes erfaringer som vi primært formidler, men også her supplert med beskrivelser av praksisen slik kontaktpersonene beskriver den. Her beskriver vi praksis og erfaringer knyttet til innhenting og bearbeiding av informasjon fra andre instanser og foreldrenes innsyn i barnevernets vurderinger og dokumentasjon. Vi presenterer videre funn knyttet til barnevernets bruk av hjemmebesøk, involvering av den videre familie og nettverk, samt foreldrenes synspunkter på barnevernets samtaler med barna deres. Helt til slutt er vi innom hva som kom ut av undersøkelsene.

8.4.4 Informasjonsinnhenting

En sentral del av barnevernets undersøkelsesarbeid er innhenting av informasjon fra andre instanser som kan belyse barnets og familiens situasjon. Et hovedinntrykk etter journalgjennomgangen i delrapport 4 var at barnevernstjenestene i stor grad praktiserte å be om foreldrenes skriftlige samtykke til å innhente informasjon fra aktuelle instanser. Det er ingenting i det som formidles

gjennom intervjuene, som avkrefter en slik praksis. Foreldrene formidlet i all hovedsak at de syntes det var greit at barnevernstjenesten skaffet seg slik informasjon, som vi også har vist foran i dette kapitlet. Slik var det også for denne moren:

Intervjuer: Hvem ble det innhenta informasjon fra? Underveis ...
Mor: Ja. Det var vel samtaler med barnevernet ... og så henta de informasjon fra sykehuset ... og min behandler ved DPS ... og meg og mine foreldre. Ja, det var vel de – jeg tror ikke det var noen flere.
Intervjuer: Var du enige i at barnevernet skulle snakke med disse?
Mor: Ja ja, absolutt.

Det var likevel ikke alltid klart for foreldrene om barnevernet hadde benyttet seg av samtykket og om de faktisk hadde bedt om eller fått informasjon fra de aktuelle instansene.

Kun en av kontaktpersonene fortalte at det hadde hatt diskusjoner med foreldrene rundt samtykke. Det gjaldt å innhente informasjon fra barnas skole.

Men de var litt usikre på dette at skolen skal vite at det er en undersøkelse på gang. Så forklarte vi litt hvordan, altså, for vi har et samtykkeskjema som ikke egentlig informerer om alt hva de egentlig gir samtykke til. Så det mangler egentlig litt. Men vi prøvde å forklare til dem at det er generelle spørsmål som for eksempel går på hva slags type mat de har med seg, eller ja, litt sånne generelle spørsmål. Og når vi forklarer det, så sier de også at det er greit.

Foreldrene i denne saken var betenkte over at skolen skulle få kjennskap til at familien var koblet til barnevernet. I tillegg bekreftet denne kontaktpersonen våre funn om at barnevernstjenestene svært ofte mangler rutiner når det gjelder å være tydelig på hva samtykket egentlig innbefatter, - hvilken informasjon foreldre samtykker til at ulike instanser skal kunne gi. Dette er et brudd med det som foreskrives i saksbehandlingsrundskrivet, om at foreldrene «skal også, så langt som mulig, vite hvilken informasjon barnevernstjenesten kommer til å be om» (Bufdir, 2017).

8.4.5 Informasjon underveis og avslutningsvis i undersøkelsen

Vi spurte foreldrene om de underveis i undersøkelsen fikk vite hva kontaktpersonen tenkte om deres situasjon, og hva slags vurderinger barnevernet gjorde. Foreldrene hadde noe ulik opplevelse. Flere opplevde at de ble godt informert underveis, og en mor fortalte at hun fikk informasjon «helt fra A til Å.» Hun ble orientert om barnevernets vurderinger og hun ble trukket med når undersøkelsen skulle konkluderes ved at kontaktpersonen tok kontakt med mor og sa at «nå må vi bestemme oss for hva vi skal gjøre videre.»

Andre foreldre fortalte derimot at de opplevde det som vanskelig å få vite noe om hva barnevernstjenesten vurderte i undersøkelsen, og at de selv måtte etterspørre informasjon:

Nei, jeg synes de har vært litt dårlig på informasjon. Fordi det har vært meg som har måttet sende meldinger for å høre liksom: 'Hvordan går det? Har vi fått innvilget MST? Når kan vi treffe dem?' Det er liksom jeg som hele tiden har måttet «pushe» på dem for å få svar. Jeg føler ikke at det går av seg selv. Jeg regner med at de har mye å gjøre, men ...

I intervju med kontaktpersoner spurte vi også om hvor mye de formidlet til foreldrene om hva barnevernet tenkte underveis i undersøkelsen. En av kontaktpersonene mente dette var et forbedringsområde. Hun sa det slik: «*Nei, vi jobber jo med å bli flinkere til å vise tydelig underveis hva vi tenker.*»

I et av de andre intervjuene reflekterte en av kontaktpersonene litt annerledes om dette. Hun stilte spørsmål ved hvor mye barnevernet bør dele underveis om hva de ser, tenker og vurderer:

Intervjuer: Fikk foreldrene vite underveis hva dere tenkte og vurderte etter de forskjellige samtalene, eller var det på slutten?

Kontaktperson: Vi snakket jo ... Jeg husker ikke nøyaktig hvilken samtale, men det var i hvert fall før konklusjonssamtalen at de fikk noe informasjon om at bekymringen vår hadde i hvert fall minsket, og at foreldrene hadde samsvarende beskrivelser og fortellinger om utfordringene som gjorde at bekymringen minsket. Men når vi ikke hadde snakket med skolen òg, så kan vi ikke si så veldig mye om hva vi tenker, fordi at for all del så kan bekymringen vår øke igjen, sant. Så vi kan ikke gi foreldrene falske håp, men si liksom ut fra den informasjonen man har, på det tidspunktet, så har man ikke så stor bekymring. Men hovedsakelig så er det noe som vi går gjennom med foreldre på konklusjonssamtalen og forteller om.

Kontaktpersonen helte mot at det beste var å vente med å formidle barnevernets vurderinger til undersøkelsen var gjennomført, fordi at foreløpige vurderinger kunne gi «falske håp». På den annen side kan en slik fremgangsmåte begrense foreldres og barns muligheter for kontradiksjon, noe som er viktig når det dreier seg om «bekymringer» som sjelden kan forstås kun på en måte.

En barnevernsundersøkelse er en dynamisk prosess. Fremgangsmåter og vurderinger må til tider justeres, enten i lys av ny informasjon eller på grunn av uforutsette hendelser som oppstår underveis. Faktorer som en ikke kunne forutse da en i oppstarten lagde en undersøkelsesplan. Dette kan skape utfordringer både for foreldre og kontaktpersoner. En mor vi intervjuet fortalte at deres situasjon endret seg i løpet av undersøkelsen, og saken ble mer alvorlig og noe uoversiktlig. Mor hadde da ønsket seg mer informasjon fra barnevernet:

Intervjuer: Ja. Hva synes du om den informasjonen du har fått, da?

Mor: Nei, det har jo vært bra informasjon med det vi først skulle inn til. Men da det ble en verre situasjon, så synes de det er vanskelig å forholde seg til det òg, på en måte. Og da blir det litt dårlig informasjon.

Kontaktpersonen til denne familien hadde også betraktninger knyttet til den uoversiktliges situasjonen som oppstod når bekymringen i saken endret seg:

Kontaktperson: Og det er klart, det ble jo kanskje på et tidspunkt litt mye for foreldrene å manøvrere i. Altså, de kontorsamtalene og sånt, det var jo planlagt og var ting vi var klar over. Men det er klart at den ekstra støyen med den her politimeldingen og litt sånn telefonkontakt og mye rundt det, som kanskje ble litt støyete for dem. Og så ble det jo mye møtevirksomhet (...) Så det ble en del ekstra møtevirksomhet, da – i en ganske hektisk og kaotisk situasjon for dem.

Intervjuer: Ja.

Kontaktperson: Sånt kaos, og det var det jo på et tidspunkt der. Men jeg vet ikke om det er så lett å gjøre det noe annerledes. For det er litt karakteren til disse sakene vi jobber med, da.

Det uforutsigbare ved en barnevernsundersøkelse, som både mor og kontaktperson i denne saken erfarte, innebærer endringer i informasjonsgrunnlaget, nye vurderinger og nye aktiviteter. Nettopp når saken på den måten blir mer uoversiktlig, øker familiens behov for å få vite hva som ligger bak det barnevernet foretar seg.

8.4.6 Skriftlig informasjon til foreldre: barnevernstjenestens dokumentasjon

I løpet av undersøkelsen produseres det en rekke dokumenter som i sum skal utgjøre barnevernets informasjonsgrunnlag, formidle hvordan barnets og familiens situasjon er vurdert, og begrunne de konklusjoner og vedtak undersøkelsen munner ut i. I hvert fall hvis dokumentasjonen skal være i tråd med saksbehandlingsrundskrivet for kommunale barnevernstjenester. I forlengelsen av spørsmålet om barnevernet formidlet sine vurderinger underveis i undersøkelsen til foreldrene, spurte vi også om foreldrene fikk innsyn i dokumentene som ble skrevet om dem og barna deres, og om de hadde noen innflytelse på det som stod der. Det gjaldt dokumenter fra andre instanser og ikke minst den avsluttende oppsummeringsrapporten som barnevernstjenesten selv utarbeidet.

Noen av foreldrene fortalte at de ville fått utlevert referater dersom de hadde ønsket det. Andre foreldre opplevde at det ikke var så enkelt å få tilgang til barnevernstjenestens dokumenter:

Intervjuer: Fikk du lese noe av det som ble skrevet i løpet av undersøkelsen?

Mor: Nei, det var kjempedårlig! Fordi at jeg trodde at jeg skulle liksom ... F.eks. da hun noterte og skrev det jeg sa da jeg rettet opp det brevet fra DPS, så trodde jeg at jeg skulle få en kopi av det, eller liksom ... I posten eller noe. Men det fikk jeg ikke. Og jeg fikk ingenting.

En annen mor erfarte at hun måtte «mase seg til» å få referater og lignende:

Jeg synes at det burde være et opplegg på at hver gang man har hatt ... Når hun [kontaktperson] skriver referater og sånt, at man kanskje kunne få kopi. Det synes jeg var ålreit, i hvert fall. At man ikke må mase seg til det. Fordi da ser man det jo tydeligere på print og hva de tenker og liksom ... Da får man det mer klart for seg.

Denne moren fremhevet fordelene ved å få muligheten til å lese hva barnevernstjenesten vurderte under mer roligere omstendigheter enn «der og da» i møte hos barnevernstjenesten. En tredje mor var mer fornøyd. Hun leste ikke selv referatene, men de ble gjennomgått i møte med kontaktperson:

Intervjuer: I forhold til det som ble skrevet i løpet av undersøkelsen, fikk du lese det?
Mor: Ja. Eller, jeg har ikke lest det selv. Jeg har dysleksi, så jeg leser egentlig veldig lite av sånne papirer selv. Men hun leste det opp for meg, i form av ...
intervjuer: Ja. Så du vet hva som står.
Mor: Ja.
Intervjuer: Ja. Kjenner du igjen barnevernet sin beskrivelse av familien sin situasjon?
Mor: Ja, absolutt. Det er som jeg sier, de holder seg til fakta og de er saklige og ordentlige og ryddige, og det blir ikke lagt til ting eller trukket fra ting for å få ting til å se annerledes ut enn det er. Det synes jeg er ålreit.

Ut fra hva våre informanter formidlet, var det ingen utbredt rutine å gi foreldre innsyn i skriftlige dokumenter, men heller at dette var noe som skjedde når foreldrene selv etterspurte det. Foreldrene opplevde innsyn i dokumentene, skriftlig eller muntlig, som viktig for å vite hva barnevernstjenesten vurderte, men også for å sikre at de kunne kjenne seg igjen i informasjonen som ble dokumentert.

Den endelige undersøkelsesrapporten er et viktig dokument for barnevernets arbeid, men ikke mindre viktig for de som rapporten handler om. I den kvantitative journalstudien fant vi at det forelå undersøkelsesrapport i 78,6 % av sakene. Når vi spurte foreldrene om de kjente seg igjen i innholdet i undersøkelsesrapportene, svarte de i hovedsak ja. En mor svarte slik: «Ja, det gjorde jeg. Ja, det gjorde jeg absolutt. Det er jo bare fakta egentlig, de forholder seg til.»

Det er likevel uklart i hvilken grad foreldrene har hatt noen innflytelse på det som står skrevet i rapportene. Det som fremstod som vanligst var at rapporten var skrevet på forhånd, og at foreldrene fikk informasjon om innholdet. Dette kunne skje enten ved at kontaktpersonen gikk igjennom rapporten på et avslutningsmøte med foreldrene, eller at rapporten ble sendt til foreldrene etter at den var ferdig skrevet. En kontaktperson fortalte at det var ønskelig å gjennomgå innholdet i rapporten med foreldrene før den ble gjort helt ferdig:

Kontaktperson: Og det opplevdes jo godt, når man skriver en rapport, at 'Det har vi snakket om, det har vi snakket om og det ...' At det er gjennomarbeidet sånn sett.
Intervjuer: Ja. Kommer ikke med store bomber, på en måte.

Kontaktperson: Det er veldig deilig. Det er jo ikke i alle undersøkelser at det er så lett. Noen ganger så kan man jo vegre seg litt for å si det helt med rene ord, hvordan man ser på det, og så drar man til litt i rapporten.

Det kan se ut som om denne kontaktpersonen hadde erfaring med at det til tider var vanskelig å formidle hennes/barnevernstjenestens vurderinger og konklusjoner direkte i en samtale, og at derfor kunne komme som en overraskelse når det i rapporten ble formulert «*med rene ord.*»

8.4.7 Hjemmebesøk

I delrapport 4 så vi at barnevernet hadde vært på hjemmebesøk i 54 % av alle undersøkelsene, og at de i 27 % hadde gjennomført observasjon av samspill mellom foreldre og barn under hjemmebesøk. Som hovedregel var det kun ett hjemmebesøk (37 % av sakene) i løpet av en undersøkelse. Når hjemmebesøk kom på tale i intervjuer med kontaktpersonene, var deres umiddelbare budskap at de alltid foretok hjemmebesøk i undersøkelsesfasen. Denne generelle oppfatningen ble imidlertid noe nyansert når temaet ble videre utdypet.

I de 12 undersøkelsene som inngår i dette intervjumaterialet har det vært hjemmebesøk i de aller fleste sakene. Vi spurte både foreldre og kontaktpersoner om hva som var formålet med hjemmebesøkene og hvordan de ble gjennomført, og vi ville særlig høre hvordan foreldrene opplevde det at barnevernstjenesten kom hjem til dem. Analysene viser at det var knyttet en viss usikkerhet og ambivalens til hjemmebesøk, hos foreldrene, men også hos en del av kontaktpersonene. Det synes samtidig som om foreldrene aksepterte at barnevernet måtte komme hjem til dem når det dreide seg om en undersøkelse.

Uklart formål med hjemmebesøk

Vi har spurt foreldrene om kontaktpersonene har forklart hva som var formålet med hjemmebesøket, eller om foreldrene hadde en egen oppfatning av hva barnevernet ville oppnå. Vi har også spurt kontaktpersonene om hva som var hensikten med hjemmebesøkene.

I intervju med en mor, ble det formulert slik:

Intervjuer: Hva slags informasjon fikk du før de skulle komme, da?

Mor: Nei, det var egentlig hvorfor de skulle ha hjemmebesøk og hva de skulle ha frem på et hjemmebesøk. Og det var jo hvordan vi har det her hjemme.

Kontaktpersonen i denne saken bekreftet at formålet var uklart formidlet til mor, og det kan synes som at formålet ikke var så klart for kontaktpersonen selv heller:

Intervjuer: Hva slags informasjon ble gitt om hjemmebesøket i forkant?

Kontaktperson: Det tror jeg egentlig jeg var veldig sløv på. Det var litt sånn: Da kom jeg hjem, og så hilste jeg på. Og så tar vi det litt derfra. Til pappa så ble det jo sagt at 'Vi ønsker å se hvordan dere har det sammen.' Men ikke så fryktelig mye mer enn det.

En annen mor hadde samme erfaring: «*De sa i grunn ikke så mye i forkant. Så de kunne vel egentlig ha blitt litt bedre på å forklare i forkant hvorfor de skulle komme på hjemmebesøk.*»

Selv om formålet var uklart tyder foreldrenes uttalelser på at de er blitt fortalt at det er helt vanlig at barnevernet kommer på hjemmebesøk når de gjør sine undersøkelser. En mor sa det slik: «*[De sa] bare at dette er vanlig. At dette må vi gjøre liksom, for vi må liksom undersøke omsorgssituasjonen og se at det er bra og sånn.*» Når vi intervjuet kontaktpersonen i samme sak, forklarte hun: «*Det er litt sånn policy vi har.*»

Et foreldrepar hadde også oppfattet at hjemmebesøk var en selvfølge. Til tross for at de var redde for at hjemmebesøket skulle avsløre deres kontakt med barnevernet for andre, aksepterte de at det måtte til for at undersøkelsene skulle være grundig nok:

Mor: Så var det jo og litt det at, jeg kjente jo litt på det at: 'gud hjemmebesøk'. Vi får jo mye besøk av familie, venner, naboer og sånn. Og jeg var litt sånn: 'gud, jeg har ikke lyst at det skal komme noen når de [barnevernet] er her på hjemmebesøk, sant'

Intervjuer: Men sa dere noe om det? Altså spurte dere om det var nødvendig med et hjemmebesøk?

Mor: Nei, vi spurte ikke om det? Vi så bare på planen ...

Far: Det virket som om hun skulle gjennom alt.

Mor: Og det skjønner jeg. Jeg synes bare det er bra at de undersøker, egentlig, skikkelig.

Sitatene foran kan tyde på at når begrunnelsen for hjemmebesøk ikke er tydelig, er en vanlig oppfatning hos foreldrene at barnevernet skal se «*hvordan vi har det hjemme.*» En av kontaktpersonene som omtalte bruk av hjemmebesøk mer generelt, sa noe om hva dette kunne bety:

Egentlig det der med å komme hjem, se litt, kjenne litt på: Hvordan har man det hjemme? Og så er det gjerne den der ... Det er ubehagelig å få besøk av oss, men det er kanskje ikke så ubehagelig som å komme hit. Så det er den settingen med det å være hjemme. Så det er det med å få kjenne litt på: Hvordan er familien i sin trygge base? Og å se hvordan ting ser ut. Og selvsagt, det har jo veldig mye å si hvilken type bekymring som ligger til grunn. For får du en bekymring som går på hjemmeforholdene, så er det jo derfor vi reiser hjem òg. I forhold til hvordan det ser ut hjemme, om det er bare masse søppel, og det er naboer som har meldt inn ... Altså, så er jo det én bit. Men det er noe med det å møtes på en arena som familien er

trygg, og kanskje også spesielt barna føler seg mer komfortable og har lekene sine. Så situasjonen er bedre for hele familien enn å komme hit og ha den stressfaktoren ekstra, da.

Hjemmebesøkene ga ifølge denne og flere andre informanter en informasjon om familien som barnevernet ikke fikk ved at møtene kun foregikk på eget kontor, uten at det var særlig tydelig hva denne informasjonen konkret omhandlet. I tillegg mente denne kontaktpersonen at det var mer trygt for foreldre og ikke minst barn, å kunne møte barnevernet på hjemmebane. Vel og merke noe avhengig av hva som var bekymringstema.

Hvordan oppleves hjemmebesøkene?

En mor bekreftet at i eget hjem blir møtene mer avslappende og uformelle. Og hun fremholdt at når hun selv hadde fått mulighet til å velge hjemmet som møtested, var det et uttrykk for at barnevernet viste fleksibilitet:

Mor: Det å være fleksibel, de kan komme hjem: 'Hvor vil du møtes? Skal du komme ned på kontoret, skal vi komme hjem til deg?' Og faktisk bare ta den tiden til å ta den bilen eller den sykkelen til å komme hjem til folk ... Da turte jeg kanskje å si mer. Og da slappet jeg av. Og det tror jeg egentlig har vært veldig, veldig lurt. Det tror jeg. Å åpne hjemmet mitt, og liksom ... Vise frem hjemmet mitt så barnevernet fikk se hvordan jeg hadde det, ikke sant. At de fikk dannet seg et helt bilde, da, av meg som mamma ...

Intervjuer: Ja, det ble kanskje litt mer uformelt?

Mor: Det ble litt mer uformelt når du satt og drakk kaffe, og så satt du liksom og spiste en bolle, samtidig som du pratet. De ble mer uformelt, og det tror jeg du har igjen for. Jeg tror barnevernet har igjen for å være utradisjonelle.

Denne moren hadde selv kontaktet barnevernet og var opptatt av hvordan barnevernet kunne hjelpe henne og barnet. Det har trolig betydning for hvordan hjemmebesøk oppleves. Men selv i hennes situasjon var ikke det å motta barnevernet hjemme helt ukomplisert. Hun hadde flere avveininger. Kontaktpersonen hennes sa det slik: «Uansett så er det en stressfaktor at vi kommer. Altså, vi kommer ikke bort fra det.» Og mor beskrev det første hjemmebesøket på denne måten:

Mor: Jeg var jo spent, da. ... Jeg tenkte: 'Nå må det være helt ryddig, nå må det være helt strigla. Hva tenker de når klesvasken ikke er brettet? Eller at det er masse klesvask på badet? Det er rotete, det er støv.' Men da jeg fikk summet meg litt så var det sånn: 'Men de er jo nødt til å se det. For det er jo hverdagen min.' Hvis alt på en måte var helt strigla, så hadde de jo tenkt: 'Hva gjør du hele dagen? Vasker og rydder hele dagen.' ... Nå har jeg lært meg å slappe av og ... Men første gangen så bakte jeg boller og kokte kaffe, og ... Jeg trodde jo det var sånn det skulle være. For de hadde jo ikke ... De hadde jo egentlig ikke sagt noe konkret, men de sa det jo da de var her, at det var ikke det som var meningen – at jeg skulle ha nybakte boller hver gang de kommer, eller kaffe eller sanne ting.

Motstridende formål med hjemmebesøk

Formålene var gjerne uklare, men de kunne også synes å være noe motstridende. Hjemmebesøkene legger opp til en mer uformell kontakt, men de er samtidig utvilsomt et skritt over dørstokken til det private, og har dermed også et kontrollerende element. Som en far sa: «*Man føler seg automatisk mistenkeliggjort, sant. Men det var jo greit altså, det var ikke sånn.*» En mor ble spurt om hva barnevernet var opptatt av da de var hos dem. Hun svarte: «*Nei, det var helt greit. Det var jo som at jeg hadde besøk, holdt jeg på å si. Og en time er jo ingenting. Det hadde vært noe annet hvis de skulle vært her fra fire til seks, liksom.*» Og samtidig, med henvisning til at det ikke alltid var lett for henne å håndtere guttens utfordringer, opplevdes hjemmebesøket som et ledd i vurderingen av henne som mor:

Hvis han utagerer mye, så er det liksom sånn mer på hvordan de tenker, - hvordan jeg håndterer situasjonen. At man skal bli dømt for hvordan man håndterer ting, da. Det er vel egentlig det jeg tenkte mest på, sånn sett.

For foreldre med en annen kulturell bakgrunn enn den norske, kan det være særlig utfordrende å få tak i hva et hjemmebesøk skal bety. Denne kontaktpersonen erfarte det. Hun var på to hjemmebesøk, som i utgangspunktet hadde to ulike formål. Det var det ikke så lett å forstå for mor i familien, som åpenbart hadde sin klare oppfatning om hva det innebar å ha besøk i hjemmet. Kontaktpersonen fortalte:

Vi har vært på to hjemmebesøk. Det første hjemmebesøket var for å hilse på barna og komme og se hvordan de hadde det, mens på det andre hjemmebesøket ønsket vi å prøve å være litt mer i kulissene og observere. Men det fikk vi ikke helt til. Det er ganske vanskelig, altså. Og jeg tenker, og spesielt fra den kulturen de kommer fra – og de forklarte selv også – at når folk kommer på besøk, så regnes de som gjester. Så vi var gjester begge gangene vi var der, og ble varta opp. Så det gir oss jo informasjon, men ikke på den måten vi hadde tenkt. Og så tenker jeg også at av respekt for dem så kan man på en måte ikke insistere på at vi ikke skal ta imot mat for eksempel.

Hjemmebesøk og/eller observasjon

Også i en av de andre sakene hvor familien hadde norsk bakgrunn, kan det se ut som om foreldre og kontaktperson hadde litt ulik forståelse av hva som skulle skje og faktisk skjedde under hjemmebesøket. Kontaktpersonen fortalte at familien hadde en *oppgave* under hjemmebesøket:

Og så hadde vi hjemmebesøk. Bare for å se hjemme sant, og se hvordan de hadde det der. Og da var oppgaven også det at de skulle gjøre den vanlige oppfølgingen de hadde etter de var kommet hjem fra skolen. Dette med lekser eller middag eller det de vanligvis gjorde da.

Barnevernstjenesten hadde åpenbart et tydeligere formål med dette hjemmebesøket enn det vi har sett eksempel på foran. Hensikten var å gjøre observasjoner av samspillet mellom voksne og barn i

en vanlig dagligdags situasjon. Vi ville gjerne vite litt nærmere om hva de ville observere:

Kontaktperson: Nei, for å se den vanlige rutinen i hjemmet. Hvordan foreldrene var med barna, hvordan de fulgte de opp, hvordan de leste barna. Og det jeg mener med det er hvordan de tolker signalene til barna når de trenger støtte eller hjelp til noe, eller hvordan de rammer de inn. Og da var det, når vi kom dit så satt de og spilte spill. Og da fullførte de det spillet mens jeg var der, hvor de forklarte reglene og de snakket om spillet. Og så flyttet vi oss inn, for da skulle barna hjelpe foreldrene med middag. Altså dette med å vise hva de skulle gjøre, og at det var litt sånn ... Det var foreldre som bestemte og hjalp dem og da var de også opptatt av å rydde på plass det de hadde grist. Og det var veldig ryddig og strukturert i hjemmet. Og det var ikke noe der som var skittent eller jeg så at var uryddig eller noe som var bekymringsverdig med huset eller sånn som det så ut da.

Intervjuer: Men observasjoner, altså det du forteller om nå, observasjoner gjør en jo hele tiden når en er på hjemmebesøk og ser de i lag. Men av og til så gjør en mer spesifikke observasjoner på samspill kanskje, en bruker en spesiell metodikk på å observere. Gjorde du det i denne sammenheng? Eller var det mer sånne generelle observasjoner?

Kontaktperson: Det var mer generelt på grunn av at vi skulle se den vanlige rutinen deres. Vi ville ikke lage en kunstig situasjon for å få frem hvordan foreldrene inntonet seg til barnet, det var liksom mer det generelle da.

Når foreldrene fortalte om dette hjemmebesøket, var det de samme aktivitetene som det ble vist til. Men det var ikke åpenbart at de hadde blitt fortalt eller fått med seg hvorfor kontaktpersonen ville være til stede i disse situasjonene.

Intervjuer: Så kom de på hjemmebesøk til dere da, eller?

Mor: Jada. Vi lagde litt taco og spilte litt og sånn. Hun var ikke her så lenge, det var en tre kvarter. Hun skulle egentlig være her en stund lengre, men jeg tror hun følte på en måte.. Jeg følte det var litt avklart etter at hun hadde snakket med ungene.

Intervjuer: Ja, så da var det mer en prat? Det var ikke noe sånn ...

Mor: Ja, det var litt mer sånn sosialt følte jeg. Det var ikke sånn at vi stresset veldig på forhånd før det.

Far: Nei

Mor: Jeg tror jeg hadde stresset mer hvis jeg hadde følt at det skulle vært noe.

Også i en av de andre sakene hadde kontaktpersonen til hensikt å benytte hjemmebesøket til å observere. Hun ville ha «et strukturert hjemmebesøk», men det handlet først og fremst om at hun ville «se litt på strukturen ..., om det var forutsigbart og om det var noen rutiner som kunne ... som ble gjennomført og som barnet trengte.» Vi spurte kontaktpersonen om det faktisk ble gjort noen observasjoner. Hun svarte:

Ja, ikke sant. For her kommer jo det inn, hva er hjemmebesøk og hva er observasjoner ... Ja, det er litt groggy overgang mellom hjemmebesøk og observasjon. Jeg observerer jo når jeg er

på hjemmebesøk. Jeg er jo ikke der egentlig for å besøke. Så det er litt sånn merkelig ord, egentlig.

Som teksten foran har vist, var det å bli kjent med barna en mulig grunn til å foreta hjemmebesøk. I kapittel 7 har vi skrevet mer om hva barna selv og kontaktpersonene sa om dette.

8.4.8 Foreldrenes erfaringer med samtale med barna

Barns samtaler med barnevernet som ledd i undersøkelser er et tema flere steder i denne rapporten. I dette delkapitlet er vi opptatt av hva foreldre tenker om barnevernets kontakt og samtaler med barn.

Hva synes du om at barnevernstjenesten hadde samtale med ditt barn?

De fleste foreldrene i vårt utvalg mente det var helt forståelig at barnevernet ville snakke med barnet. En mor uttrykte det på denne måten:

Mor: Jeg synes det er helt greit.

Intervjuer: Ja.

Mor: For det var jo ikke jeg som trengte hjelp, det var han som trengte hjelp, og det var vi som trengte hjelp sammen. Og da tenker jeg at det var den eneste måten.

Andre foreldre fant det ikke bare greit, men betryggende at barnevernet snakket med barna i undersøkelsen. Det var et signal om at de tok situasjonen på alvor og ville høre barnets beskrivelse av situasjonen:

Intervjuer: Hva tenkte dere om at de [barnevernet] ville snakke med ungene?

Mor: Det gjorde ingenting. Altså de [barna] er så pass ... De snakker og snakker og snakker, er veldig utadvendte. Egentlig så synes jeg det var litt greit. For jeg føler jo at ofte hvis de [barnevernstjenesten] bare hadde spurt oss, så hadde det vært veldig lett for å på en måte glatte over. Eller sånn, hvis det hadde vært noe, så hadde det ikke vært noe problem at jeg hadde fint klart å glatte over ting. Mens en åtteåring som du snakker med i en time, hun forteller alt.

Intervjuer: Så du synes egentlig det var betryggende faktisk, at de skulle snakke med begge to?

Mor: Ja. Jeg synes egentlig det. I og med at vi ikke hadde noe å skjule så var det litt sånn at jeg tenkte: 'jaja'. Og de [barna] forteller det jo akkurat slik som det er.

Denne moren bemerket at en av grunnene til at hun var positiv, var at hun mente de som foreldre «ikke hadde noe å skjule.» Kanskje er det noe annerledes når foreldrene er mer ambivalente til barnevernets involvering med familien og når de oppfatter seg anklaget?

Får foreldrene informasjon om hva barnet har sagt?

Noen av foreldrene i utvalget vårt var til stede når barnevernet hadde samtale med barnet, og de fikk dermed vite hva samtalen omhandlet. For de som ikke var til stede varierte det i hvilken grad og på hvilken måte de ble informert. Noen foreldre formidlet at barnet selv informerte dem om samtalen innhold. På spørsmål om hun fikk vite hva barnet hadde sagt, svarte en mor: «*Nei. I etterkant, kanskje. Men barnet mitt sa jo litt, da. Fortalte i hvert fall meg mye.*»

Hvorvidt foreldre skal informeres om hva barnet har sagt, har vært gjenstand for diskusjon de seneste årene (NOU 2016:16). En mor berørte dette og formidlet at det er viktig med ungdommens samtykke til at mor og far får informasjon fra samtalen med barnet, og at kontaktperson ikke utgir informasjon før det er avklart med barnet eller ungdommen:

Tenk hvor mange barn som lukker seg helt igjen hvis du som behandler i barns hode sladrer til mamma og pappa. For det er jo faktisk det du gjør. Du utgir jo (...) Ja, det er veldig tillitsbrudd. Det gjør jo at unger lukker seg. Og da får du jo ikke noe mer ut av ungen.

En annen av mødrene vi intervjuet opplevde det som utfordrende å ikke få vite noe etter samtalen med barnet. Hun fortalte at det tok lang tid før informasjonen ble formidlet til henne, og når den kom mente mor at det barnet hadde formidlet ikke stemte, og at denne informasjonen satt mor i et dårlig lys:

Intervjuer: Fikk du noen informasjon om hva ungdommen sa om deg til barnevernet?
Mor: Nei! Det tok veldig lang tid, og det var ikke før vi traff hverandre i alle fall fire måneder etterpå at det kom ... At hun [ungdom] hadde sagt, at jeg hadde hevet henne ut, hvilket var en blank løgn. Det kom frem fire måneder etterpå! Det er veldig lang tid

Som vi antydte foran, kan barns samtaler med barnevernet være mer utfordrende for foreldre når saken handler om deres egen omsorg eller behandling av barna, og når konflikter mellom foreldrene og ungdommen er en viktig grunn til at det har blitt meldt til barnevernet. For alle involverte kan slike sakskompleks fort lede til spørsmål om hvem sin virkelighetsbeskrivelse barnevernet skal slutte seg til.

Et ensidig barneperspektiv?

Flere av foreldrene trakk frem konflikten mellom sin egen og barnets virkelighetsbeskrivelse. I likhet med den sist refererte moren, mente de at barnevernet i for stor grad lyttet til barnet, og ikke tok hensyn til hva foreldrene fortalte om sakens bekymring.

Det følgende sitatet er et eksempel på en mor som opplevde seg lite hørt sammenlignet med barnet:

Altså, barnevernet hører enormt mye på barna. Og det er jo for så vidt rett. Men de må ikke glemme foreldrene ... Jeg forstår at det heter barnevernet, at de skal verne barna. Men om du er litt smart, så hjelper du foreldrene. Fordi foreldrene skal hjelpe barna, og derfor er det viktig at du må hører hva foreldrene sier også. Det er ikke alltid en 16-åring er moden og sier alt klokt, liksom. Det har jo ikke vært sånn før, at man har hørt på barna, så jeg synes jo det er positivt at man hører på barna. Men det har gått litt for langt. Ja, hør på meg òg, da.

Foruten i saker der det var konflikter mellom ungdom og foreldre, var vektlegging av barnets uttalelser ofte et tema i saker som handlet om høy konflikt mellom foreldrene eller mistanke om vold eller mishandling av barn. Flere foreldre i vårt utvalg mente at kontaktpersonene ukritisk tok det barnet/ungdommen uttalte som sannhet. Det var gjerne barnets uttalelser som lå til grunn for undersøkelsen, og de opplevde at undersøkelsen «galopperte» basert på barnets enkeltuttalelser. I tillegg fikk tilliten til barnets uttalelser store konsekvenser «utenfor barnevernssaken», med blant annet innskrenkinger av eller økt konflikt om samværsordninger.

En av fedrene vi snakket med fortalte om den enorme belastningen han hadde vært utsatt for som følge av en uttalelse fra sitt barn i barnehagealder om at far slo ham. Senere sa barnet at dette likevel ikke var tilfelle, men faren var sterkt preget av det som hadde skjedd. Han etterlyste blant annet et oppfølgingstilbud fra det offentlige for personer som kom i slike situasjoner (se kapittel 9.1.3).

En av foreldrene mente på sin side at det tross alt var størst fare for ikke å lytte godt nok etter barnets stemme: «Jeg mener at hvis barnevernet skal ha et reelt bilde, så må de jo for det første kunne prate med barna hvert fall, det er jo minstekrav, spør du meg. Og spørre hvordan de ser ting, og synes ting og føler ting.»

Foreldrenes uttalelser illustrerer at når innholdet i barnevernssaken «inviterer» til avveininger mellom barnets og omsorgspersonenes ulike beskrivelser og forståelser, vil det fort komme påstander om at barnevernet for lett vint støtter seg til den ene eller andre parts versjon. Å arbeide mot en mer samforent oppfatning mellom foreldre og barn, hvis det er det beste, vil antakelig kreve mer tid og flere møter enn det undersøkelsesfasen gir rom for.

8.4.9 Involvering av nettverk og familie

I kartleggingen av 1123 undersøkelsessaker (delrapport 4) fant vi at det helt unntaksvis var benyttet familieråd eller nettverksmøter. Dette er også bildet fra de 12 sakene som intervjumaterialet er basert på. Enkelte foreldre mente at øvrige familiemedlemmer/nettverk burde vært trukket inn i undersøkelsene. En av dem pekte på at det ville være en viktig støtte, en annen at den utvidete

familien skulle vært mobilisert og ansvarliggjort i forhold til barnet, mens en tredje mente barnevernet gikk glipp av viktig informasjon ved å ikke trekke inn øvrig familie. På den andre siden var det foreldre som hadde en motsatt holdning, de ønsket at færrest mulig skulle ha kjennskap til deres kontakt med barnevernet.

‘Da hadde jeg kjent meg sterkere og mindre alene’

En mor fortalte at hun i tidligere kontakt med barnevernet hadde hatt familieråd. I denne undersøkelsen hadde det ikke vært et tema. Mor fortalte at hun kunne tenkt seg å involvere familien:

- Intervjuer: Ble du spurt om å involvere familie eller nettverk den gangen her?*
Mor: Nei.
Intervjuer: Nei. Kunne du tenkt deg at det ble gjort?
Mor: Ja, faktisk. Fordi jeg følte meg utrolig alene. Jeg følte meg veldig, veldig utsatt. Så det hadde jo vært mye bedre for meg om jeg hadde hatt meg med noen som kunne pratet litt for meg, og som kjente oss og visste litt hvordan jeg var og ... Ja, absolutt.
Intervjuer: Hvordan tenkte du det hadde vært, da? Hvis familien var involvert?
Mor: Det hadde vært mye bedre. Da hadde jeg kjent meg sterkere og kanskje ikke vært så redd. Det hadde vært veldig positivt.

Denne moren uttrykte hvor utsatt en kan føle seg i møte med barnevernet og at det å trekke inn personer som du er trygg på og som kjenner deg, kan bidra til å utfylle barnevernets bilde av hvem du er og redusere maktubalansen.

‘Samarbeid, alle mann alle’

I en annen sak fortalte også mor at hun i tidligere kontakt med barnevernet gjennomførte familieråd. Dette var en god opplevelse og mor ønsket å ha familieråd og nettverksmøte i denne undersøkelsen også:

Men jeg var jo fast bestemt på at jeg ville ha familieråd, jeg ville ha med familien. Så det er egentlig jeg som har styrt det mest sånn. Fordi familien trenger å få vite, og familien har et krav på å få vite hvordan det er. For familien hans får ikke vite så mye fra ham [far], mens familien min får jo vite alt. Så det å på en måte samarbeide, alle mann alle, at eventuelt ... Hvis han [far] trenger hjelp til noe, så må familien hans steppe opp, og ikke jeg hele tiden.

Ønsket om å holde familien informert om hva som skjedde, få hjelp til samvær og fordeling av hvor barnet skulle være, samt hjelp og støtte av familien var viktig for denne moren. Ved bruk av familieråd og nettverksmøte opplevde mor at hun fikk koblet familien mer på barnet og de utfordringene mor opplevde.

Hvis noen har vært under barnevernet – ‘hva er det med deg?’

Et annet og kompliserende aspekt ved å involvere familie og nettverk i undersøkelsen var knyttet til det stigmaet foreldre opplevde ved å være i kontakt med barnevernet. Denne familien ønsket ikke å involvere familien av frykt for hva familien kom til å tenke om dem:

- Intervjuer:* Men det var ikke andre utenom dere som de skulle spørre om hvordan det var i familien? At de skulle hente informasjon i fra andre i familien eller andre foreldre, eller andre instanser?
- Mor:* Nei, ingen andre rundt. Jeg har ikke sagt det til mine foreldre en gang.
- Far:* Nei, ikke jeg heller
- Mor:* Men litt av grunnen til at ikke vi har sagt det til noen rundt, utenom min søster som vet det og naboene som da har vært gjennom det samme, det er jo litt fordi at jeg selv tenker sånn at hvis noen har vært inn under barnevernet så: ‘okei, hva er det med deg?’

I denne saken hadde far også barn fra tidligere ekteskap, og for tiden var det et godt samarbeid med fars tidligere kone. Dersom hun skulle bli kjent med at foreldrene nå hadde kontakt med barnevernet, ville dette kunne komplisere samarbeidet, og kanskje få betydning for fordeling av omsorg og samvær:

Nå har vi et veldig godt samarbeid med moren til ungene, altså det går helt strålende. Men det er jo litt sånn at hvis det skulle bli noe senere i forhold til foreldrene, hvem de skal bo hos, så tenkte jeg at: ‘Gud hvis moren der får vite at vi har vært undersøkt av barnevernet så tror hun sikkert at det er noe her’. Så blir hun plutselig med antennene ute og følger med, sant.

‘Det sitter mye nyttig informasjon i de som kjenner familien godt privat’

Det var også foreldre som etterlyste involvering av nettverk og familie i undersøkelsessaken for at de skulle kunne bidra til å belyse situasjonen. En kontaktperson vi intervjuet formidlet en erfaring om dette fra sin sak, som hun mente barnevernet burde ta lærdom av:

Det er jo ikke alle som har med mammaen sin, f.eks. Men her opplevde vi at mormor hadde viktige innspill da, som vi kanskje ikke nødvendigvis hadde etterspurt, men som kom da hun var med i samtalen med mamma. Så det er jo liksom noe å ha til ettertanke til senere. For ofte når vi har foreldre inn her så spør vi om ulike offentlige etater, og så har ofte foreldre en tanke om at familienettverk kan ha noe å bidra med, og så er det ikke alltid vi følger opp det. Og så er det kanskje litt dumt, for det sitter jo mye nyttig informasjon i de som kjenner familien godt også privat. Så det er godt å få noen sånne påminnelser underveis, da, om at privat nettverk selvfølgelig også har mye å bidra med.

Oppsummert trakk foreldrene frem flere sider ved det å involvere flere fra deres familie og nettverk i undersøkelsen. Enkelte opplevde at stigmaet ved å være i kontakt med barnevernet var så stort at det ble viktig for dem å holde kontakten med barnevernet skjult for andre, også de som stod egen familie nært. Men flere trakk frem positive sider: personlig støtte i den belastende situasjonen

kontakten med barnevernet representerte, få flere involvert i ansvaret for barnet og betydningen av den kunnskapen om barnet og foreldrene som personer rundt dem kunne formidle til barnevernet. I sakene i vårt utvalg ser det ut som om det oftere var foreldrene selv som brakte personer i nettverket på banen i undersøkelsen enn at det skjedde etter initiativ eller forespørsel fra barnevernet. Påminnelsen fra kontaktpersonen som vi refererte til, viser at det er viktig både for barn, foreldre og barnevernet å sjekke ut om og hvordan øvrige familie og nettverk kan involveres i undersøkelsesarbeidet.

8.4.10 Når undersøkelsen avsluttes

Intervjuene med foreldrene hadde mer oppmerksomhet på det som skjedde i undersøkelsesarbeidet enn det som kom ut av undersøkelsen i form av videre hjelp eller avsluttet kontakt. Likevel var det flere som kom innom dette avslutningsvis. Enkelte foreldre mente undersøkelsen ga lite utbytte for dem, barnet eller familien, og at den var preget av noe som en bare måtte gå gjennom. Det gjaldt særlig når saken endte med henleggelse. På den andre siden var det foreldre som opplevde at undersøkelsen i seg selv hadde vært en viktig støtte for dem, ikke minst i deres kontakt med andre tjenester.

Hva med resultatet av undersøkelsen – var den til hjelp?

Foreldrene vi intervjuet synes stort sett å være enige med barnevernets konklusjon av undersøkelsen. Likevel, var det noen familier som opplevde at det kom lite ut av barnevernsundersøkelsen. I følgende sak ble undersøkelsen konkludert med henleggelse. Mor mente at saken ble tidlig avklart og at den resterende undersøkelsen ble gjennomført for at barnevernet skulle kunne vise til at undersøkelsen var utført «etter boken»:

Så jeg føler at kanskje den saken vår ble litt mer sånn hva som er protokoll. Altså, hvis sånn og sånn skjer så må de [BUP] melde ifra, så må vi igjennom prosessen, og så kan de [barnevernet] henlegge. Sant, altså at de [barnevernet] har vært igjennom det som skal, som det står i boken at du skal.

På spørsmål til mor om hun tenkte at barnevernet kunne være en ressurs for deres familie, svarte hun:

Nei, jeg tror egentlig ikke at det kunne vært en ressurs akkurat for oss. Fordi at ... Altså vi får dekket det behovet som vi trenger fra andre, sant. Jeg går til egen psykolog, ungdommen får dekket det med at hun har psykolog å snakke med, som vi er veldig fornøyde med og hun [psykolog] er veldig flink. Sånn at hun [ungdom] har noen. Og ungdommen har vært flink selv og brukt helsesøster og sånn.

Familiens kontakt med andre instanser syntes å dekke både mor og ungdommen sitt hjelpebehov på daværende tidspunkt og familien opplevde ikke at barnevernet kunne bidra med noen reell hjelp til familien.

Et annet foreldrepar vi intervjuet opplevde at barnevernet utelukkende hadde en undersøker-funksjon, og ikke en hjelper-funksjon:

- Intervjuer: Barnevernet har jo åpenbart både en slags kontrollmyndighet og så er de også en hjelper. Hva tenker dere om det?*
- Mor: Jeg vil bare si at mitt inntrykk er jo at barnevernet i seg selv, de tilbyr egentlig ikke noe hjelp av seg selv. Det er mer det at de skal ... For de sendte jo oss til slutt til veiledningstiltak, sant. Det er mer som om de [barnevernstjenesten] intervjuer oss eller skal finne ut av hvor de skal sende oss da. Hvor er det vi skal henvende oss for å få kanskje hjelp.*

Foreldrene i denne saken syntes også at undersøkelsen hadde tatt lang tid. Familien har antakelig møtt en barnevernstjeneste hvor det var et klart skille mellom de som undersøker og de som arbeider med tiltak. Det er det undersøkende barnevernet moren forbinder barnevernstjenesten med, og de hadde ikke annen hjelp å tilby enn å intervju, for deretter å henvise familien til andre for hjelp.

Når familien har utenlandsk bakgrunn og er lite kjent med hjelpeapparatet for barn og familier i Norge, kan det være vanskelig å vite hva en skal forvente av for eksempel barnevernet, slik disse foreldrene formidlet:

- Far: Det var også egentlig et stort problem dette med at vi kommer fra [utland], sånn at vi kjenner jo egentlig ikke til disse forskjellige etatene og institusjoner.. Hva myndighet er det, hvem har hvilken myndighet? Og hvilken kompetanse er det de har? For sånn som i [utland] så har du jo på skolen gjerne en psykolog, en skolepsykolog. Mens helsesøster tar seg av helt andre ting da.*
- Intervjuer: Og jeg skjønner det slik at fortsatt så er dere litt usikre på kompetanse her og, hvem som gjør hva?*
- Mor: Ja.*

For disse foreldrene var det usikkerhet rundt barnevernets myndighet og hva de faktisk kunne hjelpe med. De ulike rollene som psykolog, helsesykepleier, BUP, PPT og barnevernet innehar glir over i hverandre, og det kan være noe vanskelig å forstå hvem som gjør hva, og hvilken kompetanse de ulike instansene har:

Vi ba de også om datter kunne få en psykolog, men da sa de at: 'nei, det må dere ordne alene selv via lege.' Så jeg vet ikke om det er noe som ligger utenfor deres kompetanse eller hva det er. Men det fikk vi beskjed om at: 'det må dere til lege med.'

Foreldrene vi her har referert til uttrykte ikke noen sterk kritikk av barnevernet når det gjaldt det som skjedde i den avsluttende fasen, men de satt igjen med et uklart bilde av hva som var hensikten med undersøkelsen og hva slags hjelp barnevernet kunne tilby sammenlignet med andre tjenester.

Kontakt med andre tjenester i undersøkelsesfasen - barnevernstjenesten som støtte

Selv om flere foreldre altså ikke opplevde at de hadde så mye igjen for undersøkelsen, var det også noen som hadde andre og mer positive erfaringer. I delrapport 4 viste journalgjennomgangen at undersøkelsene til tider fungerte som et tiltak i seg selv, selv i tilfeller der konklusjonen ble henleggelse. Flere foreldre vi intervjuet bekreftet at dette var tilfelle. En form for tiltak/hjelp som ble trukket frem, var at de hadde opplevd støtte fra barnevernstjenesten i sin kontakt med andre offentlige tjenester. Noen av familiene hadde utfordringer på mange områder, og i noen tilfeller innebar dette et vanskelig samarbeid med andre instanser rundt barnet. Det kunne være en vanskelig samarbeidsrelasjon mellom skole/barnehage og hjemmet, eller konflikter som hadde oppstått mellom foreldre og andre tjenester som BUP eller PPT. En av mødrene hadde en lengre historikk med andre etater, og oppsummerte det som følger:

BUP fungerer ikke, PPT fungerer ikke, det er en papirmølle uten like, og de jobber jo nesten mot hverandre i alle instanser hele veien. Men har du barnevernet på din side, sånn som jeg har i sakene mine ... Jeg ringer barnevernet, jeg: 'Det og det er et problem', 'Greit, jeg fikser det.' Hun ringer PPT, ordner og de setter opp møter. Hun ringer og purrer på BUP, og de ordner opp og setter opp møter. Er det noe som helst på skolen? Jeg ringer barnevernet. For jeg som forelder, jeg skal ikke høres på noen ting. I dagens samfunn, som forelder, du skal ikke høres, du har ikke noe rett til å kunne uttale deg om noe som helst. Tar barnevernet telefonen: Sånn, så er det fiksa. Hvorfor det? Altså, hvem kjenner ungene best? Det er vel fortsatt foreldrene, sist jeg sjekka. Hvorfor skal det da måtte sendes inn fra andre? De burde ha hørt på meg når jeg snakker i utgangspunktet.

Mors uttalelse illustrerer den avmaktsfølelsen noen foreldre opplever i møtet med tjenesteapparatet som skal støtte dem og barna. For denne moren var støtten hun hadde erfart fra kontaktpersonen vesentlig for å nå frem til en samarbeidspartner for å få riktig hjelp til sitt barn. Sitatet under er fra et annet intervju, og viser at et foreldrepar var opptatt av det samme, at det var positivt når barnevernet støttet opp om familier som opplevde konflikter med andre instanser:

Mor: Hun [kontaktperson] var egentlig veldig flink å ikke si noe negativt om skolen, selv om jeg av og til skulle ønske at hun gjorde det. Men jeg skjønner jo det på en måte.. Så merket jeg i og med at hun ville snakke med skolen etterpå om hvordan vi hadde opplevd samarbeidet.

Far: Ja, hun [kontaktperson] kunne jo være med på møte.

Mor: Ja, det tilbydde hun seg. Og det skulle vi ta kontakt med om senere hvis det var behov for. Jeg vet ikke om det er nødvendig med et slikt møte. Men det er veldig greit at hun tilbydde seg, vi sa det at vi hadde lyst å tenke litt på det og se hva det var behov for.

Disse foreldrene kunne regne med å ha barnevernet i bakhånd dersom det var behov for det, selv om saken ble avsluttet. Også kontaktpersonene vi intervjuet var opptatt av at en viktig funksjon de hadde var å opptre som en støtteperson for de foreldrene som stod i en vanskelig livssituasjon. Sitatet under er et eksempel på en kontaktperson sin refleksjon rundt dette:

Det må vi bare erkjenne, tenker jeg, at det er en del foreldre der ute som fort blir stemplet av hjelpeapparat og offentlige instanser, og det her er nok en sånn mamma. Så hun når lite gjennom hos andre tjenester, så hun synes vel kanskje på et vis at det er greit at jeg er med fordi at jeg har litt mer slagkraft mot PPT og skole og BUP enn det hun har. Så sånn sett ... Selv om ikke hun synes det er grunnlag for å se på hvilke mangler hun har, så ønsker hun meg med på laget fordi at hun tenker at jeg kan hjelpe henne i møte med andre tjenester.

Den formen for hjelp og støtte som barnevernet her tilbyr gjennom og etter undersøkelsen forblir usynlig i statistikken. Den viser imidlertid at barnevernet som myndighetsutøver ikke bare er skremmende for barn og foreldre, men også kan representere en ressurs for dem.

9. Foreldres deltakelse og medvirkning, del 2

I delkapittel 8.4 fulgte vi de ulike fasene i en undersøkelsessak og presenterte hvordan disse ble opplevd av foreldre, supplert med kontaktpersoners erfaringer. I dette kapitlet presenterer vi funn som går på tvers av undersøkelsesforløpet, og dreier seg om mer gjennomgående trekk ved foreldrenes kontakt og samarbeid med barnevernet, samt deres muligheter for medvirkning. Temaene ble ofte omtalt mot slutten av intervjuene, for eksempel når vi spurte foreldrene om hvordan kontakten med barnevernet hadde vært, sånn alt i alt. Temaene det dreide seg om var knyttet til kjennetegn ved barnevernet generelt, blant annet hvordan barnevernets generelle omdømme hadde betydning for foreldrene. Det dreide seg også om systemfaktorer, rammebetingelser og hvordan foreldrenes opplevelser av barnevernets organisering og praksis ved de ulike tjenestene hadde betydning for deres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid. Avslutningsvis blir den direkte kontakten mellom foreldrene og kontaktpersonene løftet frem som et særlig viktig aspekt.

9.1 Foreldrenes forståelse og opplevelse av barnevernet

Intervjuer: Tenker du at det er noen ting barnevernstjenesten kunne eller burde ha gjort for å hjelpe deg i den situasjonen, eller mens denne undersøkelsen pågikk?
Far: Ja, jeg synes et minstekrav burde vært at det finnes noe hjelp til å navigere seg i den jungelen av byråkrati som de har. For det er vanskelig, altså. Men saksbehandleren min sa: 'Dette er ikke vår jobb.'

En forutsetning for foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid er forståelse av situasjonen en er i. Som beskrevet tidligere kan det synes som at foreldrenes forståelse av barnevernets funksjon, rammer, samt de ansattes kompetanse kan påvirke hvordan foreldrene opplever utfallet og eventuell hjelp fra barnevernet. Flere foreldre opplevde barnevernet som skremmende og at det var uoversiktlig og vanskelig å forstå rammene i en barnevernsundersøkelse. Dette går vi nærmere inn på i det som følger.

9.1.1 Foreldrenes frykt for barnevernet

Et gjennomgående tema i foreldreintervjuene var foreldrenes redsel for barnevernet. Som beskrevet tidligere i kapittel 8.4.2, var det flere av foreldrene som fortalte at de i forkant av kontakten med barnevernet hadde hørt skremmehistorier om barnevernet. Dette førte til at mange av foreldrene var engstelige for hva barnevernsundersøkelsen innebar: «Jeg visste vel egentlig ikke så mye om barnevernet, annet enn det jeg så på nyhetene, da. Sånne skrekk-eksempler.»

Barnevernets maktfunksjon

En av årsakene til at flere av foreldrene kjente på redsel i møte med barnevernet kan knyttes til barnevernets tosidige mandat. Barnevernet er både hjelper og inngriper, og i det ligger en mulighet for maktutøvelse, som en mor uttrykte: «*Og så vet man at de har så stor makt, og det gjør at man kanskje blir litt redd. Man er så liten.*» Foreldrene vi intervjuet hadde noe ulike opplevelser av barnevernets tosidige mandat, en mor fortalte at det i hovedsak var i forkant av kontakten med barnevernstjenesten at hun opplevde dette som skremmende:

- Mor: Ja, men jeg tror at de fleste får kun med seg den kontrolldelen, sant. Altså, på en negativ måte. Fordi at du føler at den kontrollen skal med, at de liksom skal overstyre deg.*
- Intervjuer: Opplevde du denne kontrollen, på noen måte?*
- Mor: Nei, overhodet ikke. Eneste vi opplevde var før vi skulle inn, fordi at det var skummelt. Fordi at du var litt sånn redd for at du skulle bli mistrodd, eller sant.*

En annen mor vi intervjuet fortalte at selv om hun opplevde møtet med barnevernet positivt, hadde hun fremdeles tanker om barnevernets kontrollmyndighet: «*Det er fortsatt blandede følelser. Og det vil det alltid være, for du har fortsatt den redselen. For de sitter jo på mye mer makt enn jeg har, på en måte.*» I likhet med flere andre opplevde denne moren en underliggende utrygghet gjennom hele undersøkelsesfasen.

Kontakten med barnevernet oppleves som stigmatiserende

En annen årsak til foreldrenes frykt for, eller i hvert fall ambivalens til, kontakten med barnevernet var knyttet til barnevernets omdømme. Som tidligere vist var det flere foreldre som opplevde selve kontakten med barnevernet som stigmatiserende. Disse foreldrene fortalte blant annet at de var redde for hvordan andre skulle vurdere dem som foreldre dersom de fikk vite at de hadde kontakt med barnevernet. Nettopp på grunn av at barnevernet har et negativt omdømme blant folk flest, så var det mange som syns det var ubehagelig og flaut å måtte møte opp på barnevernstjenestens kontor. Følgende eksempel illustrerer dette:

- Mor: Ja, vi hadde lyst å bli ferdig med saken så tidlig som mulig. Altså, jeg visste jo at det på en måte ikke var noe, holdt jeg å si, som de kom til å finne. Det var vi ikke bekymret for. Men det var jo bare litt sånn, det er litt greit å bli ferdig med. Det er veldig kjedelig å ha slikt hengende over seg, og spesielt jeg begynte jo i ny jobb. Så hadde jeg ikke lyst til at noen skulle finne ut av det.*
- Intervjuer: Så de kom på høsten de møtene da?*
- Mor: Noen av dem, to stykker måtte jeg gå tidlig fra jobb, eller rett etter undervisning. Da sa jeg til ledelsen at sønnen min skal til tannlegen, slike ting. Rett og slett løy.*

Stigmaet knyttet til kontakten med barnevernet var fremtredende i intervjuene både når foreldrene snakket om oppmøte på barnevernstjenestens kontor, gjennomføring av hjemmebesøk og involvering av nettverk og familie.

9.1.2 En mer realistisk oppfatning av hva barnevernet er

«At folk faktisk får opp øynene litt mer for at det finnes andre sider av barnevernet enn bare den der dritten de får slengt i trynet.» Flere foreldre som opplevde kontakten med barnevernet som stigmatiserende, var samtidig opptatt av hvordan barnevernet kunne forbedre sitt rykte. De opplevde at inntrykket som ble skapt i media var uheldig for dem selv, andre barn og familier og for barnevernet selv. Noen hadde gjennom undersøkelsen blitt overrasket over hva barnevernet egentlig var. Andre hadde hatt kontakt med barnevernet over tid, og en mor formidlet sin erfaring slik:

Når du sier barnevernet, så er det: 'Å, de kommer og henter barna dine.' Nei, vet du hva? Barnevernet har vært der siden barnet mitt gikk i andre klasse. Jeg har ikke stått i fare for å miste barna mine én gang på alle de årene. Det er ikke sånn at barnevernet kommer og: 'Å, nå henter vi ungene dine.' Det er ikke sånn det er i realiteten.

Enkelte foreldre hadde ideer om hva som skulle til for å endre barnevernets «image». For eksempel å bytte navn:

*Mor: Men det er jo bare hva folk tenker når de hører ordet barnevernet.
Far: Skifte navn på det da.
Intervjuer: Har du forslag til hva det kunne være?
Far: (latter) Bare at det bør hete noe annet.
Intervjuer: Ja, det kan hende det at det burde skifte navn.
Far: Ja, for det er litt om hva folk forbinder det med. Barnevernet, hva er det?
Stikker av med ungene dine, det er jo det folk forbinder med det. Det burde skiftet navn sikkert for lenge siden, det har jo sikkert hatt samme navnet i, jeg vet ikke hvor mange år.
Mor: Ja, sånn at de skjønner at det er egentlig for at de skal se at ungene har det bra, at det ikke er sånn at meningen er at de [barnevernstjenesten] skal gå inn å nappe andre sine unger.*

En mor mente folk flest måtte få bedre informasjon om barnevernet. Hun fortalte at hun i forkant av undersøkelsen hadde hørt mange skrekkehistorier om barnevernet via media, og hadde vanskelige tanker om at hun kunne komme til å miste omsorgen for barnet. Opplevelsen hennes ble likevel svært positiv: «Det burde finnes en brosjyre om hva barnevernet egentlig gjør fra A til Å. Folkeopplysning om dette kan føre til at folk tar kontakt før det har gått så langt at du mister barna dine.» Også en av de andre foreldrene mente det var viktig at barnevernet selv kom tydeligere frem «med hva de faktisk gjør, og hva de kan bidra med. For det tror jeg ikke så veldig mange vet.» Hun forslø at barnevernet kom på skolen og informerte.

9.1.3 Oppfølging av foreldre når kontakten med barnevernet har vært en belastning

I noen sakskompleks kan omkostningene av kontakten med barnevernet være store for foreldrene. For en far som vi intervjuet startet undersøkelsen med melding om at han kunne ha utøvd vold mot barnet sitt. I ettertid av undersøkelsen slet han med depresjoner og selvmordstanker. Han mente det måtte være forståelig at en hadde behov for en form for oppfølging i ettertid:

Det kan ikke komme som noen overraskelse på noen at folk kan ha trøbbel med tilværelsen sin i en sånn prosess og i etterkant av en sånn prosess. Jeg sleit voldsomt. Mangelen på oppfølging eller sikkerhetsnett, eller et apparat for å ivareta.

Faren hadde forståelse for at barnevernet måtte undersøke en melding med et sånt innhold som i hans tilfelle, men han hadde også noen tanker om hva som kunne vært gjort annerledes:

Far: Det hadde vært allright å bli møtt med en slags form for forståelse fra barnevernet. Om de tror jeg har gjort ting eller ikke tror det, det får de svare for, men om de hadde sagt: 'Vi skjønner at dette er belastende, og du er så heldig at barnevernet har en avtale med en ...' Ja, alt fra en bedriftshelsepsykolog til en vanlig psykolog, altså en eller annen profesjonell som du kunne ha rådført deg litt med. En uavhengig.

Intervjuer: At det helst burde vært en uavhengig person?

Far: Ja, ikke ansatt av barnevernet.

Denne faren viste at en melding til barnevernet og det arbeidet barnevernet utfører for å undersøke, kan få store konsekvenser for foreldre, på samme måte som konsekvensene kan være betydelige for barnet. I saker der det for eksempel er mistanke om vold, er det utfordrende for kontaktpersoner å etablere en samarbeidsrelasjon med foreldre. Desto viktigere vil det være å se etter måter foreldrenes behov for personlig støtte kan ivaretas, selv om støtten må komme fra andre enn barnevernet selv.

Oppsummert har dette delkapitlet illustrert at barnevernets mandat, dobbeltrolle og maktpotensiale på ulike måter har betydning for hvordan foreldre opplever å være involvert i en barnevernsundersøkelse. Selv foreldre som anerkjente barnevernets rolle og også de som klart ønsket hjelp fra barnevernet kjente på en form for frykt. Informasjon og omtale som gir et mer fullstendig bilde av barnevernet, der ikke minst hjelperrollen kommer tydeligere frem, vil kunne bidra til at flere søker hjelp fra barnevernet, uten å samtidig oppleve dette stigmatiserende. Samtidig er det ikke ønskelig at barnevernets makt tilsløres, men heller at tjenesten får økt bevissthet og kunnskap om hvordan makten best kan håndteres.

9.2 I møte med barnevernstjenestens praksis

Undersøkellesfasen kan gjennomføres på ulike måter og variere når det gjelder hvor inngående den er. Den er likevel mer regulert enn for eksempel den fasen der tiltak skal følges opp. I intervjuene var det flere foreldre som kommenterte sider ved praksisen i undersøkelsesarbeidet. Det gjaldt saksbehandlingstid og lengden på undersøkelsen, forståelsen av de ulike fasene i en barnevernssak, bruk av tolk og det formelle språket.

9.2.1 Saksbehandlingstid

Journalgjennomgangen i delrapport 4 viste at en undersøkelse varte i gjennomsnitt 84 dager, og noe lengre i tiltakssaker enn i henlagte saker. Det ble problematisert i delrapport 4 at det i gjennomsnitt gikk hele 19 dager fra saken var besluttet undersøkt til undersøkelsen faktisk startet.

Saksbehandlingstid var et tema i intervjuene med både foreldre og kontaktpersoner. I en sak opplevde mor store utfordringer med sin ungdom. I denne saken ble mor først informert om at en undersøkelse kunne ta fra tre til seks måneder. Mor beskrev egen reaksjon på følgende måte: *«Så jeg reagerte jo først med sinne, for som jeg sa: 'Tenk om ikke jeg lever om seks måneder. Tenk hvis han skader meg så mye at jeg ikke lever om seks måneder.'»* Mor fortalte videre at hun sa klart fra til barnevernstjenesten at familien hadde behov for raskere hjelp, og hun opplevde at barnevernstjenesten tok dette til etterretning: *«Og da ble i hvert fall jeg hørt på. Så da ... Det gikk tre uker fra jeg fikk kontakt med dem til det forelå en behandlingsplan på bordet foran.»*

Barnevernstjenesten tok mor på alvor og gjennomførte tilsynelatende en effektiv undersøkelse. Til gjengjeld ble undersøkelsen ganske intens for mor. Hun fortalte: *«Til tider så var jeg jo nesten fire ganger i uka hos barnevernet. Så det var jo nesten sånn at jeg følte jeg kunne tatt med meg soveposen og lagt meg i gangen.»*

Også for foreldre som opplevde meldingen som en anklage og undersøkelsen som mer eller mindre dramatisk, var tidsfaktoren viktig. Når det var usikkert hva undersøkelsen kunne føre til, og det samtidig kunne gå mer enn to uker mellom hver kontakt fra barnevernstjenesten, ble undersøkelsen ekstra belastende.

I en sak svarte mor slik på hva hun tenkte om kontakten med barnevernet: *«Jeg tenker eller har inntrykk av at det har tatt for lang tid. Vi har jo vært gående der fra mai av, og vi har egentlig ikke fått noe hjelp enda foruten at de har intervjuet oss.»* Far var enig: *«De har brukt mye tid, brukt mye tid på å finne ut av hva det er som er situasjonen, å oppklare. Det har tatt litt tid, men ikke hjelp da.»*

Også enkelte kontaktpersoner trakk frem saksbehandlingstid som en vesentlig faktor i arbeidet med familiene. De mente det var viktig for familiene at sakene ikke trakk ut i langdrag. Det belastet familiene unødvendig dersom de ble gående og vente:

Nei, altså familien synes uansett det var inngripende, men det var noe de sa seg villig til å gjennomføre og de ville gjerne gjennomføre det forttest mulig, innen kortest mulig tid. Og det prøvde vi å tilrettelegge så langt det lot seg gjøre, men så var det også utfordrende tid med ferie og det. Men vi prøvde i hvert fall å møte foreldrene på noe av det de ønsket da. Og så var det å prøve å tilpasse tidspunkt sant, noen avtaler ble flyttet ut fra jobb og hvem som hadde mulighet til å ta med barna for eksempel.

Eksemplene foran viser at det er en avveining for barnevernstjenesten mellom undersøkelsesrutiner og hva som er viktig for den enkelte familie når det gjelder fremdrift og innhold i undersøkelsen. Åpenbart har også barnevernstjenestens rammebetingelser, organisering og prioriteringer stor betydning.

9.2.2 Utydelig overgang mellom undersøkelse og tiltak

Selv om undersøkelsesfasen formelt sett er en tydelig avgrenset fase, er det ikke nødvendigvis sånn det erfares for foreldre. For noen kan det skyldes at de har vært involvert i flere undersøkelser, og barnet har kanskje også mottatt tiltak på et tidligere tidspunkt. For en far var det vanskelig å skille ut den undersøkelsen intervjuet skulle dreie seg om. Som han sa det: «Gud, det har vært en lang historie.» Uklarheten viste seg ved at far og kontaktpersonen ikke var samstemte når det gjaldt hva som utløste den aktuelle undersøkelsen.

Overgangen fra undersøkelse til tiltak var det også vanskelig for enkelte foreldre å se tydelig for seg. Undersøkelsesfase og tiltaksfase gled for dem over i hverandre, slik som for denne moren:

*Intervjuer: Hvordan fikk du beskjed om at barnevernet var ferdig med å undersøke?
Mor: Vet du hva, jeg er usikker, jeg. Fordi hun sa det muntlig, at det var nedlagt, og det er veldig lenge siden. Flere måneder siden. Men jeg fikk jo noen papirer i posten, men der stod det ikke at det var nedlagt, så jeg skjønner egentlig ingenting. Men så tenkte jeg: 'Jaha, kanskje det ikke er nedlagt fordi at vi skal få MST', tenkte jeg.
Intervjuer: Ja. At da er det tiltak.
Mor: Ja. Men da vet jeg ikke hvorfor hun sa at det var nedlagt. Nei, jeg vet ikke.
Intervjuer: Ja. Kanskje det var at undersøkelsen var ferdig, eller ...
Mor: Ja, sikkert.*

Det virker noe utydelig for en del foreldre hva det innebærer at undersøkelsen er avsluttet, når kontakten med barnevernstjenesten uansett fortsetter. I utgangspunktet har fasene en strukturerende betydning i forhold til at det er en satt frist for når undersøkelsen skal avsluttes, det oppsummeres og skrives rapport, og det fattes vedtak som det kan klages på. Flere

barnevernstjenester arbeider i team som også bidrar til å illustrere overgangen fra en fase til en annen. Som omtalt i delrapport 4 har det både fordeler og ulemper.

9.2.3 Barnevernstjenestens språk, begreper og bruk av tolk

Intervjuer: Synes du de snakker med et forståelig språk?

Mor: Ja. Absolutt.

Denne moren erfarte at kontaktpersonene kommuniserte på en måte som fungerte for henne. Barnevernets arbeid er imidlertid sterkt regulert av lovens innramminger og hva som er god forvaltningspraksis. Etterrettelighet er derfor viktig, men de formelle rammene kan lett gå på bekostning av et språk som er forståelig for dem saken gjelder. Flere foreldre var opptatt av at viktig informasjon ikke måtte drukne i, eller bli gjemt bak paragrafer. Her følger et eksempel på dette:

Intervjuer: I den informasjonen som du fikk, forstod du hva barnevernet hadde tenkt å gjøre?

Mor: Nei. Det gjorde jeg ikke ... For det var mye paragraf 1 og 2 og 10 og ... Masse sånne ord som du ikke visste, ikke sant.

Intervjuer: Så det var ikke så veldig forståelig språk, egentlig?

Mor: Ikke det første. Jeg skjønnte jo litt av det konseptet, det gjorde jeg jo. Men liksom ... Jeg bryr meg vel ikke om paragraf 8.10 og hjelpetiltak nr. 240, f.eks., ikke sant. Det bryr jo ikke jeg meg om. Og det var jo flere ganger jeg måtte spørre. Jeg følte jo at noen av de gangene så satt jeg jo bare og spurte: 'Hva er det? Hva betyr det? Hva er det, hva er det?'

Intervjuer: Ja. Ble det da forståelig?

Mor: Da ble det forståelig. Til at saksbehandleren egentlig skjønnte at: 'Ok, de paragrafene, det tar vi bare vekk'.

I møte med foreldre med et annet morsmål blir barnevernets formidling særlig viktig. En mor vi intervjuet uttrykte det på denne måten:

For meg så tror jeg at jeg hadde kommunikasjonen – det gjør jo ting mye lettere, både for meg og mannen min. Og derfor er det veldig viktig at de kvinnene som ikke kan språket – at de [barnevernet] må bli enda mer forsiktig om hvordan de tolker atferd eller deres setninger og følelser. Hvis de blir misforstått, er de utrolige sårbare.

Konsekvensene av at begge parter ikke forstår hverandre kan være alvorlige. Dette gjelder både barnevernets forståelse av familiens situasjon, og foreldrenes forståelse av barnevernets arbeid. Dette underbygger viktigheten av å bruke tolk i møte med familier som har problemer med å beherske norsk. Et foreldrepar vi intervjuet fortalte at barnevernstjenesten i de fleste møtene hadde tolk, men at dette manglet ved noen tilfeller:

Intervjuer: Var tolk med dere hjem?

Mor: Nei, da var det bare mannen min som tolket det som han, alt det han kunne hvert fall.

*Intervjuer: Men det var de to fra barnevernet, dere og datter?
Far: Datter skjønner jo veldig bra norsk da, men det er jo et problem å få henne til å tolke. Hun har ikke lyst til å tolke.*

Møte med barnevernet uten tolk ble opplevd som uheldig av foreldrene, og det skapte mer vansker i kontakten med ungdommen. Kontaktperson i saken uttrykte også at dette var uheldig:

Det er en kjempestor utfordring, når ingen av foreldrene snakker eller forstår noe særlig norsk. At det blir helt forsvarlig, egentlig, etisk å gjennomføre det. Det er heller ikke okei at ungdommen i noen av samtalene da har tolket, sant. Det er hun i hovedsak har tolket er jo det når hun diskuterer med foreldrene sine på [språk], og jeg sitter og liksom: 'ja, hva snakker vi om nå?', så forklarer hun etterpå. Sant, så det er jo på eget initiativ og sånn, men det er jo ikke helt riktig at hun tar den rollen heller, sant.

I slike møter er det mye informasjon som går tapt og kan misforstås. Hva som blir sagt mellom foreldre og barn, og hvordan informasjon fra kontaktperson oppfattes er vanskelig å kvalitetssikre. Dette fører til at møter som har en god hensikt i utgangspunktet kan oppleves utfordrende for så vel foreldre som barn og kontaktpersoner.

Oppsummert ser vi at det er flere aspekter ved barnevernets praksis som er viktige for foreldrene. Barnevernstjenestens saksbehandlingstid og foreldrenes behov samsvarer ikke alltid. Fasene i en barnevernssak kan være utydelige for foreldre og utfordre deres muligheter til oversikt og medvirkning. Dersom foreldrene opplever at barnevernstjenesten tar hensyn til familiens behov i den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen, samt at barnevernstjenesten er tydelig i formidlingen til foreldre, vil det åpne for et mer reelt samarbeid og gi foreldrene en bedre forståelse av barnevernets undersøkelsesarbeid som helhet.

9.3 Kontakt med barnevernet = kontakten med kontaktpersonen

Mot slutten av intervjuene med foreldre spurte vi om hvordan de samlet sett hadde opplevd kontakten med barnevernet i løpet av undersøkelsen. Vi spurte om hvordan de opplevde seg møtt av barnevernet, om kontakten var preget av samarbeid og hva som eventuelt bidro eller forhindret en samarbeidende relasjon. Lignende spørsmål ble også stilt til ungdommene (kap. 7) og kontaktpersonene. Som i kapitlet for øvrig, har vi her vært særlig opptatt av å få frem foreldrenes stemme, men inkludert kontaktpersonene der det var relevant.

Som vi har vist, var møtet med barnevernet for de fleste foreldrene preget av en viss frykt eller ambivalens. I tillegg befant de fleste seg i en situasjon som var problemfylt og som hadde vært det over lengre tid. Med dette bakteppet var det første møte med barnevernet svært viktig, men også den videre kontakten gjennom hele undersøkelsesforløpet. Når vi snakker om kontakten med barnevernet, vil det i praksis ofte si dialog og samhandling med en eller to kontaktpersoner. I den

siste delen av intervjuene trakk både foreldre og kontaktpersoner frem aspekter ved denne kontakten som var viktig for dem.

9.3.1 Lyttende og ikke-dømmende

Det var vesentlig for foreldrene å oppleve seg forstått. Grunnlaget for en slik opplevelse var å erfare at deres stemme ble lyttet til og var viktig for kontaktpersonen. Vi har sett betydningen av dette tidligere, for eksempel gjennom moren som ikke kjente seg igjen i det som stod i meldingen til barnevernet: «Jeg følte at hun [kontaktperson] tok imot meg godt, og at hun ... Jeg kjente meg hørt, og trodd på.»

En annen side ved det å bli hørt og trodd, var å bli respektert. I barnevernssakene er det oftest det problematiske i familien som har hovedfokus. Da var det betydningsfullt for foreldre at kontaktpersonen «tok sak og ikke person» - dvs. at tilnærmingen ikke var «dette gjør du feil», men heller «hvordan kan vi hjelpe». Disse to mødrene forklarer:

Mor 1: Så egentlig har vi syntes at samarbeidet har gått overraskende fint. Vi var litt mer kritiske på forhånd. Men hun [kontaktperson] var kjempeflink hun som vi har hatt. Hun har gjort sånn at ikke vi.. vi har ikke følt.. Jeg synes det var verre bare ordet barnevernet på forhånd i forhold til hvordan vi har opplevd samarbeidet med henne Det har ikke vært sånn at vi har følt, hvert fall ikke jeg, at vi har vært dårlige foreldre.

Mor 2: Altså, helt fra de kom til meg første gangen, og frem til nå, så er det liksom ... Det er ikke den der: 'Vi ser ned på deg', og 'det er feil, og det er feil, og det er feil, og det er feil', og 'vi skal endre på det sånn og sånn og sånn', for sånn er det i [annen barnevernstjeneste]. Mens her så er det: 'Hva synes du, da? Er det noe du synes er vanskelig? Er det noe du synes vi kan gjøre? Er det noe som helst vi kan hjelpe deg med?'

9.3.2 Formidle håp om hjelp

Mange foreldre hadde negative forventninger til barnevernet, enten ut fra tidligere erfaring eller hva de hadde hørt fra andre. En kontaktperson som formidlet inntrykk av et hjelpende mer enn fordømmende barnevern, ga dem en annen erfaring og håp om noe som kunne bety positiv forandring:

Intervjuer: Litt sånn overordnet da, hvis du skal tenke hele kontakten med barnevernstjenesten og samarbeidet. Hva tenker du at barnevernstjenesten gjorde for at det skulle bli bra?

Mor: Det jeg synes de gjorde som var bra, det var at de var ... i det første møtet som jeg var så var de utrolig hyggelig, de var flinke til å fortelle hva som var saken min, hva som var eventuelt tiltak de kunne gå igjennom, altså at de kunne være behjelpelig med alt ettersom hva som kom ut av disse møtene

med meg og ungdommen. Ja, og de forklarte, og vi hadde liksom en åpen diskusjon. Og jeg følte meg ganske sånn trygg i motsetning til, ja sant som jeg sier, noen venner: 'nå må du være litt forsiktig med hva du sier og hvordan du sier ting, for det kan misoppfattes'. Men jeg følte liksom at jeg slappet veldig av. Ja, du fikk en forståelse av at de var der for å se om de kunne hjelpe.

9.3.3 Tillit, - men også skjør tillit

Moren som opplevde seg «*hørt og trodd på*» fikk i første samtale tillit til sin kontaktperson. Hun fortalte videre at det ble avtalt at i neste møte, der ungdommen hennes skulle være med, skulle ungdommen ikke få lese bekymringsmeldingen. Dette var fordi mor ble beskrevet på en måte som kanskje ikke ville være bra for tenåringen å lese. I dette møtet ble alt likevel veldig feil, og den begynnende tilliten ble nærmest brutt for mor:

Jeg opplevde at hun hørte på meg på første møte, men etter andre gangen så følte jeg kanskje at ... Var hun bare falsk? Vet ikke. Jeg vet ikke hvorfor det ble så feil, ærlig talt. Jeg vet ikke hvorfor hun la frem det brevet og lot min 16-åring lese det når jeg ... Det var jo ikke bra for noen barn å lese det, tenkte jeg. Og det tror jeg alle hadde vært enig i ...

Da vi intervjuet kontaktpersonen, ble det bekreftet at ungdommen hadde fått lese meldingen, men at den delen der mor ble beskrevet på en lite hensiktsmessig måte hadde blitt sladdet, og derfor forble ukjent for ungdommen:

Det var et lite avsnitt i bekymringsmeldingen mor ikke ville at ungdommen skulle lese, og det er helt greit. Og det skjønnte jeg, så akkurat det slettet jeg fra bekymringsmeldingen, eller sladdet, og så i det første møtet så åpnet jeg med å si at 'Siden [ungdommen] ikke har lest bekymringsmeldingen så tenker jeg at vi begynner med det.' Og da ble mor fly forbanna.

Saken og hendelsen kan stå som et eksempel på at en tillitsbyggende kommunikasjon er krevende i en sammenheng der tematikken er personlig og hvor integriteten og selvbildet til de som er involvert står på spill. Behovet for å tydelig avklare hva en er enig og uenig om blir særlig viktig. Det kan også være at hensynet til å få saken godt nok opplyst, gjør at en av partene opplever seg mistrodd eller misforstått. Slik var det for en far som egentlig opplevde seg godt ivaretatt av kontaktpersonen, men som var frustrert over at barnevernet ikke tok konsekvenser av hans opplysninger før lignende opplysninger kom fra andre: «*Det setter meg i en veldig vanskelig situasjon at de ikke kan stole på det jeg sier.*» Far formidlet senere at han egentlig tenkte at kontaktpersonen hadde trodd på ham. Dette viser betydningen av at barnevernsarbeiderne forklarer hvorfor de gjør som de gjør når grensen mellom tillit og mistillit er så skjør.

9.3.4 Åpenhet

Åpenhet er altså et viktig premiss for tillit og som grunnlag for samarbeid. Dette ble løftet frem av flere informanter knyttet til ulike deler av undersøkelsen: «*De [barnevernstjenesten] var jo åpne om*

ting de tenkte og kanskje ting som måtte endres på hver sin part og sånt, da. Så de var jo ærlige og sånt. Det synes jo jeg er viktig.» Det å spille med åpne kort, det vil si å være tydelig på hva som gjøres i saken og hvorfor man gjør som man gjør, er et tema som beskrives av både foreldre og kontaktpersoner som deltok i våre intervju. En mor uttrykte det slik:

Intervjuer: *Hva tenker du barnevernet gjorde for at samarbeidet skulle bli bra?*
Mor: *De var åpne hele veien. Og de holdt ingenting skjult.*
Intervjuer: *Hva gjorde du for at samarbeidet skulle bli bra?*
Mor: *Jeg var ærlig. Jeg sa akkurat hva jeg mente, hva jeg følte, hva jeg tenkte, hva jeg ønsket og hva jeg var misfornøyd med og ... Ja. Jeg ga ris og ros. Og det resulterte i at du ... Ja, du får aksept.*

Denne moren får frem at det er et felles ansvar mellom foreldre og barnevern å praktisere ærlighet og åpenhet som grunnlag for samarbeid. I utgangspunktet er det likevel barnevernets representanter som må legge dette grunnlaget, slik denne kontaktpersonen også gjorde tydelig. Hun understreker at det også handler om å utjevne noe av maktforskjellen:

Det handler om at jeg prøver å være åpen og trygg, og gi forutsigbarhet. Jeg tror ikke at mammaen samtykker fordi hun føler seg underlegen eller ikke har noe valg. Jeg tror hun samtykker fordi hun føler seg trygg, og fordi hun har tillit til at det jeg foreslår er viktig. Så det er det jeg gjør, det er at jeg må gi masse informasjon og være litt på nivå, ikke prøve på noe sånn ovenfra og ned, og ha forståelse. Si noen ting om at 'Jeg skjønner at det er strevsomt.' Bare være litt sammen, bruke litt tid.

9.3.5 Mulighet for felles virkelighetsforståelse?

Å arbeide seg frem til en felles forståelse er krevende i mange barnevernssaker. Utgangspunktet er klart enklere når foreldrene selv har et grunnleggende ønske om hjelp til forandring. En far vi intervjuet sa som følger: «*Saksbehandleren var veldig bra. Hun så situasjonen. Jeg føler jo at jeg har hatt veldig god kontakt og samarbeid sånn ellers med saksbehandler. Vi har stort sett ganske felles syn på hva som må gjøres og hvordan vi går frem.*»

Når foreldrenes møte med barnevernet hadde utgangspunkt i mistanke om voldsbruk, en mistanke som foreldrene slett ikke mente var berettiget, var potensialet for tillit og felles forståelse av situasjonen langt vanskeligere. Foreldrene i en slik sak, fikk et klart inntrykk av at det var vanskelig for kontaktpersonen å innta en annen forståelse enn mistanken som lå til grunn for undersøkelsen. Å kunne se: «*at det finnes vanskelig ungdom, og at det ikke nødvendigvis bare er foreldre som har gjort noe galt, eller at det er foreldrenes feil alt sammen.*» Desto viktigere var det for disse foreldrene at barnevernet etter hvert fokuserte mer på at familien trengte hjelp enn å bekrefte eller avkrefte mistanken:

Så sa hun [kontaktperson] noe som gjorde at jeg ble litt glad eller følte meg litt lettet da, og det var at: 'til og med hvis det ikke går bedre, så er det ikke slik at vi bare gir blaffen i dere da. Vi kommer fortsatt til å være med og prøve å hjelpe dere og finner kanskje andre måter eller andre hjelpetiltak da.'

De fleste sidene ved kontakten mellom foreldre og barnevernstjenestens ansatte som er trukket frem foran, kretser om den verbale kommunikasjonen dem imellom. Andre sider ved samhandlingen som hadde betydning, dreide seg mer om handlinger, om hvordan kontaktpersonene la opp sitt arbeid i undersøkelsen som ble løftet frem. Stikkordene var tilgjengelighet, fleksibilitet og kontinuitet.

9.3.6 Tilgjengelighet

De mest fornøyde foreldrene hadde kontaktpersoner som var tilgjengelig utenfor kontortid. De kunne ringe dem når de ville, eller de hadde fått tydelig beskjed om når de kunne ringe. Dette opplevdes som viktig, som for denne moren:

Og bare det at du kan ringe dem på privattelefon. Hun ene [kontaktpersonen] min har jo ikke jobbtelefon, det er privattelefon. Ja, det er vel en fire-måneder siden, da ringte jeg henne klokken ti på en fredagskveld. Og så tok hun telefonen. Men som hun sa: 'Det er sånn jeg velger å jobbe. Og når jeg har valgt å jobbe sånn, så må jeg forvente det.' Så hun sendte meg bare melding hvis hun var bortreist eller hvis hun skulle på ferie og ikke var tilgjengelig. Men hun svarte med én gang. Det var jo noen ganger jeg ringte og ... Der jeg var fortvila og egentlig ikke hadde behov for et møte, hadde bare behov for et råd der og da.

I dette eksemplet kan det se ut som om kontaktpersonen strakk seg lengre enn det som kan forventes, men også andre foreldre hadde fått telefonnummeret til kontaktpersonen, som hadde sagt de var tilgjengelig utenfor kontortid. Flere kontaktpersoner vi intervjuet understreket at det viktige var å gi en rask respons, å bekrefte at foreldrenes henvendelse var oppfattet og ville bli fulgt. SMS er en god ting i den forbindelse, skal vi tro denne barnevernsarbeideren: «*Eller når jeg ikke har hatt mulighet så har jeg skrevet: 'Send meg en SMS, så kan vi prate senere'. Og det har de jo gjort. Jeg tror nok de har opplevd meg som ganske tilgjengelig.*»

9.3.7 Fleksibilitet

Fleksibilitet var et annet tema som noen foreldre trakk frem. Fleksibiliteten gjaldt for eksempel hvordan møter ble avtalt: «*Saksbehandler ringte meg og jeg kunne egentlig bestemme selv hvor jeg ville ha det, om det ble der eller her.*». En annen mor beskrev det på denne måten:

Det å være fleksibel, de kan komme hjem: 'Hvor vil du møtes? Skal du komme ned på kontoret, skal vi komme hjem til deg?' Og faktisk bare ta den tiden til å ta den bilen eller den sykkelen til å komme hjem til folk, for da følte jeg det mer ... Da turte jeg kanskje å si mer. Og da slappet jeg av. Og det tror jeg egentlig har vært veldig, veldig lurt. Det tror jeg.

En annen form for fleksibilitet som noen foreldre erfarte, dreide seg om å kunne endre planene underveis. En mor fortalte at det til tider var utfordrende for hennes barn å ha samtaler med barnevernstjenesten. Mor og barn reiste flere ganger til barnevernstjenesten, men barnet ønsket ikke å gå inn på kontoret likevel:

*Og så bare ringer jeg [mor] på døra, så sier jeg: 'Beklager, men vi kommer ikke inn.'
[Kontaktperson]: 'Nei, det går så greit. Bare prøv i morgen.' I stedet for: 'Nei, nå må du vente 14 dager, for du har ikke ny time før om 14 dager.' Men du får faktisk en ny sjanse dagen etterpå. Men da må du tørre og spørre.*

Å arbeide med barn, unge og foreldre som på ulike måter har det vanskelig innebærer at planer må justeres eller av og til legges til side. Mange ganger vil det være nødvendig for å sikre at undersøkelsen i det hele tatt skrider frem.

9.3.8 Kontinuitet

Tidsrammen på tre måneder for å gjennomføre en undersøkelse er forholdsvis kort, og det kan være krevende å etablere en samarbeidsrelasjon i løpet av denne tiden. Enda vanskeligere kan det være dersom det skjer et bytte av kontaktperson i forløpet. I noen barnevernstjenester kan organiseringen bidra til slike skifter. For eksempel når en arbeider i spesialiserte team som har ansvar for ulike deler av en sak, og at en dermed forflytter saker til ulike kontaktpersoner etter hvor saken er i prosessen (mottak, undersøkelse, tiltak o.l.). Men også kapasitet og tilgjengelighet hos den enkelte kontaktperson kan være årsak til skifter. Eksemplet under illustrerer dette.

Kontaktperson: Og det er litt sånn man ikke styrer selv heller. Når ting skjer og man bare må hive seg rundt så er det ikke alltid at saksbehandleren har mulighet. Men ideelt sett så hadde det nok vært best for familien å forholde seg til ett menneske, da. Så det er jo sånne ting man kan ta med seg, og så se om vi får gjort noe med. Men jeg tror familien var fornøyd med å få den samme saksbehandleren som de hadde første gangen, da.

Intervjuer: Ja, for det var du som hadde saken sist òg?

Kontaktperson: Ja, det var det.

Intervjuer: Ja, det er jo en kontinuitet i det.

Som vi tidligere har vist, hadde mange familier hatt kontakt med barnevernstjenesten over tid, fordelt på flere undersøkelser og/eller tiltaksperioder. Om kontaktpersonen er den samme i løpet av en undersøkelse, kan barn og foreldre møte en ny kontaktperson i neste. En mor hadde over tid hatt seks barnevernsarbeidere å forholde seg til. Hun mente barnevernstjenesten hadde et forbedringspotensial her:

Så hvis barnevernet skal bli bedre på noe, så må det på en måte ... Da må de bli bedre på det å se langsiktig, og se at 'Dette her er en familie, dette her er et barn som trenger hjelp langt

over et år', ikke sant. Og så tenke ut en person som er minst sannsynlig til å bli flyttet fra stillingen sin.

Når et skifte likevel ikke er til å unngå, er det viktig, ifølge samme mor, å sikre at informasjon blir oppbevart og tilgjengelig slik at det ikke blir nødvendig å begynne fra starten igjen:

Nå har jo jeg vært hos seks forskjellige personer der nede ... Og det som er så godt, at jeg har aldri måttet sitte hver gang og fortelle historien min. Det har vært en saksmappe, ikke sant. Så fra den som undersøkte først, til liksom ... Det har gått videre, og så har de vært inne og lest. Så de har på en måte gjort jobben sin.

En av foreldrene som vi intervjuet, mente på sin side at kontinuitet ikke alltid var positivt i en barnevernsundersøkelse. Også hun hadde vært gjennom tidligere undersøkelser, men hele tiden med samme kontaktperson. Når det så kom en ny melding og en ny undersøkelse skulle åpnes, så hun faren for såkalte «blind-spots» når kontaktpersonen også da var den samme:

Det eneste var den biten i oppstartsfasen, på at jeg fikk samme [kontaktperson] som har hatt saken nå i hvor mange år? Tre år? Tre og et halvt år? Og da blir det jo ikke en objektiv undersøkelse heller, mener jeg. Altså, du er jo ganske partisk i en undersøkelse når du har kjent noen så lenge, og vært på så ufattelig mange møter som det hun har vært med (...) Oppi hodet mitt så mener jeg at da får du ikke det helhetlige bildet som du skulle ha fått i en undersøkelse. Det skulle ha vært en utenforstående som ikke vet noe som helst om alt det andre som har skjedd tidligere, tenker jeg.

9.4 I hvilken grad har foreldrene medvirket?

I dette og det forrige kapitlet har vi presentert forhold som har betydning for hvordan foreldre deltar og opplever å være involvert i barnevernsundersøkelser. Vi har vist til faktorer som fremmer og hindrer god kommunikasjon, tillitsfulle relasjoner og fruktbart samarbeid. Kan disse beskrivelsene av kommunikasjon, relasjoner og samarbeid betegnes som medvirkning? Og i tilfelle på hvilket nivå, hvis vi for eksempel ser funnene i lys av teoriene om medvirkning i kapittel 3 (Arnstein, 1969).

Alt i alt synes «konsultasjon» å være det mest betegnende for det vi har presentert. Kontaktpersonen konsulterer og er åpen for råd fra foreldrene, når det gjelder hvordan undersøkelsen skal gjennomføres. I de fleste tilfellene skjer dette innenfor klare rammer og begrenser seg til tidspunkt og sted for møter og samtaler, samt hvem det kan være relevant å innhente informasjon fra. Om ikke fra selve intervjuene, så vet vi fra andre deler av prosjektets datamateriale at foreldrene faktisk også har stor innflytelse på om undersøkelsen konkluderes med henleggelse eller tiltak. Det ligger i barnevernlovens bestemmelser at tiltak i de fleste tilfeller må basere seg på samtykke, og dermed er foreldrenes innstilling til å motta barneverntiltak avgjørende.

I intervjuene var temaet medvirkning noen ganger berørt, direkte eller indirekte. I det følgende eksempelet reflekterte en kontaktperson over hva som kan regnes som reell medvirkning:

Intervjuer: Hva tenker du barnevernet har gjort for å sikre brukermedvirkning?

Kontaktperson: Nei, det er jo dette med dialogen igjen, da. Og hørt med dem underveis om det er noen innspill og ... Og så har de hatt noen tanker om hvordan, sånn som dette her med å gå på et hjemmebesøk for å hilse på gutten og sånt. Sånn at jeg har jo kanskje lagt frem en del forslag som de på en måte har vært enig i, da. Så da kan man jo si: 'Er det brukermedvirkning eller ei?' Men jeg tenker at hvis de hadde svart nei, eller sagt at de ønsker å gjøre det på en annen måte, så tror jeg vi hadde vært åpne for det. Det tror jeg ligger litt i oss.

Kontaktpersonen bekreftet at medvirkning først og fremst dreide seg om undersøkelsesprosessen, hva som skulle gjøres, men at den samtidig var såpass begrenset at hun selv var litt spørrende til hvor sterk medvirkning det var snakk om. Det var likevel enkelte foreldre som selv hadde en klar oppfatning av at de hadde medvirket. En mor fremhevet at kontaktpersonene hadde utført jobben sin på en veldig profesjonell måte, uten å være overstyrende:

Mor: Jeg fikk lov å være med og bestemme alt fra første meldingen kom inn, og hele veien frem til nå, hvorpå jeg har fått lov til å være med og avgjøre: 'Skal vi åpne en sak sånn? Skal vi dra det videre sånn? Skal vi ... Hva skal vi skrive for noe, for å få dette ordentlig?' Og jeg mener at det må jo være sånn det skal være. At du får lov til å faktisk være med og se: 'Hva gjør vi? Hvordan går vi videre?'

Intervjuer: Så du har fått være med og bestemme egentlig hele veien?

Mor: Ja, rett og slett. Fikk lov til å være med og uttale meg, bestemme, si litt hva jeg skulle mene om alt hele veien. Selvfølgelig, hun kom jo med forslag på hvordan hun synes ting kunne gjøres, da. Og så kunne jeg være med å bestemme: 'Men hva synes du?' Det må jo være noe som faktisk passer deg også. Så for meg så fungerte det kjempebra.

Denne moren hadde erfart en mer gjennomgående invitasjon til å være med og bestemme, slik hun selv oppfattet det. Hun var en av dem som ønsket barnevernets hjelp, og det er ikke usannsynlig at det var vesentlig for både relasjon, samarbeid og medvirkning i familiens undersøkelsessak. En av kontaktpersonene uttrykte denne sammenhengen slik:

Intervjuer: Hvordan vil du beskrive samarbeidet med foreldrene gjennom undersøkelsesarbeidet?

Kontaktperson: Ut fra sånn som jeg kjenner familien, og ut fra hva jeg ser, så tenker jeg at det samarbeidet har vært bra, i forhold til ... Vært i åpen dialog. Men igjen, det der med at det er den ene forelderen som kommer og ber om hjelp, så har du allerede der skapt en relasjon. For jeg tenker, der har jo den ene forelderen virkelig åpnet seg og: 'Dette makter jeg ikke, jeg må ha hjelp.' Så allerede der så har du en stor åpning for å skape et samarbeid.

Vilkårene for foreldres medvirkning i undersøkelsesforløpet er påvirket av mange forhold som vi har sett. Med sin tidsbegrensning og klare beslutningspunkt er undersøkelsesfasen mer innrammet enn mye av det øvrige arbeidet i barnevernstjenestene. Intervjuene med foreldrene tyder på at de langt på vei aksepterer disse rammene. Det er likevel vesentlig for dem at de får hjelp til å forstå hva som skjer, og at deres synspunkter og opplevelser underveis blir verdsatt og tillagt betydning hos barnevernets ansatte.

10. Avsluttende drøfting

I denne rapporten har vi belyst ulike sider av barn og foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid, både ved hjelp av teoretiske modeller og perspektiver, tidligere forskning og resultatene fra denne delstudien. Temaet er også belyst ved hjelp av flere datasett og ulike metodiske tilnærminger. Relatert til f.eks. Arnsteins stige for deltakelse (Arnstein, 1969) finnes det ulike grader av medvirkning; fra å bli informert, konsultert, inkludert, til et mer jevnbyrdig partnerskap og videre til delegert myndighet og kontroll over beslutningen. Slik sett kan en si at en nødvendig forutsetning for medvirkning er deltakelse, men deltakelse i seg selv trenger ikke å bety innflytelse. Et hovedinntrykk er at på tross av ulike bestemmelser og begrepsavklaringer må medvirkning forstås som et relativt begrep, der innholdet i stor grad defineres ut fra den enkeltes opplevelse og forventninger.

I dette avslutningskapitlet vil vi både oppsummere funn fra de ulike delene i rapporten, og vi vil reflektere omkring utvalgte funn som vi mener har særlig betydning for barnevernets praksis. Drøftingen ses i lys av hovedproblemstillingene, som gjentas nedenfor. Det er flere paralleller mellom barns og foreldres erfaringer fra undersøkelsesarbeidet. For likevel å gjøre dem synlige som ulike aktører i en barnevernssak, vil vi her, som gjennom hele rapporten, behandle dem hver for seg, med barna først.

- 1) Hvordan medvirker barn og foreldre i barnevernets undersøkelsesarbeid?
- 2) Hvilken innflytelse har barn og foreldre på barnevernets vurderinger og beslutninger?
- 3) Hvordan opplever barn og foreldre barnevernets undersøkelsesarbeid?
- 4) Hvilke synspunkter har barn og foreldre på samarbeidet med barnevernet?

10.1 Hvordan deltar barn i barnevernets undersøkelsesarbeid?

Barnets rett til medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid reguleres først og fremst av barnevernlovens bestemmelse om at barn over 7 år har rett til å uttrykke sin mening i barnevernssaken, og yngre barn vurdert ut fra modning og utvikling. Denne lovformuleringen har utgangspunkt i et syn på barnet som aktør i eget liv, som kompetent til å uttale seg om egen situasjon og som den viktigste personen i en barnevernssak (Christiansen, 2012; Ulvik, 2009) (se kap. 3.2.1). De nye bestemmelsene i barnevernloven fra 1. juli 2018 uttrykker også at barnets medvirkning skal dokumenteres, og at dersom det ikke snakkes med barnet skal dette begrunnes. Det er viktig å gjøre oppmerksom på at saksdokumentene vi har inkludert i journalstudien er fra tiden før de nye

lovbestemmelsene tredde i kraft¹³. For å undersøke i hvilken grad disse lovbestemmelsene etterleves i praksis har vi kartlagt når barnevernet gjennomfører samtaler med barnet, i hvilke saker, og hva det snakkes med barnet om. Vi har videre undersøkt hvordan barnet omtales i sakens dokumenter, hvilke opplevelser og synspunkt barnet har på egen deltakelse i barnevernssaken og på samarbeidet med barnevernet. Vi har også undersøkt kontaktpersoners og foreldres synspunkt på barns deltakelse, og hvordan det tilrettelegges for barns deltakelse.

10.1.1 Finnes det gode grunner for ikke å samtale med barnet?

Ifølge journalstudien (delrapport 4) hadde barnevernet i gjennomsnitt møtt barnet 1,4 ganger i løpet av undersøkelsen (0-14 samtaler), noe oftere i saker som endte med tiltak (1,8) enn i saker som ble henlagt (1,2). Da det å møte barnet ikke nødvendigvis betyr at det har vært en egen samtale med barnet, har vi i analysene i denne studien tatt utgangspunkt i det vi har funnet i sakens dokumenter som spesifikke samtaler. I hele utvalget vårt på 1123 undersøkelsessaker for barn i alderen 0-17 år hadde barnevernet slike samtaler med 60 % av barna, mens 40 % av barna ikke ble samtalt med. For barn over 6 år hadde barnevernet samtale med vel 73 % av barna, som viser at barnevernet samtaler oftere med eldre barn enn med yngre barn. Nærmere analyser viste at forekomsten av samtaler med barnet varierte mellom tjenestene. Vi fant også at barnevernet oftere hadde samtaler med jenter enn gutter, uten at vi har funnet forklaringer på det.

Ifølge saksbehandlerrundskrivet (Bufdir, 2017) og de siste lovendringer skal det begrunnes når barnet ikke er snakket med. I journalstudien fant vi begrunnelser for hvorfor barnet ikke var snakket med i om lag en femdel (82) av de aktuelle sakene. Dette betyr at vi ikke vet hvor utbredt de ulike grunnene er for alle barna som det ikke ble snakket med, men det er likevel såpass mange registreringer at det kan gi et innblikk i hva som er mer eller mindre vanlige årsaker.

De viktigste enkeltgrunnene for ikke å samtale med barnet var barnets alder (24), barnets kontakt med andre instanser (14) og bekymringen avklart/ikke nødvendig (11), mens andre enkeltgrunner som barnets eller foreldrenes ønsker, manglende språkforståelse m.m. ble oppgitt for mellom 8 og 6 saker. Det var også noen få eksempler på mer praktiske eller forvaltningsmessige grunner som at barnet/familien befant seg i utland over lengre tid eller at saken var overført til annen kommune/instans. Grunner som barnets alder ble utdypet med barnet ufødd, spedbarn eller

¹³ Forøvrig har de aktuelle lovbestemmelsene vært anbefalt praksis i lengre tid, og dokumentasjon av barnets medvirkning har vært etterlyst, både gjennom tilsyn og forskning. Se også saksbehandlingsrundskrivet (Bufdir, 2017).

småbarn, mens bekymringen avklart/ikke nødvendig kan omfatte enkeltgrunner som tidligere kjennskap til familien eller minste inngreps prinsipp.

At barn ikke ønsker å bli snakket er viktig å respektere, i den grad barnet har fått et reelt og direkte tilbud om samtale, mens det kan være mer problematisk at samtaler droppes fordi foreldre ikke ønsker at barnet skal snakkes med. Dette kan være en hvilepute for kontaktpersonen om å slippe å snakke med barnet, samtidig som kontaktpersonen har rett til å snakke med barnet uavhengig av foreldres innstilling, når dette vurderes som nødvendig for å ivareta barnets beste eller for å opplyse saken tilstrekkelig. Det bør for øvrig presiseres at foreldrene som vi intervjuet hovedsakelig var positive til at barnevernet skulle snakke med barnet, og at ingen av kontaktpersonene formidlet at de syntes det var vanskelig å snakke med barnet.

At de aller yngste barna ikke var snakket med kan virke forståelig, både ut fra alder og modenhet, men også i noen grad for å beskytte barnet mot de voksnes problemer. Selv om det ikke samtales i ordets rette forstand med de aller yngste barna, kan det likevel være viktig at barnevernet *treffer* dem for å gjøre seg opp et visst inntrykk av hvordan barnet fungerer, og ev. av samspillet mellom foreldre og barn.

At manglende samtale med (eldre) barn i noen tilfeller var begrunnet i manglende språkforståelse og utviklingshemming er viktig å rette søkelys mot, både når det f.eks. gjelder manglende norskkunnskaper hos innvandrerbarn og manglende ordforråd eller forståelse hos barn med utviklingsforstyrrelser. Med bakgrunn i forskning som viser at barn med nedsatt funksjonsevne oftere blir utsatt for vold enn jevnaldrende uten nedsatt funksjonsevne (f.eks. Jones et al., 2012), er det særlig viktig å legge til rettes for at denne gruppen barn får mulighet til å formidle sine opplevelser. De ulike målgruppene krever at situasjoner for samtale og medvirkning tilrettelegges særskilt, slik forskriften om medvirkning beskriver (BFD, 2014).

Andre grunner som at barnet allerede har kontakt med en annen hjelpeinstans eller at det ikke anses som nødvendig å snakke med barnet, for eksempel fordi barnevernet kjenner familien fra før av, kan forstås som en form for «minste inngreps prinsipp» eller som beskyttelse av barnet. Dette kan i noen tilfeller være akseptable grunner for ikke å samtale med barnet, men det er svært viktig at dette begrunnes. Å bruke minste inngreps prinsipp som grunn for ikke å snakke med barnet synes likevel å være problematisk, da det uansett er barnets sak og barnets beste det er snakk om. Det er barnevernet som har ansvar for å forsikre seg om at barnet ikke lider overlast, og selv om det har vært snakket med barnet i tidligere saker, kan det være at situasjonen har endret seg. Å la være å snakke med barnet ut fra en tanke om å beskytte barnet, utfordrer dessuten perspektivet om å

behandle barnet som aktør eller som selvstendig individ. God kompetanse og tilrettelegging for samtale med barnet vil likevel i de fleste tilfeller gjøre det mulig både å beskytte barnet og å forholde seg til barnet som aktør (Christiansen, 2012; Vis et al., 2010).

Fordi vi kun har begrunnelser for en mindre del av sakene der det ikke var snakket med barnet, kan det tenkes at det kan være andre grunner enn de vi har registrert. Vi har for eksempel ikke funnet at noen av kontaktpersonene oppga manglende kompetanse som en grunn for ikke å snakke med barnet, heller ikke manglende tid eller ressurser. Dette er trolig et faktum i en del tjenester, men ut fra lovens bestemmelser om at barn som hovedregel skal snakkes med, kan det være forståelig at slike grunner ikke oppgis i sakspapirene.

Til tross for at det i enkelte tilfeller kan være mer åpenbare grunner for å ikke gjennomføre samtale med barnet, viser materialet vårt at det fremdeles er et potensiale for å legge bedre til rette for, og dermed også å snakke med flere barn. Det som i like stor grad bør påpekes, er at dokumentene relativt sjelden inneholder vurderinger eller begrunnelser for ikke å snakke med barnet, noe som er et klart forbedringsområde.

10.1.2 Samtales det med barna om det som er viktig?

Fra det kvantitative materialet har vi informasjon om at barnevernet snakket oftere med barnet når meldingen gjaldt barnets psykiske eller emosjonelle vansker eller episoder med kriminalitet/rusbruk enn når dette innholdet ikke var registrert, men vi vet ikke sikkert om det var disse tema samtalen dreide seg om. Det ble også snakket oftere med barnet når meldingen gjaldt fysisk mishandling og vold i nære relasjoner, mens det ble snakket sjeldnere med barnet når det gjaldt problemer hos foreldre som psykiske vansker, rusproblemer og slitne foreldre. At det ble snakket sjeldnere med barna når meldingen gjaldt foreldres problemer ble også funnet i den tidlige studien «Når gir barnevernet hjelp?» (Havnen, Christiansen, & Havik, 1998b). Det fremkom i den studien at foreldre ofte ønsket å skjerme barna fra egne problemer, og ønsket derfor ikke at barna skulle bli involvert.

I intervjuene fant vi eksempel på at selv når ungdommer ble snakket med i saker om foreldreproblemer, så var det ikke alltid det ble snakket noe særlig om disse problemene, men heller om hvordan ungdommen hadde det i hverdagen. Dette samsvarer med vår registrering av innholdet i samtaler, der det viste seg at nesten tre fjerdedeler av samtaler ble betegnet som «undersøkende samtaler om forholdene i hjemmet». En tolkning av hvorfor storparten av samtaler omhandler forholdene i hjemmet, er at barnevernet ønsker å gjøre en total vurdering av situasjonen, og at de ut fra en helhetstankegang undersøker forhold som kan gi et bredere grunnlag for å fatte en beslutning, enn spesifikke hendelser. Fra ungdomsintervjuene kom det likevel frem at det kan skape forvirring og

usikkerhet når barnevernet bruker mye tid på å snakke med barna om skolefungering, venner og hjemmeforhold, når saken i utgangspunktet dreier seg om mors rusproblem eller psykiske vansker. Det er derfor svært viktig at barnevernet forklarer hvorfor de vil snakke med barnet om andre forhold og hva de vil med informasjonen.

Avhengig av alder og modning er det selvsagt også viktig å snakke med barnet om hva som er bakgrunnen for kontakten med barnevernet, og få barnets tanker om dette. Dette er i tråd med saksbehandlingsrundskrivet (Bufdir, 2017) som påpeker at en undersøkelse skal ta utgangspunkt i meldingen, og at undersøkelsen ikke skal gjøres mer omfattende enn nødvendig. På den andre siden skal det gjøres en helhetlig undersøkelse av barnets situasjon. Disse noe motstridene føringene ble løftet frem i delrapport 4. Intervjuene kan tyde på at de skaper forvirring også for ungdommene som undersøkelsene handler om.

Avslutningsvis vil vi påpeke at undersøkende samtaler lett kan preges av barnevernets behov for informasjon, fremfor en gjensidig dialog, der også barnevernet gir uttrykk for sine synspunkt og refleksjoner. At en del samtaler har hatt et noe ensidig fokus på informasjonsinnhenting støttes i noen grad av intervjuer med ungdommene, som formidlet at de lurte på hva som skjedde med det de fortalte barnevernet, og at de var redde for å miste kontrollen over egen informasjon. Disse funnene kan tolkes i samme retning som Lurie et al. (2018), som påpekte at barna ofte hadde rolle som informanter heller enn reelle deltakere.

10.2 Hvilken innflytelse har barna på barnevernets vurderinger og beslutninger?

Ifølge flere modeller og føringer for barns medvirkning (BFD, 2014; Shier, 2001; Steinrem et al., 2018; Strandbu & Vis, 2008) er det en forutsetning for medvirkning å få informasjon om det saken gjelder og å få gitt uttrykk for sin mening. Ifølge journalstudien som dannet grunnlag for vår kategorisering av innholdet i samtalene (n=680), fant vi at i drøye en tredjedel av samtalene var det notert at barnevernet hadde gitt barnet informasjon om ulike deler av saken, mens det var spurt etter barnets synspunkt i en knapp tredjedel av sakene. Det er viktig å ta forbehold om at en slik registrering kan være mangelfull, og at langt flere samtaler kan ha hatt dette innholdet uten at det er dokumentert. Med henvisning til de nye lovbestemmelsene burde det imidlertid være særlig viktig for barnevernet å dokumentere barnas synspunkt.

At langt under halvparten av samtalene dreide seg om å informere eller innhente barnets synspunkt, gir en pekepinn på at barnas forutsetninger for å medvirke ofte ikke var godt nok ivarettatt. Fra intervjuene kommer det frem at selv om ungdommene oppga at de var fornøyde med den informasjonen de fikk, så gjaldt dette først og fremst i starten av undersøkelsen. Flere ungdommer

fortalte at de hadde lurt på ting underveis som de ikke hadde spurt om, og noen visste ikke hva saken endte med. Dette er også i tråd med tidligere forskning (f.eks. Lurie et al., 2018).

Når ungdommer opplever at de får lite informasjon på slutten av en barnevernssak vitner det om at barnevernet ikke har en god nok praksis eller strukturer som kan ivareta tilbakemelding og informasjon gjennom hele saksforløpet. I denne sammenheng vi vi gjerne fremheve prosessmodellen til Strandbu & Vis (2008) (se kap 3.2.3), som påpeker at når barn har deltatt i en beslutningsprosess, er det svært viktig å sjekke ut hvordan barnet har det og om det har forstått hva som ble besluttet. Slik sett må deltakelse og medvirkning være en kontinuerlig prosess. Det er også relevant å vise til den engelske modellen med «review meetings», som innebærer at barnevernet har faste strukturer for møter mellom de involverte i en barnevernssak, for bl.a. å sikre muligheter for gjensidig informasjonsutveksling ved viktige beslutningstidspunkt i saken (se kap. 3.2.3) (Thomas & O'Kane, 1998).

På tross av overnevnte funn om begrenset mulighet for medvirkning ut fra innholdet i barnesamtalene, fant vi likevel at samtaler med barnet hadde betydning for hvilke tema barnevernet var bekymret for etter endt undersøkelse. I den kvantitative delen av journalstudien fant vi at dette gjaldt særlig i saker knyttet til spørsmål om fysisk mishandling og konflikter mellom foreldre. Samtale med barnet hadde også sammenheng med bekymring for mer generelle omsorgsoppgaver som stimulering/veiledning/grensesetting, evne til å forstå barnet og beskyttelse av barnet. Selv om vi ikke vet det nøyaktige innholdet i samtalene er det betryggende å vite at samtale med barnet hadde betydning for barnevernets vurderinger av så viktige omsorgsspørsmål.

Når det gjaldt barnas egne problemer, var det imidlertid informasjon fra skolesektor som hadde størst betydning, mens samtale med barnet ikke hadde betydning. At samtale med barnet ikke hadde betydning for bekymring om barnets psykiske vansker og fungering, kan likevel være vanskelig å forstå. Kanskje dette er et forsømt område fra barnevernets side, eller at barnevernet overlater til andre instanser å undersøke barnets psykiske helse?

Når det gjaldt barnets innflytelse på den endelige beslutningen i saken hadde ikke samtale med barnet noen direkte betydning når det ble kontrollert for andre forhold. Dette til tross for at samtale med barnet hadde sammenheng med hyppigere tiltak, og med flere av barnevernets bekymringer etter endt undersøkelse. Fra delrapport 4 vet vi at det var barnevernets bekymringer etter endt undersøkelse som var den viktigste prediktoren for beslutninger om tiltak, og ikke hvem som var snakket med eller hva som ble gjort i undersøkelsen. Dette betyr at samtale med barnet kun hadde

en indirekte betydning for beslutningen, ved at informasjon fra barnet påvirket hva barnevernet ble bekymret for.

Fra våre analyser av et utvalg tekstutdrag fra vedtak og undersøkelsesrapporter fant vi at når barnets synspunkt var referert mest mulig direkte eller konkret, syntes dette å bli tillagt større vekt i beslutningen, enn når barnets synspunkt ble referert i mer generelle vendinger. Mer indirekte ble barnets synspunkt brukt for å styrke eller underbygge mer overordnede vurderinger. I saker om fysiske overgrep var barnets synspunkt ofte tydelig referert, men ble likevel gjerne ikke tillagt avgjørende vekt dersom dette var i motstrid til foreldres uttalelser. Dette kom frem ved at tiltaket ofte ble begrunnet i generelle termer eller med foreldrenes behov for råd og veiledning, heller enn at det ble knyttet til barnets informasjon om overgrepene.

Som det ble påpekt i delrapport 4, synes det å skje en endring i problemforståelse fra det opprinnelige meldingsinnholdet, til å dreie seg om foreldrenes manglende forståelse for barnets behov. Også noen av ungdommene vi intervjuet var inne på dette temaet, ved at de for eksempel ikke forstod hvorfor det ble snakket så mye om skole og hverdagsliv, mens det var mors problemer som var den opprinnelige bekymringen (se kap 7.1.4). Lignende problemforskyvninger ble funnet av Heimer, Näsman & Palme (2018).

Noen av foreldrene som vi intervjuet mente at barnevernet for lett sluttet seg til barnas forståelse. Dette gjaldt særlig når det var konflikter mellom foreldre og barn. At foreldres synspunkt ikke blir tatt hensyn til, viser den motsatte slagsiden til det som har blitt beskrevet i avsnittet over, men som kan være like uheldig. Det synes i hvert fall viktig at det dokumenteres hvordan barnevernet avveier barns og foreldres informasjon og synspunkt.

10.3 Hvordan opplever ungdommene samarbeidet med barnevernet?

Ungdommene som ble intervjuet hadde jevnt over positive opplevelser av kontakten med barnevernet og med kontaktpersonene. De opplevde at kontaktpersonene ønsket å hjelpe, at de ble hørt på, spurt om hva de mente og møtt med respekt. Alle uttrykte likevel en viss spenning (eller frykt) knyttet til det første møtet med barnevernet, avhengig både av deres egen rolle i saken (flere hadde bidratt i meldingen), og hva de hadde hørt om barnevernet fra før av. For noen ungdommer der saken gjaldt voldsproblematikk, ble det første møtet med barnevernet opplevd som kaotisk og skremmende, f.eks. ved at de ble hentet ut av klasserommet uten forberedelse. Denne informasjonen ble bekreftet av kontaktpersoner, som relaterte dette til bruken av spesielle rutiner i voldssaker.

Ungdommene hadde ellers synspunkt på hvor samtaler foregikk, og hvordan de opplevde samtaler med og uten foreldre til stede. Flere uttrykte at samtaler på skolen ikke alltid var ønskelig, både fordi det var vanskelig å konsentrere seg om skolearbeidet etterpå, og fordi det var vanskelig å forklare for klassekameratene hva de hadde gjort. Disse synspunktene tyder på at en del ungdommer ikke ble spurt om hvor de ønsket å møte barnevernet, og at innkalling til samtale skjedde mer rutinemessig, også når undersøkelsen ikke gjaldt voldsproblematikk.

Kontaktpersonene bekreftet i noen grad at en innkalling til møte kunne skje rutinemessig, samtidig som de uttrykte at de ønsket å være på tilbudssiden når det gjaldt valg av møtested. Noen kontaktpersoner mente likevel det var viktig å møte barnet på deres arena, mens andre mente det var lettere å snakke om det som var viktig i saken når samtaler foregikk på barnevernstjenestens kontor.

Når det gjaldt spørsmålet om fellessamtaler med foreldrene, beskrev ungdommene både fordeler og ulemper, og mente det kom an på hva saken gjaldt og hvordan kommunikasjonen forløp. Alt i alt var rådet fra de unge at det viktigste er at barnevernet kan være fleksibel i valg av møtested og møteform, slik at dette ikke automatisk bestemmes av rutiner (Lurie et al., 2015).

10.4 Hvordan blir det tilrettelagt for barns deltakelse og medvirkning?

Både journalstudien og intervjuene med kontaktpersoner inneholdt informasjon om tilrettelegging og gjennomføring av samtaler med barna. Dette gjaldt både den generelle kontakten og mer spesifikke tema, som sted for samtaler og hvem som var til stede, og i noen grad om språklig tilrettelegging og bruk av samtaleverktøy og -metodikk. Et hovedsynspunkt fra kontaktpersonene var at ingen av dem antydte at de syntes det var vanskelig å snakke med barn, men noen trakk frem at det kunne være vanskelig å nå inn til ungdommene, særlig når disse ikke ønsket å snakke med barnevernet. De var opptatt av å skape trygghet og tillit i møtet, og som nevnt tidligere, ønsket de i utgangspunktet å være på tilbudssiden når det gjaldt valg av møtested.

Nærmere halvparten av samtaler ble gjennomført med barnet og kontaktperson alene, mens noen ganger var foreldre med, eller andre personer som søsken, lærere, barnehagepersonell o.a. Det er uklart for oss i hvilken grad barnet (og foreldre) ble informert om muligheten for å ha med en tillitsperson i samtaler, og for de «støttepersonene» som deltok, er det uklart hvorvidt disse var definert som en tillitsperson ifølge forskriften (BFD, 2014). En kontaktperson viste til et viktig råd fra forandringsfabrikken, om å spørre barnet på egenhånd, om barnet ønsket å ha med seg noen i samtaler.

Som nevnt tidligere er språklig tilrettelegging viktig i den grad barnet av ulike grunner mangler språkferdigheter (innvandrerbarn, kognitive problemer, barnets alder o.l.). Det er også viktig å unngå at barnet brukes som tolk i familiesamtaler, som vi har funnet eksempel på fra intervjuene. Dette er ikke lov ifølge forvaltningsloven § 11 e (1967), og er også omtalt i rundskriv om saksbehandling (Bufdir, 2017).

Bruk av mer spesifikke samtaleverktøy som spill om følelser, samtalekort, figurer, nettverkskart, tegning, Signs of Safety (Turnell & Edwards, 1999), den dialogiske samtale (Gamst, 2011) var sporadisk nevnt. Slike verktøy kunne ifølge kontaktpersonene være nyttige, særlig i samtaler med yngre barn og barn som snakket lite, men også i samtaler med ungdom om vanskelige tema. Vi har imidlertid ingen systematisk oversikt over bruken av slike verktøy. Fra analyser av et utvalg samtaler med barna, vil vi påpeke at vi ikke har funnet informasjon om forberedelse av samtalen, og heller ikke hva som var det mer konkrete formålet med samtalen. At formålet med samtalen var notert ville være viktig for i ettertid å kunne vurdere om dette var oppnådd eller ikke. Tydeliggjøring av formålet ville også være viktig for å styrke barnas mulighet for reell medvirkning i undersøkelsen.

10.5 Hvordan deltar foreldre i barnevernets undersøkelsesarbeid?

Fra journalstudien (delrapport 4) vet vi at det var i gjennomsnitt 2,9 møter med en eller begge foreldre samlet (0-18); 2,2 møter med bare mor, og 1,5 møter med bare far. Det var klart flere møter i undersøkelser som endte med tiltak enn i de som ble henlagt. Ved nærmere analyser i denne delstudien fant vi at grunnen til at det i gjennomsnitt var flere møter med mor enn med far *ikke* var manglende kontakt med far, men at far gjerne deltok på *ett* møte, mens mor deltok på flere. Foreldre var selv meldere i 8 % (86) av de 1123 undersøkelsene vi har studert, noe som er i samsvar med barnevernsstatistikken 2019. Meldinger fra foreldre ble undersøkt like ofte som i utvalget ellers. De skilte seg ikke ut fra andre saker når det gjaldt gjennomføringen av selve undersøkelsen, men de endte oftere med tiltak.

10.5.1 Foreldre informert om fremgangsmåter, men lite om formål

Journalstudien (delrapport 4) viste at det var utarbeidet en plan for undersøkelsen i halvparten av sakene, men det var kun i et fåtall saker det gikk an å fastslå at planen var utarbeidet i samarbeid med foreldre. Fra foreldreintervjuene kom det frem at de ble orientert og informert om hva som skulle skje i undersøkelsen, og de hadde innflytelse på tid og sted for møter. De hadde også samtykket i eller i noen grad uttalt seg om hvem det skulle hentes informasjon fra. På den annen side virket det ikke som at foreldrene hadde særlige forventninger om å skulle påvirke gjennomføringen av undersøkelsen, noe som kanskje kan forstås ut fra at noen hadde lite kjennskap til barnevernets

arbeidsmåter i undersøkelsessaker fra før av, og dermed hadde dårlige forutsetninger for å mene noe om det.

Det virket imidlertid ikke som at det ble snakket særlig mye om hva det skulle innhentes informasjon om eller hvordan. Hjemmebesøk var for eksempel del av undersøkelsene i halvparten av sakene. Hva som var formålet med hjemmebesøkene var ofte uklart for foreldrene, og de oppfattet det mest som en rutinemessig del av undersøkelsen (Lurie et al., 2018). At mange foreldre var usikre på både hva undersøkelsen egentlig dreide seg om og hva som var formålet med hjemmebesøkene, er svært uheldig, og setter foreldrene i en posisjon der deres deltakelse blir mer passiv enn aktiv.

Når det gjaldt informasjon og tilbakemeldinger fra barnevernet gjennom resten av undersøkelsen var foreldrenes erfaringer forskjellige, fra de som mente de hadde fått god informasjon hele tiden, til de som ikke fikk det, eller måtte spørre selv. Fra intervju med kontaktpersoner var det noen som mente at de var tilbakeholdne med å gi informasjon om sine vurderinger underveis, fordi det kunne komme nye opplysninger som kunne gjøre at vurderingene endret seg. Som vi var inne på under drøftingen av barnas tilgang til informasjon og tilbakemeldinger, er det også for foreldrenes del relevant å etterlyse bedre rutiner og strukturer for informasjonsutveksling mellom ulike parter. Selv om det i plan for undersøkelsen ofte er satt opp møter for tilbakemeldinger, kan det synes som at dette ikke alltid fungerer godt nok.

10.6 Hvilken innflytelse har foreldrene på den endelige beslutningen?

I journalstudien (delrapport 4) fant vi at foreldrenes ønsker/ikke ønsker om tiltak var del av begrunnelsen for konklusjonen i en fjerdedel av alle sakene, like ofte, men med motsatt innstilling, for vedtak om tiltak versus henleggelse. Vi undersøkte nærmere hva som var beskrevet som bekymringsfullt i undersøkelsesrapportene i de sakene der beslutningen var begrunnet med foreldrenes ønsker. Saker som ofte ble begrunnet med foreldrenes ønsker om tiltak, gjaldt bekymringer for foreldrenes stimulering/veiledning/grensesetting (og slitne foreldre), som ifølge drøftinger i delrapport 4 (kap. 10.4), passet godt som begrunnelse for tiltak om råd og veiledning.

Dette funnet er imidlertid interessant å se i sammenheng med andre funn fra delrapport 4, der det kom frem at det mange ganger skjedde det en problemforskyvning fra den opprinnelige bekymringen i meldingen til barnevernets bekymringer etter endt undersøkelse. Det skjedde, som nevnt i «barnedelen» av drøftingen, f.eks. ved meldinger om fysiske overgrep eller vold, som tilsynelatende ble endret til bekymringer for nettopp foreldrenes stimulering/veiledning/grensesetting, og som dermed dannet grunnlag for vedtak og råd og veiledning. Denne problemforskyvningen kan forstås

som et resultat av forhandlinger mellom barnevernet og foreldrene om å finne en akseptabel grunn for å sette i verk tiltak.

Foreldrenes innflytelse på barnevernets begrunnelser for tiltak når det gjaldt voldsproblematikk synes slik sett å være ganske stor. Det er imidlertid viktig å påpeke at når bekymringer for foreldrenes stimulering/veiledning/grensesetting så ofte var begrunnelse for tiltak, hadde det også sammenheng med at dette var et av de vanligste bekymringstemaene på meldingstidspunktet. Med andre ord kan vi ikke utelukkende se på dette som en problemforskyvning.

I henlagte saker som ble begrunnet med at foreldre ikke ønsket tiltak var bekymringene ofte knyttet til barnas atferd, fysisk mishandling og vold i nære relasjoner. I disse sakene må en gå ut fra at barnevernet har ønsket å sette inn tiltak, men de har ikke funnet grunnlag for å pålegge tiltak, enten fordi bekymringen ikke har vært stor nok, eller fordi de har sett det som lite hensiktsmessig eller har hatt liten tro på virkningen av å påtvinge foreldre et tiltak. Fra journalstudien (delrapport 4) fant vi kun ett eksempel på pålagte hjelpetiltak, noe som kan tyde på at terskelen for å reise sak om pålegg er høy. Det mangler for øvrig forskning på effekten av pålagte hjelpetiltak.

10.7 Hvordan opplever foreldrene samarbeidet med barnevernet?

Foreldrene som vi intervjuet, formidlet hovedsakelig positive erfaringer fra samarbeidet med barnevernet. Kvaliteter ved kontaktpersonene som ble trukket frem var å være lyttende, ikke-dømmende, gi håp om hjelp, skape tillit, åpenhet, kunne se situasjonen fra flere sider, tilgjengelighet, fleksibilitet og kontinuitet. Dette var også kvaliteter som ble trukket frem av kontaktpersonene. Samtidig var det forskjellig i hvilken grad slike kvaliteter lot seg realisere, både avhengig av problematikk, selve relasjonen og mer strukturelle forhold i barnevernet.

Forhold som opplevdes som vanskelig for en del foreldre var lang saksbehandlingstid, det å forstå overgangen mellom ulike formelle faser i saksgangen, dokumenter som var vanskelige å forstå pga. paragrafer og fremmede begreper etc. De opplevde også at formålet med hjemmebesøk var uklart og i enkelte tilfeller også samtaler.

Frykten for barnevernet var underliggende for de fleste foreldrene, uavhengig av om de selv hadde tatt initiativ til kontakten eller de var meldt av andre instanser, og uavhengig av om de hadde erfaringer med barnevernet fra tidligere kontakt. Dette skyldes både det generelle bildet av barnevernets maktutøvelse overfor foreldre og barn, og det stigma som forbindes med kontakten med barnevernet og det å kunne bli vurdert som uegnede foreldre. Selv om kontaktpersonene syntes

å være klar over denne frykten, mener vi det er et behov for en økt bevissthet om hvor utbredt frykten er, også der det er en god samarbeidsrelasjon mellom foreldre og kontaktpersonen. Noen av foreldrene mente det var et stort behov for mer informasjon om barnevernets hjelpefunksjon blant folk flest, f.eks. ved at informasjon om barnevernet ble formidlet på skoler, på lik linje med informasjon om skolehelsetjeneste.

11. Oppsummering av hovedfunn

Nedenfor oppsummeres hovedfunn fra rapporten i stikkordsform, fordelt på funn vedrørende barn og foreldres medvirkning. Det minnes om at noen av funnene er fra den kvantitative delen av journalstudien og omfatter alle 1123 barna som har fått sine saker undersøkt, mens andre funn er basert på tekstutdrag fra 117 saker fra den kvalitative delen av journalstudien, mens atter andre funn er basert på et mindre antall intervjuer med barn, foreldre og kontaktpersoner.

Barnas deltakelse og medvirkning

- Barna hadde hovedsakelig positive erfaringer fra samarbeidet med de ansatte i barnevernet.
- Barnevernet snakket med 60 % av alle barna, og med 73 % av barn over 6 år.
- Det var sjelden dokumentasjon på hvorfor barnevernet ikke hadde snakket med barnet.
- Barnevernet snakket oftere med barna når meldingen gjaldt fysiske overgrep og vold i nære relasjoner, og sjeldnere når det gjaldt foreldres problemer som rus og psykiske vansker.
- Uavhengig av problematikk, dreide de fleste samtaler seg om å undersøke forholdene i hjemmet, mens det langt sjeldnere var dokumentert at barnets mening var etterspurt.
- Ungdommene var fornøyde med barnevernets informasjon om undersøkelsen i starten, mens informasjonen syntes å være mangelfull underveis og avslutningsvis.
- Samtale med barnet hadde betydning for barnevernets bekymringer etter endt undersøkelse, særlig når det gjaldt fysiske overgrep og foreldrekonflikter, men bare indirekte for den endelige beslutningen.
- Barna mente det var viktig med fleksibilitet i valg av møtested og møteform, mens kontaktpersonene syntes å handle mer på rutine.

Foreldres deltakelse og medvirkning

- Foreldrene hadde hovedsakelig positive erfaringer fra samarbeidet med de ansatte i barnevernet, men frykten for barnevernet var et underliggende tema.
- Meldinger fra foreldre endte oftere med tiltak, enn når meldingen kom fra andre.
- Foreldrene ble informert om fremgangsmåter, men sjelden om formål. Dette gjaldt både ved informasjonsinnhenting, hjemmebesøk og samtaler.
- Foreldrene virket å ha liten innflytelse på selve gjennomføringen av undersøkelsen. De syntes å oppfatte og akseptere at undersøkelsen foregikk etter barnevernets rutiner.
- Foreldrene virket å ha stor innflytelse på begrunnelser for tiltak eller henleggelse, og på den endelige beslutningen.
- Foreldrene var positive til at barnevernet skulle samtale med barna.

12. Styrker og svakheter ved studien

Dette forskningsprosjektet er unikt i norsk sammenheng. Det er det første som studerer sentrale kjennetegn ved barn og foreldres medvirkning basert på et så omfattende kvantitativt datamateriale, supplert med kvalitativt materiale fra dokumenter og intervjuer. De inkluderte sakene i det kvantitative materialet er tilfeldig utvalgte, og har dermed gitt mulighet for å innhente sensitiv informasjon i et langt mer representativt utvalg enn hva som er vanlig i studier basert på samtykke. Det høye antallet saker, kombinert med deltakelse fra mindre og større tjenester, fra ulike deler av landet og med ulik organisering, gjør at resultatene har relevans for barnevernets undersøkelsesarbeid i hele landet.

En begrensning ved studien kan være at den i stor grad bygger på sakenes dokumenter. Dette innebærer at kun informasjon som er nedfelt skriftlig i journalene har blitt gjenstand for koding og analyser. Med tanke på at det fremdeles er mye barnevernsarbeid som ikke nedtegnes, kan dette gi et skeivt bilde av virkeligheten. På den andre siden har vi kunnet belyse hvordan kravet til dokumentasjon er oppfylt, og for hvilke områder dette gjelder. Et annet aspekt er at en del spørsmål i kodeskjemaet er av kvalitativ art, og dermed gjenstand for den enkelte koders vurdering. Dette er forsøkt ivare tatt gjennom prøvekodinger og sammenligning av koding fra flere forskere.

Informasjon fra dokumentene ble innhentet for perioden januar 2015 til juni 2017. Med de mange endringer i barnevernsloven fra første juli 2018, og også en endret praksis ifølge mange kontaktpersoner, kan det være at funnene våre ikke er helt oppdaterte i forhold til dagens barnevern. Sentrale prinsipper for barn og foreldres deltakelse har imidlertid vært inkorporert i forskrifter og retningslinjer i en årrekke, noe som taler for at funnene fremdeles har høy relevans.

De kvalitative tekstene fra journalene er plukket ut selektivt, bl.a. for så belyse samtaler med barn og barnevernets vurderinger og begrunnelser ved undersøkelsen avslutning. Disse er selvsagt ikke representative, men gir gode muligheter for å utfylle de kvantitative funnene vedrørende aktuelle problemstillinger. Mens utvalget intervjuer med foreldre og kontaktpersoner vurderes tilfredsstillende for å tematisere materialet, er utvalget intervjuer med ungdommene i minste laget. Det vurderes som egnet for å illustrere utvalgt tematikk, men kan ikke sies å være stort nok til å gi en fullstendig oversikt over aktuelle tema om unges medvirkning i undersøkelsesarbeidet. Flere tema som berøres av ungdommene vurderes imidlertid å ha stor relevans for barnevernets praksis, og vi har derfor valgt å fremheve noen av erfaringene i oppsummeringen av hovedfunn.

Referanser

- Andreassen, T. A. (2005). *Brukermedvirkning i helsetjenesten: arbeid med brukerutvalg og andre medvirkningsprosesser*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Archard, D., & Skivenes, M. (2009). Hearig the child. *Child & Family Social Work*, 14(4), 391-399.
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, 35(4).
- BLID. (2014). *Forskrift om medvirkning og tillitsperson*. Barne- likestillings- og inkluderings-departementet.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Bufdir. (2006). *Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene*. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Bufdir. (2017). *Rundskriv om saksbehandlingen i barneverntjenesten av juni 2017*. Barne, ungdoms- og familiedirektoratet.
- Christiansen, Ø. (2012). Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn som aktører? *Tidsskriftet Norges barnevern*, 89(1-2), 16-30.
- Christiansen, Ø., Bakketeig, E., Skilbred, D., Madsen, C., Havnen, K. J. S., Aarland, K., & Backe-Hansen, E. (2015). *Forskningskunnskap om barnevernets hjelpetiltak*. Bergen: Uni Research, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU Vest).
- Christiansen, Ø., Havnen, K. J. S., & Havik, T. (1998). *Mellom vern av barn og støtte til foreldre. Hva vektlegger barnevernsarbeidere ved beslutninger i undersøkelsessaker?* Bergen: Barnevernets Utviklingssenter på Vestlandet.
- Christiansen, Ø., Havnen, K. J. S., Iversen, A. C., Knag, M., Lauritzen, C., Nygård, R. H., Vis, S. A. (2019). *Når barnevernet undersøker. Delrapport 4*. Tromsø: UiT, RKBU Nord.
- Christiansen, Ø., & Kojan, B., H (Eds.). (2016). *Beslutninger i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalrymple, J. (2002). Family Group Conferences and youth advocacy: the participation of children and young people in family decision making. *European journal of social work*, 5(3), 287-299. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/714053160>.
- Darlington, Y., Healy, K., Yellowlees, J., & Bosly, F. (2012). Parents' perceptions of their participation in mandated family group meetings. *Children and Youth Services Review*, 34(2), 331-337. doi:10.1016/j.chidyouth.2011.10.030
- Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, 4. november 1950. Europarådet.
- Department for Education. (2015). *The Children Act 1989 guidance and regulations. Volume 2: care planning, placement and case review*. London: HM Government.
- Department for Education. (2018). *Working Together to Safeguard Children. A guide to inter-agency working to safeguard and promote the welfare of children*. London: HM Government.
- Drægebø, E., Havnen, K. J. S., Hove, H., Skjerve, J., & Oma, A. (2003). *Rapport fra Granskingsutvalget for barneverninstitusjoner i Bergen*. Bergen: Fylkesmannen i Hordaland.
- Eriksen, E. O., & Skivenes, M. (1998). Om å fatte riktige beslutninger. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 3.
- Falck, S., & Havik, T. (Eds.). (2000). *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Fauske, H., Clifford, G., Lichtwarck, W., & Marthinsen, E. (2009). *Det Nye barnevernet: et forsknings- og utviklingsprosjekt i Barnevernet. Barnevernet på ny kurs? Sluttrapport fase 1*. Bodø: Nordlandsforskning.
- Fellesorganisasjonen for sosionomer, barnevernpedagoger, vernepleiere og velferdsvitere. (2015). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*.
- FN's konvensjon for barnets rettigheter av 20. november 1989 (barnekonvensjon).
- Gamst, K. T. (2011). *Profesjonelle barnesamtaler. Å ta barn på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

- Hart, R. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. Florence: UNICEF International Child Development Centre.
- Havnen, K. J. S. (2006). Kva er det eigentleg med familieråd? Foreldra sine synspunkt, erfaringar og opplevingar. In S. Falck (Ed.), *Hva er det med familieråd? Samlerapport fra prosjektet: "Nasjonal satsing for utprøving og evaluering av familieråd i Norge"*. (pp. 105-166). Oslo: NOVA-rapport, 18/06.
- Havnen, K. J. S. (2016). Familieråd som beslutningsmodell i barnevernet. In Ø. Christiansen & B. H. Kojan (Ed.), *Beslutninger i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Havnen, K. J. S., & Christiansen, Ø. (2014). *Kunnskapsstatus om familieråd. Erfaringer og effekter*. Uni Research, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU Vest).
- Havnen, K. J. S., Christiansen, Ø., & Havik, T. (1998a). Når gir barnevernet hjelp? Barn i risiko - mellom samfunnets ansvar og privatlivets fred? *Tidsskriftet Norges barnevern*, nr. 2/98.
- Havnen, K. J. S., Christiansen, Ø., & Havik, T. (1998b). *Når gir barnevernet hjelp? Kartlegging av barneverntenesta sine beslutningar i meldings- og undersøkingssaker*. Bergen: Barnevernets Utviklingssenter på Vestlandet.
- Heimer, M., Näsman, E., & Palme, J. (2018). Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: The process of defining the problem in Swedish child and family welfare. *Child & Family Social Work*, 23(2), 316-323.
- Heino, T. (2009). *Family Group Conference from a Child Perspective. Nordic Research Report*. Jyväskylä: National Institute for Health and Welfare.
- Holland, S., Scourfield, J., O'Neill, S., & Pithouse, A. (2005). Democratising the family and the state? The case of family group conferences in child welfare. *Journal of Social Policy*, 34, 59-77. doi:10.1017/s0047279404008268.
- Horverak, S. (2006). *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?: et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap.
- James, A., Jenks, C. og Prout, A., & Stang Dahl, T. B. o. s. O. P. f. (1999). *Den teoretiske barndom*. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk forlag AS.
- Jenssen, A. G. (2009). *Brukermedvirkning i sosialtjenesten. En studie av sosialarbeidernes perspektiv*. (PhD). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse. Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, Trondheim.
- Jones, L., Bellis, M. A., Wood, S., Hughes, K., McCoy, E., L., & Officer, A. (2012). Prevalence and risk of violence against children with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies. *The Lancet*, 380(9845), 899-907. doi::https://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60692-8.
- Kildedal, K., Uggerhøj, L., Nordstoga, S., & Sagatun, S. (2010). Den børnefaglige undersøgelse – på vej mod handleplanen. *Tidsskrift for forskning og praksis i socialt arbejde, Dansk Socialrådgiverforening*, 11(21).
- Kildedal, K., Uggerhøj, L., Nordstoga, S., & Sagatun, S. (Eds.). (2011). *Å bli undersøkt - norske og danske foreldres erfaringer med barnevernsundersøkelsen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kosher, H., & Ben-Arieh, A. (2020). Children's participation: A new role for children in the field of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*. doi:https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104429.
- Kvam, M. H. (2004). Sexual abuse of deaf children. A retrospective analysis of the prevalence and characteristics of childhood sexual abuse among deaf adults in Norway. *Child Abuse & Neglect*, 28(3), 241-251. doi:https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2003.09.017.
- Lauritzen, C., Vis, S. A., Havnen, K. J. S., & Fossum, S. (2017). *Evaluering av Kvellomalen. Delrapport 2*. Tromsø: UiT, RKBU Nord.
- Lauritzen, C., Vis, S. A., Ulset, G., Tjelflaat, T., & Rustad, K. B. (2019). *Meldinger til barnevernet. Delrapport 3*. Tromsø, UiT, RKBU Nord.

- Lov om barn og foreldre av 4. august 1981 (barneloven). Barne- og familiedepartementet.
- Lov om barneverntjenester av 17. juni 1992, nr 100 (barnevernloven). Barne- og familiedepartementet.
- Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 2. oktober 1967 (forvaltningsloven). Justis- og beredskapsdepartementet.
- Lov om behandling av personopplysninger av 15. juni 2018. Justis- og beredskapsdepartementet.
- Lurie, J., Kvaran, I., Tjelflaat, T., & Sørli, H. E. (2015). *Barneverntjenestens arbeid med barnevernundersøkelser i Midt-Norge*. NTNU, RKBU Midt-Norge.
- Lurie, J., Sørli, H. E., Kvaran, I., & Tjelflaat, T. (2018). *Familiens og barneverntjenestens erfaringer med barnevernundersøkelser*. NTNU, RKBU Midt-Norge.
- Læret, O. K., & Skivenes, M. (2016). Kvalitet og legitimitet i barnevernets beslutninger. In B. H. Kojan & Ø. Christiansen (Eds.), *Beslutninger i barnevernet* (pp. 34-47). Oslo: Universitetsforlaget.
- Marsh, P., & Crow, G. (1998). *Family group conferences in child welfare*. Oxford: Blackwell Science.
- Midjo, T. (2010). *En studie av samhandlingen mellom foreldre og barnevernarbeidere i barnevernets undersøkelse*. Norges teknisknaturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Morthorst Rasmussen, B., & Haldbo Hansen, T. (2002). *En beslutningsmodel med meget mere: en undersøgelse af "Det danske forsøg med Familierådslagning"*. Aabenraa: UDC Børn og Familier.
- NOU 1998:18. *Det er bruk for alle— Styrking av folkehelsearbeidet i kommunene*. Helse- og omsorgsdepartementet.
- NOU 2016:16. *Ny barnevernslov — Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- NOU 2012:5. *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp* (5). Retrieved from Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Omre, C., & Schjelderup, L. E. (2009). *Barn i barnevernet: en studie om barns deltakelse og styrkeprosesser i familieråd*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Ot.prp. 169 L. (2016–2017). *Endringer i barnevernloven mv. (bedre rettssikkerhet for barn og foreldre)*. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Oterholm, I. (2003). Deltakelse og beslutninger i barnevernet. *Nordisk sosialt arbeid*, 23(4), 217-223.
- Paulsen, V. (2016). Ungdommers erfaringer med medvirkning i barnevernet. *Fontene forskning*, 1(2016), 4-15.
- Petersen, S. K. (2018). Parents' experiences of child protection practice in Denmark. *Child & Family Social Work*, 23(4), 609-616.
- Profesjonsrådet for sosionomer. (2017). *Stå opp for trygghet*. Fellesorganisasjonen, brosjyre.
- Reedtz, C., Mørch, L., & Lauritzen, C. (2015). Registreres psykiatriske pasienters barn i elektronisk pasientjournal? – Kritisk søkelys på implementering av ny klinisk praksis i psykisk helsevern for voksne. *Nordisk sygepleieforskning*, 1, 36-45.
- Rønning, R., & Solheim, L. (1998). *Hjelp på egne premisser? Om brukermedvirkning i velferdssektoren*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Samsonsen, V., & Willumsen, E. (2015). Narratives from parents in England and Norway: Power and emotions in child protection assessments. *Journal of comparative social work*, 10(1).
- Sandbæk, M., & Tveiten, G. (Eds.). (1996). *Sammen med familien. Arbeid i partnerskap med barn og familier*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children and Society*, 15(2), 107-117.
- Silverman, D. (2006). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction (third edition)*. London: Sage.
- Skivenes, M., & Strandbu, A. (2004). Barn og familieråd. En analyse av det organisatoriske rammeverket for barns medvirkning i barnevernet. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 7(4), 213-228.

- Skivenes, M., & Strandbu, A. (2005a). Barn og familieråd : en analyse av det organisatoriske rammeverket for barns medvirkning i barnevernet. Barns deltakelse og støttepersonens rolle i familieråd. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 82(3), 23-39.
- Skivenes, M., & Strandbu, A. (2005b). Familieråd som deliberativ beslutningsmodell og behovet for et barneperspektiv. In E. Willumsen (Ed.), *Brukernes medvirkning! Kvalitet og legitimitet i velferdstjenestene*. Oslo: U-forlaget.
- Skivenes, M., & Strandbu, A. (2006). A child perspective and children's participation. *Children Youth and Environments*, 16(2), 10-27.
- Slettebø, T. (2008). *Foreldres medbestemmelse i barnevernet. En studie av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning*. (Doktorgrad). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Sommer, D. (1997). *Barndomspsykologi. Utvikling i en forandret verden*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Sommer, D. (2004). *Barndomspsykologiske facetter*. Århus: Systime AS.
- Stalker, K. T., J.; Fry, D.; Stewart, A. (2015). A study of disabled children and child protection in Scotland – A hidden group? *Children and Youth Services Review*, 56, 126-134.
- Stang Dahl, T. (1992/78). *Barnevern og samfunnsvern*. Oslo: Pax forlag.
- Steinrem, I., Toresen, G., Glorija Proff, & Alexander Proff (Eds.). (2018). *Barnas Barnevern: Trygt, Nyttig og Samarbeidende for Barn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stern, D. (2003, 1985). *Spebarnets interpersonlige verden. Norsk oversettelse av "The interpersonal world of the infant"*. Oslo: Gyldendal.
- Strandbu, A. (2007). *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*. Tromsø: Institutt for pedagogikk og lærerutdanning, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Strandbu, A. (2008). *Hvordan legge til rette for barns deltakelse i familierådets beslutningsprosess?* Tromsø: Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge.
- Strandbu, A., & Vis, S. A. (2008). *Barns deltakelse i barnevernssaker*. Tromsø, Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge.
- Strandbu, A., & Vis, S. A. (2016). Barnets deltakelse i beslutningene. In B. Kojan, H & Ø. Christiansen (Eds.), *Beslutninger i barnevernet* (pp. 144-161). Oslo: Universitetsforlaget.
- Sundell, K., & Hæggman, U. (1999). *Familjerådslag i Sverige: [en utvärdering av Svenska kommunförbundets försöksverksamhet]* (Vol. 1999:1). Stockholm: Resursförvaltningen för skola och socialtjänst ; Distribution: Helsingborg : FoU-enheten.
- Szumilas, M. (2010). Explaining odds ratios. *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 19(3), 227-229.
- Taylor, J., Stalker, K., & Stewart, A. (2015). Disabled Children and the Child Protection System: A Cause for Concern. *Child abuse review*. doi:<https://doi.org/10.1002/car.2386>.
- The Ottawa Charter for Health Promotion, 21.november 1986. World Health Organisation.
- Thomas, N., & O'Kane, C. (1998). The Ethics of Participatory Research with Children. *CHILDREN & SOCIETY*, 12, 336-348.
- Tilbury, C., & Ramsay, S. (2018). A systematic scoping review of parental satisfaction with child protection services. . *Evaluation and program planning*., 66, 141-146.
- Turnell, A., & Edwards, S. (1999). *Signs of safety. A solution oriented approach to child protection casework*: W.W. Norton and Company.
- Ulvik, O. S. (2009). Barns rett til deltakelse – teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelperes samarbeid med barn. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 46(12), 1148-1154.
- van Bijleveld, G. G., Deding, C. W. M., & Bunders-Aelen, J. F. G. (2015). Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: A state-of-the-art review. *Child and Family Social Work*, 20(2), 129–138.
- Verdenserklæringen om menneskerettigheter av 10. desember 1948. De forente nasjoner (FN).
- Vis, S. A. (2014). *Factors that determine children's participation in child welfare decision making. From consultation to collaboration*. UiT, Tromsø.

- Vis, S. A., & Fossum, S. (2015). Organizational factors and child participation in decision-making: Differences between two child welfare organizations. *Child & Family Social Work, 20*(3), 277-287. doi:doi:10.1111/cfs.12076.
- Vis, S. A., Holtan, A., & Thomas, N. (2010). Obstacles for child participation in care and protection cases - why Norwegian social workers find it difficult. *Child abuse review, 21*, 7-23.
- Vis, S. A., Lauritzen, C., & Fossum, S. (2016). *Barnevernets undersøkelsesarbeid - oppsummering av hovedtrekkene i forskningslitteraturen*. Tromsø: RKBU Nord, Delrapport 1.
- Vis, S. A., Strandbu, A., Holtan, A., & Thomas, N. (2011). Participation and health—a research review of child participation in planning and decision-making. *Child & Family Social Work, 16*(3), 325-335.
- Vis, S. A., & Thomas, N. (2009). Beyond talking – children's participation in Norwegian care and protection cases. *European Journal of Social Work, 12*(2), 155-168. doi:10.1080/13691450802567465

Vedlegg

Vedlegg 1

Vil du delta i et forskningsprosjekt om barnevernet? Informasjon til ungdom 12-15 år

Hva handler prosjektet om?

Formålet med dette prosjektet er å få vite mer om hvordan barnevernet arbeider når de undersøker om barn og familier trenger hjelp fra barnevernet. For å danne oss et breiest mulig inntrykk av hva som skjer i barnevernets undersøkelse, ønsker vi i å intervju både foreldre, unge og kontaktperson/saksbehandler i et utvalg saker. Fordi barn og unge ofte har andre opplevelser og synspunkter enn de voksne, er det særlig viktig for oss å få høre hvordan du og andre ungdommer har opplevd kontakten med barnevernet.

Hva betyr det for deg å delta

Hvis du vil være med, ber vi deg sette av ca. en time til et intervju med en av forskerne i prosjektet. Samtalen kan finne sted der det passer best for deg. Vi vil blant annet spørre deg om du har blitt spurt, informert eller deltatt i diskusjoner i gjennomføringen av undersøkelsen. Vi vil også spørre om du synes dine meninger har blitt tatt hensyn til og hvordan du har opplevd det som ble bestemt. Det vil bli tatt lydopptak av intervjuet.

Du vil få et gavekort på kr 300 som takk for at du deltar.

Hva skjer med opplysningene du gir oss i intervju

Vi forskere har taushetsplikt, og har ingen ting med barnevernets virksomhet å gjøre. Verken foreldrene dine, barnevernet eller noen andre vil få vite hva du har sagt. Når intervjuene er over, vil lydopptak og notater bli lagret trygt hos forskerne. Personlige opplysninger og lydopptak slettes når prosjektet er ferdig, senest ved utgangen av 2020. Når vi skal skrive rapporter fra undersøkelsen, vil vi gjøre det slik at ingen kan kjenne deg igjen.

Deltakelse er frivillig

Du bestemmer helt selv om du vil delta. Selv om du har sagt ja, kan du når som helst ombestemme deg, uten noen grunn for det. Da vil alt du har sagt bli slettet. Om du vil delta eller ikke har ingen betydning for barnevernstjenestens videre kontakt med deg og arbeid i saken.

Ansvar for prosjektet

Prosjektet gjennomføres av forskere fra de tre regionale kunnskapssentrene for barn og unge; RKBU Nord (UiT), RKBU Midt-Norge (NTNU) og RKBU Vest (NORCE), og Hemilsenteret (Universitetet i Bergen). Prosjektet er vurdert og godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD).

Har du spørsmål?

Hvis du lurer på noe, kan du kontakte forskeren i din region direkte:

RKBU Nord, Reidunn Håøy Nygård, reidunn.h.nygard@uit.no, tlf. 48111177

RKBU Midt-Norge, Jannike Kaasbøll, jannike.kaasboll@ntnu.no, tlf. 95191984

RKBU Vest, Karen Havnen, khav@norceresearch.no, tlf. 41607350

Vi håper du vil bli med i prosjektet! Vennlig hilsen Svein Arild Vis, prosjektleder.

Vedlegg 2

Vil du delta i et forskningsprosjekt om barnevernet? Informasjon til ungdom over 16 år

Hva handler prosjektet om?

Formålet med dette prosjektet er å få vite mer om hvordan barnevernet arbeider når de undersøker om barn og familier trenger hjelp fra barnevernet. For å danne oss et breiest mulig inntrykk av hva som skjer i barnevernets undersøkelse, ønsker vi i å intervju både foreldre, unge og kontaktperson/saksbehandler i et utvalg saker. Fordi barn og unge ofte har andre opplevelser og synspunkter enn de voksne, er det særlig viktig for oss å få høre hvordan du og andre ungdommer har opplevd kontakten med barnevernet.

Hva betyr det for deg å delta

Hvis du vil være med, ber vi deg sette av ca. en time til et intervju med en av forskerne i prosjektet. Samtalen kan finne sted der det passer best for deg. Vi vil blant annet spørre deg om du har blitt spurt, informert eller deltatt i diskusjoner i gjennomføringen av undersøkelsen. Vi vil også spørre om du synes dine meninger har blitt tatt hensyn til og hvordan du har opplevd det som ble bestemt. Det vil bli tatt lydopptak av intervjuet.

Vi ber også om samtykke til at vi kan intervju din kontaktperson i barnevernet. Du vil få et gavekort på kr 300 som takk for at du deltar.

Hva skjer med opplysningene du gir oss i intervju

Vi forskere har taushetsplikt, og har ingen ting med barnevernets virksomhet å gjøre. Verken foreldrene dine, barnevernet eller noen andre vil få vite hva du har sagt. Når intervjuene er over, vil lydopptak og notater bli lagret trygt hos forskerne. Personlige opplysninger og lydopptak slettes når prosjektet er ferdig, senest ved utgangen av 2020. Når vi skal skrive rapporter fra undersøkelsen, vil vi gjøre det slik at ingen kan kjenne deg igjen.

Deltakelse er frivillig

Du bestemmer helt selv om du vil delta. Selv om du har sagt ja, kan du når som helst ombestemme deg, uten noen grunn for det. Da vil alt du har sagt bli slettet. Du bestemmer også fritt om din kontaktperson i barnevernet kan intervjues. Om du vil delta eller ikke har ingen betydning for barnevernstjenestens videre kontakt med deg og arbeid i saken.

Ansvar for prosjektet

Prosjektet gjennomføres av forskere fra de tre regionale kunnskapssentrene for barn og unge; RKBU Nord (UiT), RKBU Midt-Norge (NTNU) og RKBU Vest (NORCE), og Hemilsenteret (UiB). Prosjektet er vurdert og godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD).

Har du spørsmål?

Hvis du lurer på noe, kan du kontakte forskeren i din region direkte:

RKBU Nord, Reidunn Håøy Nygård, reidunn.h.nygard@uit.no, tlf. 48111177

RKBU Midt-Norge, Jannike Kaasbøll, jannike.kaasboll@ntnu.no, tlf. 95191984

RKBU Vest, Karen Havnen, khav@norcereasearch.no, tlf. 41607350

Vi håper du vil bli med i prosjektet! Vennlig hilsen Svein Arild Vis, prosjektleder.

Forespørsel til foreldre om intervju i forskningsprosjekt om barnevernets undersøkelsesarbeid

Hva handler prosjektet om?

Prosjektet har som formål å fremskaffe ny kunnskap om barnevernets arbeid med bekymringsmeldinger og gjennomføring av undersøkelser. Dette gjelder helt fra den første kontakten mellom familien og barnevernet og frem til det blir besluttet om barnevernet vil sette inn et tiltak eller avslutte kontakten med familien. For å danne oss et breiest mulig inntrykk av hva som skjer i barnevernets undersøkelse, ønsker vi i å intervjuer både foreldre, unge og kontaktperson/saksbehandler i et utvalg saker.

Hva det innebærer å delta

For dere innebærer det å sette av mellom en og to timer til et møte med en av forskerne. Intervjuet vil omhandle erfaringer og synspunkter på arbeidet med undersøkelsen som er gjennomført. Samtalen kan finne sted der det passer best for dere. Vi ber også om samtykke til at vi kan intervjuer saksbehandler, og deres barn (12 til 15 år), om arbeidet med undersøkelsen. Det vil bli gjort lydopptak av intervjuet.

Du vil få et gavekort på kr 300 som takk for at du deltar.

Hva skjer med innsamlede opplysninger

Forskerne har taushetsplikt etter gjeldende regler. Når intervjuene er gjennomført, vil alt materiale bli oppbevart hos forskerne, beskyttet på datamaskin eller nedlåst i arkivskap. Opplysningene som samles inn, blir behandlet konfidensielt og anonymiseres når prosjektet avsluttes, senest ved utgangen av 2020. Når vi skal skrive rapporter og artikler fra undersøkelsen, vil vi gjøre slik at ingen kan kjenne igjen enkeltpersoner eller enkeltsaker.

Deltakelse er frivillig

Deltakelse i prosjektet er frivillig, og dere kan når som helst ombestemme dere og trekke samtykket tilbake. Informasjon vi har fått blir da slettet. Dere bestemmer også fritt om barnevernstjenesten og deres barn (12 – 15 år) kan intervjues. Om dere gir samtykke eller ikke har ingen betydning for barnevernstjenestens eventuelle videre kontakt med dere og arbeid i saken.

Ansvar for prosjektet

Prosjektet gjennomføres av forskere fra de tre regionale kunnskapssentrene for barn og unge; RKBU Nord (UiT), RKBU Midt-Norge (NTNU) og RKBU Vest (NORCE) og Hemilsenteret (UiB). Prosjektet er vurdert og godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD).

Har dere spørsmål?

Hvis dere har spørsmål om prosjektet, kan dere kontakte forskeren i deres region direkte:

RKBU Nord, Reidunn Håøy Nygård, reidunn.h.nygard@uit.no, tlf. 48111177

RKBU Midt-Norge, Jannike Kaasbøll, jannike.kaasboll@ntnu.no, tlf. 95191984

RKBU Vest, Karen Havnen, khav@norcereasearch.no, tlf. 41607350

Vi håper dere vil bli med i prosjektet! Vennlig hilsen Svein Arild Vis, prosjektleder.

Vedlegg 4

Forespørsel til kontaktperson om intervju i forskningsprosjekt om barnevernets undersøkelsesarbeid

Formålet med prosjektet

Intervjuundersøkelsen vi nå inviterer dere til har som mål å fremskaffe ny kunnskap om barnevernets arbeid med bekymringsmeldinger og gjennomføring av undersøkelser. Vi ønsker å studere tjenestenes arbeid fra bekymringsmelding mottas, via undersøkelsesfasen, til beslutning om tiltak eller henleggelse. For å få frem de ulike aktørenes synspunkter og vurderinger ønsker vi å intervju foreldre, unge (over 12 år) og kontaktperson/saksbehandler i samme sak.

Hva det innebærer å delta denne gangen

Deltakelse innebærer å sette av mellom en og to timer til et møte med en av forskerne. Intervjuet vil omhandle erfaringer og synspunkter på samarbeid om undersøkelsen, om arbeidet underveis og beslutningen. Det vil bli tatt lydopptak av intervjuet.

Hva skjer med innsamlede opplysninger

Forskere har taushetsplikt etter gjeldende regler. Når intervjuene er gjennomført, vil alt materiale bli oppbevart hos forskerne beskyttet på datamaskin eller nedlåst i arkivskap. Opplysningene som samles inn, blir behandlet konfidensielt og anonymiseres når prosjektet er avsluttet, senest ved utgangen av 2020. Når vi skal skrive rapporter og artikler fra undersøkelsen, vil vi gjøre det slik at ingen kan kjenne igjen enkeltpersoner eller enkeltsaker.

Deltakelse er frivillig

Deltakelse i undersøkelsen er frivillig, og deltakerne kan når som helst ombestemme seg og trekke samtykket tilbake. Informasjon vi har fått blir da slettet. I tillegg til deres eget samtykke, har vi innhentet samtykke fra foreldre og unge over 16 år til at dere kan bli intervjuet om saken deres.

Ansvar for undersøkelsen

Undersøkelsen gjennomføres av forskere fra de tre regionale kunnskapssentrene for barn og unge; RKBU Nord (UiT), RKBU Midt-Norge (NTNU) og RKBU Vest (NORCE) og Hemilsenteret (UiB). Prosjektet er vurdert og godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD).

Har dere spørsmål?

Hvis dere har spørsmål om prosjektet, kan dere kontakte forskeren i deres region direkte:

RKBU Nord, Reidunn Håøy Nygård, reidunn.h.nygard@uit.no, tlf. 48111177

RKBU Midt-Norge, Jannike Kaasbøll, jannike.kaasboll@ntnu.no, tlf. 95191984

RKBU Vest, Karen Havnen, khav@norceresearch.no, tlf. 41607350

Vi håper du vil bli med i prosjektet!

Vennlig hilsen Svein Arild Vis, prosjektleder, Mobil: 45467979, svein.arild.vis@uit.no

Informasjon og forespørsel til kommuner om deltakelse i forskningsprosjekt barnevernets undersøkelsesarbeid

De fem partene RKBU Nord, RKBU Vest, RKBU Midt, og Hemilsenteret ved Universitetet i Bergen gjennomfører på oppdrag fra Barne-, ungdoms og familiedirektoratet forskningsprosjektet "Undersøkelsesarbeid i barnevernet: fra bekymring til beslutning". UiT – Norges arktiske universitet er prosjektkontraktør.

Prosjektets hovedmålsetting

Prosjektet skal fremskaffe ny kunnskap om barnevernets arbeid med bekymringsmeldinger og gjennomføring av undersøkelser. Prosjektet skal studere barnevernstjenestenes profesjons- og myndighetsutøvelse i møte med barn og familiers behov. Prosjektet skal studere tjenestenes arbeid fra bekymringsmelding mottas, via undersøkelsesfasen, til beslutning om tiltak eller henleggelse fattes. Prosjektets hovedmålsetning er å identifisere hva som må til for å sikre god kvalitet i meldings- og undersøkelsesarbeidet i barnevernet. Prosjektet tidsramme er fem år (2016–2020).

Prosjektets design

Saksgangen fra melding mottas av barnevernstjenesten til undersøkelse avsluttes, skal studeres ved hjelp av en journalstudie. Barne-, ungdoms og familiedirektoratet har innvilget fritak for taushetsplikt til innsyn i journaler, og det er søkt konsesjon fra datatilsynet. Det er gjort et strategisk utvalg av kommuner som nå forespørres om å delta i denne studien. I disse kommunene vil det gjøres et tilfeldig utvalg av saker meldt i tidsrommet 01.01.2015 til 31.12.2017. Antall saker varierer med kommune størrelse. Det utvelges fra om lag 60 saker i de minste kommunene til om lag 300 saker ved de større. Totalt inkluderes cirka 1500 saker i studien. All datainnsamling fra journaler foregår på barnevernskontoet, og forskerne skal ikke ta dokumenter ut av kontoet. I tillegg vil et utvalg ledere, saksbehandlere, foreldre og barn intervjues. Datainnsamlingen vil hovedsakelig foregå i 2018.

Hva innebærer deltakelse for kommunen?

Ved å delta i studien forplikter kommunen seg til å legge til rette for at forskerne får innsyn i saker som trekkes ut til å inngå i studien, Dette innebærer (i) å gi forskerne en plass å arbeide på kontoet og (ii) å finne frem dokumenter i de saker som trekkes ut samt å gi tilgang til sakene i det elektroniske fagsystemet.

Noen saksbehandlere vil bli forespurt om å delta i gruppeintervju, og barnevernleder vil bli spurt om å delta i individuelle intervju av om lag en times varighet. I disse intervjuene diskuteres resultatene fra journalstudien med fagpersoner i kommunen. Det er frivillig for de ansatte å delta i intervju, og det blir innhentet eget samtykke til dette.

Enkelte kommuner vil bli forespurt om å formidle forespørsel til foreldre i en barnevernssak om intervju av foreldre og barn. Det vil være frivillig for foreldre og barn å delta i intervju, og det blir innhentet eget samtykke til dette.

Kommuner som deltar, vil tilbys fagseminarer etter ønske fra de barnevernstjenestene som deltar.

Svein Arild Vis, prosjektleder/førsteamanuensis

RKBU-Nord, Det helsevitenskaplige fakultet UiT – Norges arktiske universitet

Svein.arild.vis@uit.no Telefon: 77 62 32 75, Mobil: 454 67 979

Vedlegg 6

Informasjon om innsamling av personopplysninger

Med henvisning til personopplysningsloven § 19 orienteres De med dette om at UiT – Norges arktiske universitet har innsamlet opplysninger fra barnevernstjenestens arkiv til bruk i forskning.

Forskere er av Barne-, ungdoms og familiedirektoratet gitt innsyn i barnevernets arkiv med hjemmel i forvaltningsloven § 13 d første ledd. Datainnsamlingen foregår i henhold til konsesjonsvilkår gitt av datatilsynet.

Det er innhentet informasjon om barnets, kjønn, alder og meldingens årsak. Det er også innhentet informasjon om hvordan barnevernet har gjennomført undersøkelsen, herunder hvilke andre instanser barnevernet har samarbeidet med, hvilken type informasjon som er innhentet og vektlagt i beslutningen og hva utfallet av undersøkelsen ble. Informasjonen er registrert anonymt, og det er ikke nedtegnet navn eller fødselsdatoer.

Informasjonen er innsamlet for å gjennomføre forskning om barnevernets undersøkelsesarbeid. Forskningen gjennomføres på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Formålet med undersøkelsen er å identifisere hva som kreves for å sikre god kvalitet i meldings- og undersøkelsesarbeidet i barnevernet i Norge. Informasjonen vil kun brukes til forskning og vil ikke utleveres til andre.

Den innsamlede informasjonen oppbevares på sikker måte ved UiT – Norges arktiske universitet frem til 31.12.2020 i henhold til konsesjon gitt fra datatilsynet.

Ansvarlig for behandling av informasjonen er:

UiT – Norges arktiske universitet Regionalt kunnskapssenter for barn og unge, Postboks 6050 Langnes, 9037 Tromsø

Prosjektleder er førsteamanuensis Svein Arild Vis, RKBU Nord, Det helsevitenskapelige fakultet,

Universitetet i Tromsø; svein.arild.vis@uit.no

Telefon: 77 62 32 75

Mobil: 454 67 979

Delrapport 5
Regionalt kunnskapssenter for barn og
unge, - *psykisk helse og barnevern*.
(RKBU Nord)

RKBU Nord
UiT - Norges arktiske universitet

rkbunord.uit.no

ISBN: 978-82-93031-71-0 (trykket)

ISBN: 978-82-93031-72-7 (digital)

